

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE "Carol I"
(RECUNOSCUTĂ DE CONSILIUL NAȚIONAL AL CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR - CNCSIS)



ISBN 973-663-234-2

GEOPOLITICA ȘI GEOSTRATEGIA ÎN ANALIZA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE CONTEMPORANE
CONSTANTIN HLIHOR

CONSTANTIN HLIHOR

GEOPOLITICA ȘI GEOSTRATEGIA ÎN ANALIZA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE CONTEMPORANE

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRAR E "CAROL I"
București - 2005

CONSTANTIN HLIHOR

GEOPOLITICA ŞI GEOSTRATEGIA ÎN ANALIZA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE CONTEMPORANE

– CONSIDERAȚII TEORETICE ŞI METODOLOGICE –

EDITURA UNIVERSITĂȚII NATIONALE DE APĂRARE "CAROL I"
BUCUREŞTI, 2005

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII EURO-ATLANTICE
UNIVERSITATEA BUCUREŞTI

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HLIHOR, CONSTANTIN

Geopolitica şi geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane : considerații teoretice şi metodologice / Constantin Hlihor. – Bucureşti : Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, 2005

ISBN 973-663-304-7

32.01:913:327(100)+355(100)(091)(075.8)

- *Responsabilitatea privind conținutul lucrării revine în totalitate autorului.*



ISBN 973-663-304-7

C U P R I N S

O CARTE NECESARĂ

Viața internațională a intrat, în acest început de secol şi mileniu, într-o perioadă extrem de complexă şi contradictorie ca urmare a mutațiilor intervenite în lume, în ultimele decenii. Lumea bipolară apărută în Europa după 1945 a dispărut, dar nu urmând calea clasică, prin război sau revoluție, ci prin uzură şi implozia unui sistem hipercentralizat şi de factură colectivistă. Schimbările produse după 11 septembrie 2001 s-au accelerat şi în acest context a sporit preocuparea pentru a controla "agenții" care pot provoca, la nivel regional sau global, mari crize în plan politic, economic sau social-spiritual. Manifestarea lor asimetrică în planul relațiilor internaționale a condus la creşterea gradului de dificultate în ceea ce priveşte înțelegerea actualului mediu de securitate.

Tradițional, problemele de insecuritate – crize, conflicte, dar şi de securitate – cooperare şi stabilitate, erau indisolubil legate de actorul clasic – statul şi de puterea/capacitatea sa de a le gestiona.

Astăzi, puterea actorilor nu mai este exprimată în termeni clasici-militari decât parțial, pentru că la dimensiunea militară a potențialului de putere se adaugă cel puțin alte două dimensiuni: economică şi tehnico-informațională. Interdependența crescândă va impune actorilor mari sau mici din sistemul relațiilor internaționale căutarea de soluții *nonclasice*, în vederea găsirii unei formule optime pentru securitate şi stabilitate în lume.

O evaluare a evoluțiilor de până acum ale protagoniştilor, în planul relațiilor internaționale, a împlinirilor şi mai ales a

neîmplinirilor, cunoaşterea exactă a surselor generatoare de crize politice, economice sau militare, a cauzelor care determină participanţii să adopte un comportament bazat pe forţă în relaţiile bi sau multilaterale – sunt doar câteva din subiectele de mare interes nu numai pentru analişti, dar şi pentru omul obişnuit, preocupat de "mersul" politicii în lume. Răspunsurile la aceste întrebări/probleme pot fi aflate investigând realitatea cu instrumente ştiinţifice şi metode de analiză performante. Volumul pe care profesorul Constantin Hlihor îl oferă cititorilor, se integrează eforturilor de căutare pe care specialiştii le fac pentru a perfecţiona instrumentele şi metodele de analiză în domeniul relaţiilor internaţionale.

În esenţă, autorul ne propune o nouă viziune asupra geopoliticii, care prin paradigme şi metodă de analiză se încadrează în ceea ce reputaţi specialişti ai relaţiilor internaţionale numesc Critical Geopolitics. Ca realitate obiectivă în câmpul relaţiilor internaţionale, geopolitica, afirmă dl. Constantin Hlihor, s-a manifestat în evoluţia umanităţii cel puţin de când un stat/actor a avut forţa şi capacitatea de a-şi impune suveranitatea sau controlul în alte spaţii decât cel pe care s-a constituit ca entitate politică de sine stătătoare. Ca teorie, ea apare în câmpul disciplinelor ştiinţifice din momentul în care analiştii şi cei interesaţi de cunoaşterea sistemului relaţiilor internaţionale au început să observe şi să studieze comportamentul şi interesele actorilor pe anumite spaţii geografice. Atunci când un stat/actor a "mobilizat" geopolitica, alături de alte discipline, pentru a-şi justifica acţiunea politică şi interesul într-un anume spaţiu, ea devine un instrument de propagandă/cartografie de propagandă care n-are nimic comun cu teoria şi analiza ştiinţifică.

Convins de eficienţa instrumentelor şi metodelor de analiză geopolitică, autorul propune o metodologie de analiză care, folosită alături de metodele proprii altor discipline socio-umane – istoria, sociologia, psihologia, politologia etc., să conducă la o mai bună cunoaştere şi înţelegere a fenomenului politic contemporan.

Conştient de temeritatea investigaţiei şi asumându-şi riscul ca propunerile avansate să nu întrunească asentimentul tuturor cititorilor, autorul ne avertizează că scopul cărţii este "*să îndemne la reflecţie şi căutări şi nu să aducă justificări; să urmărească tendinţele şi să atragă atenţia asupra mutaţiilor din viaţa internaţională, să ofere cititorului indicatori şi metode de analiză cu care acesta să poată pătrunde cât mai mult în esenţa realităţii relaţiilor internaţionale şi nu scenarii/modele optime de a fi aplicate oriunde şi oricum*".

Parcurgând lucrarea, se naşte întrebarea: este mult sau este prea puţin ceea ce şi-a propus autorul? Răspunsul, evident, va fi la îndemâna fiecăruia dintre dumneavoastră după ce veţi fi citit lucrarea de faţă. Este o încercare meritorie de conceptualizare într-o disciplină ştiinţifică pe cale de a se cristaliza şi de a-şi găsi locul în rândul ştiinţelor socio-umane, o invitaţie adresată tuturor celor preocupaţi de relaţiile internaţionale de a reflecta asupra posibilelor evoluţii ale acestora în viitorul apropiat sau mai îndepărtat.

Noiembrie, 2005

CONSTANTIN BUŞE
Directorul Centrului de Studii Euro-Atlantice
al Universităţii din Bucureşti

GEOPOLITICA, INSTRUMENT DE CUNOAŞTERE A RELAŢIILOR INTERNAŢIONALE SAU PARTE A FENOMENULUI POLITIC INTERNAŢIONAL CONTEMPORAN ?

Ultimii ani au adus schimbări şi mutaţii în modul de gândire şi tehnicile de analiză a fenomenului politic contemporan, indiferent dacă ne referim la ceea ce se petrece în interiorul unei colectivităţi umane/stat sau la relaţiile dintre acestea. Astăzi sunt la fel de actuale cele observate de Marc Bloch, cu aproape o jumătate de veac în urmă, care constata că, pentru a înţelege complexitatea societăţii contemporane şi relaţiile dintre acestea, "*nu există alt remediu decât să substituim multiplicitatea competenţelor unui singur om cu o alianţă de tehnici practicate în studiile unor eruditi diferiţi care să tindă spre elucidarea aceleiaşi teme*".

Prezenta lucrare se doreşte a se integra eforturilor de studiere a fenomenului politic contemporan din perspectivă inter şi transdisciplinară. Ea îşi propune să dea răspuns la o serie de întrebări care s-au pus încă de la apariţia geopoliticii în dezbaterile ştiinţifice pe marginea politicii statelor în relaţiile internaţionale. Argumentele pe care se sprijină autorul în încercarea sa de a defini obiectul geopoliticii şi de a fundamenta paradigmele proprii acestei discipline sunt consistente şi coerente. Distincţia care apare, în lucrarea de faţă, între teoria/analiza geopolitică şi propaganda pe suport geopolitic, pe de o parte, şi între studiile clasice de geopolitică apropiate de determinismul geografic şi cele nonclasice încadrate în teoria relaţiilor internaţionale, pe de altă parte, este benefică şi necesară. Necesară pentru că

doar înțelegerea contextului în care discursul şi analiza geopolitică se transformă în vector de propagandă pentru promovarea intereselor unui actor face posibilă înlăturarea confuziei şi suspiciunilor ce planează uneori asupra teoriei şi studiilor de geopolitică. Benefică pentru că în acest mod se pot urmări evoluțiile care au avut loc în cadrul acestei discipline ştiințifice. Geopolitica nu este un caz particular în domeniul ştiințelor socio-umane atunci când se iau în calcul schimbările produse în obiectul de studiu sau în metodologie şi tehnici de analiză.

Volumul *Geopolitica şi geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane* este totodată conceput nu numai ca un demers teoretic, ci şi ca un instrument de lucru deoarece propune cititorului o *metodologie de analiză* care se fundamentează pe explicarea paradigmelor de bază ale teoriei geopolitice: actorii, raportul de putere, interesul şi percepția. Deşi, în general, paradigmele sunt rar acceptate de toată lumea chiar în interiorul unei specialități anume, s-a considerat că este necesară definirea termenilor, conceptelor şi descriptorilor cu care se realizează analiza geopolitică. Cu o paradigmă foarte bună se pot evita anomaliile şi erorile în aprecierea fenomenelor şi faptelor ce se produc în sistemul relațiilor internaționale.

Geopolitica fiind o disciplină/ştiință socială relativ nouă, paradigmele cu care se operează în acest volum sunt împrumutate din sfera disciplinelor de graniță, dar transced nu numai conținutul, ci şi semnificația pe care acestea le au în istorie, politologie, sociologie, psihologie etc. Cred că Matei Dogan şi Robert Pahre au mare dreptate considerând că acest proces este nu numai posibil, dar şi benefic. "*Când cercetătorii nu mai sunt satisfăcuți de paradigmele în curs* – afirmă reputații teoreticieni menționați anterior – *alte ştiințe sociale pot furniza idei noi cu care se vor construi soluții alternative. Aceste subdiscipline constituie zăcământul teoriilor, dintre care multe au fost testate şi*

a căror utilitate a fost probată. Noile perspective, noile abordări vor veni probabil de dincolo de frontierele disciplinare"[1].

Analiza istorică şi analiza de situaţie sunt şi ele împrumutate din alte discipline, dar, aşa cum cititorul se va putea convinge, parcurgând paginile prezentei lucrări, acestea sunt adaptabile observării şi cercetării câmpului geopolitic contemporan.

Fără a se avea pretenţia că doar aceste două metode de analiză sunt adecvate analizei geopolitice şi că doar parcurgerea etapelor, aşa cum ele sunt prezentate în finalul acestui volum, va permite elaborarea unui scenariu geopolitic util şi eficient pentru descifrarea sensurilor în evoluţia raporturilor dintre actorii sistemului relaţiilor internaţionale, autorul oferă cititorului o posibilă cale pentru cunoaşterea fenomenului geopolitic actual.

Noiembrie, 2005

Gl.prof.univ.dr. MIRCEA MUREŞAN
Rectorul Universităţii Naţionale de Apărare "Carol I"

[1]Matei Dogan, Robert Pahre, *Noile ştiinţe sociale. Interpenetrarea disciplinelor*. Traducere din lb. franceză de N. Lotreanu, Ediţia a II-a, Bucureşti, 1997, p. 192.

PREFAȚĂ

Nevoia unei reflecții teoretice şi metodologice asupra geopoliticii şi geostrategiei se impune astăzi cu tot mai mare acuitate din mai multe motive. În primul rând, creşterea în complexitate şi dinamism a vieții internaționale contemporane a determinat şi multiplicarea perspectivelor de analiză. Nu de puține ori s-a apelat la paradigmele geopolitice pentru a se mări plaja de explicații a cauzelor care au condus la apariția unor fenomene şi procese care au complicat mediul internațional. Nu mai surprinde astăzi faptul că numărul de studii, analize, lucrări şi alte"produse " specifice geopoliticii şi geostrategiei a ajuns la cifre de ordinul milioanelor. O simplă operație de căutare pe "*Google*" a cuvântului *geopolitică* ne arată că pentru limba engleză sunt 2.900.000 de referințe, 2.050.000 pentru limba franceză, 124.000 pentru limba rusă şi peste 35.000 pentru limba română.

În al doilea rând, aceste două discipline, cu toate sincopele şi poticnelile inerente unei dezvoltări teoretice şi practic-aplicative, au cunoscut o permanentă acumulare atât la nivel conceptual, cât şi al paradigmelor. Dacă în deceniile şapte şi opt geopolitica şi geostrategia erau văzute, cu puține nuanțări, la fel ca în perioada lor de maximă afirmare, ca discipline care studiază impactul mediului fizico-geografic asupra politicii statelor,

astăzi, o abordare atât de simplă şi determinist mecanicistă nu mai este posibilă. Anii ’80 şi ’90 ai veacului trecut au marcat o perioadă de autoreflecţie a acestor discipline şi geopolitica a făcut saltul către neoclasic (*Critical geopolitics*), devenind, prin noile sale paradigme, una dintre disciplinele care studiază şi analizează relaţiile internaţionale contemporane.

Analiza studiilor şi lucrărilor de geopolitică şi geostrategie care au apărut în ultimii ani arată că perspectiva clasică n-a dispărut. Explicaţiile determinist geografice ale mutaţiilor care au apărut în mediul internaţional sau în politica marilor puteri după încheierea războiului rece n-au fost abandonate şi chiar au făcut carieră, dacă ne-am referi doar la lucrările semnate de Zbigniew Brzezinski şi Alexandr Dugin. Din acest motiv am păstrat dimensiunea istorică a primelor două ediţii ale prezentei lucrări.

În primele capitole am arătat că geopolitica a avut o evoluţie care, în mare măsură, a fost determinată de nivelul dezvoltării cunoaşterii în domeniul disciplinelor socio-umane, cât şi de concepţiile filozofice şi politice care au dominat la un moment dat lumea ştiinţifică, academică, politică, diplomatică şi, nu în ultimul rând, opinia publică. Am încercat să fac o deosebire netă şi clară între *realitatea* geopolitică, parte a fenomenului şi proceselor din interiorul politicii internaţionale şi o urmare a unui anume tip de comportament al statelor sau al altor actori în mediul internaţional, şi *teoria/analiza* geopolitică ca produs al reflectării critice a realităţii geopolitice. Geopolitica este mai întâi o *realitate,* un tip aparte de comportament al actorilor în mediul internaţional şi apoi o *reprezentare* a acelei realităţi care prin operaţionalizare poate să devină şi metodă/instrument de analiză a relaţiilor internaţionale.

Confuzia dintre *realitatea* geopolitică şi *produsul reflectării* acesteia de către specialiştii şi analiştii fenomenului politic contemporan s-a menţinut datorită atractivităţii şi succesului de care s-au bucurat unele scheme-mecaniciste de explicare a relaţiilor

de putere şi interes dintre state ("Heartland"; "Rimland"; "World Island" etc.), dar şi din interes politic. Diplomaţia unor mari puteri, şi nu numai, a făcut din teoriile determinist-geografice ale geopoliticii clasice vector de transport al propagandei puse în slujba justificării politicii lor externe. Acest fapt a generat după cel de-al doilea război mondial un curent, nejustificat, de respingere în bloc a geopoliticii şi etichetarea nedreaptă a tuturor cercetărilor şi analizelor geopolitice ca fiind propagandă şi manipulare prin reprezentări cartografice.

Perspectivele din care este abordată geopolitica în această lucrare îşi propun să depăşească şi acest cadru. Ideea de la care am pornit a fost aceea că astăzi viaţa internaţională a devenit atât de complexă şi de diversificată încât a o înţelege doar din perspectiva unei singure discipline este insuficient. Prin urmare, la analiza făcută din perspectivă istorică, sociologică, economică, antropologică trebuie adăugată şi dimensiunea geopolitică. De pe această poziţie trebuie redefinită geopolitica în corpusul de discipline academice care studiază relaţiile internaţionale şi clarificate paradigmele cu care ea operează.

Scopul fundamental al cercetării care stă la baza acestei lucrări a fost de a arăta că geopolitica, deşi nu este o ştiinţă, are propriile paradigme care pot furniza instrumente valide pentru a cunoaşte evoluţiile de putere şi interes din lumea contemporană. Cred că oricât de ademenitoare sunt "formulele" şablon folosite de adepţii geopoliticii clasice, acestea nu pot să ajute la descifrarea posibilelor evoluţii dintr-un câmp geopolitic, ci cel mult să convingă opinia publică în legătură cu un comportament sau altul al actorilor angajaţi în acel spaţiu. Eroarea fundamentală a tuturor acestor geopoliticieni care au îmbrăţişat determinismul geografic în explicarea evoluţiilor din relaţiile internaţionale, de la Mackinder la Dugin şi de la Spykman la Brzezinski, a constat în faptul că nu au luat în calcul faptul că *spaţiul-ţintă* în formula propusă de ei este locuit! Toţi vorbesc de necesitatea

ca un anume spațiu să fie controlat/dominat fără să ia în calcul voința şi interesul populației care ființează pe acel spațiu.

Această lucrare propune şi o altă viziune asupra geostrategiei precum şi a raporturilor în care această disciplină se găseşte cu geopolitica. Geopolitica prin metodele sale de analiză poate să dea răspuns la întrebarea *de ce* un actor intră în raporturi de rivalitate într-un spațiu geografic/virtual şi de ce îşi manifestă dezinteresul pentru un altul. Geostrategia va răspunde întotdeauna la întrebarea *prin ce* mijloace (strategii) actorul îşi poate realiza interesul în acel spațiu.

Astăzi, confruntările de interese dintre actorii clasici (statele) nu se mai manifestă, în principal, prin violența armată ca în a doua jumătate a secolului trecut. Strategiile militare sunt tot mai des înlocuite de strategii diplomatice, financiare, politice, imagologice şi de PR. Prin urmare, un actor pentru a-şi impune interesul într-un spațiu poate desfăşura o acțiune geostrategică de mare amploare, în care dimensiunea militară este foarte redusă sau lipseşte în totalitate. Dacă geopolitica are un caracter *interdisciplinar*, geostrategia are un caracter *integrat*.

Prezentul studiu mai urmăreşte realizarea a încă două obiective: mai întâi să ofere un punct de sprijin unei introduceri mai generale în dezbaterile teoretice din cadrul confruntărilor de idei pe probleme ale geopoliticii contemporane; în al doilea rând îşi propune să atragă atenția asupra faptului că studiile teoretice şi metodologice sunt mai mult decât necesare în condițiile în care majoritatea disciplinelor din domeniul relațiilor internaționale îşi modernizează atât aparatul conceptual şi categorial, cât şi tehnicile de analiză pentru a putea face față provocărilor din mediul internațional.

Majoritatea specialiştilor în geopolitică sunt atraşi de analiza operațională a câmpului geopolitic. Este provocatoare şi spectaculoasă ca exercițiu intelectual şi, mai ales, cu mare priză în opinia publică, astăzi, când oamenii doresc explicații cât mai concrete şi plauzibile pentru ceea ce se întâmplă în mediul internațional.

Trebuie însă să nu uităm faptul că datele şi evenimentele dintr-un câmp geopolitic nu vorbesc prin ele însele. Avem nevoie de concepte, categorii şi scheme perceptive pentru a da sens lumii în care trăim. În fluxul neîntrerupt de date şi evenimente, teoriile furnizează scheme selective pentru a distinge esenţialul de banal, particularul de general şi a putea astfel să ne facem o reprezentare cât mai adecvată asupra realităţilor geopoliticii începutului de secol XXI. Aşa cum sublinia Stefano Guzzini înţelegând teoriile chiar în logica lor internă, putem vedea modul în care ele dau formă percepţiilor empirice, prin urmare şi explicaţiilor.

Un alt scop al cărţii este de a atrage atenţia asupra faptului că şi geopolitica şi geostrategia trebuie să-şi contureze propriile instrumente şi tehnici de analiză în sistemul disciplinelor care studiază relaţiile internaţionale. Teoriile au valoare instrumentală. Prin operaţionalizare ele ne oferă instrumente de analiză care fac posibile explicaţiile cu privire la rivalităţi şi disputa de interese geopolitice într-un spaţiu. Teoriile geostrategice furnizează, la rândul lor, instrumentele necesare pentru ca respectivul actor să descopere calea cea mai potrivită de realizare a interesului. Din acest punct de vedere studiul propune celor interesaţi de cunoaşterea mediului internaţional prin intermediul geopoliticii şi al geostrategiei o metodă specifică de analiză şi o variantă de elaborare a scenariilor geostrategice şi geopolitice. În fine, cartea nu se constituie decât într-o invitaţie la dialog pentru modernizarea şi dezvoltarea unei discipline care poate să conducă la o mai bună înţelegere a relaţiilor internaţionale contemporane.

Bucureşti, octombrie 2005

CONSTANTIN HLIHOR

Capitolul I

MANIFESTĂRI GEOPOLITICE ŞI GEOSTRATEGICE ÎN MEDIUL INTERNAŢIONAL DIN ANTICHITATE PÂNĂ ÎN PREZENT

Studiile şi preocupările teoretice privind influenţa mediului geografic asupra politicii statelor sunt de dată recentă. Însăşi termenul ca atare nu este folosit până în anul 1890. Geopolitica a apărut ca teorie în câmpul disciplinelor care studiază raporturile dintre state sub toate formele şi aspectele la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor[2].

Ca *fenomen* obiectiv în câmpul relaţiilor internaţionale, geopolitica s-a manifestat cel puţin de când un stat (un actor al relaţiilor internaţionale), în evoluţia umanităţii, a avut forţa şi capacitatea de a-şi impune suveranitatea sau controlul şi în alt spaţiu decât cel pe care s-a constituit ca entitate politică de sine stătătoare.

---

[2]Vezi, pe larg, Gerard Dussouy, *Quelle geopolitique au XXIe siecle?*, Editions Complexe, Paris, 2001; Paul Dobrescu, Alina Bârgăoanu, *Geopolitica*, Editura Comunicare.ro, Bucureşti,2001; Sergiu Tămaş, *Geopolitica,* Noua Alternativă, 1995; E.I. Emandi, Gh. Buzatu, V.S. Cucu, *Geopolitica,* Institutul European Iaşi, 1994; Karl Haushofer, *De la géopolitique,* Ed. Fayard, 1986; N. Anghel, *Geopolitica de la ideologie la strategie politico-militară,* Editura Politică, Bucureşti, 1985; Contraamiral Pierre Célérier, *Géopolitique et geostrategie,* P.U.F, Paris, 1961; Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *Sociologia şi geopolitica frontierei,* Editura "Floare Albastră", Bucureşti, 1995; Claude Raffestin, *Géopolitique et histoire*, Ed. Payot, Laussanne, 1995 etc.

1.1. ATITUDINI ŞI ACŢIUNI GEOPOLITICE ŞI GEOSTRATEGICE ÎN ANTICHITATEA GRECO-ROMANĂ

Studiul istoriei, a raporturilor dintre state şi a modului cum şi-au rezolvat interesele în diferite regiuni bogate în surse de hrană sau metale preţioase ne oferă suficiente exemple care pot fi încadrate în ceea ce numim astăzi fenomen geopolitic. Sheldone Wolin subliniază că o relaţie directă dintre spaţiu şi politică a existat încă de la apariţia civilizaţiei statului, din momentul în care grupurile umane organizate capătă conştiinţa propriei identităţi şi fac distincţie dintre „Noi” şi „Ceilalţi”[3].

Coborând pe cursul ei, nu ne vom opri la îndepărtatul şi frământatul timp al războaielor hitito-egiptene pentru stăpânirea câmpurilor mănoase şi a unor oraşe înfloritoare[4] sau la disputa pentru supremaţia în Mediterana orientală dintre greci şi fenicieni[5], deşi încă din aceste vremuri întâlnim fenomene şi realităţi politice foarte comune astăzi.

Edificator este faptul că oraşul-stat Ugarit, aşezat pe malul Mării Mediterane, care întreţinea prospere legături comerciale cu Creta, Egiptul şi o serie de oraşe de pe coasta mediterană, a rămas definitiv în sfera de influenţă a hitiţilor după bătălia de la Qadeş dintre faraonul Egiptului, Ramses al II-lea, şi regele hitit Muwattal[6] (aprox.1293). Tratatul de pace cu Egiptul îi asigura statului hitit liniştea nu numai la graniţa de sud, ci şi la cea de răsărit. Acest lucru era poate cel mai important pentru statul hitit.

---

[3]Sheldon Wolin*, Politics and Vision. Continuity and Inovation in Western Political Thought,* Boston, Toronto, Little Brown and Company, 1960, pp. 16-17.
[4]Vojtech Zamarovsky*, Din tainele imperiului hitit*, în româneşte de Gabriel Istrate, Editura Junimea, Iaşi, 1980, pp. 204-208; J.F.C. Fuller, *Les batailles decisives du monde Occidental 1, De la Grece antique à la chute de Constantinopole*. Traduit de l'anglais par Michelle Herpe-Voslinsky, Biblioteque Berger-Levrault, 1980, Paris, p. 21.
[5]Constantin Daniel*. Civilizaţia feniciană*, Editura Sport-Turism, 1979, pp. 27-41; J.F.C. Fuller, *op. cit*., pp. 19-20.
[6]Ibidem, pp. 34-35.

La limita secolelor al XIV-lea şi al XIII-lea î.Chr. puterea Asiriei a crescut foarte mult, *rupând echilibrul de forţe* care asigurase pacea în zonă. Regele asirian Adad Mari I a distrus regatul Mitanni, cu care hitiţii întreţineau legături de prietenie, a ocupat Babilonul, apoi a unit sub un singur sceptru întreaga Mesopotamie. Avea deci destule forţe pentru a-i ataca pe hitiţi şi chiar intenţiona să o facă[7], dar, după încheierea tratatului de ajutor reciproc dintre Hattusili şi Ramses al II-lea, a trebuit să renunţe la această intenţie.

Istoria antică oferă spre reflecţie, dar şi pentru analiză geopolitică, două realităţi politice: una efemeră, Imperiul lui Alexandru cel Mare (356-323 î.Chr.) şi alta mult mai durabilă, Imperiul Roman. Istoricii, mai vechi sau mai noi, au prezentat numeroase explicaţii în legătură cu evenimentele care au condus la apariţia, ascensiunea şi decăderea acestor imperii, mai puţin cele de ordin geopolitic.

În cazul ascensiunii imperiului elenistic, evoluţia geopolitică este mai mult decât relevantă. Posesiunilor moştenite de la tatăl său, Filip al II-lea, regatul Macedoniei şi hegemonia ligii elenice, Alexandru le-a adăugat un teritoriu tot atât sau poate chiar mai mare decât imperiul ahmenid din epoca maximei sale expansiuni, sub Darius I. Nici un cuceritor n-a reunit sub sceptrul său atâtea provincii şi nici nu şi-a purtat armatele, în antichitate, atât de departe de patrie[8].

Nu e suficient, pentru a explica asemenea succese, să invocăm doar forţa militară a tânărului stat macedonian şi bravura soldaţilor greci. Contingentele pe care le-a avut Alexandru la dispoziţia sa, pentru cuceriri, au fost modice. Chiar şi în acea vreme, pentru o astfel de întreprindere, 38.000 sau 40.000 de

---

[7]Vojtech Zamarovsky, *op.cit.,* p. 208.

[8]Vezi, pe larg, François Chamous*, Civilizaţia greacă*, traducere şi cuvinte înainte de Mihai Gramatopol, Editura Meridiane, Bucureşti, 1985, pp. 129-142; Pierre Lévéque, *Aventura greacă,* vol.II, traducere de Constanţa Tănăsescu, Editura Meridiane, Bucureşti, 1987, pp. 35-46.

oameni la începutul expediției[9] şi aproximativ 80.000 de soldați în momentul dispariției lui n-au fost cifre ieşite din comun. Indiscutabil, Alexandru cel Mare a fost un strălucit strateg, poate cel mai mare al întregii antichități, însă a fost şi un foarte bun cunoscător al realităților politice din spațiile pentru care şi-a manifestat interesul şi pe care apoi le-a cucerit. A înțeles că raportul de putere îi este favorabil şi a exploatat acest lucru fulgerător, cu ajutorul instrumentului militar. De remarcat faptul că, în teritoriile cucerite, Alexandru nu s-a prezentat numai în calitate de învingător, ci şi de aducător al păcii. N-a fost adeptul idealului pan elenic. El n-a dorit *"supunerea şi umilirea barbarului, ci contopirea acestuia cu grecul într-un ansamblu armonios în care fiecare şi-ar avea partea lui"*.[10]

Alexandru şi-a dat seama că armonizarea intereselor economice dintre diferite entități statale intrate sub autoritatea sa şi schimburile comerciale sunt cei mai siguri garanți ai dăinuirii imperiului său. O genială intuiție l-a făcut să impună imperiului o monedă unică. Se poate afirma că Alexandru cel Mare a întrupat perfect cele două personaje – diplomatul şi soldatul – care în concepția geopolitică a lui Raymond Aron simbolizau raporturile dintre state, care pot fi aşadar reduse la negocieri şi la război[11].

Aşadar, în spatele cuceririlor fulminante ale lui Alexandru cel Mare, putem identifica un clar proiect geopolitic realizat prin mijloace geostrategice, şi anume de a reuni sub o singură autoritate toate popoarele care, făcând parte dintr-o civilizație deja avansată, sunt destul de mature, din acest punct de vedere, pentru a crea un stat şi pentru a fi cuprinse, conform unei logici

---

[9]Marenches, *Atlas géopolitique***.** Stock, f.a., p.48; Pierre Lévéque, *op. cit.*, p. 42; J.F.C. Fuller, *op. cit.*, pp. 67-83.
[10]Pierre Lévéque, *op.cit.,* p. 43.
[11]Raymond Aron, *Paix et guerre entre les nations*, Paris, Calman-Levy, 1962, p. 14.

federale, în jurul Orientului Apropiat[12]. Moartea fulgerătoare a pus capăt nu numai vieții unui mare strateg şi comandant de oşti, dar şi unui altfel de imperiu în lumea antică.

Roma şi-a datorat ascensiunea şi "mărirea" de la oraş-stat la imperiu universal înțelegerii perfecte a rolului pe care îl avea armata în ecuația de putere şi în disputa cu rivalii săi pentru supremația pe uscat şi mare. Pentru a-şi impune supremația în întreaga Peninsulă Italică timp de aproape două secole şi jumătate (509-269 î.Chr.), Roma n-a încetat să se afle sub arme. Amenințarea intereselor vitale ale Romei – securitatea căilor comerciale care asigurau aprovizionările[13] – venea din partea celui mai puternic imperiu maritim, Cartagina[14]. Aşezată în golful Tunis, aceasta stăpânea trecerea dintre cele două bazine ale Mediteranei şi controla întregul comerț din zonă. Dominația Cartaginei în spațiul mediteranean a fost înlăturată numai după ce Roma şi-a construit o flotă şi a devenit şi ea o putere maritimă[15].

Confruntarea dintre romani şi cartaginezi a fost una decisivă, deoarece Mediterana însemna pentru puterile care-şi disputau acest spațiu ceea ce avea să însemne *Heartland-ul* pentru Mackinder în teoria geopolitică[16]. Interesant de remarcat faptul că acest lucru a fost conştientizat de protagonişti. Titus-Livius, referindu-se la importanța bătăliei de la Zama (201 î.Chr.), scria: *"Pentru cartaginezi este vorba de o luptă pentru propria lor viață şi suveranitate în Libia; pentru romani ceea ce era în joc era supremația universală"*[17]. Într-adevăr, în antichitate, cine a stăpânit Mediterana, a stăpânit lumea. Imperiul ce avea să fie

---

[12]Paul Claval, *Geopolitică şi geostrategie. Gândirea politică, spațiul şi teritoriul în secolul al XX-lea,* Editura Corint, Bucureşti, 2001, p. 12.
[13]Raymond Bloch, Jean Cusin, *Roma şi destinul ei,* traducere şi note de Barbu şi Dan Sluşanschi, Editura Meridiane, Bucureşti, 1985, p. 84.
[14]J.F.C. Fuller, *op. cit.,* p. 89.
[15]Horia C. Matei, *O istorie a Romei antice*, Editura Albatros, Bucureşti, 1979.
[16]Apud E.A. Pozdneakov, *Geopolitica,* Grupul Editorial Progres, Moscova, 1995, p. 24.
[17]Apud J.F.C. Fuller, *op. cit*., p. 111.

întemeiat de Octavianus şi care a atins apogeul sub Traian, se întindea de la Atlantic la Eufrat şi de la Marea Nordului la deşertul Sahara.

Una dintre cauzele prăbuşirii Imperiului Roman a fost şi scăderea eficacităţii instrumentului militar. Roma n-a mai putut să ţină raportul de putere în favoarea sa nici pe uscat şi nici pe mare. Pe continentul european, valurile de Völkerwanderung* au împins treptat *limes-ul* vastului imperiu către interior până s-a prăbuşit însăşi Roma (476 î.Chr.), iar Marea Mediterană avea să devină în următoarele secole un spaţiu de dispută dintre creştini şi musulmani[18].

Înţelegerea faptului că viaţa statelor şi a popoarelor în toată diversitatea ei este în mare măsură condiţionată de mediul geografic şi climă, de capacitatea lor de a stăpâni sau controla anumite spaţii nu reprezintă, după cum s-a putut observa, o descoperire a zilelor noastre.

Grecii antici au fost primii care au avut şi preocupări teoretice asupra influenţei mediului geografic în viaţa socială a omenirii[19]. Aceste abordări izolate şi nesistematizate erau dictate de un interes practic.Teritoriul pe care locuiau grecii nu era atât de fertil încât să le asigure cantitatea de hrană în condiţiile unei creşteri demografice accelerate. Odată cu evoluţia civilizaţiei, cu creşterea numărului de oraşe-state şi a populaţiei acestora au apărut şi problemele pur geopolitice – necesitatea extinderii spaţiului de suveranitate sau aprovizionare, pe care grecii să-l poată controla în vederea colonizării surplusului de populaţie.

Pentru a putea cuceri sau lua în stăpânire teritoriile care erau necesare, trebuia să cunoşti caracteristicile geografice, economice şi chiar politice ale acestora. Milesienii sunt cei care realizează primele hărţi ale spaţiilor populate, iar Clistene este primul

---

*Valuri migratoare.

[18]Vezi, pe larg, Horia C. Matei, *op. cit.,* J.F.C.Fuller*, op. cit.,* pp. 132-155.

[19]E. A. Pozdneakov*, op. cit.,* pp. 9-13.

care, în Atena, a gândit spaţiul în termeni politici[20]. Ulterior apar preocupări asemănătoare şi la alţi oameni politici sau filozofi.

Herodot (n.cca. 485 – m.cca. 420 î.Chr.), supranumit şi "părintele istoriei", a lăsat posterităţii nu numai însemnări despre istoria popoarelor din epoca sa, ci şi referiri la raporturile mediului geografic cu activitatea politică a comunităţilor umane. A considerat că centrul lumii este Marea Mediterană şi a consemnat, uneori cu lux de amănunte, evenimentele politico-militare, economice şi cultural-religioase din statele ce se manifestau în această zonă[21]. Călătoriile pe care a fost nevoit să le facă în Egipt, Siria, Babilon, nordul Mării Negre şi ulterior Atena i-au permis să cunoască bine regiunile prin care a trecut şi să intuiască anumite intercondiţionări între spaţiu şi populaţiile care trăiau în acel spaţiu.

Contemporanul lui Herodot, Hipocrate (n. cca. 460-m. cca. 377 î.Chr.), a încercat să dea o explicaţie diversităţii indivizilor din punct de vedere fizic şi psihic, apelând la influenţa mediului asupra omului. În lucrarea *Despre aer, apă şi locuri*, el a afirmat că *"înfăţişarea şi felul de gândire al oamenilor corespund în cele mai multe cazuri naturii ţinutului"*.[22]

Filosoful grec Aristotel (384-322 î.Chr.) a dezvoltat ideea lui Platon (428 – 348 î.Chr.), teoretizând legăturile dintre organizarea politico-statală şi mediul geografic. În opera sa *Politica*, el considera că există o mărime determinată a cetăţii sau statului, în funcţie de întinderea spaţiului, bunurile şi numărul locuitorilor[23]. Observa, în mod concret, că geografia trebuie să fie favorabilă apărării unei aşezări. Relieful trebuie

---

[20]Gerard Dussouy, *op. cit*., p. 19.

[21]Vasile Cristian, *Istoriografie generală*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1979, p. 33 şi urm; Herodot, *Istorii,* vol.I-II, Studiu introductiv de A. Piatkowski, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1961, 1964.

[22]Apud Günter Hayden*, Critica geopoliticii germane*, Editura Politică, Bucureşti, 1960, pp. 16-17.

[23]Ibidem.

să fie obstacol pentru invadatori şi favorabil celor care se apără. Teoreticienii şi analiştii geopolitici consideră că Aristotel ar putea fi aşezat la originea analizelor geopolitice, în sensul admis astăzi. *"Insula Creta* – afirma Aristotel – *pare că este predestinată de la natură să domine Grecia, iar poziția sa geografică este minunată: se învecinează cu marea, în jurul căreia îşi au aşezările aproape toți grecii; pe de-o parte se află la mică distanță de Peloponezia, pe de alta – de Asia, chiar de regiunea Triupia şi de Rhodos. Iată de ce Minos şi-a consolidat puterea, şi-a întărit stăpânirea asupra mării, unele insule le-a supus, altele le-a populat".*[24]

Importanța condițiilor geografice, ca şi a stăpânirii sau a controlului unor spații de interes stategic şi comercial pentru a obține supremația în ecuația de putere a fost remarcată de Titus Livius, Cicero şi Strabon. Acesta din urmă face o judecată pe care fără mari dificultăți am putea să o considerăm geopolitică în sensul actual al acestei discipline[25]. Ca geograf, el a împărțit spațiul planetar în dreptunghiuri şi a menționat care dintre ele pot fi locuite, arătând că numai acestea prezentau interes pentru geograf.

"Nu serveşte nici un scop politic – considera Strabon – *o bună cunoaştere a tărâmurilor îndepărtate şi a oamenilor ce le populează îndeosebi dacă acestea sunt insule ale căror locuitori nu ne pot nici încurca, nici folosi prin comerțul lor".*[26]

Întâlnim, prin urmare, la Strabon, două elemente fundamentale pentru analiza actuală geopolitică: *evaluarea spațiului* geografic vizat şi aprecierea *interesului* care să determine implicarea unei cetăți în acel spațiu. Se poate lesne observa că modul de gândire la Strabon este consonant, de exemplu, cu opiniile unor reputați reprezentanți de azi ai şcolii franceze de geografie politică. Jean Gottman

---

[24]Apud E. A. Pozdneakov, *op. cit.*, p. 12.
[25]Ibidem, p. 13.
[26]Apud E. A. Pozdneakov*, op. cit.,* p. 13.

afirmă că *"spațiul geografic este spațiul accesibil omului, cel utilizat de umanitate pentru existența sa"*[27] şi că *"locurile în care omul nu are acces nu prezintă nici o însemnătate politică şi nu constituie o problemă. Suveranitatea asupra Lunii nu prezintă astăzi nici un fel de importanță politică deoarece oamenii nici nu o pot atinge, nu pot ajunge până la ea şi nici nu pot lua ceva de acolo. Antarctica nu a avut nici o însemnătate politică până nu a început să fie cucerită, în schimb, de când a devenit accesibilă, Antarctica, continentul de gheață, a fost împărțit în felii ca o plăcintă cu mere, iar toate aceste porții reprezintă azi celule politice perfect determinate, care au generat deja o serie de incidente politice"*.[28]

1.2. GEOPOLITICĂ ŞI GEOSTRATEGIE ÎN EVUL MEDIU ŞI EPOCA MODERNĂ

După căderea Imperiului Roman de Apus şi până la Renaştere, societatea europeană a stat sub semnul fărâmițării politico-statale[29]. Locul Imperiului Roman în lupta pentru supremația şi controlul căilor comerciale din Marea Mediterană este luat în evul mediu de Imperiul Arab, care atinge apogeul extinderii teritoriale la jumătatea secolului al VIII-lea.

Omul politic de pe continentul european, trăind într-o economie autarhică, a avut o experiență politică limitată, pe care războaiele, în marea lor majoritate locale, nu o puteau spori decât în măsură redusă. Interesul pentru controlul sau ocuparea de noi spații era redus. Consecințele unei asemenea situații pentru înțelegerea relațiilor sociale şi politice în raport cu influența mediului asupra societății au fost cât se poate de grave pentru

---

[27]Apud Oliver Dollfus, *L'espace géographique*, deuxième édition, Presses Universitaires de France, Paris, 1973, p. 5.
[28]Apud E.A.Pozdneakov, *op. cit.*, p. 13.
[29]J. F. C. Fuller, *op. cit.*, pp. 133-154.

spațiul european[30]. Nu numai că statele europene erau excluse din ecuația de putere pentru controlul căilor comerciale, dar însăşi spațiul european a fost țintă şi teritoriu de dispută pentru marile puteri militare ale Orientului Extrem şi Mijlociu.

Perioada de tranziție către civilizația industrială în Europa s-a caracterizat prin puternice înnoiri petrecute în societate[31]. Esența a constituit-o apariția negustorului şi a cămătarului care a subminat modelul feudal şi a creat economia de schimb[32]. Are loc, pentru omul politic european, cea mai spectaculoasă redescoperire a valorii spațiilor din punct de vedere economic sau strategic, atât pe uscat cât şi pe mare, sub impactul nevoii de schimb dintre oraş şi sat sau dintre diferite comunități umane. Pe acest fond s-a desfăşurat mişcarea de centralizare politică, care a dus la formarea statelor naționale moderne. A crescut interdependența dintre state, iar conflictele pentru controlul spațiilor strategice şi al rutelor comerciale s-a amplificat. Statele italiene Genova şi Veneția devin în secolele XIII-XV nu numai mari puteri comerciale, ci şi maritime[33]. Din anul 1204, Veneția dispune de un imperiu colonial şi intră în lupta pentru supremația Mării Mediterane şi a Mării Negre cu lumea islamică, deoarece folosirea rutelor sale comerciale tradiționale devine incertă.

Mult timp cruciadele au fost considerate conflicte de ordin religios[34]. Indiscutabil, ele au avut şi cauze de ordin religios,

---

[30]Sergiu Tămaş, *op. cit.*, p. 15.

[31]A se vedea, pe larg, Joseph Calmette, *L'élaboration du monde moderne*, Presses Universitaires de France, Paris, 1940; Radu Manolescu*, Societatea feudală în Europa apuseană*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1974; Regine Pernond, *Pour en finir avec la Moyen Âge*, Ed.du Seuil, Paris, 1977.

[32]Ilie Bădescu, *Timp şi cultură*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988, p. 129.

[33]Fernand Braudel, *Timpul lumii,* I, trad. şi postfață de Adrian Rizea, Editura Meridian, Bucureşti, 1989, pp. 31-32; 159-166.

[34]Vezi, pe larg, R. Manolescu, V. Costăchel, St. Brezeanu, Fl. Cazan, M. Maxim*, Istoria medie universală,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1980;

economic, dar în special ele au fost de ordin geopolitic. În primul rând lumea europeană mercantilă avea imperioasă nevoie de a menține deschise căile de comunicație cu Orientul Mijlociu şi Asia. În al doilea rând, sub aspect spiritual, prin creştinism, Imperiul Roman nu dispăruse din conştiința europenilor. "Imperiul latin", cum numeşte Iosif Constantin Drăgan Europa secolelor X-XV, era amenințat de un alt imperiu, musulman[35]. Din punct de vedere geopolitic, cele două "imperii" afirmau aspirații de dominație universală, fiecare din ele având drept scop suprem şi final cucerirea sau controlul întregului spațiu advers.

Deşi din punct de vedere militar cruciadele s-au încheiat cu un eşec pentru creştini, din punct de vedere geopolitic ele pot fi considerate un succes pentru europeni, în special pentru puterile maritime: Mediterana va rămâne un "lac creştin" impunând dominația oraşelor italiene[36]. Europa lua astfel sub control alte căi comerciale, pe lângă cele cunoscute – Sicilia – Spania spre Orientul Apropiat, Marea Nordului şi Marea Neagră spre Orientul Extrem.

Apariția în zona de interes a "Imperiului latin" a unui alt imperiu, cel al otomanilor, care până în secolul al XV-lea substituise deja două imperii: bizantin şi arab, au obligat pe europeni să se gândească la găsirea altor rute comerciale. Începea, la sfârşitul secolului al XV-lea, marea aventură atlantică şi pacifică a europeanului şi expansiunea geografică a Europei. Rolul de deschizător a revenit pentru început Portugaliei. Este descoperită aşa-zisa Lume Nouă şi economia tinde către globalizare[37]. Mediterana îşi va pierde poziția de centru al continentului şi de epicentru al activităților economice. Centrul de greutate al economiei se va deplasa treptat spre Atlantic.

Cécile Morrisson, *Les croisades,* Presses Universitaires de France, Paris, 1977; Régine Pernoud*, Les croisades*, Juilliard, Paris, 1960.

[35]Iosif Constantin Drăgan, *Idealuri şi destine. Eseu asupra evoluției conştiinței europene,* Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1977, p. 133.

[36]Fernand Braudel, *op. cit.,* p. 133.

[37]Sergiu Tămaş, *op. cit*., p.18; Fernand Braudel*, op. cit*., p. 175.

Descoperirile geografice şi luarea în stăpânire sau sub control a lumii noi de către unele state europene – Spania şi Portugalia, la care se vor adăuga ulterior Țările de Jos şi Anglia – au creat şi terenul pentru declanşarea confruntării la nivel planetar.

Eforturile pentru reglementarea divergențelor au condus la prima împărțire politico-economică a lumii între Spania şi Portugalia[38], sub directa mediere a papalității. După negocieri repetate şi dificile se semnează Tratatul de la Tordesillas (1494), prin care harta politică a lumii a fost împărțită în *sfere de influență* între cele două puteri maritime ale timpului, trasându-se o linie de despărțire prin mijlocul Oceanului Atlantic, la 370 mile vest de Capul Verde. S-a stabilit, cu acest prilej, ca toate țările descoperite la vest de linia de demarcație să aparțină Spaniei, iar cele de la est, Portugaliei. Prin Tratatul de la Zaragoza, Spania şi Portugalia îşi delimitează sferele de interese din Oceanul Pacific.

Ulterior, alte două mari puteri, Anglia şi Franța, nu vor recunoaşte acest tratat şi vor trimite misiuni militare în expediție pentru descoperirea şi cucerirea de noi teritorii. În 1607 englezii s-au instalat în Virginia, iar francezii, în 1688, în Canada (Noua Franță). În anul 1682 francezii au ocupat o parte din teritoriul actual al Statelor Unite, denumindu-l Louisiana[39].

În est, ruşii avansează rapid, pătrund în Siberia şi ajung treptat în bazinele fluviilor Ienisei, Lena şi Baikal, pentru ca în 1661 să atingă Irkuțk. Kamciatka va fi ocupată între 1695 şi 1700. Începând de prin 1740, ajung dincolo de strâmtoarea Behring. În Alaska, descoperită în 1728, au fost înființate primele aşezări ruseşti[40].

---

[38]Ibidem.
[39]*Istoria lumii în date*, coordonator academician prof. Andrei Oțetea, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1969, pp. 66-167; Fernand Braudel, *op. cit.*, vol. II, p. 11; pp. 108-109.
[40]Ibidem.

Navigatorul James Cook debarcă, în anul 1770, pe coasta de est a continentului australian, declarând-o posesiune a Coroanei Angliei[41].

Aceste evoluții vor conduce la apariția conceptului modern de suveranitate, dar şi la înflorirea aserțiunilor teoretice care să fundamenteze ştiințific mijloacele de întărire a puterii statului pentru a-şi apăra teritoriul sau, de ce nu, pentru a-l spori în detrimentul altor state. Prezența specialiştilor este necesară pentru ca statul să câştige războiul şi pentru a administra teritoriile cucerite, însă nu putem decela totuşi o gândire sau o reflecție geopolitică pentru acest moment. Oamenii au, în continuare, încredere în lecțiile istoriei[42].

Dezvoltarea flotelor ca şi perfecționarea rapidă a armelor de foc[43] au făcut posibilă globalizarea confruntărilor dintre marile puteri maritime şi terestre din Europa. Fenomenul geopolitic se manifestă cu intensitate în aşa-zisa Spanie Nouă, care devine un aprig spațiu de concurență comercială şi de confruntări politico-militare pentru supremație într-o zonă sau alta.

Schimbările în raportul de forțe pe continentul european au repercusiuni imediate în zonele pe care marile puteri europene – Franța, Anglia, Olanda, Spania – le controlau. Tratatul de la Utrecht (11 aprilie 1713) a pus capăt hegemoniei franceze în Europa, care dura de mai bine de o jumătate de secol[44], Franța fiind obligată să cedeze unele stăpâniri în America de Nord – Acadia, Terra Nova şi St.Kitts. Anglia a preluat şi monopolul comerțului cu sclavi din stăpânirile spaniole[45].

Războiul de 7 ani dintre principalele puteri europene (1752-1763) s-a desfăşurat cu aceeaşi intensitate şi în colonii. În urma mai multor înfruntări anglo-franceze, în posesiunile din

---

[41]Ibidem.
[42]Paul Claval, *op. cit*., p. 14.
[43]Fernand Braudel*, Structurile cotidianului: posibilul şi imposibilul*, vol. II, Traducere şi postfață de Adrian Rizea, Editura Meridian, 1984, pp. 147-154; 165-178.
[44]Istoria lumii în date, pp. 178-179.
[45]Ibidem.

India, Compania franceză a Indiilor este nevoită să se dizolve[46]. În luptele dintre protagoniştii războiului de 7 ani – în special Anglia şi Franța – este cuprins şi vastul teritoriu american şi canadian. În urma Tratatului de Pace de la Paris, din 10 februarie 1763, Acadia, Canada, insula Cap Breton şi partea din Louisiana situată la est de Mississippi, cu excepția insulei Orleans, au intrat în stăpânirea Angliei. Franța, la rândul ei, a primit de la englezi insulele Guadelupa, Martinica, Maria Golante şi Santa Lucia. Spania a căpătat de la Anglia Havana în schimbul Floridei[47].

Hegemonia Angliei în ecuația de putere maritimă a devenit din acest moment o realitate şi se va manifesta mult timp. Încercările Franței napoleoniene de a pune capăt supremației engleze pe mare vor eşua[48], deoarece blocada continentală instituită împotriva Angliei, la 21 noiembrie 1806, nu-şi va atinge ținta. Națiunile continentale nu admit supremația Franței în Europa. Disputa dintre aceste două mari puteri navale va continua şi în secolele următoare cu un puternic accent geopolitic şi geostrategic, deşi nimănui nu i-a dat prin minte să o califice în acest mod.

Pactul de la Chaumont, încheiat între Anglia, Rusia, Austria şi Prusia, evidențiază nu numai schimbările petrecute în raportul de putere de pe continent, ci şi noua arhitectură a Europei postnapoleoniene. De remarcat este apariția Rusiei în ecuația de putere. Indiferent de scăderile şi crizele interne prin care acest imens stat va trece, nimic nu se va mai întâmpla, de acum încolo, în Europa sau în lume fără ca Moscova să nu fie prezentă. Geopolitica depăşeşte disputa pentru controlul unor spații de interes de nivel continental. Interesele politice şi comerciale se gândesc, în cancelariile marilor puteri, în termeni globali.

---

[46]Ibidem, p. 201.
[47]Ibidem, p. 206.
[48]A se vedea, pe larg, colonel Caron*, La guerre napoléonienne. Les batailles*, Librarie militaire R. Chapelot, Paris, 1910, pp. 528-560.

Expresie a raportului de putere de la începutul secolului al XIX-lea, dar şi a recunoaşterii reciproce a sferelor de interese, la 18 iunie 1815 se constituie Sfânta Alianță, din care făceau parte inițial Rusia, Austria, Prusia şi ulterior Franța. Liniştea şi securitatea pe continent şi în lume vor fi strict determinate de evoluțiile din raportul de putere şi interesele pe care marile națiuni le-au avut într-un moment sau altul, într-o zonă sau alta a lumii.

Disputa pentru controlul sau suveranitatea unor spații de interes economic ori geostrategic va conduce, la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, la apariția unor noi realități în sfera relațiilor internaționale: blocurile politico-militare[49].

În acest context, cunoştințele de geografie au trecut din aula universităților în cabinetele miniştrilor şi au acaparat interesul oamenilor de stat. Consecința imediată a fost declanşarea cursei pentru constituirea imperiilor coloniale, iar ulterior geopolitica a devenit un fenomen care se va manifesta la scară planetară.

Toate aceste schimbări în relațiile internaționale au avut un impact deosebit asupra teoriilor şi a cunoştințelor care doreau a explica lumea şi istoria. Determinismul geografic cucereşte lumea ştiințifică cu toate consecințele sale. Titani ai Renaşterii, dacă ar fi să ne referim doar la Jean Bodin (1530-1596) şi Las Casas (1470-1566), au studiat mediul geografic şi influența acestuia în activitatea politică, mai ales asupra formelor statului şi guvernării societății.[50] Jean Bodin susținea că mediul geografic exercită o dictatură de la care omenirea nu se poate sustrage. Natura impune fiziologia, starea de spirit şi organizarea socială a diferitelor populații, determinând instituțiile cele mai convenabile[51].

---

[49]A se vedea, pe larg, Gheorghe Nicolae Cazan, Şerban Rădulescu-Zoner, *România şi Tripla Alianță*, Bucureşti, 1979; Ema Nastovici, *România şi Puterile Centrale în anii 1914-1916,* Bucureşti, 1981.

[50]Vasile Cristian, *op.cit.*, pp. 133-134; E. A. Pozdneakov, *op. cit.,* p. 1.

[51]Apud Sergiu Tămaş*, op. cit.*, p. 20.

O contribuţie majoră la impunerea determinismului geografic în ştiinţele societăţii a avut-o, în Franţa, Charles Louis de Secondat, baron de la Brede et de Montesquieu (1689-1755) şi Anne Robert Jaques Turgot (1727-1781). Moravurile, instituţiile şi trăsăturile specifice ale popoarelor au fost explicate de ilustrul Montesquieu prin factorii geografici, dintre care clima era considerată hotărâtoare[52]. Astfel, după filosoful francez, căldura excesivă din zonele tropicale determină în mod necesar un regim despotic, în timp ce formele de organizare politică mai avansate din Europa erau explicate prin clima temperată. Teoria cuprinde o doză de naivitate asupra căreia nu insistăm, însă trebuie arătat că aceasta s-a vrut să devină un suport al istoriei politice[53]. Turgot l-a continuat pe Montesquieu în schiţa de lucrare *Geografia politică,* în care dorea să teoretizeze principiile de guvernare a societăţii prin prisma influenţei factorilor geografici.

Determinismul geografic a avut adepţi de marcă în Anglia şi Germania. În lucrarea *Istoria civilizaţiei engleze*, Henry Th. Buckle (1821-1862) a susţinut că înfăţişarea generală a naturii explică evoluţia inegală a civilizaţiilor[54]. Germanul Friedrich Ratzel a pus bazele geografiei politice, în care a încercat să demonstreze că "spaţiul" ocupat de un popor este determinant pentru evoluţia sa politică şi culturală[55].

Acesta era convins că spaţiul nu este numai teritoriul pe care îl ocupă un stat, ci este însăşi puterea acestuia. Fiecare stat şi fiecare popor, afirma F.Ratzel, îşi au propria concepţie a spaţiului.

Concepţiile şi ideile lui F.Ratzel din principala sa lucrare *Geografia Politică* au fost puternic influenţate de teoria evoluţionistă

---

[52]A se vedea, pe larg, Montesquieu, *Despre spiritul legilor*, vol. I-III, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1964-1973.
[53]Franz Mehering, *Despre materialismul istoric*, Bucureşti, 1957, p. 81.
[54]Vasile Cristian, *op. cit.*, p. 24.
[55]A se vedea, pe larg: Claude Raffestin*, op.cit.*, pp. 29-75; E.A. Pozdneakov, *op. cit.,* pp. 18-19; F. Ratzel, *La géographie politique*, Choix de textes, Fayard, Paris, 1987.

a lui Ch.Darwin[56]. Ratzel considera statul un "organism viu", identificând şi o serie de legi ale creşterii spaţiului unui stat[57], cum ar fi:

- spaţiul unui stat creşte odată cu dezvoltarea culturii acestuia;
- creşterea statului este însoţită de alte simptome: dezvoltarea ideilor, a comerţului etc.;
- creşterea unui stat se realizează prin alipirea şi înghiţirea statelor mai mici;
- frontiera constituie organul periferic al statului şi în această calitate serveşte drept martor al creşterii tăriei sau slăbiciunii sale şi al schimbărilor survenite în organismul acestuia;
- în creşterea sa, statul trebuie să înglobeze elementele cele mai valoroase ale mediului fizic înconjurător: linii de coastă, albii ale fluviilor şi râurilor, raioane bogate în diverse resurse;
- primul impuls de creştere teritorială este primit de statele subdezvoltate din exterior, de la civilizaţiile mai avansate;
- tendinţa generală de contopire, ramificându-se în cursul dezvoltării, trece de la un stat la altul şi pe măsura acestui transfer se intensifică.

O evoluţie aparte a avut determinismul geografic în Germania începând cu sfârşitul secolului al XVIII-lea şi pe parcursul secolului al XIX-lea. Germania trăia drama unei fărâmiţări teritoriale excesive, situaţie percepută negativ de oamenii de cultură din spaţiul german. În sprijinul ideii creerii unui stat naţional modern german au fost aduşi, nu o dată, şi factorii de ordin geografic. Michel Korinman apreciază că ”*în cei 40 de ani care au precedat Primul război mondial, geografii germani s-au*

[56]Claude Raffestin*, op. cit*., pp. 37-38.
[57]Apud Claude Raffestin, *op. cit*., pp. 63-75.

arătat dornici de a apăra cauza patriei lor, însă contribuția lor a fost dezamăgitoare"[58].

Treptat, personalitățile politice şi culturale din spațiul german se vor racorda la teoriile care justificau imperiile coloniale, fiind elaborată *doctrina pangermanismului*. Considerând "întinderea" drept fundamentul unui stat, Friedrich List (1789-1846) solicita, în scrierile sale pentru Germania, "dreptul la dimensiune". El vedea expansiunea Germaniei în toate direcțiile. În acest tablou de geografie politică, granițele statelor balcanice erau considerate obstacole artificiale care urmau a fi depăşite succesiv[59]. În ceea ce priveşte raporturile dintre marile puteri, el propunea o înțelegere germano-britanică pentru a ține în echilibru Rusia şi SUA[60] F. List a avut o înțelegere corectă asupra fenomenului geopolitic, deoarece, în următoarea sută de ani, tocmai aceste două mari puteri au controlat lumea. Acest lucru l-a observat şi F. Rotzel: "*Idealul pentru o mare politică, ce revendică puterea mondială, constă în combinarea factorilor continentali şi maritimi*"[61]. Acesta era convins că numai un spațiu imens menține viața. Din această perspectivă, a acordat o importanță deosebită controlului oceanelor. Pacificul era considerat de Ratzel "ocean al viitorului", locul unde se vor ciocni interesele marilor puteri ale lumii. Pentru că a folosit datele geografice în fundamentarea politicii externe a statului german şi pentru înțelegerea realităților internaționale din secolul al XI-lea, Ratzel a fost considerat, pe bună dreptate, un precursor al geopoliticii[62]. Pe aceeaşi linie s-au înscris în lucrările lor şi americanii Ellen C. Semple, E. G. Dexter şi Ellsworth Huntigton.

---

[58]Michel Korinman, *Quand l'Allemagne pensait le monde. Grandeur et decandence d'une geopolitique,* Edition Fayard, Paris, 1990, p. 413.
[59]Sergiu Tămaş., p. 28.
[60]Pierre Gallois, *, op. cit.,* 1990, p. 35.
[61]Paul Buckholtz*, Political geography*, New York, 1966, p. 135.
[62]Ion Conea, *Geopolitica o ştiință nouă***,** în "Sociologia Românească", nr. 9-10/1937, pp. 3-36.

Determinismul geografic a cunoscut o amplă dezvoltare la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor prin lucrările lui K. Ber şi L.I. Mecinikov[63]. Aceştia au arătat locul şi rolul fluviilor mari în răspândirea civilizației, Mecinikov fiind şi autorul lucrării *Civilizația şi marile fluvii ale istoriei. Teoria geografică a dezvoltării societăților moderne.*

La începutul secolului al XX-lea, istoricii B. N. Cicerin, S. M. Soloviev, V. O. Klincevskii, A. P. Sceapov etc. au analizat influența factorilor naturali asupra evoluției statului rus[64]. Cicerin, de exemplu, considera că pentru ruşi o autoritate centrală foarte puternică a fost necesară din cauza imensității spațiului rus, a unei populări scăzute a acestui teritoriu şi amenințării permanente a unor năvăliri externe.

Foarte interesante sunt ideile determinismului geografic prezente în opera lui V. O. Klincevskii şi I. L. Solonevici. *"Când începem să studiem istoria unui popor,* - afirma V. O. Klincevski - *întâlnim o forță care susține leagănul fiecărui popor, natura țării sale"*[65]. I. L. Solonevici considera că libertățile individuale sunt dependente de factorul geografic. Comparând libertățile cetățeanului din Anglia, SUA şi Rusia, acesta ajunge la concluzia că poporul rus nu va beneficia niciodată de libertățile existente în Anglia şi Statele Unite, deoarece securitatea acestora din urmă este garantată de oceane şi strâmtori, iar a celor din Rusia doar de serviciul militar obligatoriu. Serviciul militar obligatoriu este considerat de Solonevici una dintre principalele nonlibertăți.

Supremația determinismului geografic în teoriile despre societate şi istorie a fost treptat eliminată de progresele înregistrate în domeniul ştiințelor pozitive. Dictatura naturii asupra omului a fost pusă sub semnul întrebării de Johan Gottfried Herder (1744-1803), care în lucrarea *Idei asupra filosofiei istoriei umanității* constată că *"istoria este geografie în mişcare şi*

[63]E. A. Pozdneakov, *op. cit.*, p. 15.
[64]Ibidem.
[65]Apud E. A. Pozdneakov, *op. cit.*, p. 17.

climatul nu ne sileşte, ci ne îndeamnă"[66]. În fapt, întreaga Renaştere a demolat tabloul static al societății şi l-a înlocuit cu unul mobil, dinamic, în evoluție, rezultat dintr-o înțelegere echilibrată a raporturilor dintre societate şi natură.

Edificatoare în acest sens este concepția lui Alexis de Tocqueville (1805-1859), care afirma că *"Providența a creat genul uman nici în întregime independent, nici cu totul în sclavie"*[67]. Democrația americană, în forma în care i se înfățişa în urma călătoriei întreprinse în Statele Unite, nu era rezultatul exclusiv al factorilor geografici, ci o împletire a mai multor cauze de ordin istoric, social şi spiritual-religios[68].

Istoricul francez Jules Michelet (1789-1874), deşi insista asupra rolului mediului geografic în viața popoarelor şi afirma că *"în ultimă instanță, istoria este înainte de toate geografie"*[69], a considerat că societatea are un rol activ în raport cu acesta. Mediul geografic, prin el însuşi, n-a determinat în mod absolut cursul evenimentelor în istorie.

Şcoala franceză de geografie politică şi ulterior de geopolitică s-a afirmat ca o expresie a rivalităților de mare putere care s-au manifestat între Franța şi Germania începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Geografia capătă din acest moment un rol important în înțelegerea politicii în Franța, ca o reacție la teoriile germane. Adversitatea față de justificarea politicii de mare putere prin termenii geografici i-a determinat pe teoreticienii francezi să evite utilizarea termenului de geopolitică[70].

Geografia politică franceză, prin André Chéradame şi Paul Vidal de la Blanche (1843-1916), a dat o ripostă teoriei

---

[66]Apud Sergiu Tămaş, *op. cit*., p. 23.
[67]Alexis de Tocqueville*, De la democratie en Amerique*, Paris, 1874, p. 140.
[68]Ibidem, p. 141.
[69]Sergiu Tămaş, *op. cit*., pp. 36-37.
[70]Ibidem.

"spațiului vital" şi concepției biologice a statului, opunând principiul naționalităților, propriu revoluției franceze.

În lucrarea sa *Tableau géographique de la France*, Vidal de la Blanche remarca faptul că specificitatea unui spațiu nu rezultă din considerente geografice sau climaterice, ci depinde de oamenii care îl populează[71].

Creşterea interdependențelor din viața internațională, frecventele răsturnări în raportul de putere la scară planetară, ca şi eforturile oamenilor politici de a găsi soluții la problemele extrem de complexe care s-au manifestat în Europa şi în lume la începutul secolului al XX-lea, au impus definitiv geopolitica în societatea contemporană ca un fenomen permanent. Studiul acestui fenomen s-a impus de la sine, din rațiuni practice.

Oamenii de cultură care s-au aplecat asupra studiului societăților în interconexiune şi intercondiționare nu aveau cum să nu observe că un fenomen se impune în viața internațională, iar pentru cunoaşterea şi studierea lui, instrumentele şi metoda cu care operau geografia politică, strategia militară, istoria, filosofia sau politologia nu mai erau suficiente. Pornind de la aceste considerente, Rudolf Kjellen a completat sectorul său de analiză politică şi a introdus un element nou – *geopolitica*,– pe care l-a definit în raport de apropierile, dar şi de distanțările necesare față de geografia politică, politologie sau diplomație.

Noutatea ca şi valoarea incontestabilă a descoperirilor făcute de Rudolf Kjellen au creat în mod inevitabil un cerc de susținători şi, ulterior, continuatori ai domeniului, dar şi unul de adversari. Disputa nu s-a încheiat nici astăzi, însă acest lucru n-a împiedicat apariția şcolilor naționale de geopolitică.

---

[71]Paul Vidal de la Blanche, *Tableau géographique de la France*, Paris, 1903, p. 67.

Capitolul II

GEOPOLITICA ŞI GEOSTRATEGIA ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX

2.1 DEZBATERI TEORETICE ŞI SCHEME GEOPOLITICE DE INTERPRETARE A EVOLUȚIILOR ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE

Suedezul Rudolf Kjellen a fost primul care a folosit termenul de geopolitică într-o conferință publică, în aprilie 1890. Ulterior, el a dezvoltat conceptul în lucrările sale *Introducere la geografia Suediei* şi *Marile Puteri*. Consacrarea termenului de geopolitică în analiza relațiilor politice internaționale a fost determinată de studiul pe care R. Kjellen l-a întreprins pentru a descifra cauzele şi a analiza forțele care s-au confruntat în primul război mondial[72]. În literatura ştiințifică germană, termenul pătrunde în anul 1903, dar numai după 1917 se produce o adevărată dezbatere privind utilizarea noului concept (geopolitica) când lucrarea lui Rudolf Kjellen, *Statul ca formă de viață,* este tradusă în germană de J. Sandmeier[73]. După semnarea armistițiului care a urmat încheierii primului război mondial, în Germania

[72]A se vedea, pe larg, Gerard Dussouy, *op. cit.*, pp. 14-19; Sergiu Tămaş, *op. cit.*, pp. 41-92; Claude Raffestin, *op. cit.*, pp.77-108; L. A. Pozdneakov, *op. cit.*, pp. 23-25; Hérve Coutau-Bégarie*, Géostratégie: le mot et la chose* în "*La Géostrategie*", II, nr. 58, 1995, pp. 7-11; Paul Dobrescu, Alina Bârgăoanu, *op. cit.*, p. 17 şi urm; Alexandr Dugin, *Osnovy Geopolitiki*: *Geopoliticheskoe Budushchee Rossii*, Arktogeia, Moskva, 1997, pp. 16-19; Ilie Bădescu, *Tratat de geopolitică*, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2004, pp. 26-29 etc.

[73]Claude Raffestin, *op. cit.*, nota 1, p. 77; Yves Lacoste*, Preambule*, în "Dictionnaire geopolitique", Flammarion, 1993, p. 11.

au loc ample dezbateri în legătură cu unele clauze ale viitorului tratat de pace, mai ales cele referitoare la teritoriu şi frontiere. Se poate afirma că spaţiul german s-a dovedit a fi nu numai prielnic apariţiei şi proliferării ideilor geopoliticii, ci şi un mediu care a favorizat disputa geopolitică asupra unor realităţi din sistemul relaţiilor internaţionale de după război.

Reluând ideile lui Fr. Ratzel despre stat ca fiinţă vie, R. Kjellen afirma că *"Statul nu este un conglomerat întâmplător sau artificial al laturilor diverse ale vieţii umane, menţinute în acelaşi trunchi doar de formulele legiuitoare, el este înrădăcinat în realităţile istorice şi aspectele concrete. Statului îi este proprie o creştere organică, el este expresia aceluiaşi tip fundamental ca şi omul. Într-un cuvânt, el constituie o formaţiune biologică sau un organism viu"*[74]. Statele, ca şi organismele vii, duc o "luptă pentru existenţă" în care înving cei mari, care au forţă. *"Statele care dispun de vitalitate, dar al căror spaţiu este restrâns* – afirma Kjellen – *sunt subordonate imperativului politic categoric de a-şi lărgi spaţiul prin colonizare, unire cu alte state sau prin diferite cuceriri. În această situaţie s-a aflat cândva Anglia, iar acum Germania şi Japonia*"[75]. De remarcat faptul că teoria lui R. Kjellen despre stat n-a stat doar sub semnul descoperirilor din biologie. El şi-a dezvoltat sistemul sub înrâurirea gânditorilor Leopold von Ranke, G. W. Friederich Hegel şi Carl Ritter[76], dar şi ca urmare a propriilor observaţii pe care i le-a prilejuit desfăşurarea primei conflagraţii mondiale.

La doi ani după încheierea primului război mondial apărea sub semnătura lui R. Kjellen lucrarea *Probleme politice ale războiului mondial*. Autorul a încercat să depăşească limitele geografiei politice în analiza statelor antrenate în conflict, deoarece această disciplină nu putea să răspundă, în concepţia

---

[74]Apud E. A. Pozdneakov*, op. cit.***,** p. 22.

[75]Apud Günter Hayden, *Critica geopoliticii germane*, Editura Politică, Bucureşti, 1960, p. 108.

[76]Claude Raffestin, *op. cit.,* pp. 85-89.

lui Kjellen, la întrebări legate de condițiile în care apar sau dispar marile puteri, şi nu putea să explice determinările politicii externe, mai ales cele legate de latura subiectivă a acesteia[77]. Geopolitica trebuia, prin urmare, în opinia lui Kjellen, să ofere oamenilor putința "*de a judeca împrejurările şi de a folosi prilejurile prielnice*"[78] în conformitate cu propriile interese.

Rudolf Kjellen n-a considerat geopolitica o nouă disciplină sau ştiință care să se adauge geografiei, istoriei sau diplomației, ci doar o latură din *"ştiința care studia statul"*[79]. Această ştiință era formată, prin urmare, din: geopolitică, ecopolitică, demopolitică, sociopolitică şi cratopolitică. Geopolitica studia statul ca teritoriu (aşezare, formă), ecopolitica îl analiza ca gospodărie, demopolitica îl privea ca neam, sociopolitica ca societate, iar din punct de vedere al guvernământului trebuia să se ocupe cratopolitica.

Din perspectivă geopolitică, prin aşezarea unui stat, Kjellen nu înțelegea doar aşezarea cartografică, determinată de coordonatele geografice, şi nici aşezarea lângă mare sau în inima unui continent, ci aşezarea sa în arhitectura relațiilor internaționale. Prin studiul geopolitic, afirma autorul, *"se oferă aici observației şi reflecției toate problemele fundamentale pentru situarea în lume a unei țări, care decurg: dintr-o varietate simplă sau complicată, din vecinătatea cu statele mari sau mici, din distanțele mai mari sau mai mici ce le despart de centrele de forță şi de cultură ale timpului, din situația punctelor de fricțiune sensibile ale marii politici, din aşezarea la centru, intermediară sau la margini şi multe altele de felul acesta"*.[80]

În Marea Britanie, dar şi peste Atlantic, în perioada în care geopolitica îşi căuta locul în cadrul disciplinelor socio-

---

[77]Ibidem, pp. 93-97.
[78]Apud Ion Conea, *Geopolitica - o ştiință nouă*, în vol. E. I. Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu, "*Geopolitica*", Iaşi, 1994, p. 37.
[79]Ibidem, p. 29; Ilie Bădescu, *op. cit*. p. 28.
[80]Ibidem, p. 31.

umane, nu se poate vorbi de o dezbatere teoretică, ci mai curând de analize şi studii care, deşi autorii lor nu le definesc ca atare, sunt geopolitice. Este cazul lucrărilor semnate de Halford J. Mackinder[81] şi Alfred T. Mahan[82], care au fost preocupaţi în scrierile lor de găsirea fundamentelor teoretice care să justifice menţinerea şi consolidarea poziţiei de mare putere pentru ţările lor.

Momentul care l-a lansat pe Halford J. Mackinder ca figură centrală a gândirii geopolitice s-a produs în ianuarie 1904, când a prezentat la Societatea Geografică expunerea *Pivotul geografic al istoriei*[83].

Convins că istoria umanităţii a cunoscut, în evoluţia sa, trei faze, Halford J. Mackinder a analizat în comunicarea prezentată deosebirile esenţiale dintre marile puteri maritime şi cele continentale, ajungând la concluzia că rolul de regiune pivot în politica şi istoria universală îl constituie centralitatea. Un stat trebuie să fie capabil să ocupe un loc central pentru a putea domina în ecuaţia de putere. În opinia sa, la începutul secolului XX, acest rol l-a deţinut imensul spaţiu din interiorul Eurasiei[84]. Cine domină acest spaţiu se poate considera stăpânul întregii lumi.

"Aruncând o scurtă privire asupra sensului larg al apelor istoriei – afirma Halford J.Mackinder – *nu putem înlătura gândul despre o anumită presiune a realităţilor geografice asupra acesteia. Spaţiile vaste ale Eurasiei, inaccesibile navelor maritime, dar deschise în vechime călăreţilor nomazi, acoperite astăzi de o reţea de căi ferate, nu constituie oare tocmai astăzi regiunea pivot a politicii mondiale? Aici au existat şi continuă să existe condiţii pentru crearea unei puteri militare şi economice mobile...*

---

[81]Halford John Mackinder, *The Geographical Pivot of History*, Ed. The Royal Geographical Society, London, 1969.

[82]Alfred Tayer Mahon, *Influence of Sea Power upon French Revolution and Empire*, 1793-1812, Boston, 1895; Ibidem, *The Interest of America in Sea Power, present and future*, Boston, 1897.

[83]Sergiu Tămaş, *op. cit.*, p. 112.

[84]Halford J. Mackinder, *op. cit.,* p. 31.

Rusia a luat locul Imperiului Mongol. Raidurile centrifugale ale călăreților stepei au fost substituite de presiunile acesteia asupra Finlandei, Scandinaviei, Poloniei, Turciei, Persiei şi Chinei. La scară globală ea ocupă o poziție strategică centrală, comparabilă cu poziția Germaniei în Europa. Poate executa lovituri în toate direcțiile."[85]

Dincolo de această zonă axială se găsesc dispuse în două arcuri de cerc: Germania, Austro-Ungaria, Imperiul Otoman, India şi China, pe de o parte, şi Marea Britanie, Japonia, Canada, Statele Unite, Africa de Sud şi Australia, pe de altă parte[86].

Mackinder considera că orice mare putere continentală care ar cuceri o poziție dominantă în zona "pivotului geografic", poate învălui de la flancuri lumea maritimă. În acest sens, el avertiza împotriva unei apropieri ruso-germane sau chiar a uneia chino-japoneze care să înlocuiască Rusia şi zona pivot, deoarece s-ar *"produce o ruptură a echilibrului de putere în favoarea statului pivot."*[87]

Pentru a contracara această posibilitate se impunea – în opinia lui Halford J. Mackinder – încheierea unei alianțe între Anglia, Franța şi SUA[88]. Considera că întretăierea spațiului maritim cu cel terestru este factorul-cheie al istoriei popoarelor şi statelor. Însuşi mersul istoriei a fost influențat de confruntarea *centru-periferie.* Din centrul Hearthland-ului s-a exercitat în permanență o presiune asupra periferiei sau ceea ce el numea *centura insulară.*

Teoria "pivotului geografic al istoriei" a fost dezvoltată şi completată cu o nouă idee, "Insula mondială" (World Island) în studiul *Idealurile democratice şi realitatea*[89]. Insula mondială este o masă continentală compactă, înconjurată de Oceanul planetar –

---

[85]Ibidem, pp. 42-43.
[86]Ibidem.
[87]Ibidem, p. 44.
[88]Ibidem.
[89]Claude Raffestin*, op. cit.*, pp. 112-113.

zona Europa – Asia – Africa[90]. Înconjurată de Oceanul mondial, această insulă trebuia să devină, în mod inevitabil, datorită poziției geografice şi strategice, locul principal de dispunere a omenirii pe planeta noastră. Foarte important era, în concepția lui Halford J. Mackinder, cine stăpânea inima ("Hertland-ul") Insulei mondiale. Numai acel stat are o bază suficient de solidă pentru a concentra forțele care să amenințe libertatea lumii din interiorul citadelei continentale a Eurasiei.

Concluzia demersului său a fost expusă sintetic în formula: *"Cine stăpâneşte Europa de Est domină <<Heartland-ul>>. Cine stăpâneşte <<Heartland-ul>> domină <<Insula Lumii>> (World Island). Cine stăpâneşte Insula mondială domină întreaga lume"*[91]. Evoluția Europei în secolul al XX-lea demonstrează clar că formula lui Mackinder n-a făcut o excelentă carieră teoretică, însă faptele arată că oamenii politici care au conceput arhitectura relațiilor internaționale şi a granițelor după cele două războaie mondiale, după cum vom vedea în partea a doua a prezentei lucrări, au fost puternic influențați de concepția sa.

Contemporan cu Halford J. Mackinder, amiralul Alfred T. Mahan şi-a construit modelul său de analiză geopolitică pe baza unor postulate care nici ele nu pot fi demonstrate. Pentru A. T. Mahan instrumentul politicii este comerțul. Acțiunea militară trebuia să ofere condiții prielnice pentru dezvoltarea unei civilizații comerciale la scară planetară. Ideile sale au fost preluate, în general, din teoria darwinismului social[92], cu o oarecare influență şi circulație în epocă: lumea este o luptă, lupta este esența vieții şi a relațiilor dintre popoarele lumii; civilizația europeană şi sora sa americană sunt superioare

---

[90]Halford J. Mackinder, *op. cit.*, p. 62.
[91]Ibidem, p. 150.
[92]Claude Raffestin, *op. cit.*, pp. 103-107.

altora, ceea ce le dă dreptul la expansiune şi au datoria de a converti popoarele inferioare etc.[93]

În lucrările sale, Alfred T. Mahan a analizat istoria Europei şi a SUA în funcţie de anumiţi factori geografici. Pe această bază a avansat o serie de teze care să explice condiţiile obţinerii supremaţiei pe mare, în raport cu puterile continentale. El a subliniat faptul că un stat poate să exercite o influenţă politică pe arii întinse dacă are baze navale cu care să poată exercita un control eficace asupra principalelor căi maritime. Din această perspectivă, el considera ca principal criteriu al ierarhizării statelor în ecuaţia de putere, gradul în care este stăpânită marea. Noţiunea de putere maritimă se baza pe libertatea comerţului maritim, iar flota militară maritimă este doar un garant de asigurare al acestui comerţ.

Alfred T. Mahan a luat ca ipoteză de lucru ideea potrivit căreia emisfera nordică a globului în raport cu cea sudică este cheia în politica mondială şi în lupta pentru supremaţie. Din această perspectivă, el a considerat că Rusia are o poziţie privilegiată în ceea ce studiile de geopolitică defineau ca fiind Eurasia[94]. O eventuală alianţă între Rusia şi Germania, la care s-ar fi adăugat şi Japonia, era considerată de A. T. Mahan o mare primejdie pentru puterile maritime ale SUA şi Marii Britanii. De altfel, el era convins că zona continentului asiatic, cuprinsă între paralelele 30^0 şi 40^0, era o zonă de dispută între puterea terestră a Rusiei şi cea maritimă întruchipate de SUA şi Marea Britanie.

Pentru a asigura supremaţia puterilor maritime, Mahan a conceput un scenariu geopolitic cunoscut sub numele de "*politica Anaconda*". Era vorba de o politică de încercuire a masei continentale eurasiatice printr-un "lanţ" de baze maritime. Prin urmare, o flotă capabilă de acţiuni ofensive, aprecia el, va asigura Statelor Unite o superioritate incontestabilă în bazinul Caraibilor şi în Oceanul Pacific. În lucrarea sa *Interesul Americii*

---

[93]Ibidem, p. 104.
[94]E. A. Pozdneakov, *op. cit*., p. 33.

pentru Forța Maritimă, Mahan considera că SUA pot deveni o putere mondială dacă: va colabora activ cu puterea maritimă britanică; se va împotrivi pretențiilor de putere maritimă ale germanilor; va urmări cu atenție expansiunea Japoniei în Pacific şi i se va opune; va coordona acțiunile europenilor de împotrivire la acțiunile statelor asiatice[95].

Ca şi în cazul lui Halford J. Mackinder, ideile şi scenariile geopolitice ale amiralului n-au rămas fără ecou în acțiunea politică. Relevantă, în acest sens, este afirmația secretarului de stat al SUA, H. L. Stimson: *"Neptun este Dumnezeul, Mahan profetul său, iar marina SUA singura biserică adevărată..."*[96], ca şi cererea adresată de F. D. Roosevelt americanilor de a privi harta lumii întregi şi nu numai pe cea care reprezintă teritoriul american.

În timpul celui de-al doilea război mondial, în raport cu amenințările ce se profilau, SUA s-au văzut nevoite să intensifice studiile de geopolitică. Geopolitica devine disciplină de studiu în Academia West Point, la universitățile din Georgetown şi Washington.

Textele şi scenariile geopolitice de referință în SUA, în perioada celei de-a doua conflagrații mondiale, au fost cele elaborate de Edmond Walsh, Nicolas Spykman şi Robert Strausz-Hupé, acesta din urmă obținând, în anul 1941, şi un doctorat în probleme de geopolitică, cu teza *The balance of Tomorrow. A reappraise of basic trends in world politics.*

În opinia unor specialişti, Nicholas Spykman a continuat cercetările şi a dezvoltat scenariile geopolitice elaborate de H. J. Mackinder[97] şi amiralul A. T. Mahan[98]. În lucrările sale se conturează ideea că masa continentală eurasiatică şi coastele nordice ale Africii şi Australiei formează trei zone concentrice[99]:

---

[95]Apud Alexandr Dugin, *op. cit.* p. 22.
[96]Apud Sergiu Tămaş, *op. cit.*, p. 72.
[97]Ibidem, p. 89.
[98]Claude Raffestin, *op. cit.*, p. 280.
[99]E. A. Pozdneakov, *op. cit.,* p. 33.

Heartland-ul continentului eurasiatic în nord, *zona-tampon* care-l înconjoară şi mările marginale, precum şi *continentele african şi australian*. În jurul acestei mase continentale, din Anglia şi până în Japonia, între continentul din nord şi cele două din sud trece Marea Cale Maritimă a lumii[100].

Această fâşie ce se întinde de la limita vestică a continentului eurasiatic până la cea estică a fost denumită de N. Spykman "Rimland", introducând astfel un nou concept în teoria geopolitică. El a împărțit lumea în două: Heartland-ul şi Rimland-ul, şi a propus o nouă formulă geopolitică: *"Cine stăpâneşte Rimland-ul, domină în Eurasia; cine stăpâneşte Eurasia, controlează soarta lumii*"[101]. Din această schemă geopolitică putem observa că de fapt N. Spykman nu aduce nimic nou, nu modifică esențial grila de interpretare a politicii modiale propuse de Mackinder ci o nuanțează prin înlocuirea *Heartland*-ului cu *Rimland*-ul.

După părerea lui N. Spykman, Statele Unite au o poziție centrală, avantajoasă atât în raport cu Heartland-ul, cât şi în raport cu Rimland-ul. Coasta Atlanticului şi cea a Pacificului sunt orientate către cele două laturi ale Rimland-ului eurasiatic, iar partea dinspre Polul Nord, către Heartland. Specialistul american considera că Statele Unite trebuie să mențină baze transatlantice şi transpacifice la distanța optimă de lovire față de Eurasia, pentru a controla echilibrul de forțe de-a lungul întregului Rimland. *"Obiectivul principal al Statelor Unite în timp de pace ca şi pe timp de război* – menționa N. Spykman –, *trebuia să fie prevenirea unirii centrelor de putere din Lumea Veche într-o coaliție ostilă intereselor ei*"[102]. Evoluțiile politice globale din timpul războiului rece par să fi validat o parte din proiecțiile geopolitice lansate de acest analist. O altă idee interesantă a rezultat din analiza locului şi a rolului pe care Marea Mediterană

---

[100]Ibidem, p. 34.

[101]Nicholas J. Spykman, *America's Strategy in World Politics*, Archon Books, Harcourt Brace, New York, 1942, p. 12.

[102]Ibidem, *The Geography of the Peace*, Harcourt Brace, New York, 1945, p. 45.

l-a avut în catalizarea energiilor pentru creşterea şi dezvoltarea Imperiului Roman, cu aspiraţie universală. Paradigma de bază în analiză s-a centrat pe conceptul de *Midland Ocean.* Ajunge astfel la concluzia că, după cel de-al doilea război modial, Oceanul Atlantic nu desparte ci uneşte Occidentul[103].

Cu Robert Strausz-Hupé, scriitura geopolitică în SUA îşi mută centrul de greutate de pe analiza spaţiului în lupta pentru supremaţie mondială, pe interpretarea locului şi rolului pe care un stat îl ocupă în ecuaţia de putere. Conceptul de *"balanţă a puterii"* este cheia analizei geopolitice în lucrările lui R. Strausz-Hupé.

În concepţia sa, balanţa puterii înseamnă: un echilibru între marile puteri navale şi continentale; un echilibru între diverşi poli regionali de putere din Europa şi Asia, şi între cele două continente în general; un echilibru între politica de forţă de intervenţie militară şi o politică a compromisului diplomatic, un echilibru global între cele două superputeri – SUA şi Uniunea Sovietică[104].

Ca şi predecesorii săi, Robert Strausz-Hupé este sedus de ideea construirii unui scenariu geopolitic propriu, având în centru realizarea unei federaţii la nivel regional sau global, în fruntea căreia să se găsească, evident, SUA. Acesta credea că *"este în interesul întregii omeniri să existe un centru unic, din care să se exercite un control de echilibrare şi stabilizare, o forţă-arbitru, şi acest control de echilibrare şi stabilizare să se afle în mâinile Statelor Unite."*[105]

În primele decenii de după încheierea primului război mondial, în Germania geopolitica s-a bucurat de un interes cu totul special. Condiţiile interne, dar mai ales afirmarea statului german în relaţiile internaţionale, ca o mare putere, au determinat pe unii specialişti să vadă în geopolitică o disciplină capabilă să

---

[103]Apud Alexandr Dugin, *op. cit.*, pp. 27-27.

[104]Robert Strausz-Hupé, *The balance of tomorrow. A reappraisal of basic trends in world politics,* University of Pennsylvania, Philadelphia, 1945, pp. 7; 17-18; 35-37; apud Claude Raffestin, *op. cit.*, pp. 282-283.

[105]Apud E. A. Pozdneakov, *op. cit.*, p. 36.

pună la îndemâna oamenilor de stat *"indicații politice de ordin practic pornind de la teoriile geografiei şi ale istoriei."*[106]

În foarte scurt timp apare în Germania o şcoală geopolitică grupată în jurul periodicului "Zeiterschrift für Geopolitik", din rândurile căreia se va desprinde şi se va afirma o extrem de contestată şi complexă personalitate, generalul Karl Haushofer.[107] Specialiştii germani au dezvoltat şi au dat o proprie interpretare conceptului de geopolitică.

În viziunea acestora, *"geopolitica este teoria dependenței evenimentelor politice de teritoriu. Ea îşi are temelia sigură în geografie, îndeosebi în geografia politică, care este teoria ființelor politice de pe glob şi a structurii lor. Geopolitica urmăreşte să furnizeze indicații pentru acțiunea politică şi să fie îndreptar în viața politică. Ca atare, ea devine o tehnologie capabilă să conducă politica practică până la punctul la care se produce avântul novator al acțiunii. Şi numai cu ajutorul ei, acest avânt va putea avea drept punct de plecare pentru realizări ştiința şi nu neştiința. Geopolitica vrea şi trebuie să devină conştiința geografică a statului."*[108]

Generalul Karl Haushofer deşi nu s-a angajat în disputele teoretice privind definirea termenului şi a ştiinței geopolitice[109], aprecierile sale cu privire la rolul şi importanța geopoliticii în analiza fenomenului politic internațional îşi păstrează şi astăzi prospețimea. În primul rând, el considera geopolitica o combinație *"dintre geografie,*

---

[106]Henning-Körholz*, Einführung in die Geopolitik*, Teubner Berlin – Leipzig, 1937, p. 7; Apud Ion Conea, *op. cit.,* în *loc. cit*., p. 33.

[107]A se vedea, pe larg, Claude Raffestin*, op. cit.,* pp. 113-156; Sergiu Tămaş, *op. cit*., pp. 78-85; Michel Korinman, *Quand l'Allemagne pansait le monde. Grandeur et décadence d'une Geopolitique*, Fayard, Paris, p. 268 şi urm.; Henning Heske, *Karl Haushofer: his rule in german geopolitics and nazi politics*, în "Political Quarterly", avril, 1987, p. 136 şi urm.

[108]Apud Ion Conea, *op. cit.,* în *loc. cit.,* p. 34.

[109]Henning Heske*, op. cit.,* în *loc. cit*., p. 136.

istorie, ştiinţă politică, economie politică şi sociologie"[110], care poate să capete în evoluţia sa statutul de ştiinţă.

Convins că geopolitica trebuie să studieze problematica relaţiilor dintre state în dinamica lor, prin prisma geografiilor lor etnice, politice, sociale, economice, Haushofer a definit-o ca fiind *"ştiinţa despre formele de viaţă politică în spaţiile de viaţă naturale, ce se străduieşte să înţeleagă dependenţa lor de pământ şi condiţionarea lor de-a lungul mişcării istorice"*[111]. Interesant este faptul că generalul Karl Haushofer a văzut în geopolitică un instrument esenţial pentru *"a pune în ordine lumea*"[112], deoarece era convins că această ştiinţă este capabilă să descifreze această ordine şi poate să transmită oamenilor *"imaginea adevărată a lumii*"[113].

În ciuda unei permanente pendulări între explicaţia geopolitică şi nevoia de justificare a politicii externe germane, Karl Haushofer a avut o înţelegere corectă a rolului pe care trebuie să-l aibă geopolitica în acţiunea politică a unui stat, în relaţiile internaţionale. "*Politica* – în accepţiunea sa – *trebuie să înveţe să mânuiască toate mijloacele susceptibile ştiinţifice ce-i stau la îndemână într-o acerbă luptă pentru existenţă*"[114]. Prin urmare, geopolitica trebuie *"să furnizeze argumente pentru acţiunile politice şi să fie călăuză în viaţa politică*"[115]. În acest fel, ea devine *"o învăţătură eficientă în stare să conducă politica practică... Numai astfel se va putea face saltul de la ştiinţă la putinţă.*"[116]

---

[110]Karl Haushofer, *De la géopolitique*, Paris, Fayard, 1986, p. 101.
[111]Karl Haushoffer, Erich Obst, Herman Lautensach, Otto Haul, *Bausteine zur Geopolitik,* Berlin, Grünwald, 1928, pp. 52-53; apud Ionel Nicu Sava, *Geopolitica. Teorii şi paradigme clasice. Şcoala geopolitică germană*. Bucureşti, 1997, p. 111.
[112]Claude Raffestin, *op. cit*., p. 128.
[113]Ibidem.
[114]Karl Haushofer, Erich Obst, Herman Lautensach, Otto Haul, *op. cit*., p. 60.
[115]Ibidem, p. 27.
[116]Ibidem.

Prin geopolitică, Karl Haushofer spera să fie eliminat arbitrariul din acțiunea umană, în planul relațiilor internaționale. Concepție utopică deoarece din observarea şi analiza raporturilor dintre state au fost eliminați unii factori care transced voința politică, cum ar fi, de exemplu, întâmplarea. Generalul analist credea cu tărie că geopolitica poate să conducă la cunoaşterea şi aprecierea modului de repartiție a puterilor în spațiu şi se poate depista cauza care afectează sistemul relațiilor internaționale[117]. Ca şi alte discipline care prognozează şi indică tendințele de evoluție a unui fenomen sau proces social, geopolitica nu poate să ofere soluții exacte la întrebările pe care îşi propune să le rezolve la un moment dat. Din această perspectivă, Karl Haushofer aprecia că geopolitica are un merit că reuşeşte să depăşească arbitrariul uman din analiza relațiilor umane, însă ea *"nu poate face declarații foarte precise la mai mult de 25 la sută din cazuri."*[118]

Direcțiile principale de orientare a cercetărilor de geopolitică au fost stabilite de generalul Karl Haushofer în lucrarea *Bausteine für Geopolitik* şi unele studii publicate în revista *Zeiterschrift für Geopolitik*. Considerând că există o legătură directă între spațiul (Raum) pe care un popor îl ocupă, sau o națiune şi dezvoltarea optimă a acesteia, Haushofer a crezut că a descoperit *"legea creşterii indefinite a statelor"*[119]. În virtutea acestei legi, populația unei națiuni active se extinde până când atinge cele mai mari spații posibile pentru a-şi satisface nevoile. Haushofer a oferit un suport cantitativ pentru această teză şi considera că un popor se poate dezvolta normal dacă are o densitate de 100 de locuitori pe km^2. El a propagat asemenea idei fiind sub influența nefastă a teoriilor rasiste şi biologizante care alcătuiau baza ideologiei naziste[120]. Evoluția

---

[117]Karl Haushofer, *De la géopolitique*..., pp. 100-101.
[118]Ibidem, p. 103.
[119]Apud Sergiu Tămaş, *op. cit*., p. 81.
[120]Karl Haushofer, *op. cit*., pp. 111-112.

societăţii europene după cel de-al doilea război mondial a infirmat ipoteza şi suportul matematic al afirmării, în relaţiile internaţionale, a legii creşterii indefinite a statelor.

Viziunea geopolitică a generalului Karl Haushofer a fost influenţată şi de concepţiile şi teoriile geopolitice care circulau în lumea anglo-saxonă, îndeosebi de teza "Heartland-ului" elaborată de Mackinder. A întrezărit, în modelul elaborat de Mackinder, posibilitatea ca Germania să-şi poată reocupa locul pierdut în urma încheierii primului război mondial, în ecuaţia de putere de pe continentul european. Haushofer considera, din acest punct de vedere, că Germania nu trebuie să fie duşmanul, ci aliatul Rusiei, cu care să realizeze blocul continental Europa Centrală – Eurasia[121]. Într-o primă fază a celui de-al doilea război modial părea că profeţiile sale au şi acoperire în politica mondială a epocii. În august 1939, Germania nazistă şi URSS şi-au dat mâna prin semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov şi îşi împărţeau sferele de influenţă[122]. El privea alianţa Germaniei cu Rusia drept nucleul unui bloc transcontinental prin includerea Japoniei şi Chinei. Din această perspectivă, în scrierile sale, încă din anii ′30, Haushofer a căutat să atragă atenţia oamenilor politici japonezi asupra unei apropieri a Japoniei de China şi Uniunea Sovietică.

Constituirea blocului eurasiatic era văzută de general ca un răspuns la scenariul "Anaconda", prin care puterile maritime – Anglia şi SUA – puteau să încercuiască Heartland-ul. Era, în fapt, un scenariu prin care Germania putea să devină hegemon în cadrul noii ordini mondiale, pe care o preconizau oamenii de stat din cel de-al treilea Reich.

---

[121]Karl Haushofer, *De la géopolitique...*, apud Ionel Nicu Sava, *op. cit.*, pp. 128-129; Alexandr Dugin, *op. cit.*, p. 29.

[122]A se vedea, pe larg, Florin Constantiniu, *Între Hitler şi Stalin. România şi Pactul Ribbentrop-Molotov*, Editura Danubius, Bucureşti, 1999; Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut şi Nistru*, Editura AISM, Bucureşti, 1992.

De remarcat faptul că, în elaborarea acestui scenariu geopolitic, Haushofer a pornit de la teoria Heartland-ului elaborată de Mackinder, însă concluziile sale au fost diametral opuse[123]. El atrăgea atenția, în acest context, asupra apelurilor făcute de Mackinder, în scrierile sale, către puterile maritime, de a găsi soluții optime pentru a împiedica o eventuală alianță ruso-germană, care pentru cel de-al treilea Reich era cheia în realizarea ideii de spațiu vital (Lebensraum). Transpunerea în practica relațiilor internaționale a scenariului geopolitic elaborat de Karl Haushofer ar fi făcut imposibilă orice tentativă de blocus din partea puterilor maritime[124]. Evoluția istorică nu numai că a amendat asemenea aserțiuni, dar a arătat că în analiza geopolitică nu pot fi aplicate concepții şi scheme logice de tip mecanicist. Interesul unui actor, fie el statal sau nonstatal, poate să conducă la realizarea unor alianțe care să nu se încadreze în astfel de logici.

Astfel, este de înțeles de ce conducerea nazistă a statului german n-a îmbrățişat ideile şi scenariul geopolitic elaborat de generalul Haushofer şi colaboratorii săi. Führerul n-a avut încredere în generalul geopolitician şi l-a privit cu suspiciune. Încercările lui Rudolf Hess de a realiza o apropiere între Hitler şi Haushofer au fost zadarnice[125]. Ultima întâlnire dintre cei doi, din 10 noiembrie 1938, s-a încheiat cu un schimb violent de cuvinte. Hitler avea alte proiecte şi ideea realizării blocului eurasiatic în proiecția geopolitică a lui Haushofer a fost aruncată la coş prin atacarea Uniunii Sovietice în iunie 1941. Voia să stăpânească Eurasia, dar prin cucerire nu cooperare!

În România, deşi n-a cunoscut dezvoltarea şi interesul de care s-a bucurat în Germania şi lumea anglo-saxonă, geopolitica a constituit un punct de atracție pentru geografi, istorici şi sociologi. Un grup de intelectuali de marcă au fondat în 1941 o revistă de

---

[123]E. A. Pozdneakov*, op. cit.,* p. 31.
[124]Sergiu Tămaş, *op. cit*., p. 83.
[125]Ibidem, pp. 7-9.

specialitate *"Geopolitica şi Geoistoria"*[126], prin care s-a intrat în dialog cu reputaţi geopoliticieni din Europa. În studiile publicate în această revistă au fost abordate probleme legate de sfera şi obiectul geopoliticii, dar şi încercări de elaborare a unor "reprezentări geopolitice" asupra spaţiului românesc.

Teoreticianul incontestabil al geopoliticii româneşti a fost profesorul de geografie istorică Ion Conea[127]. El a considerat geopolitica *"o disciplină cu adevărat nouă, cu un precis obiect de cercetare propriu"*[128], cu o sferă de cuprindere şi de cercetare distincte în câmpul relaţiilor internaţionale, în raport cu alte discipline, cum ar fi, de exemplu, geografia, politica, sociologia sau istoria.

Geopolitica s-a născut, în opinia lui Ion Conea, din nevoia omului modern de a da răspuns la problemele cu care este confruntat. Statutul politic şi economic al Planetei se schimbă de la o zi la alta. *"Pământul devine cu fiecare zi mai mic şi aproape că n-a rămas colţ îngheţat sau minusculă insulă pierdută în larg de ocean neocupată de el. S-a dus vremea în care* – afirma I. Conea – *statele îşi permiteau să lase între ele, ca hotare, adevărate zone nelocuite"*. Prin urmare, în lupta omului cu natura, prin reducerea continuă a dimensiunilor planetei, apar inevitabil şi conflictele de interes. De aici şi nevoia de a fi elaborate studii care să prezinte *"zonele de fricţiune tot mai numeroase pe faţa Terrei"*.[129]

În viziunea lui Ion Conea, geopolitica are ca obiect de studiu *"mediul politic planetar"*, adică *"jocul politic dintre state"*[130]. Această disciplină, în opinia specialistului român, se diferenţiază de geografia politică care rămâne fidelă paradigmelor sale clasice:

---

[126]Ibidem, p. 53.

[127]E.I.Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu, *Geopolitica...,* Iaşi, 1994, p. 18.

[128]Ion Conea, *Geopolitica - o ştiinţă nouă*, în E. I. Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu, *op. cit.,* p. 47.

[129]Ion Conea, *op. cit.,* în *loc. cit*., p. 50.

[130]Ibidem, p. 18.

determinismul geografic al aşezării (pământul), naturalismul biologist şi evoluţionismul organic (istoria). Dezvoltând această idee, el afirma: *"Astăzi, în politica internaţională, oamenii de stat, ca şi diplomaţii, ca şi regii, şi, în genere, toţi conducătorii de state au ajuns să lucreze cu o naţiune nouă, căreia noi îi vom spune Planetargedanke** *...Cârmuitorii statelor trebuie să fie atenţi azi, în orice moment, la toate scyllele şi carybdele planetare printre care cu greu vâslesc nave politice care sunt stabilite."*[131]

Produsele cercetării geopolitice sunt destinate, în opinia lui Ion Conea, cunoaşterii "*mediului politic planetar*", dar sunt şi "*repere*" pentru "*piloţii*" statelor, care trebuie să scruteze necontenit "*zarea politică a planetei pentru ca după starea ei să ştie adapta şi orienta, fiecare, mersul statului propriu.*"[132]

Interesant este faptul că Ion Conea, spre deosebire de alţi teoreticieni ai geopoliticii, a încercat să explice de ce exista pe acel "*planetar Zustand*" puncte şi regiuni de maximum şi puncte şi regiuni de minimum, adică "*zone de fricţiune sau de convergenţă a intereselor şi a disputelor*"[133]. Cauza, în principal, ar fi interesul pe care statele mari sau mici îl au pentru controlul unor zone strategice sau regiuni bogate în resurse minerale sau energetice. Exemplificând acest lucru, el arată că "*Mediterana, mai ales, cheamă din toate punctele cardinale spre ea o adevărată reţea de căi şi interese mondiale care toate apar din afară, cu puteri diferite, spre ţărmurile şi interiorul ei*"[134]. Regiunile bogate în aur sau petrol, cum ar fi cazul peninsulei Alaska sau al Australiei, aruncă "*instantaneu tentacule în acele direcţii, adevărate războaie surde dezlănţuindu-se între statele mari cu aceste prilejuri.*"[135]

Prezentând ciocnirile de interese, pe diferite spaţii, dintre marile puteri ale timpului său – Statele Unite, Uniunea Sovietică,

---

*În lb. germană - gândire planetară.
[131]Ion Conea, *op. cit.,* în *loc. cit.*, p. 57.
[132]Ibidem, p. 57.
[133]Ibidem, p. 59.
[134]Ibidem.
[135]Ibidem.

Anglia, Germania etc., – Ion Conea ajunge la concluzia că geopolitica poate fi şi o ştiinţă a presiunilor dintre state. Inspirat de teoriile lui Kjellen şi Supar, profesorul român considera că un stat trebuie să cunoască efectele "vecinătăţii" unui alt stat prin studierea coeficientului de presiune. Acest coeficient putea fi aflat prin raportarea la aspectele "măsurabile" ale unui stat, cum ar fi mărimea populaţiei, potenţialul economic, dar şi prin luarea în considerare a factorilor calitativi, ca de exemplu starea de spirit, tradiţia politică şi istorică[136].

Prin prisma mărimii acestui coeficient de presiune în relaţiile dintre state, Ion Conea vedea, în fapt, dimensiunea potenţialului unui subiect, ce era important de cunoscut pentru că el dă locul pe care subiectul îl ocupă în ecuaţia de putere. Din această perspectivă, savantul român, chiar dacă nu a afirmat-o explicit, a crezut că geopolitica este de apanajul marilor puteri.

Spre deosebire de Ion Conea, Anton Golopenţia, în studiul "*Însemnare cu privire la definirea preocupării ce poartă numele de geopolitică*", publicat în lucrarea *Geopolitica*, apărută la Craiova în anul 1940, atrăgea atenţia asupra faptului că cercetarea geopolitică ar trebui să preocupe orice stat, indiferent de mărimea lui[137]. Anton Golopenţia a insistat asupra laturii aplicative a cercetării geopolitice. Rezultatele acestui tip de cercetare trebuiau să ofere factorilor de decizie informaţii utile, pentru ca acţiunea politică în complexul relaţiilor internaţionale să fie eficientă. "*Înfăţişarea situaţiei de azi a Turciei şi a Chinei* – exemplifica Golopenţia –, *trebuie cunoscută şi nu teoria despre statul turcesc, statul chinez sau despre stat în genere.*"[138]

Reflecţia geopolitică se întemeiază, în concepţia lui Anton Golopenţia, pe dinamica dintre state la nivel regional,

---

[136]Ibidem, p. 61.
[137]Anton Golopenţia, *Însemnare cu privire la definirea preocupării ce poartă numele de geopolitică*, în E. I. Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu*, op. cit.,* p. 69.
[138]Ibidem.

continental sau planetar, şi are ca punct de plecare potenţialul fiecărui stat. Potenţialul era dat de mărimea teritoriului, populaţiei şi economiei, de structura socială, natura regimului politic, cultura unui stat. Cercetarea geopolitică trebuia să fie, în concepţia lui A. Golopenţia, neapărat interdisciplinară, dacă era posibil concomitent geografică, economică, demografică, socială, culturală, politică[139].

Obiectivele cercetării geopolitice nu pot fi aceleaşi pentru toate statele, deoarece potenţialul unui stat, capacitatea sa de acţiune şi de susţinere a diferitelor interese pe anumite spaţii, este diferită. "Produsul" geopolitic rezultat poate fi o viziune globală a raporturilor de putere sau se poate limita la o parte anume a Planetei (geopolitica maritimă sau continentală, de exemplu). "Produsul" cercetării geopolitice este la A. Golopenţia unul perisabil, "*fiind mereu depăşit de realitate*"[140]. Din acest motiv, cercetarea şi analiza trebuie să fie continuă, ea nu are cum sfârşi vreodată, ci e reluată mereu, aşa cum e făcut zi de zi buletinul meteorologic. Cercetarea geopolitică năzuieşte să realizeze un echivalent pe plan politic al acestor buletine[141].

Studii temeinice de geopolitică a spaţiului românesc au mai publicat Vintilă Mihăilescu[142], N. Al. Rădulescu[143], Mihai D. David[144], Simion Mehedinţi[145] şi alţii, care s-au sincronizat cu eforturile elitelor intelectuale din lume de a descifra legile şi principiile care guvernează dinamica sistemului relaţiilor internaţionale într-o perioadă sau alta.

---

[139]Ibidem.
[140]Ibidem, p. 70.
[141]Ibidem.
[142]Vintilă Mihăilescu, *Unitatea pământului şi poporului românesc*, în "Lucrările Institutului de Geografie al Universităţii Regele Ferdinand I, din Cluj şi Timişoara", vol.VII, 1942, Bucureşti, pp. 3-9.
[143]N. Al. Rădulescu, *Poziţia geopolitică a României*, în "Revista Geografică Română", vol.I, fasc.I, 1938, pp. 13-44.
[144]Mihai A. David, *Probleme de ordin geopolitic ale locului şi ale spaţiului ocupate de statul român*, în "Consideraţii geopolitice asupra statului român", Iaşi, Tipografia Al. Terek, 1939.
[145]Simion Mehedinţi, *Fruntaria României spre răsărit*, în "Revista Fundaţiilor Regale", an VIII, nr. 8-9, 1941, pp. 250-273.

2.2. UTILIZAREA GEOPOLITICII ÎN PROPAGANDA POLITICĂ ŞI APARIȚIA „MITULUI" GEOPOLITIC

Printre multiplele cauze care au împins geopolitica, pentru aproximativ o jumătate de veac, în sfera "cunoaşterii interzise" a fost şi considerarea ei drept instrument de pregătire şi justificare a politicii expansioniste promovate de statele totalitare, în special de Germania şi Japonia, în perioada premergătoare şi în timpul celui de-al doilea război mondial[146].

Acest fapt a condus la inhibarea oricărei preocupări de geopolitică a specialiştilor şi teoreticienilor care se ocupau, în mediul universitar, cu studiul şi analiza geopolitică. Oficial, geopolitica era definită în Est, dar şi în Vest, ca o pseudoştiință, o emanație malefică a gândirii, cu consecințe nefaste în planul relațiilor internaționale. Prin urmare, studiile şi cercetările de geopolitică au ieşit din aria de preocupări a specialiştilor în cunoaşterea relațiilor internaționale.

Paradoxal, acest fapt n-a condus şi la absența strategiilor geopolitice din cancelariile diplomatice ale marilor puteri angajate în confruntarea Est-Vest, pe parcursul derulării războiului rece. Iată doar un singur exemplu pentru a se ilustra această stare de fapt. Strategia SUA în confruntarea cu Uniunea Sovietică a fost elaborată având în centru teoria "Rimland"-ului, fundamentată de N. Spykman.

Politica "containment"-ului, de "îndiguire" a Uniunii Sovietice printr-o serie de baze militare şi focare de tensiune, a stat la baza scenariului geopolitic ce a fost concretizat în documentul N.S.C. 20/4 din martie 1947, ultrasecret la data elaborării lui[147], care

---

[146]A se vedea, pe larg, Claude Raffestin, Dario Lopreno et Yvan Pasteur, *Géopolitique et histoire,* Editions Payot Lausane, 1995, pp. 304-308; Yves Lacoste, *Préambule* în *Dictionnaire Géopolitique*, Flammarion, 1993, pp. 6-7; E. I. Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu, *op. cit.,* pp. 10-12 ; Sergiu Tămaş*, op. cit*., pp. 7-8.

[147]A se vedea, pe larg, Wilfried Loth, *Împărțirea lumii. Istoria războiului rece. 1941-1955,* traducere din lb. germană de Ana-Maria Iosup, Bucureşti, 1997, pp. 105-116; Constantin Hlihor, *La începutul războiului rece. Percepții româneşti asupra confruntării Est-Vest*, în "Dosarele istoriei", an II, nr. 1 (6), 1997, pp. 20-24.

definea politica americană faţă de tendinţa de expansiune a Uniunii Sovietice. Prin acest scenariu geopolitic au fost contrabalansate, într-o primă etapă, şi apoi anulate câştigurile geopolitice ale Uniunii Sovietice în anii imediat încheierii celui de-al doilea război mondial.

Embargoul asupra geopoliticii a avut deci conotaţii politice. Opinia publică nu trebuia să afle că împărţirea sferelor de influenţă între Germania şi URSS, în august 1939, şi apoi între URSS şi marile puteri occidentale, în toamna anului 1944, a fost rezultatul unor evoluţii geopolitice pe continentul european. Scenariile geopolitice au fost straşnic "păzite" atât în Vest, cât şi în Est, pe tot parcursul războiului rece. Victoria Vestului asupra Estului şi ruperea echilibrului geopolitic şi geostrategic între URSS şi SUA au condus la prăbuşirea arhitecturii de securitate, în care au evoluat relaţiile internaţionale după încheierea celui de-al doilea război mondial. În această "fractură a istoriei", geopolitica a revenit în spaţiul public într-o manieră insistentă. Din nefericire însă n-a dispărut confuzia dintre *geopolitica doctrină şi instrument al justificării unei politici externe* a unui stat, la un moment dat, şi teoria geopolitică, menită să explice, nu să justifice, evoluţia unui stat/grupuri de state în viaţa politică internaţională.

Pericolul angajării ideilor geopolitice în disputa sau propaganda politică a fost sesizat de şcoala franceză de geografie politică. Jacques Ancel, în prefaţa lucrării *Critica franceză a sistemului german de geopolitică*, afirma că *"şcoala cea nouă"* germană emite teoriile ei spaţiale pe care le preiau *"politicienii rasismului şi intelectualii hitlerismului"*[148]. Convins că ideile geopolitice sunt un paravan pentru politica de expansiune a marilor puteri, Jacques Ancel considera că *"hitlerismul pangermanist şi-a împrumutat temeiurile şi vocabularul de la această Geopolitik a profesorilor germani."*[149]

[148]Apud Ion Conea, *op. cit.,* în *loc. cit.,* p. 42.
[149]Ibidem, p. 43.

Aceeaşi părere era exprimată în paginile revistei "*Annales de geographie*" şi de un alt geograf francez, Albert Demageon. Acesta era convins că *"geopolitica germană renunță la spiritul său ştiințific şi se plasează în avangarda propagandei naționalist-germane. Ea nu este altceva decât o întrepătrundere de educație care pregăteşte poporul german să dea asaltul ordinii europene. Ea este un instrument de război."*[150]

Observația specialiştilor francezi este în esență justă, dar, caracterizând în bloc întreaga teorie geopolitică drept instrument al politicii naziste, a comis o eroare care a fost sesizată şi de reputații profesorii români Ion Conea şi Anton Golopenția. Jacques Ancel, Albert Demageon şi alți reprezentanți ai şcolii franceze de geografie politică au pus semnul egal între teoria geopolitică şi ideologia, propaganda şi doctrina nazistă a spațiului vital, care s-au fundamentat, printre altele, şi pe idei geopolitice.

Statul totalitar german, ca de altfel şi cel sovietic sau italian, a "mobilizat" unele discipline din sfera cercetării sociale pentru a-şi justifica acțiunea politică. *"Nici o altă disciplină prin originea, prin obiectul şi metodele ei*, observa Ion Conea, *nu e aşa de proprie pentru această mobilizare, ca geopolitica."*[151] Prin "mobilizare", teoria geopolitică a fost transferată în domeniul ideologiei, pe care generalul Haushofer o considera foarte fragilă. În fața criticilor, *"ideologia geopolitică* – observa acesta – *poate să fie comparată cu un obiect de cristal prins sub focul inamicului.*"[152]

Este unul dintre motivele pentru care în țări ca Germania, Italia, Spania, în perioada interbelică, n-a existat o delimitare clară între teoria geopolitică şi "mitul geopolitic", cum plastic a definit *ideologia geopolitică* Anton Golopenția şi M. Popa-Vereş.

---

[150]Apud Anton Golopenția*, Însemnare cu privire la definirea preocupării ce poartă numele de geopolitică, în Geopolitică*, Editura Ramuri, 1940, Craiova, pp. 98-107.

[151]Ion Conea*, op. cit.,* în *loc. cit*., p. 43.

[152]Apud Claude Raffestin şi alții, *op. cit*., p. 151.

Savantul român Anton Golopenția a observat că *"multe din confuziile iscate în jurul geopoliticii se datoresc faptului că aceste distincțiuni nu au fost făcute și că una dintre aceste geopolitici a fost socotită, de obicei, cea adevărată și opusă celorlalte"*[153].

La rândul lui, M. Popa-Vereş a făcut şi el o distincție clară între cercetarea şi analiza geopolitică din câmpul teoriei în care "*fenomenul politic în sine, în înțeles larg, urmează deci să fie explicat obiectiv, iar nu justificat*"[154] şi "*geopolitica militantă care pleacă de la orientarea politică a statului, de la finalitatea politicii unui stat, în lumina intereselor vitale ale unui popor atât în interior, cât şi în exterior*"[155]. În momentul în care principiul cauzalității în cercetarea geopolitică a fost înlocuit de cel teleologic, un fenomen sau proces care s-a produs în sfera relațiilor internaționale nu mai putea fi explicat, ci doar justificat prin rațiuni de ordin geografic.

A fost principala eroare pe care a săvârşit-o şcoala geopolitică germană în perioada interbelică. Generalul Karl Haushofer şi colaboratorii săi au preluat teoria Lebenraum-ului de la Ratzel şi au făcut din aceasta un mijloc prin care s-a încercat să convingă lumea că Germania are nevoie de cât mai mult spațiu vital. Haushofer a fost convins că "*spațiul de putere şi puterea este cea care permite o dezvoltare optimală a națiunii*"[156]. În acest fel, generalul Haushofer, chiar dacă n-a elaborat un discurs propriu-zis nazist, aşa cum se afirmă de către tot mai mulți specialişti[157], a militat în scrierile sale pentru obținerea de către

---

[153]Anton Golopenția, *op. cit.* în *"Geopolitica"*, Ed. E. I. Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu, p. 70.

[154]M. Popa-Vereş, *Schemă privind cercetările geopolitice sub aspectul intereselor naționale*, în "*Geopolitica*", Ed. E. I. Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu, p. 72.

[155]Ibidem.

[156]Apud Ionel Nicu Sava*, op. cit.*, p. 117.

[157]A se vedea, pe larg, Jean Klein, prefață în Karl Haushofer, *De la géopolitique*, Fayard, Paris, 1986; Henning Heske, *Karl Haushofer - his role in german geopolitic and Nazi politics*, în Political Quaterly, anul 1987; Claude Raffestin şi alții, *op. cit.,* pp. 151-153; Sergiu Tămaş, *op. cit.*, pp. 78-79.

Germania a unui Echte Grenzen, a legitimat şi a dat o acoperire "ştiiţifică" politicii de anexiuni teritoriale urmărite de statul german[158] în perioada celui de-al doilea război mondial.

K. Haushofer a crezut că politica externă a statului german era chemată să găsească mijloacele pentru extinderea "spaţiului vital". Justificarea unei asemenea concepţii a fost găsită prin descoperirea unei "legi" care punea în relaţie directă populaţia şi teritoriul pe care acesta trăieşte. Tabloul geopolitic al populaţiei globului prezintă, în opinia lui Haushofer, grave dezechilibre, cu suprapopulări în zonele europene şi estasiatice şi subpopulări în aproape toate celelalte regiuni ale planetei.

Comparând repartizarea populaţiei pe unitatea de suprafaţă în statele care posedau colonii şi în Germania înlăturată de la dominaţia colonială, în urma primului război mondial, Haushofer constata că "*133 de oameni sunt nevoiţi să se înghesuie pe un kilometru pătrat al unei regiuni alpine nordice cu totul incapabilă să-i hrănească*", în timp ce "*în toate imperiile coloniale pe aceeaşi suprafaţă şi cu un sol mult mai fertil trăiesc numai 7, 9, 15, 23 şi 25 de oameni*". Geopoliticianul german a crezut că geopolitica poate să fie un instrument prin care diriguitorii statelor să fie convinşi că este necesară o nouă împărţire a spaţiilor de viaţă pe pământ. El a găsit şi un criteriu, dar care nu ţinea neapărat de geopolitică, deoarece această împărţire trebuia să se facă în raport cu "*capacitatea de muncă şi performanţele culturale ale popoarelor*"[159].

Considerată în Italia *"conştiinţa geografică a expansiunii politice şi economice"*[160], geopolitica n-a depăşit nivelul unui vector pentru propaganda guvernului fascist. Ambiţia şi încercările lui Giuseppe Botai şi ale colaboratorilor săi de la revista "*Geopolitica*", de a da consistenţă teoretică studiilor de geopolitică, n-au fost încununate de succes.

---

[158]Stefan Zweig, *Le monde d'hier*, Belfond, Paris, 1982, p. 223.
[159]Karl Haushofer, *De la Géopolitique*, Paris, 1986, apud Ionel Nicu Sava*, op. cit.*, p. 123, nota 28.
[160]*Geopolitica,* nr. 3, martie, 1942, p. 159.

Fascinația Imperiului Roman şi politica de "risorgimente" practicată de regimul fascist au făcut ca intențiile declarate în articolul program al revistei "*Geopolitica*" să fie abandonate.

Colaboratorii revistei menționate şi-au propus să studieze *"multiplele forme de expansiune şi colonizare, alianțele şi războaiele dintre state"*[161] pentru a descifra tendințele de dezvoltare şi evoluție ale vieții internaționale. În foarte scurt timp, geopolitica a făcut saltul din câmpul teoretic al analizei interdisciplinare în cel al propagandei, devenind astfel, oficial, o geopolitică musoliniană[162].

Încetând să mai fie o tribună a dezbaterilor ştiințifice de geopolitică, revista "*Geopolitica*" a devenit un instrument de manipulare şi justificare politică. A devenit, aşa cum cerea Ducele Mussolini, mai mult decât poate să fie geografia politică în slujba regimului.

Spații largi au fost acordate "dezbaterilor" pe marginea definirii "spațiului vital" pentru Italia fascistă. În numărul 4, din aprilie 1941, al revistei menționate, spațiul vital era definit ca "*optimul teritorial în care un popor se poate dezvolta în conformitate cu tradițiile istorice, nevoile prezente şi viitoare, dar şi cu posibilitățile spirituale şi geopolitice de a-l valorifica*"[163]. Un an mai târziu, aceeaşi revistă, în numărul din luna martie, considera "*spațiul vital*" pentru Italia "*tot bazinul mediteranean şi zonele adiacente*"[164].

Regimul de dictatură din Spania interbelică a fost şi el atras de "fascinația mitului geopolitic". Nevoia unei extensiuni teritoriale şi a dezvoltării coloniale pentru Spania în Africa se regăsesc în lucrările lui Martin Echeverria, Gonzalo de Reparaz şi Emilia Huguet Del Vittard[165].

---

[161]Apud Claude Raffestin şi colab., *op. cit.*, p. 176.
[162]Ibidem, p. 178.
[163]Ibidem, p. 209.
[164]Ibidem, p. 192.
[165]Ibidem, p. 189.

Parafrazându-l pe Karl Haushofer, care afirma că Olanda nu este decât o stâncă desprinsă din "Stânca germană", Martin Echeverria considera că Portugalia tăia Spaniei accesul la Oceanul Atlantic[166]. Prin urmare, era o necesitate de a se realiza unitatea peninsulară prin înglobarea Portugaliei la Spania.

Apreciind expansiunea teritorială spaniolă ca un destin istoric, Gonzalo de Reparaz considera că Spania s-a înşelat când s-a extins în America Latină, deoarece Africa este pentru această ţară o prelungire naturală[167]. Ideea a fost dezvoltată şi argumentată de Gonzalo de Reparaz într-o lucrare de proporţii care a apărut în anul 1924, la Madrid, sub titlul *La Politica de Espana en Africa*.

Propaganda geopolitică în Spania, ca de altfel în Germania şi Italia, a fost camuflată în institute de cercetare şi reviste "ştiinţifice". În 1939, Franco a înfiinţat Institutul Espano ca secţie a Consiliului Superior al Cercetării Ştiinţifice, în frunte cu Jose Maria Albareda, şi Institutul de Studii Politice, condus de Alfonso Garcia Valdicasas. Unul dintre cei mai cunoscuţi geopoliticieni spanioli din perioada interbelică a fost istoricul Jaime Vicens Vives, care s-a impus prin lucrarea *Espana. Geopolitica del Estado y del Imperio*, publicată în anul 1940, şi prin studiul *Teoria del Espacio Vital*, apărut în iulie 1939, în revista "*Destino*"[168].

Sub înrâurirea mitului geopolitic german, J. V. Vives a definit spaţiul vital ca "*locul geografic unde se produce fuziunea solului cu solul*". El vede în acest spaţiu şi o formulă de articulare a unei noi ordini mondiale. În acest punct, geopoliticianul spaniol s-a întâlnit cu germanul Karl Haushofer care a avut ambiţia de a realiza un "*cadastru al fenomenelor vitale ale Planetei.*"[169]

---

[166]Ibidem, p. 218.
[167]Apud A.T. Raguera, *Origines del pensamiento geopolitico en Espana. Una primera aproximacion,* în "Documents d'analisis Geografica", nr. 17, 1990, pp. 100-102.
[168]Ibidem, p. 94.
[169]Claude Raffestin , *op. cit.,* pp. 232-233.

J. V. Vives a justificat politica Spaniei franchiste de recucerire a "spațiului vital" prin aceea că, până la apariția statelor totalitare, "*avatariile istoriei au făcut ca acest spațiu să fie sub dominația economică sau politică a altor state.*"[170]

Doctrinele geopolitice au folosit pe scară largă hărțile geopolitice pentru a convinge opinia publică cu privire la justețea mesajului transmis. Hărțile erau elaborate în așa fel încât ele "*să vorbească singure ca fiind realitatea însăși.*"[171]

Desigur că se impune şi în domeniul reprezentărilor grafice geopolitice o precizare. Harta în geopolitică este un instrument de vizualizare a ideilor şi scenariilor geopolitice, şi nu are legătură cu "arsenalul iconografic" destinat propagandei. Mitul geopolitic are nevoie de un suport iconografic pentru a induce anumite convingeri, care, la rândul lor, să conducă la acțiuni politice prestabilite. În una dintre paginile revistei "*Zeiterschrift für Geopolitik*", apărute în 1925 era redată o hartă intitulată: "Încercuirea Germaniei de către Marea şi Mica Antantă"[172]. Prin redare, s-a urmărit, înainte de toate, inducerea sentimentului de asediați în rândul germanilor. Ideea a fost preluată şi amplificată doi ani mai târziu printr-o reprezentare grafică a aşa-ziselor centre ostile Germaniei[173].

Fără a se face aprecieri globalizante trebuie să fim de acord cu acei specialişti care afirmă că, de-a lungul existenței sale, revista "*Zeiterschrift für Geopolitik*" a publicat numeroase hărți care aveau drept obiectiv să demonstreze injustețea tratatelor de pace de la Paris[174]. Multe din aceste imagini au avut darul să construiască "piesă cu piesă" inamicii germanilor asediați. Prin forța imaginii se creionau solidarități, dar şi adversități care, în realitate, s-a demonstrat a fi pseudosolidarități şi pseudoadversități.

---

170 J. Vicens Vives, *Teoria del espacio vital* in "Destino", nr. 104, 1939, p. 5.
171 Claude Raffestin, *op. cit.*, p. 244.
172 Ibidem, p. 245.
173 Ibidem, p. 246.
174 Ibidem, p. 258.

Dialectica amic-inamic, vizualizată în imaginea cartografică, este prezentată sub forma unei scheme simple. Germania închisă într-un dublu cerc ostil putea să iasă din această situație doar prin prietenia cu Rusia Sovietică aflată, la rândul ei, în stare de inamiciție cu Polonia şi România, considerate ostile statului german.

Ca şi în cazul teoriei geopolitice, şi în ceea ce priveşte geopolitica prin cartografie sau imagini trebuie să se opereze cu multă atenție şi precauție. Hărțile care alcătuiesc arsenalul propagandei mitului geopolitic nu au falsul în tehnica alcătuirii lor – din punct de vedere grafic sunt respectate regulile ortografiei din geografia politică sau fizică, în spiritul lor – ci în mesajul pe care îl transmite[175]. Nu toate hărțile publicate în "*Zeiterschrift für Geopolitik*" au fost alterate în spirit şi mesaj. Harta care a indicat pentru anul 1929 zonele de fricțiune pe continentul european, de exemplu, exprima o realitate rezultată din analiza raporturilor de putere şi a intereselor pe care statele le manifestau cu intensitate în anumite situații. Discursul naționalist în Germania, după încheierea păcii de la Paris-Versailles, a fost însoțit de abundență cartografică ce prezenta „pierderile" teritoriale pe seama Cehoslovaciei sau Poloniei. Aceste hărți nu aveau alt rol decât de a convinge şi de a pregăti opinia publică germană pentru acțiunile de forță pe care Reich-ul nazist le pregătea[176].

Precauția ce trebuie să o aibă specialistul în analiza geopolitică vizualizată se impune cu atât mai mult cu cât trăim într-un sfârşit de secol suprasaturat de imagini. În aceste condiții, acțiunea individului şi a colectivităților umane este puternic influențată

---

[175]Vezi, pe larg, subcapitolul *Cartografie şi propagandă* în Claude Raffestin şi colab., *op. cit.,* pp. 261-267; Frank Debié, *Este geopolitica o ştiință ? Un aspect al geografiei politice a lui Peter Taylor*, în E. I. Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu, *op. cit.,* pp. 314-316.

[176]M. Paulina Correa, Cartographic Propaganda in Weimar Germany, în http://66.249.93.104/search?q=cache:av-gx46ZzfoJ:www.nvc.vt.edu/toalg/Website/Publish/Papers/BELpublished.pdf+geopolitics+propaganda&hl=ro

de ceea ce este demonstrabil prin tehnica mass-media, dar care nu întotdeauna are corespondent în realitate.

Edificator în acest sens este studiul efectuat recent de către John O'Loughlin, de la Institutul de Studii Comportamentale al Universității din Colorado, asupra rolului acordat geopoliticii în Federația Rusă pentru a se recompune matricea identitară în societatea rusă după prăbuşirea regimului comunist[177]. Autorul ajunge la concluzia că manipulându-se o anumită cultură geopolitică şi folosindu-se de prejudecăți se pot obține atitudini şi comportamente la nivelul opiniei publice în conformitate cu interesele unor anumite cercuri de putere.

Proliferarea Internetului şi extinderea lui la scară globală va permite celor interesați să promoveze „mitul" geopolitic sau propaganda pe suport geopolitic. Bătălia pentru controlul spațiului web şi al imaginilor care structurează opinia publică a început[178] şi se desfăşoară nu după regulile clasice ale strategiilor militare, ci după cele ale geostrategiilor „InfoWar"[179].

---

[177] John O'Loughlin, *Russian Geopolitical Culture and Public Opinion: The Masks of Proteus Revisited*, în http://www.colorado.edu/IBS/PEC/johno/pub/Proteus.html.

[178] Blake Harris, *The Geopolitics of Cyberspace*, 1999, în http://home.interlog.com/~blake/geopolitics.html.

[179] A se vedea, pe larg, Gearoid O'Tuathail, *The Frustrations of Geopolitics and the Pleasure of War: Behind Enemy Lines and American Geopolitical Culture în http://66.249.93.104/search?q=cache:av-gx46ZzfoJ:www.nvc.vt.edu/toalg/Website/Publish/Papers/BEL published.pdf+geopolitics+propaganda&hl=ro.*

Capitolul III

TEORII GEOPOLITICE ŞI SCENARII GEOSTRATEGICE ÎN A DOUA PARTE A SECOLULUI XX

3.1. ACŢIUNI GEOPOLITICE ŞI SCENARII ALE MARILOR PUTERI ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI RECE

Sfârşitul celui de-al doilea război mondial a adus omenirii nu numai pacea, dar şi speranţa că vechile practici şi instrumente care au guvernat relaţiile internaţionale în perioada interbelică au dispărut din strategia şi diplomaţia statelor[180]. Acest optimism a fost alimentat şi de declaraţiile liderilor marilor puteri ale Coaliţiei Naţiunilor Unite. Cordell Hull declara la 18 decembrie 1943: "*Pe măsură ce prevederile Declaraţiilor celor patru naţiuni sunt puse în practică, nu va mai fi nevoie de sfere de influenţă, de alianţe, de echilibru de puteri ori de alte aranjamente speciale, prin care, în trecutul nefericit, naţiunile se străduiau să-şi salvgardeze securitatea şi să-şi promoveze interesele*"[181]. La rândul lor, oficialii de la Kremlin afirmau că politica sferelor de influenţă este un instrument al imperialismului şi Uniunea Sovietică nu va promova o astfel de politică.

În realitate, viaţa politică internaţională a evoluat, după 1945, sub semnul materializării proiectelor geopolitice elaborate la Moscova şi Washington. Lumea a intrat în era unei confruntări pe care n-o mai cunoscuse şi care generic a fost denumită

---

[180]Lt. col. prof. univ. dr. Constantin Hlihor, *Noua arhitectură de securitate a Europei*, în "Strategii XXI", Supliment al Buletinului A.I.S.M., nr. 2, 1997, pp. 48-49.

[181]Apud Corneliu Bogdan, Eugen Preda, *Sferele de influenţă*, Bucureşti, 1989.

"război rece"[182]. Analiştii geopoliticieni au atras atenția asupra acestui fapt imediat după încheierea conflagrației mondiale. Robert Strausz-Hupé, în dizertația pe tema *The balance of tomorrow. A reapraisal of basic trends in world politics* pentru obținerea doctoratului în filozofie, aduce în discuție ideea că este necesar ca marile puteri să intervină în rezolvarea marilor probleme ale lumii pentru a garanta echilibrul în raporturile de putere şi a obține pacea[183].

Pentru a putea face acest lucru era necesar ca statul respectiv să dispună de un potențial de putere adecvat. Se impunea, prin urmare, ca liderii politici şi militarii să dispună de instrumente performante pentru aprecierea corectă a puterii. Parametrii după care acest potențial putea fi corect evaluat erau în opinia lui R.S.-Hupé: poziția geopolitică, resursele naturale, populația şi gradul ei de instruire, nivelul tehnic şi ştiințific, voința națională şi instituțiile politice[184].

Deşi, în concepția sa, creşterea sau declinul unei mari puteri nu erau guvernate de principii ştiințifice deoarece considera politica externă o artă cu care se intervenea în "maşinăria" relațiilor de putere, R.S.-Hupé n-a rezistat tentației de a elabora un scenariu geopolitic care avea în prim plan tocmai potențialul în ecuația de putere. Proiectul său prevedea crearea unei federații constituită la nivel regional sau global, care să fie condusă, evident, de Statele Unite[185]. Pentru realizarea acestui scenariu trebuiau înlăturați toți ceilalți posibili concurenți.

Convingerea lui Strausz-Hupé a fost că *"nu este doar în interesul Statelor Unite, ci este în interesul întregii omeniri să*

---

[182]A se vedea, pe larg, *Dosarele istoriei*, nr. 1 (6), an II, 1997; Robert S. Litwak, *Detente and the Nixon Doctrine. American Foreign Polieg and the Pursuit of stability, 1969-1976,* Cambridge University Press, 1984, pp. 11-48.

[183]Robert Strausz-Hupé, *The balance of tomorrow. A reapraisal of basic trends in world politics*, citat în Claude Raffestin, *Geopolitique et Histoire*, Payot Lausonne, 1995, p. 279.

[184]Ibidem, p. 283.

[185]Ibidem.

existe un centru unic, din care să se exercite un control unic, de echilibrare şi stabilizare, o forță-arbitru, şi acest control de echilibrare şi stabilizare să se afle în mâinile SUA"[186].

Teza încercuirii "lagărului socialist", în principal a imperiului sovietic, a fost reluată şi dezvoltată de fostul ambasador american la Moscova, George Kennan[187]. Reputatul diplomat american, politolog şi analist de clasă, este considerat principalul arhitect al instituțiilor, instrumentelor şi metodologiei războiului rece. Conceptul strategic şi geopolitic denumit generic CONTEINMENT a stat, în opinia unor specialişti[188], la baza documentului N.S.C. 20/4 care, în martie 1948, definea noua politică americană față de Uniunea Sovietică, şi a celui elaborat în septembrie 1948 sub numele de cod N.S.C. 58, care stabilea atitudinea şi comportamentul SUA față de țările satelit ale Moscovei. Ambele documente au fost întocmite de Consiliul Național de Securitate, organ înființat de preşedintele Truman în vederea elaborării obiectivelor strategice ale politicii de apărare națională şi a politicii externe a SUA. Paul Claval aprecia că în SUA, sub denumirea de probleme de securitate, s-a dezvoltat o geopolitică militară care a stat la baza pregătirii pentru noul tip de confruntare ce caracteriza lumea internațională de după cel de-al doilea război mondial[189].

La rândul lor, conducătorii comunişti de la Moscova, deşi condamnau cu vehemență teoriile geopolitice, au reacționat geopolitic la acțiunea "lagărului" capitalist.

---

[186]Apud E. A. Pozdneakov, *op. cit*, p. 38.

[187]A se vedea, pe larg, Walter LaFaber, *America, Russia and the Cold War*. 1945-1984, fifth edition, Alfred A. Knopf, New York, pp. 29-99; Dana H. Dalin, *Cold War Illusions. America, Europe and Soviet Power*,1969-1989, St. Martin's Press, New York, 1994, pp. 3-27; William G. Hyland, *The Cold War is Over*, Times Book,1990, pp.11-43; Charles G. Cogan, *The Security Crisis of the Late 1940,* în vol. Gustav Schmidt(eds*), A History of NATO. The First Fifty Years*, Palgrave, 2001, pp. 322-329.

[188]Ibidem.

[189]Paul Claval, *op. cit*., pp. 52-53.

La sfârşitul celui de-al doilea război mondial, în ceea ce priveşte atitudinea Uniunii Sovietice în politica externă, s-au conturat, în opinia lui Z. Brzezinski, două curente[190]: unul radical, care voia să exploateze situaţia de criză apărută în Europa Occidentală şi să continue revoluţia socialistă, şi un curent conservator, care considera că Uniunea Sovietică a obţinut teritoriile pierdute de Imperiul Ţarist şi că este necesară consolidarea acestor cuceriri.

În prima parte a derulării conflictului sovieto-american (1946-1947), Stalin a acţionat cu prudenţă evitând un conflict major în Europa, urmărind comunizarea sferei sale de influenţă în trepte[191], pentru a nu pierde ajutorul economic din partea Vestului. Imediat după război, Uniunea Sovietică avea nevoie disperată de sprijinul extern occidental pentru a se reface după incalculabilele distrugeri suferite în timpul războiului.

Pe de altă parte, abilul lider de la Kremlin nu a dezminţit speculaţiile apărute într-o serie de studii şi analize geopolitice, care puneau în evidenţă intenţia Uniunii Sovietice de a avansa spre Atlantic şi Mediterana. A ales varianta amestecului în Grecia şi Turcia. Replica americană a venit în formula strategiei geopolitice a CONTEINMENT-ului prin lansarea "*Doctrinei Truman*", în plan politic şi a "*Planului Marshall*", în cel economic. Modelul geopolitic de răspuns la subversiunea rusească în Grecia şi la cererile teritoriale pe care Moscova le-a adresat Turciei, în iarna anilor 1946-1947, a fost însuşit de factorii de decizie de la Casa Albă[192].

În dezbaterea din 27 februarie 1947, de la Casa Albă, privind modalităţile de stopare a intenţiilor ofensive sovietice, subsecretarul de stat Dean Acheson declara: *"Doar două mari puteri au rămas*

---

[190]Z. Brzezinski, *Marele eşec. Naşterea şi moartea comunismului în secolul douăzeci,* p. 19.

[191]Mihail E. Ionescu, *Comunizarea Europei de Est*, în "Dosarele Istoriei" an I, nr. 4, 1996, pp. 10-11; Nicolae Baciu, *Agonia României, 1944-1948*, Cluj-Napoca, 1990, pp. 295-296; Constantin Hlihor, *Istoria secolului XX,* Editura Comunicare.ro, Bucureşti, 2002, p. 47.

[192]Vezi, pe larg, Constantin Hlihor, *Confruntarea Est-Vest la începutul războiului rece*, în "Dosarele istoriei", an. III, nr. 20, pp. 21-22.

pe planetă (...) SUA şi Uniunea Sovietică. Au ajuns într-o situație care îşi găseşte asemănare doar în antichitate. O asemenea polarizare a puterii nu a mai existat pe pământ de când se înfruntau Roma şi Cartagina. Pentru SUA luarea de măsuri pentru a sprijini statele amenințate de agresiunea comunistă (...) înseamnă asigurarea securității Statelor Unite, înseamnă asigurarea libertății însăşi"[193]. La rândul lui, preşedintele Truman afirma că *"a venit momentul de a aşeza în mod hotărât Statele Unite în tabăra şi în fruntea lumii libere"*[194].

Rezultatul a fost că *"de la începutul anilor '50* – cum a constatat Mihail Gorbaciov în cadrul întâlnirilor din 2-3 decembrie 1989 de la bordul vasului <<Maxim Gorki>>, lângă insula Malta – *suntem încercuiți de o rețea de baze militare. Peste cinci sute de mii de oameni, sute de avioane de luptă, puternice forțe navale staționează în aceste baze"*[195].

Liderii de la Kremlin n-au înțeles la început esența, obiectivul strategiei geopolitice a CONTEINMENT-ului şi, crezând că americanii vor să se amestece în sfera lor de interes, au accelerat ritmul instalării unui socialism de tip stalinist pentru a obține controlul total în țările central şi sud-est europene[196]. Modelul sovietic a fost impus de Moscova în statele din sfera sa de influență cu brutalitate, fără ca Stalin să mai țină cont, în vreun fel, de opinia "blocului imperialist".

Administrația Eisenhower, şi în primul rând secretarul de stat John Dulles, a făcut o zgomotoasă campanie de condamnare a politicii CONTAINMENT-ului şi a promovat o nouă doctrină: "ROLL-BACK AND LIBERATION" (refulare şi eliberare). Când evenimentele din Ungaria au oferit SUA prilejul de a

---

[193]Apud Henry Kissinger, *Diplomația*, traducere Mircea Ştefancu, Radu Paraschivescu, Bucureşti, 1998, p. 410.
[194]Apud Andre Fontaine*, op. cit.*, vol. 2, p. 50.
[195]Mihail Gorbaciov*, Memorii*, Traducere de Radu Pontbriant, ediție îngrijită, note şi anexe de Petre Dan, Editura Nemira, Bucureşti, 1994, p. 95.
[196]Michael Linch, *Stalin şi Hruşciov: URSS, 1924-1964*, Bucureşti, 1994, pp. 112-113.

pune în practică această strategie, administrația americană s-a dovedit surprinsă şi a ezitat, fapt ce i-a permis URSS să reprime mişcarea anticomunistă[197].

Europa centrală şi de răsărit devenită, prin forța înțelegerilor cu Marile Puteri Occidentale, sfera de interes a Uniunii Sovietice, a urmat o traiectorie istorică în conformitate cu scenariile elaborate de Kremlin, dar şi particulară, în raport cu evoluția Europei Occidentale[198].

Analistul J. L. Gladis susține că, în anii 1947-1948, Stalin avea şanse să mute "*cortina de fier*" rezultată după înțelegerile de la Teheran şi Yalta fără să facă un efort deosebit. Nu a fost posibilă realizarea acestui scenariu geopolitic pentru Moscova deoarece i-au fost contrapuse scenarii, viziuni realiste şi instituții din domeniul politic, economic şi militar, respectiv: *"Doctrina Truman",* "*Planul Marshall*" şi Organizația Atlanticului de Nord (NATO).

Moartea lui Stalin, în 1953, a marcat evident acțiunea URSS în câmpul geopolitic. Noul conducător, N.S. Hrusciov, a elaborat o strategie care, în esență, prevedea creşterea potențialului militar al Uniunii Sovietice, dinamizarea economiei sovietice pentru a fi atractivă ca model de dezvoltare pentru țările lumii a treia şi ajutorarea luptei de eliberare de sub "jugul colonial şi imperialist"[199]. În paralel, a inițiat o serie de acțiuni propagandistice şi s-a asociat la unele demersuri politico-diplomatice ale țărilor occidentale, care vizau destinderea pentru a masca scopul

---

[197]Florin Constantiniu, *Postfață* în vol. *1956. Explozia. Percepții române, iugoslave şi sovietice asupra evenimentelor din Polonia şi Ungaria,* Ediție întocmită de Corneliu Mihai Lungu, Mihai Retegan, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996, pp. 441-442.
[198]A se vedea, pe larg, Z.Brzezinski, *Marele eşec. Naşterea şi moartea comunismului în secolul douăzeci*, Cluj-Napoca, 1993; A. Fontaine, *Istoria războiului rece. De la Revoluția din Octombrie la războiul din Coreea, 1917-1950*, vol. 2, Bucureşti, 1992; M.Djilas, *Întâlniri cu Stalin*, Craiova, f.a.; Anatol Petrencu*, Istorie Universală. Epoca contemporană*, Chişinău, 1995, pp. 222-261.
[199]Sergiu Tămaş*, op. cit.,* p. 103.

strategic la scenariul prin care se urmărea impunerea "sistemului mondial al socialismului"[200].

În 1955 Uniunea Sovietică a semnat Tratatul de Pace cu Austria şi şi-a retras trupele de ocupaţie ce staţionau în această ţară din 1945. În acelaşi an, Moscova a participat la Conferinţa de la Geneva, prima întrunire postbelică la vârf, organizată între cei Patru Mari. Delegaţia sovietică alcătuită din N. S. Hruşciov şi M. Bulganin s-a întâlnit cu preşedintele D. Eisenhower şi cu primii miniştri francez şi britanic. Cu acest prilej, M. Bulganin a invocat dorinţa Uniunii Sovietice pentru rezolvarea marilor probleme internaţionale şi de a se încheia războiul rece[201]. Toate acestea au pregătit strategia coexistenţei paşnice, lansată de URSS.

În raportul secret prezentat la cel de-al XX-lea Congres al PCUS din anul 1956, N.S. Hruşciov a declarat că o confruntare între lumea capitalistă şi cea socialistă nu era o necesitate, aşa cum a proclamat-o Lenin în perioada de început a construcţiei socialiste.

Confruntarea dintre superputeri a continuat şi nu a putut să fie împiedicată de războiul propagandistic şi cel al declaraţiilor de presă, deoarece în noile scenarii geopolitice şi geostrategice elaborate la începutul deceniului şase al veacului al XX-lea deveniseră, între timp, elemente ale "câmpului de luptă" dintre competitorii la supremaţia mondială. Criza rachetelor sovietice din Cuba a fost un vârf al confruntării într-un scenariu geostrategic caracteristic perioadei de început a războiului rece, dar şi un element al noului scenariu deoarece cele două superputeri "s-au înţeles", în cele din urmă, în ceea ce priveşte respectarea zonelor de influenţă.

După consumarea crizei rachetelor din Cuba, SUA şi Uniunea Sovietică au acţionat în aşa fel din punct de vedere geopolitic, încât au evitat situaţia de a se afla faţă în faţă în spaţiul unde îşi dispuneau interesele. Umilită în confruntarea

---

[200]A se vedea, pe larg, Anatol Petrencu, *op. cit.*, p. 223 şi urm.

[201]Emilian Dobrescu*, 50 de ani care au zguduit lumea, 1944-1994*, Bucureşti, 1995, p. 73; Titu Georgescu*, România în istoria Europei secolului XX, 1945-1990*, Bucureşti, 1992, p. 63; Henry Kissinger*, Diplomaţia*, traducere din lb. engleză, Mircea Ştefancu, Radu Paraschivescu, Editura All, 1998, p. 472.

cu SUA, fosta URSS, după înlăturarea lui N.S. Hruşciov, şi-a concentrat toate forţele şi mijloacele într-o cursă epuizantă de înarmare terestră, aeriană şi navală. În următorii 8-10 ani, ruşii au ajuns la paritate nucleară cu SUA[202].

În deceniul şapte, URSS a devenit nu numai o mare putere continentală, ci şi una maritimă. Uniunea Sovietică a creat o flotă capabilă să înfrunte marina SUA în apele planetare considerate de cele două superputeri ca fiind de interes pentru a-şi proteja fiecare propria zonă de influenţă[203]. Armata sa terestră depăşea numeric forţele militare occidentale. Prin flota maritimă şi forţele sale aeriene, inclusiv cele din spaţiul cosmic, URSS a anulat avantajul geostrategic al SUA, care era oferit de vecinătatea Oceanelor Atlantic şi Indian. Amiralul Garşcov a elaborat un scenariu geopolitic prin care Uniunea Sovietică şi-a promovat expansiunea navală pentru a obţine supremaţia şi pe "Oceanul Planetar"[204] şi a elimina consecinţele *conteinment*-ului. S-a răspuns astfel la scenariul geopolitic american prin care s-a urmărit şi s-a reuşit să se ocupe "Rimland"-ul eurasiatic. Concepţia sovietică prevedea o "încercuire" a "Rimland"-ului printr-o vastă reţea de baze şi puncte de sprijin terestre.

În esenţă, scenariul geopolitic sovietic avea la bază trei elemente: creşterea puterii militare în plan strategic pentru descurajarea SUA; revigorarea economiei sovietice care să poată face faţă excesivului cost al cursei înarmării şi să devină totodată un magnet în disputa ideologică pentru ţările lumii a treia; încurajarea "luptei de eliberare naţională" din întreaga lume pentru a se realiza o alianţă *de facto* între lumea a treia şi Moscova[205]. S-a urmărit astfel, şi prin această stratagemă, străpungerea încercuirii "Rimland"-ului eurasiatic, realizată de SUA.

---

[202]F. Gârz, *op. cit.,* p. 50.
[203]Paul Claval, *op. cit*., p. 130;Dana H. Dallin, *op. cit*., p. 155.
[204]Sergiu Tămaş, *op. cit.,* pp. 104-105; Zbigniew Brzezinski*, op. cit*., p. 221.
[205]Zbigniew Brzezinski*, op. cit.,* pp. 221-222.

Balanța puterii s-a înclinat, la un moment dat, în favoarea URSS atât din punct de vedere al mărimii arsenalului militar clasic şi nuclear, cât şi al controlului pe care aceasta îl avea în diferite puncte strategice de pe glob. Forțe militare şi "specialişti" sovietici erau prezenți în Africa, Asia şi America de Sud pe uscat, în Oceanul Atlantic, Pacific, Indian, dar şi în Marea Mediterană, punct strategic cheie în asigurarea căilor de comunicație ce leagă Orientul de Occident. URSS, în temeiul confirmării zonelor de influență, a obținut dreptul de a-şi instala baze navale în Marea Adriatică, cu ieşire la Marea Mediterană, în schimbul unei mai largi mişcări a SUA în Orientul Mijlociu[206].

Doctrina Nixon lansată în Congresul SUA, la 18 februarie 1970[207], a permis Uniunii Sovietice o ofensivă globală în plan geopolitic la mijlocul deceniului opt. Nemaifiind descurajați de puterea strategică americană, sovieticii şi-au amplasat trupe în Vietnam, Etiopia, Yemen, Orientul Mijlociu, Mozambic, Angola şi în alte puncte strategice care amenințau direct interesele americane.

În Europa, politica sovietică dusă sub lozinca "Europa până la Urali" a încercat să creeze premizele îndepărtării SUA de pe continent. În fapt, şi în această fază de destindere în plan geopolitic şi geostrategic (sfârşitul deceniului şase şi deceniul şapte), Europa a continuat să se găsească la periferia deciziei în sfera problemelor globale. La mijlocul deceniului opt, G. Orsells scria: *"Eu cred că noi constatăm cu fiecare zi că Europa nu este participantă efectivă la politica mondială, că numeroase decizii sunt luate de alții pe deasupra capetelor statelor europene care sunt, fiecare în parte, neputincioase în fața problemelor pe care ar putea să le rezolve dacă ele ar fi unite"*[208].

---

[206]Titu Georgescu, *op. cit.*, p. 91.

[207]Anatol Petrencu, *op. cit.,* p. 86; Henry Kissinger, *White House Years*, Litlle Brown and Company, traducere partea a II-a, fond Documentare A.I.S.M., Bucureşti, 1987, p. 21.

[208]Titu Georgescu, *op. cit.,* p. 92.

Transformarea Uniunii Sovietice în putere planetară a atins punctul de creştere maximă în perioada Brejnev. Analiştii politici şi geopoliticienii americani au căutat noi soluții pentru a reechilibra balanța geostrategică şi geopolitică în raporturile SUA – URSS.

Din multitudinea de soluții, două s-au detaşat prin originalitatea elementelor care le alcătuiau, ca şi prin scopurile urmărite. Henry Kissinger, fost consilier al preşedintelui R. Nixon pentru probleme de securitate şi apoi secretar de stat al SUA, a elaborat un scenariu geopolitic ce avea la bază modelul Păcii din Westfalia[209]. Potrivit acestei soluții, fiecare dintre superputeri urma să-şi păstreze sferele de interes. Situația urma să se stabilizeze prin încetinirea cursei înarmării de către URSS, ca urmare a unor acorduri şi înțelegeri bilaterale.

Din această perspectivă, este de înțeles poziția pe care a avut-o SUA şi aliații ei occidentali față de intervenția sovietică în Cehoslovacia[210]. Occidentul rămâne în bloc-starturi la declarația comună a şefilor de state din Organizația Tratatului de la Varşovia – cu excepția României – din 1 iulie 1968, prin care se afirma că *"frontiera socialismului a fost dusă în timpul celui de-al doilea război mondial în centrul Europei până la Elba şi masivul Bohemian. Noi nu vom permite niciodată ca această cucerire istorică să fie pusă în discuție"*[211]. La 21 august 1968 trupele Pactului de la Varşovia, cu excepția celor româneşti, invadează Cehoslovacia şi restabilesc "ordinea socialistă". Occidentul s-a rezumat la o campanie de presă desfăşurată în limite acceptabile pentru Moscova şi la a deplânge *"neinspirata rezolvare a unui conflict regional din <<familia comunistă>>*”[212].

---

[209]Zbigniew Brzezinski, *op. cit.*, p. 225; Henry Kissinger, *op. cit.,* pp. 635-662.

[210]Raymond Cartier, *Histoire Mondiale de L'apres guerre,* Tome seconde, 1953-1969, Editions Paris-Match, f.a., pp. 453-455; Mihai Retegan, *1968. Din primăvară până în toamnă,* Editura RAO, pp. 40-41.

[211]Apud Raymond Cartier, *op. cit.,* p. 454.

[212]Vladimir Tismăneanu, *Reinventarea politicului*. *Europa răsăriteană de la Stalin la Havel*, Bucureşti, 1997, p. 107.

După invazie, Moscova îşi ajustează scenariul geopolitic prin care controla spaţiul său de influenţă din Europa, lansând "Doctrina Brejnev" a suveranităţii limitate. Ideile de bază ale acestui scenariu au fost lansate de expertul în relaţii internaţionale al ziarului "Pravda", Serghei Kovalev, care într-un articol din 26 septembrie 1968 afirma că *"slăbirea oricăreia din verigile sistemului mondial al socialismului afectează direct toate ţările socialiste, care nu pot rămâne indiferente. Fiecare partid comunist este responsabil nu numai în faţa propriului popor, dar şi în faţa tuturor ţărilor socialiste, a întregii mişcări socialiste"*[213]. În noiembrie 1969, Brejnev a reiterat ideile de bază ale doctrinei suveranităţii limitate într-un discurs ţinut în capitala Poloniei. În opinia liderului sovietic, toate ţările socialiste trebuiau să se supună legilor generale ale marxism-leninismului. Orice abatere de la dogmă era considerată o trădare a principiilor marxiste şi sovieticii se considerau îndreptăţiţi de a o corecta prin toate mijloacele, inclusiv forţa. Această reacţie dură a Moscovei faţă de încercarea liderilor comunişti din Cehoslovacia de a reforma regimul, ca şi lansarea "Doctrinei Brejnev" care întărea controlul sovietic asupra unei jumătăţi din Europa, n-au zdruncinat convingerea administraţiei SUA că este posibilă încă o politică de destindere între Est şi Vest.

În timpul guvernării lui R. Nixon s-au produs unele schimbări în relaţiile dintre SUA şi Uniunea Sovietică. În toamna anului 1969 au început tratativele în vederea limitării înarmărilor strategice, care în parte s-au finalizat cu ocazia vizitei preşedintelui american la Moscova (22-30 mai 1972). Au fost semnate: Documentul-cadru privind "Bazele relaţiilor dintre URSS şi SUA", "Tratatul dintre URSS şi SUA, cu privire la limitarea sistemelor de apărare antirachetă" şi "Acordul provizoriu cu privire la unele măsuri în domeniul limitării armamentului strategic"[214].

---

[213]Apud Vladimir Tismăneanu*, op. cit.,* p. 107.

[214]Anatol Petrencu, *op. cit*., p. 87; Raymond Cartier, *Histoire Mondiale de l'apres guerre*, Tome second, 1953-1969, Editions Paris-Match, f.a., pp. 195-196.

În raportul său anual către Congresul SUA, preşedintele Nixon constata, în 1972, că voința sovieticilor de a ajunge la o înțelegere "*indică intenții constructive în domeniul politic şi strategic*" şi era convins că "*progresele în limitarea armamentelor ar putea consolida ameliorarea relațiilor internaționale pe o scară mult mai largă*"[215].

Concluziile lui Nixon au influențat derularea scenariului geopolitic care avea ca scop "îngrădirea" comunismului sovietic. Politica de destindere a micşorat "presiunea în politica de îngrădire" şi a creat iluzia analiştilor americani că întărirea dominației sovietice asupra Europei Centrale şi de Est este în interesul american. Adjunctul secretarului de stat Helmut Sonnenfeldt a susținut că "*Europa de răsărit este în zona şi în sfera de acțiune şi interes a URSS*"[216].

În iunie 1973, liderul sovietic Leonid Ilici Brejnev a vizitat SUA, ocazie cu care au fost semnate alte importante documente între cele două superputeri: "Tratatul de preîntâmpinare a unui război nuclear" şi "Principiile generale ale tratativelor cu privire la limitarea în continuare a înarmărilor strategice". Acestea, în viziunea Washingtonului şi a Moscovei, trebuiau să conducă la întărirea încrederii reciproce şi a respectării intereselor pe care părțile le aveau în sferele de influență recunoscute.

Anul următor, cu prilejul celei de-a doua vizite a preşedintelui american la Moscova, a fost semnat "Acordul cu privire la limitarea exploziilor subterane cu arma nucleară". Este cunoscut faptul că aceste acorduri n-au modificat esența scenariilor geopolitice după care cele două superputeri acționau în viața internațională pentru a-şi atinge scopurile strategice. Rezultatele au fost extrem de modeste în ceea ce priveşte controlul armamentelor şi stoparea acumulărilor în ceea ce

---

[215]Vladimir Alexe*, Cele şase glasnosturi ale Rusiei Sovietice*, în *Privirea*, nr. 29 (31), 24-30 iulie 1996, p. 54; Henry Kissinger, *op. cit.,* pp. 669-676.
[216]Sergiu Tămaş*, op. cit., p.* 192; Vladimir Alexe, *op. cit.,* în *loc. cit*., p. 55.

priveşte arsenalul nuclear[217], deoarece s-a declanşat între superputeri competiția tehnologică.

Începând cu anii '70, atât SUA cât şi Uniunea Sovietică au adaptat la mijloacele lor de lovire cu destinație strategică dispozitive purtătoare de încărcături nucleare multiple, independent dirijabile, apărându-şi astfel, fiecare, considerabilul potențial nuclear. Dacă până la apariția acestor mijloace o rachetă balistică intercontinentală putea transporta la țintă o singură încărcătură nucleară pentru a distruge un singur obiectiv militar, ulterior aceeaşi rachetă, dotată cu componente nucleare multiple, putea să lovească simultan 2-14 obiective situate la distanțe diferite. Tocmai această tehnologie a făcut posibilă începerea negocierilor şi semnarea tratatelor SALT 1 şi SALT 2, care prevedeau reducerea de către cele două superputeri a numărului de rachete şi avioane cu rază de acțiune strategică. O singură rachetă de tip nou înlocuia patrusprezece din cele vechi, imprecise şi cu o singură componentă nucleară de luptă[218].

Competiția tehnologică dintre superputeri privind modernizarea armamentului nuclear, ca şi lupta în planul dezinformării şi imagologiei nu puteau să nu aibă urmări asupra derulării scenariilor geopolitice potrivit cărora acestea, ca şi alte state cu interes de mare putere, acționau în relațiile internaționale. S-a constatat, la mijlocul deceniului şapte, că ultrasofisticarea vectorilor de transport la țintă a încărcăturilor nucleare a devalorizat pur şi simplu elementele considerate până atunci cheie într-un scenariu geopolitic: poziția pe glob – terestră sau maritimă; dimensiunea teritoriului şi mărimea populației[219]. Avantajul insularității pe care l-au avut de secole unele țări, ca de exemplu Anglia, a fost anulat de rachetele balistice intercontinentale care pot acționa

[217]Anatol Petrencu, *op. cit.,* p. 87.
[218]Zbigniew Brzezinski, *op. cit*., pp. 226-227; Florian Gârz*, op. cit.,* pp. 50-51.
[219]Sergiu Tămaş, *op. cit.,* p. 106.

de oriunde – fundul oceanelor, silozuri subterane, rampe mobile terestre sau din cosmos – în doar câteva minute.

Perfecţionarea arsenalului militar nuclear şi clasic, dar şi avantajele pe care le-a creat pentru cele două superputeri bipolarismul au făcut ca acestea să nu se confrunte direct. De aceea, chiar dacă se ajungea la conflicte, ele erau transferate la periferie (Coreea, Cuba, Vietnam, Afganistan etc.) şi primejdia unui război mondial a fost dacă nu exclusă, cel puţin extrem de redusă[220].

Aceste arme cu efecte apocaliptice i-au descurajat pe cei doi protagonişti ai epocii bipolarismului să declanşeze un conflict de proporţii mondiale. Acest fapt i-a determinat pe unii analişti să afirme că *"bombei atomice ar fi trebuit să i se confere premiul Nobel pentru pace"*[221].

În Europa, superputerile s-au menajat reciproc, însă s-au confruntat direct în spaţiile extraeuropene. Moscova a înţeles că scenariul geopolitic al CONTEINMENT-ului nu poate fi "spart" decât prin specularea şanselor pe care le oferă spaţiile politice fost coloniale, aşa-zisă Lume a treia. Intrarea sovieticilor în acest spaţiu s-a făcut prin ceea ce analele diplomatice au consemnat ca fiind "săritura de broască" peste zidul îndiguirii[222]. La 24 decembrie 1979 trupele sovietice au intervenit în Afganistan, declanşând o gravă criză în relaţiile Moscova-Washington, cu implicaţii şi consecinţe mai mari decât războiul din Vietnam.

Uniunea Sovietică atingea astfel un obiectiv geostrategic şi geopolitic urmărit de conducerea de la Moscova, indiferent de natura regimului politic, încă de la sfârşitul secolului al IX-lea. Ruşii au înţeles, ca de altfel şi americanii, importanţa geopolitică a

---

[220]Dr. Viorel Roman, *România spre Piaţa Comună, Bremen*, 1989-1991, p. 167.
[221]Apud Florian Gârz, *op. cit*., p. 31; dr. Viorel Roman, *op. cit*., p. 168.
[222]Mihail E. Ionescu, *Punctul de cotitură al epocii postbelice*, în "Dosarele istoriei", an I, nr. 1, august 1997, p. 8; Henry Kissinger, *op. cit*., pp. 473-513.

spațiului "islamo-petrolic"[223]. Controlul acestui spațiu a devenit un câmp de confruntare acerbă pentru supremație în lume[224].

Reacția americană la "săritura de broască" a sovieticilor peste "digul încercuirii" în Afganistan a fost promptă şi n-a mai semănat cu cea din perioada crizelor din Ungaria (1956) sau Cehoslovacia, aşa cum s-au aşteptat sovieticii. La 3 ianuarie 1980, J. Carter s-a adresat Congresului. Au fost suspendate dezbaterile privind acordul SALT II şi de asemenea au fost anulate o serie de acorduri sovieto-americane. La sfârşitul lunii ianuarie a fost lansată "Doctrina Carter" care prevedea, în esență, intervenția SUA în orice regiune a lumii dacă interesele ei erau amenințate în acel loc[225].

Administrația Carter nu numai că a sprijinit rezistența afgană împotriva sovieticilor, dar a şi lărgit "coaliția" de state care au sprijinit direct pe mujahedini. Amploarea şi calitatea ajutorului a crescut în anii următori, astfel că SUA a reuşit să înfunde URSS în "mlaştina" a ceea ce a fost echivalentul unui alt Vietnam[226]. Foarte important pentru deznodământul confruntării Est-Vest a fost şi faptul că SUA şi-au convins partenerii din Europa Occidentală să accepte staționarea, începând cu 1983, a unui număr de 372 de rachete perfecționate.

Reluarea relațiilor diplomatice cu China, în ianuarie 1979, au permis Washingtonului să amplifice colaborarea cu Pekinul. Din 1980 cooperarea americano-chineză a atins o dimensiune strategică mai clară, consemnând acțiuni sesizabile nu numai în legătură cu Afganistanul, ci şi cu alte probleme. În felul acesta

---

[223]Marenches, *Atlas geopolitique*, Stock, f.a., p. 157; Paul Dobrescu, Alina Bârgăoanu, *op. cit.*, pp. 123-127.
[224]*From Globalism to Regionalism: New Perspectives on U.S. Foreign and Defence Policies,* Editura Patrick M. Cronin, 1993, Traducere A.I.S.M. Doina Brebeanu, 1994, Bucureşti, p. 4; în continuare se va cita*: From Globalism to Regionalism.*
[225]Anatol Petrencu, *op. cit., p*. 91.
[226]Zbigniew Brzezinski*, op. cit.,* p. 228.

URSS s-a văzut confruntată cu amenințarea geopolitică tot mai serioasă a unei *contraîncercuiri*.

Deceniul opt a adus schimbări radicale în logica şi paradigma scenariilor geopolitice pe care analiştii americani le-au elaborat. A rezultat şi un nou comportament al SUA în relațiile internaționale, un nou mod de a vedea şi a trata "lupta" cu sistemul comunist[227]. Administrația SUA a părăsit în acest moment strategia CONTEINMENT-ului care a avut drept paradigmă încercuirea URSS-ului.

Scenariul geopolitic care a adus Occidentului victoria în confruntarea cu Estul şi a pus capăt războiului rece, a avut la bază o accelerare a cursei înarmărilor pentru dezechilibrarea raportului de putere, o modificare a doctrinei militare a SUA şi un element nou: ofensiva în plan ideologic şi imagologic[228]. În partea a doua a anilor '70, preşedintele Carter a declanşat campania sa pentru drepturile omului. Mai întâi în Europa de Est şi apoi în Uniunea Sovietică[229].

La mijlocul anilor '80, Zbigniew Brzezinski a lansat un scenariu geopolitic care a fundamentat acțiunea SUA în planul relațiilor internaționale în conformitate cu o ierarhizare a intereselor sale şi schimbarea centrului de greutate în ceea ce priveşte instrumentele pentru a obține controlul asupra Eurasiei.[230] Din punct de vedere al intereselor americane, aceste priorități urmăresc: întărirea economică şi militară a Europei Occidentale; promovarea unor relații strategice în formele care să ducă la o cooperare între SUA, China şi Japonia; întărirea militară a statelor din Asia de Sud-Est şi în flancul sudic al URSS; provocarea şi menținerea unor "presiuni" interne în statele din

---

[227]Anatol Petrencu, *op. cit*., p. 92.

[228]http://www.globalissues.org/Geopolitics/WarOnTerror/USPropaganda.asp

[229]Zbigniew Brzezinski, *op. cit*., pp. 228-229;Călin Hentea, *Arme care nu ucid*, Editura Nemira, Bucureşti, 2004, pp. 89-93.

[230]A se vedea, pe larg, Stanley Kober, Id*ealdlpoliti*k în "Foreign Policy", nr. 79, 1990, pp. 3-24; Joseph S. Nye, *Bound to Lead The Changing Nature of American Power*, New York, 1990; Henry Kissinger*, op. cit*., pp. 689-706.

Europa Centrală şi de Est, ca şi în interiorul URSS în direcţia obţinerii unei stări de toleranţă politică şi realizării unei diversităţi politice mai mari.

Administraţia Reagan şi Bush au înţeles perfect concluziile la care au ajuns analiştii şi teoreticienii în domeniul relaţiilor internaţionale şi al războiului[231]. Într-o lume în care schimbările se succed cu viteze ameţitoare, "soft power" care presupune cooperarea este mai important şi acceptat de alte state decât "hard power", care presupune coerciţia[232]. Dacă un stat va reuşi să acţioneze în aşa fel încât puterea sa va apărea altora legitimă, el va întâmpina mai puţină rezistenţă în a şi-o impune. Dacă ideologia şi cultura unui stat vor fi mai seducătoare, atunci ele vor fi acceptate de la sine. Sunt doar câteva din elementele care ilustrează diferenţa dintre "soft power” şi "hard power"[233].

Din această perspectivă, nici atitudinea şi nici comportamentul SUA în anii '80, în plan geopolitic, nu s-au mai încadrat în tipare clasice. Centrul de greutate al acţiunilor a fost mutat de pe câmpul confruntărilor militare pe cel al luptei pentru drepturile omului şi al înfăptuirii democraţiei pluraliste. Prin urmare, arma principală în confruntarea capitalism-socialism a devenit *imaginea şi cuvântul*. La sfârşitul deceniului nouă, remarca Z. Brzezinski, baza puterii americane este, în cea mai mare parte, dominaţia pe piaţa mondială a comunicaţiilor. 80 % din cuvintele şi imaginile care circulă în lume provin din SUA[234].

Conducerea sovietică n-a reacţionat adecvat la schimbările petrecute în scenariile geopolitice americane atât din cauza dogmatismului marxist, care şi-a pus în mod evident amprenta

---

[231]Zbigniew Brzezinski, *op. cit.*, pp. 230-231; James Mayall*, Politica Mondială. Evoluţia şi limitele ei,* trad. Andreea Năstase, Editura Antet, 2004, pp. 23-28.

[232]Robert Kagan, *Despre paradis şi putere. America şi Europa în noua ordine mondială*, Editura Antet, 2005, pp. 25-26; Henry Kissinger, *op. cit.,* pp. 699-710.

[233]A se vedea, pe larg, Joseph S. Nye, *Soft Power* în "Foreign Policy", 90, automn 1990, pp. 150-171.

[234]Apud Sergiu Tămaş*, op. cit.,* p. 114.

pe studiul fenomenului politic contemporan, cât şi datorită unor calcule eronate în politica internă[235]. Judecând greşit situaţia internaţională în deceniile opt şi nouă, a forţat ofensiva dincolo de limitele acceptabile chiar şi pentru cei mai toleranţi dintre occidentali. La acestea s-au adăugat şi erorile liderilor sovietici în politica internă, care au condus la încetinirea dezvoltării economice şi la creşterea excesivă a birocraţiei şi corupţiei în toate domeniile societăţii. Consumul incontrolabil al resurselor a făcut ca URSS să intre într-o fază de evoluţie a imperiilor, pe care Paul Kenedy a numit-o supraextindere[236]. Fostul lider sovietic Mihail Gorbaciov aprecia, în memoriile sale, că atunci când a ajuns în fruntea partidului comunist şi a statului sovietic, *"ţara se găsea în mod evident la capătul puterilor. Mecanismele economice funcţionau din ce în ce mai rău. Randamentul producţiei era în scădere. Cuceririle gândirii ştiinţifice şi tehnice erau anulate de o economie birocratică"*[237].

Epuizarea treptată a potenţialului economic pentru a ţine pasul cu americanii în ceea ce priveşte cantitatea, dar mai ales calitatea în competiţia înarmărilor a influenţat hotărâtor raporturile de putere dintre SUA şi URSS. Creşterea preţului plătit de sovietici pentru a menţine URSS-ul în fruntea ecuaţiei de putere a dus la epuizare economică şi la o alunecare a ei către zona "lumii a treia"[238].

La mijlocul anilor '80, în Uniunea Sovietică a venit la putere o nouă conducere care a înţeles că mecanismul socialist a dus statul, în plan intern cât şi extern, la faliment politic,

---

[235]Zbigniew Brzezinski, *op. cit*., p. 227.
[236]A se vedea, pe larg, Paul Kenedy*, The Rise and Fall of the Great Powers***,** Random Hanse N.Y., 1987; Sergiu Tămaş, *op. cit.,* pp. 113-122; Zbigniew Brzezinski, *op. cit.,* pp. 227-230; Mihail Gorbaciov*, Memorii*. Traducere de Radu Pontbriant, Bucureşti, 1994, pp. 8-12.
[237]Mihail Gorbaciov, *op. cit*., p. 6.
[238]Raymond L. Garthoff*, A Journey through the Cold War: A Memoir of Containment and Coexistence*, Washington, DC: Brookings Institution Press, 2001, pp. 71-74.

economic şi social. Mihail Gorbaciov şi echipa sa şi-au propus şi au început să reformeze sistemul socialist pentru a obţine în plan intern o evoluţie "rezonabilă a organismului social orientat către interesele omului, o democraţie preferată în toate privinţele", iar în plan extern "o credibilitate concretă" din partea subiecţilor în arena internaţională[239].

Mihail Gorbaciov a declanşat un amplu proces de reforme şi mai ales reaşezări[240], care au vizat reorganizarea sistemului politic prin limitarea prerogativelor partidului comunist, diminuarea puterii aparatului represiv şi apariţia unui stat de drept cu un sistem de reglări şi echilibre.

Reformele interne incluse în sistemul politic din Uniunea Sovietică n-au condus, aşa cum s-au aşteptat iniţiatorii lor, la revitalizarea, ci la o prăbuşire a sa[241].

Disponibilitatea lui Gorbaciov de a tolera apariţia mişcărilor reformatoare în unele ţări din blocul sovietic – Polonia, Cehoslovacia şi Ungaria – a condus la dispariţia sentimentului de teamă de pericolul intervenţiei "fratelui mai mare". O jumătate de secol, teama de intervenţia sovietică a fost principalul obstacol în apariţia mişcărilor de mase care să ducă la răsturnarea regimului. Deoarece sovieticii şi-au făcut publice noile principii care guvernau, după 1985, relaţia Moscova – sateliţi, obstacolul fricii a dispărut din ţările blocului sovietic[242].

Unda de şoc a "glasnostului" şi a "perestroicii" a inflamat opoziţia politică în toate ţările est-europene, iar declaraţia

---

[239]Mihail Gorbaciov, *op. cit.*, p. 11; John Lewis Gaddis, *We Now Know: Rethinking Cold War History* ,New York and London: Oxford University Press, 1998, p. 36.

[240]Ibidem, p. 18.

[241]A se vedea, pe larg, Hélène Carrère d'Encousse, *Imperiul spulberat*, Bucureşti, 1993; Ibidem, *Triumful naţiunilor sau sfârşitul imperiului sovietic*, Bucureşti, 1993; M. Tatu, *Gorbatchev L'URSS va-t-elle changer*? Paris, 1987, F. Thom*, Le moment Gorbatchev*, Paris, 1989.

[242]Vladimir Tismăneanu*, Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*, Bucureşti, 1997, p. 165.

liderului sovietic M. Gorbaciov făcută la Strasbourg, în vara anului 1989, prin care condamna doctrina suveranității limitate şi intervenționismul, a dat undă verde reformatorilor din Europa de Est în eforturile lor de a ajunge la un sistem multipartidic şi la o economie de piață[243]. Dogma ireversibilității trecerii către comunism se prăbuşise fără ca imensul arsenal militar sovietic să poată salva sistemul. Confuntarea geopolitică şi geostrategică dintre Est şi Vest se încheia cu victoria celui din urmă.

Imperiul sovietic, în profundă criză politică şi economică, îşi retrage trupele din țările satelit deoarece costurile bazelor militare externe au devenit o povară greu de suportat pentru Moscova şi nu mai exista nici o rațiune pentru continuarea protecției birocrațiilor comuniste împotriva mişcărilor social-politice care doreau schimbarea[244].

Speranțele echipei Gorbaciov de a menține țările est-europene în sfera de interes a Moscovei s-au năruit pe măsură ce acestea s-au desprins de URSS, care în final ea însăşi a dispărut. Scenariile geopolitice şi geostrategice conform cărora Occidentul a câştigat războiul rece în confruntarea cu Estul comunist au fost mai realiste şi eficiente decât ale Moscovei.

Scenariile şi reflecțiile geopolitice s-au dezvoltat, aşa cum sublinia şi Paul Claval,”*la frontierele geostrategiei nucleare, care joacă principalul rol pe scena mondială în timpul războiului rece. Ele sunt mai mult rodul gândirii statelor majore militare sau a jurnaliştilor, care modelează mai uşor opinia publică, decât mediile universitare*”[245]. Principalul element al scenariilor geostrategice care au fost modelate atât în Est cât şi în Vest pentru o posibilă confruntare era descurajarea militară[246], strategiile militare fiind avute în vedere doar pentru o ultimă eventualitate.

---

[243]Mihail Gorbaciov, *op. cit.,* pp. 106-118.
[244]Vladimir Tismăneanu, *op. cit*., p. 171.
[245]Paul Claval, *op. cit*., p. 168.
[246]Donald M. Snow, *National Security.Defense Policy in a Changeed International Order,*St.Martin’s Press, New York, 1998, pp.146-148.

3.2. EVOLUȚII GEOPOLITICE ÎN LUME DUPĂ ÎNCHEIEREA RĂZBOIULUI RECE

Supraevaluate de unii analişti şi oameni politici[247], contestate de alții[248], consecințele pe care le-a avut asupra fenomenului politic din spațiul euroatlantic terminarea războiului rece au fost profunde şi de durată. Au fost compromise total ideologia şi sistemul comunist din estul Europei. URSS a renunțat la statutul de superputere şi apoi s-a prăbuşit prin implozie. A dispărut bipolarismul şi odată cu el "echilibrul precar" şi ordinea care a rezultat din confruntarea Est-Vest.

Spațiul euroatlantic a intrat într-o perioadă de tranziție profundă către o nouă arhitectură de securitate generată de mutațiile intervenite în raportul de putere.

Un personaj "cheie" în transformările produse pe arena vieții politice internaționale, Mihail Gorbaciov, despre care unii analişti afirmă că poate fi considerat "*omul marilor erori strategice*"[249], aprecia la sfârşitul anilor '80 că "*Lumea este în pragul unor mutații radicale*" şi a sesizat faptul că "*este vorba de o cotitură care priveşte sensul şi scara istoriei* " deoarece "*se pregăteşte o nouă civilizație*"[250]. Însă cum va arăta această nouă civilizație? Care vor fi pilonii noii arhitecturi de securitate?

---

[247]Vezi, pe larg, André Fontaine, *Istoria războiului rece*, vol. I-II, Bucureşti, 1992-1994; Robert S.Litwak, *Detente and the Nixon Doctrine American Foreign Policy and the Persuit of Stability*, 1969-1976, Cambridge University Press; Henry Kissinger, *White House Years*, traducere Anne-Marie Codrescu, Documentare AISM, Bucureşti, 1987.

[248]Alvin şi Heidi Toffler, *Război şi Anti-Război, Supraviețuirea în zorii secolului XXI,* Traducere de Mihnea Columbeanu, Bucureşti, 1955, p. 279*; From Globalism to Regionalism; New Perspectives on U.S. Foreign and Defense Policies*, Ed. Patrick Cronin, National Defense University Press Washington D.C., Traducere AISM, fond documentare, 1996, p. 9.

[249]Zbigniew Brzezinski, *op. cit*., p. 237.

[250]Mihail Gorbaciov, *Memorii*, traducere de Radu Pontbriant, ediție îngrijită, note şi anexe de Petre Dan, Editura Nemira, Bucureşti, 1994, p. 19.

Cum se va defini Europa? Care vor fi evoluțiile geopolitice în spațiul fostului imperiu sovietic şi al zonei sale de influență? Cum va influența dispariția bipolarismului geopolitica mondială, având în vedere mutațiile care survin în zona Pacificului?[251] Care vor fi relațiile dintre partenerii occidentali care au câştigat războiul rece? Cum va evolua parteneriatul euroatlantic?[252] etc.

La aceste întrebări şi multe altele la fel de importante, în momentul încheierii războiului rece oamenii politici, dar şi analiştii fenomenului politic contemporan n-au ştiut să răspundă pentru că au fost surprinşi de amploarea şi rapiditatea evenimentelor[253]. Lumea intra într-o nouă eră şi trebuiau găsite soluții. SUA, puterea câştigătoare a conflictului Est-Vest, era cea mai preocupată. Brent Scowcroft, fost consilier pentru securitate națională atât în timpul Administrației Ford cât şi în cea a lui George Bush senior, îşi amintea peste ani că cele mai frecvente întrebări care se puneau în acei ani la Casa Albă erau care este viitorul NATO şi ce formulă este potrivită pentru securitatea Europei după dispariția amenințării comunismului sovietic[254].

Lumea bipolară apărută în Europa după 1945 a murit, dar nu urmând calea clasică prin război sau revoluție, ci prin uzura şi implozia unui sistem hipercentralizat şi de factură colectivistă[255]. Europa se găseşte, prin urmare, din nou în situația de a se modela în conformitate cu liniile unor scenarii geopolitice,

---

[251]Constantin Hlihor*, op. cit*., în *loc. cit*., p. 21.

[252]Henry Kissinger, *Are nevoie America de o politică externă? Către diplomația secolului XXI,* Editura Incitatus, Bucureşti, 2002, pp. 34-36.

[253]Ioan Mircea Pascu, *Teorie şi practică în politica externă contemporană*, în vol. "*Concepte şi metodologii în studiul relațiilor internaționale*", coordonator Mihai Timofte, Editura Ankarom, Iaşi, 1977, pp. 5-8; Mihail Gorbaciov*, op. cit.,* p. 291.

[254]George Bush, Brent Scowcroft, *A World in Transformation*, Vintage Book, New York, 1998, pp. 230-231.

[255]Pierre Messmer*, Le noveau contexte geopolitique*, în "Defense nationale", nr. 2, 1995, p. 10.

pentru a-şi găsi formula optimă de arhitectură a securităţii[256]. De data aceasta polii de putere s-au multiplicat, viziunile s-au înmulţit şi şansa de a se înfiripa o arhitectură unanim acceptată, paradoxal, a scăzut.

Schimbările s-au accelerat şi, în acest context, capacitatea de a se controla "agenţii" care pot provoca mari crize în plan politic, economic sau socio-spiritual a scăzut de asemenea. Asistăm nu numai la multiplicarea centrilor de putere, ci şi la o manifestare asimetrică a subiecţilor în ecuaţia de putere. Puterea fiecărui pol în ecuaţie nu este exprimată în termeni clasici militari decât în parte[257], pentru că la aceasta se vor adăuga alte două dimensiuni: economică şi tehnico-ştiinţifică.

Naşterea Europei unite este unul dintre cele mai revoluţionare evenimente ale epocii noastre[258]. Destinul Europei şi al lumii va depinde de aptitudinea polilor de putere de a coopera eficient în problemele globale cu care se confruntă societatea, cât şi de capacitatea de armonizare a intereselor pe diferite spaţii. O eliminare a intereselor unuia sau a mai multor centre de putere va conduce la eşecul viitoarei arhitecturi de securitate pe continent, indiferent de cât de generos ar părea scenariul geopolitic pe care aceasta s-a edificat[259]. Nu considerente geopolitice rezultate din teama

---

[256]A se vedea, pe larg, Mihail E. Ionescu, *După hegemonie. Patru scenarii de securitate pentru Europa de Est în anii '90*, Scripta, Bucureşti, 1993*; East European Security Reconsidered*. Edited by John R. Lampe and Daniel N. Nelson, Published by The Wilson Center Press, 1993; *Restoring the Balance*, The Washington Institute, 1991; Patrick M. Cronin, *Transatlantic Security Cooperation after Maastricht*, Strategic Review, nr. 4, 1992; Joseph S. Nye Jr., *Bound to Lead. The Changing Nature of American Power*, New York, Basic Books, 1990; Adrian Năstase, *România şi noua arhitectură de securitate mondială*, Regia Autonomă "Monitorul Oficial", Bucureşti, 1996 etc.
[257]Mihail E. Ionescu, *op. cit.,* p. 41.
[258]Henry Kissinger, *op. cit*., p. 34.
[259]Constantin Hlihor, *Noua arhitectură de securitate în Europa*, "Strategii XXI", Supliment al Buletinului AISM, nr. 2/1997, p. 50.

istorică a europenilor de posibila renaştere a imperialismului rusesc şi formule de respingere a cooperării cu SUA trebuie să alcătuiască fermentul unificării europene[260].

Analiştii susțin că, pentru Europa, cel puțin trei "viziuni" sau formule de organizare au fost lansate şi sunt mai mult sau mai puțin în competiție[261].

Fostul lider comunist de la Kremlin, Mihail Gorbaciov, a lansat la sfârşitul anilor '90 un proiect geopolitic al unei *Case Comune Europene.*

Cu prilejul unui miting desfăşurat la Praga, în ziua de 10 aprilie 1987, M. Gorbaciov definea conceptul în acord cu realitățile din perioada de sfârşit al războiului rece: *"Noțiunea casă europeană comună înseamnă în primul rând, cunoaşterea unei anumite integralități, cu toate că este vorba despre state ce aparțin unor sisteme sociale diferite şi fac parte din blocuri militar-politice opuse"*[262]. Cu toate că Mihail Gorbaciov a revenit asupra conceptului, n-a definit în termeni clari în ce constă această arhitectură de securitate pentru Europa. Nu putem şti cât de mult va fi fost influențat liderul de la Kremlin de ideile renăscutului proiect geopolitic al eurasianismului, dar multe din ideile lansate pe piața politică de Mihail Gorbaciov se pliază pe principalele teze ale eurasianismului[263].

Gorbaciov avea un imens capital de simpatie în Occident în perioada în care a permis popoarelor din fostul imperiu sovietic să se emancipeze şi apoi să se elibereze de dominația comunistă.

---

[260]Alexandr Dugin, *op .cit.*, pp.54-59; Emmanuel Todd, *Sfârşitul Imperiului. Eseu despre descompunerea sistemului american*, trad. Dan C. Mihăilescu, Editura Albatros, Bucureşti, 2003, p. 207.

[261]Gerard Dussouy, *op. cit.*, pp. 364-381; Adrian Năstase*, op. cit.,* pp. 316-322; Henry Kissinger, *op. cit.,* pp. 727-756; Constantin Hlihor, *Considerații geopolitice după încheierea războiului rece. Evoluții europene*, "Strategii XXI", Supliment al Buletinului AISM, nr. 3/1998, pp. 19-25; prof.univ.dr. Paul Dobrescu, *Poligonul rusesc. "Rusiile" aflate în competiție*, Strategii XXI ..., nr. 3/1998, pp. 47-52.

[262]Mihail Gorbaciov, *op. cit.*, p. 351-352; Henry Kissinger*, op. cit.,* pp. 715-716.

[263]Alexandr Dugin*, op. cit.,* pp. 88-89.

Din această perspectivă nu surprinde faptul că ideea unei Case Comune Europene din care să facă parte şi spaţiul fost sovietic n-a fost respinsă de unii oameni politici din Vest.

Primul ministru britanic la acea dată,Margaret Thatcher, de exemplu, în convorbirile pe care le-a purtat la Moscova, în aprilie 1987, cu liderul sovietic Mihail Gorbaciov, credea că un "cămin general-european" poate fi edificat dacă se continuă şi se amplifică procesul început la Helsinki în 1975. Fostul preşedinte francez Francois Mitterand era, la rândul lui, convins că *"dacă ai imaginaţie, curaj intelectual, nu este greu să-ţi închipui continentul european, toate ţările aflate pe el ca o nouă comunitate legată prin relaţii noi, în cadrul căreia fiecare rămâne el însuşi, dar toţi colaborează în numele unor ţeluri care coincid"*[264].

De asemenea, omul politic german Willi Brandt vedea posibile, în aprilie 1988, o integrare europeană în domeniul economic şi o deschidere a Europei Occidentale către Europa Răsăriteană[265]. Manfred Brunner, fost şef de cabinet al comisarului german pe lângă Comunitatea Europeană, referindu-se la realizarea unei Uniuni Europene, afirma: *"Uniunea Europeană creată pe baza tratatului de la Maastricht nu va putea deveni un stat nici centralizat, nici federal. Uniunea Europeană nu poate fi decât o confederaţie de state europene suverane"*[266].

Zbigniew Brzezinski, fost consilier pe probleme de politică externă pentru Europa de Est al preşedintelui John F. Kennedy şi apoi şef al Consiliului Securităţii Naţionale în timpul administraţiei Carter, a făcut o amplă analiză scenariului geopolitic generic intitulat "Cămin european comun" în cadrul unei conferinţe sovieto-americane pe tema "*Schimbarea Europei: atitudinea americană şi cea sovietică*", desfăşurate la Moscova, în perioada 24-31 octombrie 1989[267].

---

[264]Apud Mihail Gorbaciov*, op. cit.,* p. 352.
[265]Ibidem.
[266]Manfred Brunner, *op. cit.,* în *loc. cit*., p. 75.
[267]Zbigniew Brzezinski*, op. cit*., pp. 55-71; Ibidem, *Toward a Common European Norue*, în "Problem of Communism", November/December, 1989.

El a arătat că, în Europa, şansa unei astfel de arhitecturi este reală numai dacă se va accepta ideea *"că de acum înainte există interese geopolitice comune, dar nu şi o ortodoxie ideologică comună"*[268]. Z. Brzezinski era convins că un Cămin european comun nu poate să fie realizat fără participarea SUA şi URSS, deoarece *"Europa nu este o realitate geografică, ci – în primul rând – o realitate filozofică şi culturală, ori Europa din această perspectivă include SUA şi Uniunea Sovietică, în măsura în care ambele ţări împărtăşesc valori culturale şi filozofice ce ţin de civilizaţia europeană, de tradiţia creştină"*[269].

Renumitul politolog american arăta că, fără un efort minim de a se instituţionaliza aceste principii, şansa de a se realiza structura şi arhitectura Căminului european este ratată. Ori aici au început dificultăţile care au condus, în cele din urmă, la abandonarea acestui proiect. Cele mai serioase dificultăţi au fost cele economice, datorită decalajului mare în ceea ce priveşte dezvoltarea Europei în vestul şi estul ei, cât şi procesului de tranziţie către economia de piaţă, declanşat în fostele ţări socialiste după prăbuşirea regimurilor totalitare[270].

Nu lipsită de importanţă în nerealizarea proiectului geopolitic amintit a fost apariţia unei *crize a echilibrului de putere* în cadrul Europei Occidentale prin reunificarea germană şi implozia fostului imperiu sovietic[271]. După unificare, Germania nu s-a repliat asupra ei însăşi şi nu s-a "retras" din politica europeană, ci a declanşat o "ofensivă" politică în spaţiul Europei Centrale, ceea ce a condus la schimbarea centrului de greutate al Comunităţii

---

[268]Zbigniew Brzezinski, *op. cit.,* p. 61.
[269]Ibidem.
[270]Ibidem, pp. 58-59.
[271]Nicolae Anghel, *Miza europeană în jocul actual de putere*, în vol. "*Crizele Europei*", Institutul de Teorie Socială al Academiei Române, Bucureşti, 1992, pp. 28-29; Karl Kaiser, *Les responsabilités internationales de l'Allemagne unifiee,* în *Geopolitique*, Revue de l'Institut International de Geopolitique, Hiver, 1993-1994, pp. 62-65.

şi împingerea lui către centrul continentului[272]. În opinia lui Nicolae Anghel, "*ofensiva germană conturează limpede un spaţiu geopolitic de influenţă şi control germane*" deoarece "*s-a implicat politic, diplomatic şi* (indirect) *militar în sprijinul Croaţiei şi Sloveniei în războiul de secesiune din Iugoslavia*". De asemenea, statul german a preluat şi "*s-a inserat în fluxurile economice ale fostei RDG cu fostele ţări socialiste, în special cu Ungaria şi Republica Cehoslovacă*"[273]. Prăbuşirea Uniunii Sovietice şi încheierea războiului rece au determinat schimbări de atitudine faţă de Rusia în ecuaţia de putere. Rusia nu mai este un adversar. Care ar fi locul ei în acest Cămin european ? Al unui aliat, protejat sau duşman învins?[274]

În ciuda unei contraofensive ruseşti pe direcţii strategice importante, Rusia n-a convins marile puteri occidentale că poate să încapă în "Căminul comun european". Analiştii politici şi experţii ruşi în relaţiile internaţionale constatau, într-un raport elaborat în anul 1994, accentuarea procesului scoaterii Rusiei din Europa şi formarea între Rusia şi Europa a unei zone de state independente, multe din ele nutrind sentimente nu dintre cele mai bune faţă de Federaţia Rusă[275].

Se mai constata, pe lângă faptul că Rusia nu intra în "calculele" unui Cămin comun european, că s-a înrăutăţit, după 1989, şi accesul ei la mările "calde" deschise. Pentru a ieşi la aceste mări, statul rus a făcut eforturi deosebite de-a lungul istoriei sale. Această luptă a avut baze geopolitice clare şi definite: toate fluviile principale ale Rusiei se varsă fie în Oceanul Îngheţat

---

[272]Nicolae Anghel, *op. cit.,* în *loc. cit*., pp. 29-33; Viorel Roman*, România spre Piaţa Comună,* Bremen, 1989-1991, p. 35.
[273]Nicolae Anghel*, op. cit.,* în *loc. cit*., p. 32.
[274]Zbigniew Brzezinski, *op. cit*., p. 272.
[275]E. A. Pozdneakov, *op. cit.,* p. 105; Sergiu Tămaş*, op. cit*., p. 265; Henry Kissinger, *op. cit.,* pp. 737-738.

de Nord, fie în Fundătura Caspicii. Fără ieşiri la "mările calde", Rusia se sufocă în vastele spaţii continentale[276].

Analiştii ruşi considerau, în acele zile, că apariţia formelor instituţionalizate de scoatere a Federaţiei Ruse din Europa este o enormă greşeală din punct de vedere geopolitic, deoarece ea a ocupat din cele mai vechi timpuri "zona pivot". Stăpânirea "zonei pivot" n-a însemnat, în opinia acestora, că Rusia a dominat asupra lumii, ci "*înainte de toate a făcut-o pentru propria securitate şi îndeplinind totodată, în mod intuitiv parcă, rolul predestinat de a fi factor de echilibru în lumea noastră instabilă din punct de vedere geopolitic*"[277]. Aserţiunea ar putea fi relevantă pentru secolul al XIX-lea când asemenea idei aveau o largă audienţă şi când oamenii credeau că stăpânirea unei anumite regiuni geografice îţi aduce un avantaj geostrategic. Analistul american Christopher J. Fettweis are dreptate când afirmă că "*... a crede astăzi că asemenea aserţiuni mai pot opera în altă parte decât în cadrul discursului ideologic sau naţionalist este o pură fantezie. Mai rău ea poate să ne încurce în a vedea calea corectă în stabilirea politicii externe*".[278]

Astăzi este unanim acceptată ideea că revoluţia tehnico-ştiinţifică a devalorizat acest model geopolitic lansat de Halford Mackinder şi modernizat ulterior de discipolii săi[279]. Nici modernizările schemei clasice propuse de John Collins nu ar constitui pentru oamenii politici europeni un raţionament destul de atractiv pentru a se fi pus în aplicare proiectul geopolitic propus de Mihail Gorbaciov, chiar dacă acesta aducea în discuţie un avantaj – cel spaţial – pe care Moscova îl avea în raport cu Europa Occidentală. John Collins, în studiul *Military Space Forses; The Next 50 Years,*

---

[276]E.A. Pozdneakov, *op. cit.*, pp. 100-101.
[277]Ibidem, p. 102.
[278]Cristopher J. Fettweis, Sir Halford Mackinder*, Geopolitic and Policymaking in the 21st Century*, în „Parameters”, US Army War College Quaterly, Summer 2000, no. 2, Volume XXX, p. 71.
[279]Ibidem, pp. 65-69.

arăta că "*puterea aeriană şi puterea spaţială au aruncat în desuetitudine ipotezele geopolitice ale începutului de secol*"[280]. Inclusiv teoria lui Mackinder *"Spaţiul circumterestru* - afirmă J. Collins - *încapsulează Pământul până la o altitudine de circa 50.000 mile*", iar acest fapt va fi cheia dominaţiei militare de la jumătatea secolului al XXI-lea. În opinia lui:

- cine stăpâneşte spaţiul circumterestru domneşte peste Pământ;
- cine stăpâneşte Luna domneşte peste spaţiul circumterestru;
- cine stăpâneşte L4 şi L5 domneşte peste sistemul Terra - Luna.

L4 şi L5 sunt punctele de libraţie lunare - locurile din spaţii unde atracţia gravitaţională a Lunii şi cea a Pământului sunt exact egale. În teorie, bazele militare instalate acolo ar putea rămâne pe poziţie timp foarte îndelungat, fără a avea nevoie de mult carburant. Ele ar putea fi echivalentul "terenurilor înalte" pentru "războinicii spaţiali de mâine"[281].

Prin urmare, şi din această perspectivă, formula geopolitică propusă de E. A. Pozdneakov sau varianta colegului său, Alexandr Dugin, pentru a justifica nevoia de sferă de influenţă a Rusiei este depăşită. Credem că Federaţia Rusă nu poate fi ignorată sau eliminată din ecuaţia de putere într-o formulă sau alta de securitate a Europei, dar nu în perspectiva afirmată de aceştia potrivit căreia "*Cel ce deţine controlul asupra Heartland-ului, acela dispune de mijlocul de control efectiv asupra politicii mondiale şi, în primul rând, de mijlocul de a menţine în lume echilibrul geopolitic şi de forţe. Fără acesta din urmă este de neconceput o lume stabilă*"[282].

Edgar Morin crede că schimbările care s-au produs în Europa după încheierea războiului rece impun regândirea arhitecturii continentului. Ea nu mai este, aşa cum era cu patru secole în urmă, centrul lumii, ci a devenit un "*fragment din Occident*"[283].

---

[280]Apud Alvin şi Heidi Toffler, *op. cit.*, pp. 129-130.
[281]Ibidem, p. 130.
[282]E.A. Pozdneakov, *op. cit.,* p. 102.
[283]Edgar Morin*, Penser l'Europe*, Paris, Gallimard, 1990, p. 24.

Lumii bipolare a războiului rece îi vor urma din ce în ce mai evident trei poli: America de Nord, Asia-Pacific, Europa. Însă față de cele două mase enorme riverane Pacificului, Europa, rămasă periferică, are, prin comparație, mărimea Elveției. În situația actuală, Europa este obligată, în opinia lui Edgar Morin, să parcurgă "*două convertiri aparent contradictorii însă în fond complementare, una prin care să depăşim Națiunea şi alta care ne reduce la Provincie*"[284]. În acest fel, ea trebuie să se metamorfozeze în acelaşi timp în "Meta-Națiune" şi "Provincie" pentru a deveni o unitate cu o poli-identitate[285].

Preşedintele Partidului Popular European, Wilfried Martens, prin discursurile sale[286], propune şi el un scenariu pentru realizarea "Statelor Unite ale Europei", pornind de la depăşirea "*egoismului naționalist sau regionalist*"[287] şi de la extinderea Comunității Europene spre est[288]. Conturul acestei Europe unite este, în opinia lui Wilfried Martens, "*de natură evolutivă, dar nu nedefinit de la Atlantic şi până dincolo de Urali. Comunitatea nu are vocația să devină o structură de primire la scară continentală, pan-europeană, după modelul forumurilor politice multilaterale cum este Consiliul Europei sau Conferința pentru Cooperare şi Securitate în Europa*"[289].

Arhitectura propusă de W. Martens se bazează pe un raport de federalizare şi nu de subordonare între ea şi statele membre. Repartizarea competențelor între Uniune şi statele membre va trebui să fie organizată pe baza principiului subsidiarității, ceea ce înseamnă că intervențiile Uniunii nu vor fi decât subsidiare în raport cu cele ale statelor şi regiunilor.

---

[284]Ibidem, p. 231.
[285]Ibidem, p. 235.
[286]A se vedea, pe larg, Wilfried Martens, *O Europă şi cealaltă. Discursuri europene*, prefață de Helmut Kohl, Editura Metropol, 1995.
[287]Ibidem, p. 82.
[288]Ibidem, pp. 116-117.
[289]Ibidem, p. 171.

După căderea Zidului Berlinului s-a constatat o disponibilitate fără precedent a tuturor națiunilor Europei de a găsi noi forme de cooperare în toate domeniile şi de a se realiza o uniune politică, economică şi spiritual-culturală. Au fost vehiculate, mai mult sau mai puțin, şi alte modele: *Europa cu geometrie variabilă; Europa cu ritmuri diferite; Europa cercurilor concentrice sau a sateliților* gravitând în jurul unui centru[290]. Astăzi Europa pare că încă nu şi-a găsit formula optimă de exprimare a cadrului de funcționalitate ca întreg în domeniul politic, economic sau de securitate din moment ce Constituția europeană nu a găsit sprijinul popular în Franța.

Regionalismul este, în opinia unor analişti politici şi geopoliticieni, o alternativă şi o soluție variabilă în elaborarea scenariilor şi strategiilor care să fundamenteze noua arhitectură de securitate pe continentul european, după încheierea războiului rece. Teoria regiunilor etno-religioase, ideea unei Europe a regiunilor sau teoriile legate de cooperarea transfrontalieră au revenit în forță în analiza geopolitică[291] şi în discursul unor oameni politici. Grupul de analiză geopolitică de pe lângă revista "Herodote" consideră că noua arhitectură de securitate nu poate fi întemeiată pe formula "Europa națiunilor", ci pe cea care pleacă de la o Europă a regiunilor fundamentată de Jean Fouéré în volumul *l'Europe aux cent drapeaux*, apărut la sfârşitul deceniului şapte[292].

---

[290] http://www.lesechos.fr/info/rew_inter/200056341.htm.

[291] Ibidem, pp. 183-184; 203-207.

[292] A se vedea, pe larg, Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *Sociologie şi geopolitica frontierei*, vol. II, Editura "Floarea Albastră", 1995, pp. 1-29*; Les defis pour la societé europeene a l'aube de l'an 2000. La coopération transfrontalière dans le cadre de l'amenagement durable du territoire en Europe centrale*, Vienne, 1993; Walt W. Rostov, *Despre regionalism în context global, în "From Globalism to Regionalism",* pp. 151-166; *Annual Report to the President and the Congres, U.S. Government Printing Office,* Washington D.C. 20402, January 1991; prof.univ.dr. Dieter Blumenwitz, *Regionalismul transfrontalier - un instrument posibil de atenuare a conflictelor,* "Strategii XXI ..." nr. 3/1998, pp. 36-41.

Jean Fouéré, în scenariul său, pleacă de la ideea că, în evoluția sa, continentul european şi-a fundamentat structura şi arhitectura relațiilor dintre state pe trei modele. Primul a avut ca suport creştinismul, care a generat o structură spațială uniformă şi a ființat între anii 800-1500 d.Chr. Renaşterea a impus o arhitectură fondată pe *statul-națiune*, care din secolul al XVII-lea până la sfârşitul secolului al XX-lea şi-a pierdut vitalitatea datorită faptului că statul-națiune a intrat în criză[293].

Cea de-a treia Europă, în concepția aceluiaşi Fouéré, este aceea a regiunilor. Această idee este prezentă de mai multă vreme în scrierile şi dezbaterile de politică internațională ale analiştilor politici şi geopoliticienilor.

În opinia unor specialişti, conceptul de "identitate regională" se referă la spații istorice şi peisaje culturale suprapuse unei anumite regiuni "*care, din punct de vedere geografic, nu coincide întotdeauna cu actualele granițe ale unui stat*"[294]. O colectivitate poate să se identifice ca aparținând mai multor structuri teritoriale, după cum şi într-o regiune pot coexista mai multe colectivități distincte din punct de vedere al apartenenței la o arie de spiritualitate şi lingvistică.

Din această perspectivă există în teoriile geopolitice cel puțin trei tipuri de regiuni: etnică, transfrontalieră şi particularizată de o panidee. De menționat că teoriile şi înțelesul conceptului de regiune se schimbă în funcție de epocă şi sunt supuse unor presiuni modelatoare. Presiunile modelatoare pot fi provocate de "*stratificarea spațiului în centre şi periferii*" şi de "*zonele în care nu s-a stins niciodată nostalgia imperiilor*"[295]. Regiunea, ca unitate spațială ce cuprinde o etnie decupată dintr-un ansamblu

---

[293]Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *op. cit.,* vol. II, pp. 1-28.

[294]Ibidem, pp. 1-2.

[295]Apud Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *op. cit.*, pp. 3-4; Grigore Iulian, *Geopolitica şi sociologia integrării europene: teorii şi doctrine,* în "Euxin. Revistă de sociologie geopolitică şi geoistorie", nr. 1-2/1997, Bucureşti, pp. 133-144.

statal clasic, poate fi – în opinia acestor specialişti – o soluţie pentru organizarea viitoare a continentului.

Din această perspectivă, în raport cu *statul-naţiune*, în care guvernarea este prea complicată (administraţie superbirocratizată, planificare deficitară, statute sociale şi economice ce oprimă individul etc.), *statul-regiune* asigură individului posibilitatea participării în cunoştinţă de cauză la viaţa publică[296].

Wilfried Martens crede că o Europă comunitară nu se poate realiza pe statul-naţiune[297], pe o federalizare a regiunilor, a "colectivităţilor locale". "*Colectivităţile locale* – afirma W. Martens – *sunt celulele democratice de bază"*. Regiunea este, în opinia autorului amintit, "*o prefigurare a acelei lumi în care* – parafrazându-l pe Saint Simon – *gestiunea oamenilor va înlocui administrarea lucrurilor*"[298]. Regionalizarea şi modelul regionalismului au stat la baza unor scenarii geopolitice menite a umple vidul de securitate apărut în spaţiul central, est şi sud-est european după încheierea războiului rece[299].

Un scenariu pentru această regiune a continentului european a fost cel al *neutralităţii.* În elaborarea acestui scenariu s-a avut în vedere experienţa Finlandei şi Austriei ca state neutre aflate în imediata vecinătate a fostei URSS şi posibilitatea garantării statutului de neutralitate de către organisme şi organizaţiile internaţionale. Autorii acestui scenariu au motivat opţiunea prin menajarea susceptibilităţii Rusiei care a moştenit "teama" istorică de excludere din Europa. Reacţia statelor vizate în acest scenariu – Polonia, Cehoslovacia – de respingere a unei atari soluţii şi cererea de aderare la NATO au făcut ca modelul

---

[296]A se vedea, pe larg, Ion Niculescu, *Geopolitica - un nou început*?, "Euxin. Revistă de sociologie şi geoistorie" nr. 1-2/1997, Bucureşti, pp. 89-94; Răzvan T. Vlădescu, *Geopolitica entităţilor*, în "Euxin" ......, pp. 95-98.
[297]Ion Niculescu, *op. cit*., în *loc. cit*., p. 92.
[298]Grigore Iulian*, op. cit*., în *loc. cit*., p. 141.
[299]Ibidem, p. 4.

neutralității pentru Europa Centrală şi de Est să-şi piardă credibilitatea[300].

Extinderea NATO a fost nu numai un scenariu geopolitic unanim acceptat de statele din spațiul exterior al fostului Imperiu sovietic, ci şi modelul care a început să fie transpus în practica realizării noii arhitecturi de securitate pe continentul european.

Statele din Europa Centrală şi de Est, chiar şi unele republici ex-sovietice, au cerut să facă parte integrantă din NATO, considerând că reformele în curs de desfăşurare din aceste țări le apropie de sistemul de valori politice, morale şi economice din Occident, dar şi că prin aderarea la structura politico-militară nord-atlantică vor putea depăşi riscurile de securitate manifeste în zonă[301]. Acest scenariu a fost contestat constant de Rusia care vedea în extindere, dacă nu o amenințare, cel puțin o umilire şi o excludere a ei din Europa.

Fără a recunoaşte dreptul de veto al Rusiei asupra unei probleme interne a NATO – cum este extinderea – responsabilii alianței au căutat şi au găsit unele soluții. La 27 mai 1997 şefii statelor din Alianța Nord-Atlantică şi Boris Elțîn, preşedintele Federației Ruse, au semnat la Paris "*Actul de bază al relațiilor cooperării şi securității dintre Alianța Nord-Atlantică şi Federația Rusă*"[302]. Prin acest document, NATO se obliga să nu desfăşoare armament nuclear pe teritoriul statelor ex-comuniste şi să nu construiască infrastructură în apropiere de frontierele Federației Ruse. În acelaşi context s-a constituit şi "Consiliul Permanent NATO - Rusia".

---

[300]Wilfried Martens, *op. cit.,* p. 115.

[301]Ibidem, p. 40; Henry Kissinger, *op. cit*., pp. 744-746; Florian Gârz*, Expansiunea spre vest a NATO. Bătălia pentru Europa*, Bucureşti, 1997, pp. 135-140, 143-158, 174-188.

[302]Sergei Plekhanov*, NATO Enlargement as Issue in Russian Politics*, în vol. Charles-Phillippe David and Jaques Levesque*, The Future of NATO. Enlargement,Russia, and European Security*, McGill-Queen's University Press, Montreal, London, Ithaca, 1999, p. 169.

Percepția asupra rolului şi locului NATO, instituție în modelarea viitoarei arhitecturi de securitate, este diferită. În opinia lui Javier Solana, aceasta trebuie să "*pună pe rol un parteneriat puternic, stabil şi durabil cu Rusia, incluzând un proces de cooperare şi consultare asupra unui larg evantai de probleme legate de securitatea europeană, ca şi solide mecanisme de consultare şi legătură*"[303]. În opinia generalului Lebed: *"Acordul de lărgire a NATO este o a doua Ialtă dar ... fără Rusia, prin care se stabilesc sferele de influență ale Statelor Unite şi ale Alianței"*[304]. Chiar şi unii analişti în formule mai acceptabile au considerat acceptarea de către liderii de la Kremlin a extinderii Alianței Nord-Atlantice drept o înfrângere[305]. În termenii de *corect politic* cred că Moscova a avut înțelepciunea de a ceda în schimbul unor avantaje strategice şi economice oferite de partenerii occidentali. Avea alte soluții?

Decizia luată la nivel înalt în cadrul NATO a fost ca, într-un prim val al integrării, tratativele să înceapă cu țările grupului "Vişegrad", respectiv Cehia, Ungaria şi Polonia. Criteriile care au stat la baza unei asemenea decizii au fost de natură tehnică (starea forțelor armate; controlul politic al armatei etc.), dar mai ales politică. Au prelevat considerațiile şi motivațiile de ordin geopolitic şi geostrategic ale SUA, cunoscut fiind faptul că poziția unor membri marcanți ai NATO – Franța şi Italia – în legătură cu admiterea țărilor candidate în organizație a fost diferită față de cea a Washingtonului.

---

[303]A se vedea, pe larg, *Easthern Europe: Challenges - Problems - Strategies*, Bertelsmann Foundation Publichers Gütersloh, 1993*; East European Security Reconsidered*, Edited by John R. Lampe and Daniel N. Nelson in colaboration with Roland Schönfeld, published by the Woodrow Wilson Center Press and Südesteuropa-Gesellschaft, 1993; Roy W. Stafford, *NATO and the NE Europe*, in Germany and the United States Facing the Post-Communist World, edited by Nicholas J. Neyerhofer, Library of Congress Catalog Card Number 93-91 600, f.a.; Mihail E. Ionescu, *op. cit.,* în *loc. cit*., pp. 42-45.

[304]Mihail E. Ionescu*, op. cit*., p. 89.

[305]Sergei Plekhanov, *op. cit*., în *loc. cit*., pp. 171-172.

A doua extindere a NATO s-a făcut într-un cu totul alt mediu de securitate şi alte coordonate geopolitice. Lumea se schimbă, supusă modificărilor impuse de fenomenul globalizării, fenomen caracterizat de multidimensionalitate la nivel economic, politic, militar, social şi cultural. Globalizarea însăşi este supusă unor procese câteodată contradictorii: de la desfiinţarea oricărui tip de bariere la protecţionism îngust ori fundamentalisme[306].

Urmând aceeaşi tendinţă, ameninţările şi provocările din acest început de secol XXI au căpătat un caracter global, celor clasice adăugându-li-se noi valenţe, apărând chiar ameninţări şi provocări, cum ar fi proliferarea armelor de distrugere în masă şi terorismul, cu un pregnant caracter transnaţional. Au loc violenţe motivate de neînţelegeri etnice şi religioase, aceasta nefiind o problemă nouă, dar care, astăzi, capătă o nouă dimensiune prin asocierea cu prăbuşirea structurilor economice tradiţionale, în acelaşi timp cu extinderea economiei globale[307]. La acestea se adaugă, în actualele modele de autoritate politică, majore disfuncţionalităţi, generate de răspândirea tehnologiilor informaţionale.

Asemenea violenţe se pot extinde facil peste graniţele unui stat, iar din această perspectivă rolul şi locul Alianţei Nord-Atlantice au crescut[308]. În noile condiţii ale mediului strategic de securitate, NATO îndeplineşte rolul de organizaţie politico-militară de securitate şi apărare colectivă, care contribuie la pacea şi stabilitatea spaţiului euroatlantic şi a celui global, prin acţiuni militare şi alte acţiuni de management al crizelor, în nume propriu sau sub egida ONU, ori în colaborare cu alte organisme internaţionale de securitate. Organizaţia euroatlantică, comunitate care va include, din 2004, un număr de 26 de state unite prin hotărârea de a-şi menţine securitatea prin garanţii comune şi prin relaţii stabile cu alte ţări, este azi, iar în viitor va fi şi mai mult, un actor de primă mărime al spaţiului global de securitate.

---

[306]Paul Hirst*, op .cit*. pp. 97-98.

[307]Henry Kissinger, *op.cit.*, pp. 92-96.

[308]B. G. Iordache Olaru, *NATO and Stability's Projection. New Missions, New Procedures*, în Romanian Military Thinking, no. 1, 2005, pp. 90-92.

Este tot mai evident că NATO se constituie, pe zi ce trece, într-un generator de securitate cu valențe globale. Stabilitatea din zona euroatlantică îşi extinde aria de influență asupra celorlalte spații strategice, cuprinse adesea de tensiuni şi conflicte numeroase, de situații de criză, de pericolul escaladării nucleare, al diseminării armelor de nimicire în masă, iar aplicarea prevederilor Conceptului Strategic al NATO de la Praga extinde aria de acțiune a Alianței, şi cu aceasta securitatea, la alte spații. În actualul mediu de securitate, formele instituționalizate în domeniu ale UE şi ale NATO trebuie să colaboreze pentru a contracara aceleaşi tipuri de riscuri şi amenințări.

3.3. DEZBATERI ŞI DISPUTE ÎN DEFINIREA LOCULUI ŞI ROLULUI GEOPOLITICII ŞI GEOSTRATEGIEI ÎN ANALIZA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE ÎN A DOUA PARTE A SECOLULUI XX

La începutul deceniului şase, în Germania şi Franța au existat încercări de relansare a studiilor de geopolitică. Încercări temerare dacă ținem seama că această disciplină era considerată, atât în Est[309] cât şi în Vest, un tip aparte de manifestare nazistă, ce a aparținut ideologiei fasciste şi nu ştiințelor sociale.

În Est, prin interdicția teoriei geopolitice în Uniunea Sovietică şi țările satelite ei, se dorea să se facă uitată "*marea operație geopolitică pusă la cale* - în opinia lui Yves Lacoste - *în vara anului 1939 de Germania şi URSS, care şi-au împărțit, în conformitate cu locul ce-l ocupau în ecuația de putere, continentul european*"[310].

---

[309]A se vedea, pe larg, Gunter Heyden, *Kritik der deutschen Geopolitik, Dienst Verlag*, Berlin, 1958, tradus în româneşte la Editura Politică, 1960; Yves Lacoste, *Preambule* în "*Dictionnaire Géopolitique*", Flammarion, 1993, pp. 13-14.

[310]Yves Lacoste, *op. cit*., în *loc. cit*., p. 14.

Pe de altă parte, declanşarea războiului rece în 1947 şi constituirea celor două blocuri politico-militare care s-au înfruntat pe linia delimitată în Europa prin înţelegerile de la Ialta şi Postdam au pus, în fapt, conducătorii celor două coaliţii în situaţia să "proscrie" orice idee, orice reprezentare sau analiză, chiar teoretică, ce nu se încadra în confruntarea planetară a două lumi diferite – "lumea liberă", pe care partea adversă o numea capitalistă sau imperialistă şi "lumea socialistă", denumită comunistă.

Naţiunile care au aparţinut la un bloc sau altul n-aveau voie să întreprindă ceva care să pună în pericol unitatea coaliţiei. Din această perspectivă, rivalităţile de interese pe spaţii şi litigiile istorice privind unele teritorii în cazul unor state din cele două blocuri (Germania-Franţa; Polonia-URSS; Cehoslovacia-Ungaria etc.) trebuiau să devină secundare în raport cu disputa planetară dintre cele două ideologii, sisteme şi lumi cu valori fundamental diferite[311]. În aceste împrejurări, Kurt Vowinkel, fost colaborator al generalului Karl Haushofer, a reluat, în anul 1951, apariţia publicaţiei "Zeifschrift für Geopolitik" care îşi încetase activitatea în vara anului 1944[312]. Raţiunea unui asemenea demers nu putea fi decât de ordin ştiinţific: înţelegerea şi analiza fenomenului politic internaţional pentru a se desluşi tendinţele şi sensul evoluţiei relaţiilor internaţionale postbelice. Ralph J. Bunche nota în paginile primului număr al revistei că, după cel de-al doilea război mondial, "*n-am obţinut nici o securitate în lume, nici o eliberare de grave tensiuni, nici un veritabil program în ceea ce priveşte pacea*"[313], prin urmare se impunea să existe un instrument nu numai de observare, ci şi de analiză a fenomenului politic de după cel de-al doilea război mondial.

---

[311]Ibidem, p. 23.

[312]Claude Raffestin şi colab., *Géopolitique et histoire*, Payot, Lausanne, 1990, p. 284.

[313]Zeitschrift für Geopolitik nr. 1, XXII, 1951, apud Claude Raffestin şi colab., *op. cit.*, p. 284.

În Franța, la jumătatea deceniului şase, Pierre Célérier a publicat lucrarea *Géopolitique et géostrategie,* readucând astfel în actualitate o serie de teorii şi idei geopolitice din perioada interbelică, în special viziunea lui Mackinder. În această lucrare, de exemplu, şi el împarte lumea oarecum mecanic, în puteri terestre, care sunt "perturbatoare" şi puteri maritime, mai ataşate ideii de apărare a libertății[314].

Teoreticianul francez a evitat însă să se pronunțe asupra unei definiții a geopoliticii, dar considera că este necesară studierea relației ce se poate stabili între o situație politică şi aria geografică în care aceasta este circumscrisă[315]. Informațiile astfel obținute sunt utile națiunilor în fundamentarea deciziilor atât în timp de pace, cât şi pe timp de război[316].

În aceeaşi perioadă, Jean Gottman[317] readucea în discuție teza influențării politicii de către mediul geografic. Acesta a susținut că varietatea spațiului în care acționează statele conduce la diversificarea problemelor cu care ele se confruntă, uneori mergând până la afirmații evident exagerate. Credea, de exemplu, că "*dacă omenirea ar fi locuit pe o planetă având suprafața netedă a unei bile de biliard, probabil n-ar fi fost confruntată cu probleme geopolitice*"[318]. Fernand Braudel propune geoeconomia ca alternativă la studiul geopoliticii. Ipoteza de lucru propusă de Braudel porneşte de la premiza că nu factorii geografici, culturali, ideologici, etnici, religioşi etc. sunt importanți, ci realitatea pur economică în raportul ei cu spațiul. Pentru geoeconomie nu este important care popor locuieşte pe un spațiu, care este istoria lui sau spiritualitatea sa. Important este dacă se găseşte în centrul sau la periferia deciziei economice[319].

---

[314]Apud Claude Raffestin şi colab*., op. cit*., p. 285.
[315]Pierre Célérier*, op. cit*., ed. 1961, p. 8.
[316]Ibidem.
[317]Jean Gottman*, La politique des états et leur geographie*, Armand Colin, Paris, 1951.
[318]Apud Sergiu Tămaş, *Geopolitica*, Bucureşti, 1995, p. 55.
[319]http://medintelligence.free.fr/bdgeopolitique.htm#introduction.

Peste Ocean, în 1956, un fost elev al lui N. Spykman, D.W. Mening, aducea şi el în discuţie influenţa spaţiului în politica mondială şi lansa o perspectivă de abordare diferită de cea a înaintaşului său. După el, ”*criteriul geopolitic trebuie să ţină cont, în mod deosebit, de orientarea funcţională a populaţiei şi a statului şi nu doar de atitudinea pur geografică a teritoriului faţă de uscat şi mare*”[320]. Zece ani mai târziu, un alt fost discipol al geopoliticianului american, W. Kirk, a publicat lucrarea *Axa geografică a istoriei*[321] care îmbunătăţea modelul clasic elaborat de Mackinder.

Paul Claval, analizând curentele geopolitice şi geostrategice ale „epocii nucleare", ajunge la concluzia că a existat o *geopolitică subversivă* a cărei teorie a alimentat modelul comportamental în arena internaţională a „Lumii a Treia". Statele care şi-au obţinut independenţa după cel de-al doilea război mondial au încercat să-şi impună influenţa constituind un „bloc al neutrilor"[322]. Speranţele realizării unei politici care să contrabalanseze geopolitica marilor puteri au fost repede pierdute. Resursele de putere de care dispuneau statele ce alcătuiau aşa-zisa lume a treia au fost mult prea slabe pentru a se constitui într-un adevărat jucător strategic în arena internaţională. Abordările teoretice din domeniul geopoliticii nu puteau să nu ţină seama de aceste realităţi.

Unul dintre foarte cunoscuţii teoreticieni ai relaţiilor internaţionale, Martin Wight, a combătut determinismul geografic. Considera ideile lui Mackinder şi ale lui Mahan ca fiind pseudoştiinţă. În opinia lui, geopolitica era „*geografie politică a lumii studiată ca un instrument al militarismului expansionist*".[323] A folosit metoda comparativă din istoria politică a relaţiilor internaţionale pentru a se identifica schimbările produse în

[320]D.W. Mening, *Heartland and Rimland in Eurasian History*, în West Politcs Quarterly, IX, 1956, pp. 553-569.
[321]W. Kirk, *Geografical Pivot of History*, Leicaster Universal Press, 1965.
[322]Paul Claval, *op. cit.*, pp. 141-143.
[323]Martin Wight, *Politica de putere*, trad. Tudor Florin, Editura Arc, 1998, p. 84.

sistem, pentru că, afirma el, cele două războaie mondiale nu au confirmat aserțiunile gânditorilor geopoliticii clasice."*Ideea unui model al puterii*, afirma M.Wight, *ne permite să facem generalizări asupra politicii internaționale în relație cu cadrul geografic*"[324]. Atrăgea atenția astfel, fără să se implice consistent în disputa privind locul geopoliticii în cunoașterea fenomenului politico-militar internațional, că este necesară schimbarea de paradigmă în cadrul acestei discipline; se impunea trecerea de la determinismul geografic în înțelegerea politicii statelor la analiza raporturilor de putere și interes al statelor într-un spațiu geografic.

Până la mijlocul anilor '80, abordările teoretice sau analizele geopolitice în spațiul public au fost cu totul întâmplătoare și foarte timide. Există opinii potrivit cărora scenarii geopolitice s-au elaborat în cancelariile marilor diplomați atât în Vest, cât și în Est, dar nu erau accesibile decât acelor persoane care luau decizii în politica externă a statelor[325]. Ele au fost accesibile opiniei publice doar în momentul în care acestea nu mai prezentau interes pentru că erau depășite de evoluția vieții politice internaționale sau au fost înlocuite cu altele.

După anii '80, lumea analiștilor politici a fost confruntată cu fenomene politico-militare și economice extrem de complexe, care au necesitat nu numai alte abordări decât cele clasice, ci și instrumente noi. În afara problemelor de acum clasice, lumea s-a găsit în fața altor factori de risc[326], precum creșterea demografică necontrolabilă, distribuția inechitabilă și exploatarea irațională a resurselor, deteriorarea unor parametri de importanță vitală ai

---

[324]Ibidem, p. 84.
[325]Nicolae Baboi, *Compilații* în "Spirit Militar Modern", Anul IX, nr. 4 (41), 1997, pp. 51-52.
[326]A se vedea, pe larg, Peter H. Gleick*, Ecologie, resurse, securitate*, în vol. "*From Globalism to Regionalism: New Perspectives on U.S.Foreign and Defense Policies*", ed. Patrick M. Cronin, National Defense University Press Washington D.C., Traducere, documentar A.I.S.M., 1995, București, pp. 188-203; în continuare se va cita *From Globalism*.......

mediului internațional. Aceştia au afectat sever conduita "actorilor politici" în planul relațiilor internaționale.

Implozia Imperiului sovietic şi sfârşitul războiului rece au deschis, la nivelul unor spații continentale, mari zone de instabilitate şi crize etnice, religioase sau politice. Scena internațională a fost dată peste cap[327].

Instrumentele geoplitice folosite de analişti în înțelegerea lumii bipolare nu mai erau adecvate pentru o bună apreciere a sensurilor schimbărilor care se produceau în lume după dispariția comunismului.Multiplicarea problemelor geopolitice necesita lărgirea şi diversificarea studiilor de geopolitică[328].

Relațiile dintre Est şi Vest trebuiau regândite şi, după cum aveau să recunoască, mai tîrziu, unii lideri ai marilor puteri implicați în evenimente, n-a existat vreun plan sau scenariu. Acest fapt a fost confirmat, într-o emisiune televizată, la 16 februarie 1996, de George Bush, Margaret Thatcher, Francois Mitterand şi Mihail Gorbaciov[329].

Cu acest prilej, fostul preşedinte american George Bush îşi amintea că, în momentul căderii Zidului Berlinului, el nu credea că liderii de la Kremlin vor lăsa să „*le scape printre degete această bijuterie a coroanei care este Republica Democrată Germană*”[330]. Mihail Gorbaciov a confirmat cele spuse de fostul lider american, punând accelerarea evenimentelor pe seama „intrării în scena istoriei a maselor”[331]. Mediile academice dar şi mass-media aveau nevoie de explicații plauzibile şi raționale. Revistele de geopolitică şi lucrările care

---

[327]Paul Claval, *op. cit*. p. 173.
[328]Gyula Csurgai, *Geopolitique de la mondialisation*, Foundation GIPRI, Curs d'ete, 1998, în http://www.gipri.ch/spip/imprimer.php3?id_article=63.
[329]Vezi, pe larg, Nathan Gardels, *Schimbarea ordinii globale*, trad. Marius Conceatu, Editura Antet, Bucureşti, pp. 86-106.
[330]Ibidem, p. 90.
[331]Ibidem, p. 95.

abordau subiecte de geostrategie au început să aibă o audienţă mai mare.

Este cazul revistei de"geografie alternativă şi combativă", *Hérodote,* apărută în Franţa încă de la jumătatea deceniului opt al secolului trecut. Aceasta îşi propunea să continue căutările în domeniul perfecţionării instrumentelor de analiză în sfera relaţiilor internaţionale şi să fie o alternativă la teoria geografiei politice[332]. După ani de căutări şi clarificări conceptuale, revista "Hérodote" s-a angajat, astfel, pe drumul abordărilor teoretice de geopolitică deoarece s-a observat că *"jurnaliştii, juriştii, diplomaţii, economiştii, politicienii etc. fac apel la geopolitică tot mai des însă folosesc acest termen în funcţie de preocupările lor şi în majoritatea cazurilor nu-şi fac probleme de complexitatea configurărilor şi sensurilor pe care geopolitica le cuprinde"*[333].

Revista a găzduit în paginile sale analize consacrate cu predilecţie spaţiului euroatlantic, dar şi altor zone unde interesele "actorilor mari" ai lumii contemporane s-au întâlnit şi s-au confruntat. Zona Pacificului a devenit, în opinia multor specialişti, un spaţiu decisiv al hărţii geopolitice a lumii contemporane. Nu întâmplător "Hérodote" a consacrat Japoniei un număr în exclusivitate, analizând locul şi rolul acestui stat în economia relaţiilor internaţionale actuale[334].

Problema raporturilor de putere şi a conflictelor dintre state[335], a "invaziei" lumii occidentale de către populaţii din aşa zisa lume a treia[336], consecinţa luptei pentru controlul unor spaţii[337],

---

[332]Yves Lacoste, *Atention: géographie* !, "Hérodote", nr. 1, ian.-martie 1976, p. 7.
[333]Ibidem, *Editorial,* în "Hérodote", nr. 28, ianuarie-martie, 1983, p. 5.
[334]Hérodote, nr. 78-79, apud Vladimir Alexandru, *Hérodote – revue de géographie et géopolitique,* în "Euxin", nr. 1-2/1997.
[335]A se vedea Marie-France Garaud*, L'épée est l'axe du monde*, în "Géopolitique", nr.33, 1991, p. 2.
[336]Ibidem, *Le doge et les Zombies*, în "Géopolitique", nr. 19, 1987, p. 5.
[337]René-Jean Dupuy, *La cité terestre*, în "Géopolitique", nr. 25, 1989, p. 2.

a preocupărilor privind noua arhitectură a continentului european[338] sau problema raporturilor franco-germane[339] şi ruso-germane sunt doar câteva din abordările fenomenului geopolitic contemporan de către membrii *Institutului Internaţional de Geopolitică* în paginile revistei *"Géopolitique",* care a început să apară din anul 1982.

Luciu Caracciola şi M. Korinman, cunoscuţi pentru studiile lor de geopolitică[340], au fost artizanii apariţiei revistei italiene de geopolitică "*Limes*", în care, pe lângă analizele geopolitice consacrate unor spaţii de criză – cum ar fi Balcanii, au fost abordate şi probleme de teoria geopoliticii, în special cele legate de metode şi tehnici de analiză geopolitică.

Aceste studii au condus la apariţia unor noi interpretări în „scheme geopolitice" a realităţilor politico-militare care au apărut la nivel global sau regional ca urmare a încheierii războiului rece. Una dintre aceste scheme geopolitice care a făcut carieră mediatică în ultimii ani a fost elaborată de Samuel Huntington, director al Institutului de Cercetări Strategice "John Olin" de pe lângă Universitatea din Harvard.

În eseul său *Ciocnirea civilizaţiilor* arăta că, după căderea regimurilor socialist-marxiste, problema politică centrală, în spaţiul internaţional şi în special în Europa, va fi diferenţa dintre civilizaţii şi, în consecinţă, posibila lor ciocnire. Europa, după prof. Huntington, este divizată, potrivit faptelor şi istoriei sale, în două tabere adverse: [341] uneia îi aparţin societăţile care au ca

---

338 Hans Stercken, *Ce que pourrait etre une nouvelle politique de securité européene*, în "Géopolitique", nr. 4, Varna, 1993-1994, pp. 66-69; Manfred Brunner, *Un Europe des Etats souverains,* în *loc. cit.,* pp. 73-75.

339 Robert Picht*, Pour une psichanalise des relations franco-allemandes,* în "Géopolitique", nr. 44, 1993/1994, pp. 70-71.

340 Michel Korinman, *Friedrich Ratzel et la Politique Geographie* în "Hérodote" nr. 28, ian.-martie, 1983, p. 129, 130-136; Ibidem*, Quand l'Allemagne pensait le monde, Grandeur et decadence d'une géopolitique,* ed. Fayard, Paris, 1990.

341 Samuel P.Huntington, *Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale*, Editura Antet, p. 232.

ax comun al civilizației tradiția religioasă romano-catolică şi protestantă, iar celeilalte îi aparțin societățile a căror civilizație este formată potrivit tradiției bisericeşti ortodoxe sau potrivit religiei Islamului.

Această formă polarizată propusă de Huntigton a fost adoptată cu surprinzătoare uşurință şi viteză atât de ziariştii şi analiştii presei americane şi europene, cât şi, în situații caracteristice de practică politică, de anumite țări din Vest. În fosta Iugoslavie, ciocnirile armate național-religioase confirmă în mod deosebit forma polarizată a lui Huntigton, dar este o manifestare a unei particularități istorice care nu se mai confirmă în cazul unor societăți în criză din Asia Centrală. El crede că lumea va evolua în „blocuri de civilizație" care se vor ciocni pentru supremație. Miza Occidentului este să nu permită unirea blocurilor de civilizație adverse într-o alianță continentală periculoasă pentru Occident[342].

Un alt proiect geopolitic lansat în dezbaterile de idei după căderea regimurilor comuniste a fost cel al profesorului de ştiințe politice de la Universitatea George Mason, Francis Fukuyama. Lucrarea care l-a făcut celebru, *The End of History,* prezintă modul cum va arăta lumea după prăbuşirea comunismului.[343] Fukuyama crede că ”*La sfârşitul secolului al XX-lea, combinația democrație liberală-capitalism s-a dovedit superioară oricărei alte alternative de sistem economic/politic, iar sursa superiorității este capacitatea acesteia de a satisface trebuințele primare ale naturii umane*"[344]. Căderea URSS a însemnat căderea ultimului „bastion al iraționalismului" care a însemnat şi „sfârşitul istoriei". Lumea a intrat într-o nouă eră, cea a Pieței şi a Democrației care să funcționeze rațional.

Analizând această lume, Barnett Thomas, profesor la Colegiul de Război al Forțelor Navale ale Marinei SUA, ajunge

---

[342]Ibidem p. 134.
[343]A se vedea Matin Griffiths*, op. cit.,* pp. 124-128.
[344]Ibidem, p. 125.

la concluzia că este structurată binar[345]. O parte funcțională, caracterizată prin existența regimurilor democratice, domnia legii prosperitate economică, securitate şi stabilitate şi o alta caracterizată prin instabilitate, regimuri totalitare, corupție, sărăcie şi instabilitate economică, politică şi socială. Prima parte a lumii alcătuieşte *miezul/inima* –„*The Core*”, şi este formată din state care au ca principală caracteristică furnizarea de securitate şi bunăstare, cea de-a doua formată din state care suferă în toate planurile: au economii neperformante, medii politice totalitare/oligarhii mafiote, categorii largi ale populației defavorizate, masă de recrutare pentru organizațiile teroriste. Această parte alcătuieşte *periferia/prăpastia* –„*The Gap*”. Principala caracteristică a acestei părți este aceea de a furniza terorism şi insecuritate.

The Core este alcătuită din SUA, UE, Federația Rusă, mare parte din America Latină, Canada, Australia, Japonia, Africa de Sud şi o parte din Asia, cea cu economii performante (poate China şi India)[346]. *The Gap* cuprinde virtual pe toate celelalte state, însă Barnett identifică mai degrabă regiuni de instabilitate, cum ar fi: Balcanii, Caucaz şi Asia Centrală, Orientul Mijlociu, Asia de Sud-Est şi aproape toată Africa.

Între Core şi Gap se găsesc alte state care fac legătura dintre cele două părți, cu care SUA pot colabora:Brazilia, Mexic, Maroc, Algeria, Grecia, Turcia, Pakistan, Tailanda, Malaiezia, Filipine, Indonezia. Acestea alcătuiesc ceea ce autorul denumeşte „*Seam States*”[347].

Barnett crede că, pe măsură ce globalizarea se adânceşte, cele două entități se vor opune una alteia în mod natural. Pentru a ține sub control această lume rigidă şi conservatoare (The Gap), lumea furnizoare de securitate (The Core) va trebui să reacționeze preventiv.

Desfăşurarea războiului din Irak s-ar încadra într-un asemenea scenariu geopolitic care este logic şi, din anumite

---

[345]Barnett Thomas, *The Pentagon New Map. War and Peace in the Twenty-first Century*, în http://www.thomaspmbarnett.com/published/pentagonsnewmap.htm.
[346]Ibidem.
[347]Ibidem.

puncte de vedere, seducător. Însă cred că el se încadrează perfect în logica mecanicismului geografico-determinist care a sedus multă lume de la Mackinder încoace şi care a folosit mai mult la justificarea politicii statelor care se confruntau pentru supremaţie în Heartland, Rimland sau alte spaţii de interes!

Jean Thiriart şi-a construit teoria sa geopolitică pe principiul marilor spaţii, dezvoltată pe la mijlocul secolului al XIX-lea. El credea că Europa nu are nici o şansă în confruntarea cu SUA dacă nu se uneşte cu URSS. Vedea posibilă crearea unui stat care să se întindă de la Atlantic la Urali. Soarta acestui proiect n-a fost mai bună decât a celorlalte elaborate de Jean Pârvulescu[348] şi Robert Steukers[349].

După căderea regimurilor comuniste în ţările central şi sud-est europene, studiile şi publicaţiile de geopolitică şi-au făcut apariţia în peisajul analizei politice, geopolitice şi geoistorice. În România, *Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană* din Iaşi şi Universitatea din Bucureşti au editat, sub semnătura unor reputaţi istorici şi geografi, Gh. Buzatu, I. E. Emandi, V.S. Cucu, în colaborare cu Ioan Saizu, un excelent volum de studii geopolitice, la care s-a făcut deseori referire în această lucrare.

Remarcăm pentru spaţiul românesc revista "Strategii XXI", supliment al Buletinului ştiinţific al Universităţii Naţionale de Apărare “Carol I” şi publicaţia "Euxin", revistă de sociologie, geopolitică şi geoistorie editată de Institutul de Studii Sociocomportamentale şi Geopolitice din Bucureşti.

În paginile acestor publicaţii au fost consacrate spaţii largi analizei fenomenului geopolitic contemporan din zona euroatlantică şi cea a fostei Uniuni Sovietice[350]. Problemele integrării europene şi euroatlantice, a făuririi unei noi arhitecturi de securitate[351],

---

[348]Alexandr Dugin*, op. cit*. pp. 56-57.
[349]Ibidem, p. 58.
[350]Constantin Hlihor, *Mutaţii geopolitice în spaţiul euroatlantic după încheierea războiului rece*, în "Strategii XXI", nr. 3, 1997, pp. 136, 137, 138, 140.
[351]Lt.col.conf.univ.dr. Dumitru Iacob*, Integrarea euroatlantică – o problemă globală*, în "Strategii XXI", nr. 2, 1997, pp. 45-47; Constantin Hlihor*, Noua arhitectură*

dimensiunea religioasă a fenomenului geopolitic contemporan[352], geopolitica unor organizații politico-ideologice[353] sau problemele geoeconomiei actuale[354] sunt doar câteva din aspectele fenomenului politic contemporan supuse analizei în paginile revistelor românești după 1989.

Sfârșitul războiului rece și evoluțiile pe care acesta le-a antrenat în sistemul relațiilor internaționale au determinat o relansare a preocupărilor pentru redefinirea geopoliticii aproape în toate statele lumii și diversificarea perspectivelor de analiză a fenomenului geopolitic în raport cu analizele clasice.

În ceea ce privește conceptul de geopolitică, exprimările sunt foarte diversificate, mergând de la aproximări până la identificarea sau confundarea sa cu alte discipline, cum ar fi de exemplu geografia politică, geostrategia sau geoistoria.

Din multitudinea de definiții și descrieri ale geopoliticii nu ne vom opri asupra sensului dat geopoliticii în marile enciclopedii și dicționare[355], ci doar la cele care reflectă, în opinia noastră, în cea mai mare măsură, esența acesteia. Aceasta, în concepția lui Saul Cohen, constă în *"studierea relației care există între politica internațională și acele caracteristici ale mediului geografic care duc la dezvoltarea surselor de putere"*[356]. Analistul american definește geopolitica drept o

---

de securitate a Europei, în *loc. cit.* pp. 48-51; prof. dr. Dionisie Gherman, *Fixații psihopolitice occidentale*, în *loc. cit.*, pp. 62-64; Răzvan T. Vlădescu, *Geopolitica entităților*, în "Euxin", nr. 1-2/1997, pp. 95-98; Ion Niculescu, *Geopolitica - un nou început*?, în *loc. cit.*, pp. 89-94 etc.

[352]Ilie Bădescu, *Geopolitică și religie. Insurecții religioase în secolul XX. Insurecția euxidiană,* în "Euxin", nr. 1-2/1997, pp. 17-38.

[353]Gheorghe Buzatu, *Sub steagul lui Lenin și Stalin, Comuniști din toate țările uniți-vă. Din istoria secretă a Cominternului,* "Euxin", nr. 1-2, 1997, pp. 149-158.

[354]Ciprian Bădescu, *Lanțul "de aur" al integrării în sistemul bancar mondial. Abordare geoeconomică,* în "Euxin", nr. 1-2/1997, pp. 229-238.

[355]A se vedea *The New Encyclopedia Britanica*, vol.5, 15th edition, Chicago, p. 193; *Grand Larousse en volumes*, Tome 5, 1993, p. 1378; Hachette, *Le dictionnare de notre temps*, Paris, p. 371.

[356]Apud Yves Lacoste, *op. cit.,* în *loc. cit.*, p. 10.

teorie a relațiilor spațiale[357] şi deci, ca şi Saul Cohen, nu o vede ca pe o disciplină legată de determinismul geografic.

Hervé Couteau-Bégarie defineşte geopolitica drept studiul raporturilor dintre tot ce se referă la politică şi configurațiile spațiale în care se desfăşoară[358]. Într-un mod asemănător defineşte geopolitica şi Piérre Cellérier. În opinia acestuia, această disciplină trebuie să cerceteze relația dintre o situație politică şi aria geografică în care este circumscrisă[359].

Încercând să descifreze sensul şi esența geopoliticii, Cristian Daudel analizează geopolitica în raport cu geografia, geostrategia şi alte discipline înrudite. De fapt, el consideră că scriitura geopolitică este compusă din *"puțină istorie, puțină geografie, puțin din diverse aspecte ale actualității şi din noutățile intelectuale, variate, dar cam mereu aceleaşi"*[360]. Convins, în fapt, că fenomenele complexe ce guvernează relațiile internaționale pot fi studiate dacă există o veritabilă interdisciplinaritate şi o gândire transdisciplinară, Daudel ia ca bază de analiză definiția dată de Pierre Gallois. Potrivit lui Gallois, geopolitica este o ramură a ştiințelor care *"realizează o nouă sinteză a istoriei, a spațiului teritorial, a resurselor morale şi fizice ale unei comunități, care se situează astfel în ierarhia puterilor, în locul pe care îl ocupă sau mai curând în locul asigurat de meritele sale"*[361]. În raport cu geografia şi geostrategia, geopolitica are ca obiectiv să analizeze tot ceea ce se organizează într-o ierarhie de puteri, mai cu seamă politice şi militare, dar şi economice şi culturale; să studieze statele şi alianțele lor – destine şi scopuri – în toate aspectele forței şi ale

---

[357]G. R. Sloan, *Geopolitics in United States Strategic Policy, 1890-1987* Brighton, UK: Wheatshaf Books, 1988, p. 20.

[358]Apud Sergiu Tămaş*, op. cit*., p. 62.

[359]Ibidem.

[360]Christian Daudel, *Geografie, geopolitică şi geostrategie: termeni în schimbare*, în I. E. Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu, *op. cit*., p. 303.

[361]Ibidem, p. 291.

evoluției ei, dreptului şi ale aplicării lui[362]. În concluzie, Daudel consideră că geopolitica are finalitate în analiza şi cunoaşterea *"situației pe eşichierul mondial",* în timp ce geografia îşi propune *"conservarea şi amenajarea teritoriului, iar geostrategia, elaborarea scenariilor de securitate şi apărare"*[363].

Deşi Ladis K.D. Kristof nu consideră geopolitica aşa cum o face Frank Debié, o cartografie de propagandă, cu riscuri foarte grave prin existența pericolului dezinformării conducătorilor de către proprii lor experți, susține totuşi că ea este *"un Ianus cu două fețe: pe de-o parte, este o ramură a politologiei care face un efort deliberat de a se apropia de depozitul de cunoştințe geografice în scopul de a adânci înțelegerea fenomenelor politice; pe de altă parte, este politică precum exersarea vizionarismului politic, care consultă în mod prudent pe geografi şi hărțile lor cu scopul de a descoperi elemente ce ar putea facilita sau dimpotrivă împiedica realizarea unor scopuri politice"*[364].

Plasându-se în mod categoric în rândul celor care consideră geopolitica ca parte a relațiilor internaționale, Gerard Dussouy a făcut o distincție netă între *doctrina geopolitică* care poate servi, la un moment dat, drept suport de justificare a unei politici externe şi *teoria geopolitică.*[365] Analizând evoluția studiilor de geopolitică, ajunge la concluzia că a existat o adevărată „ceartă a paradigmelor" care nu s-a încheiat nici astăzi. În acest context al definirii şi redefinirii geopoliticii, Dussouy ajunge la concluzia că aceasta este „*o disciplină ştiințifică menită să studieze contextualizarea actorilor în sistemul relațiilor internaționale*"[366].

---

[362]Ibidem, p. 302.
[363]Ibidem, p. 307.
[364]Ladis K. D. Kristof, *Geopolitica - domeniu de studiu,* în I. E. Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu, *op. cit*., pp. 317-320.
[365]Jean-Louis Martres, Preface la vol. Gerard Dussouy, *op. cit*., pp. 12-13.
[366]Gerard Dussouy, *op. cit*., pp. 25-28.

Nevoia de reevaluare a conceptului de geopolitică, dar şi de operaţionalizare a instrumentelor cu care se operează în cadrul acestei discipline în analiza fenomenului politic contemporan este adusă în discuţie şi de Yves Lacoste într-o amplă introducere la *Dicţionarul geopolitic* apărut în Franţa, în anul 1993.

Analizând evoluţia termenului de geopolitică din punct de vedere semantic, de la apariţia sa şi până astăzi, Yves Lacoste ajunge la concluzia că în scrierile jurnaliştilor, ca şi în lucrările diferiţilor specialişti aceasta nu este considerată atât ca ştiinţă sau cunoaştere, cât acţiune, proiecţie şi strategie în domeniul relaţiilor internaţionale[367].

Această stare a geopoliticii percepută de Lacoste este dată de nevoia pe care o resimt liderii politici de a-şi fundamenta şi uneori justifica decizia în planul relaţiilor internaţionale, cât şi în dezbaterile care au loc în opinia publică cu privire la rivalităţile de putere a diferiţilor actori pe/pentru un spaţiu. Edificatoare sunt, în opinia specialistului francez, dezbaterile provocate în opinia publică de anexarea de către Irak a Kuwaitului şi apoi reacţia ONU care a dus la declanşarea războiului din Golf[368]. În aceste dezbateri se vehiculează opinii geopolitice care se înfruntă sau se confruntă. Lacoste afirma că opiniile geopolitice sunt reprezentări care, în funcţie de sistemul de valori la care se raportează, pot fi mai mult sau mai puţin identice cu fenomenul geopolitic. Unele din acestea sunt *"purtătoare de valori pozitive iar altele foarte negative, acestea aparţin, de regulă, inamicilor, vecinilor sau naţiunii dominante într-un imperiu"*[369].

Evident, în opinia lui Lacoste, reprezentările geopolitice sunt date în interesul politic pe care îl au "actorii". Cu acest punct de vedere ne apropiem de ceea ce în perioada interbelică era "*geopolitica - mit*", reprezentată de geopolitica celui de-al treilea

[367]Yves Lacoste, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 8.
[368]Ibidem, p. 22.
[369]Ibidem, p. 23.

Reich, care îşi justifica politica sa de expansiune. Din acest motiv, Lacoste consideră că este necesară o metodă critică de analiză. Cea mai potrivită o consideră a fi analiza geografică, folosind reprezentările cartografice. De menţionat că, şi în acest caz, este nevoie de multă precauţie deoarece fiecare poate veni cu o reprezentare cartografică a spaţiului în cauză care să-i justifice revendicările sau drepturile[370].

Fenomenul geopolitic este identificat de teoreticianul şi analistul francez cu situaţia geopolitică. "*O situaţie geopolitică se defineşte la un moment dat în evoluţia istorică prin rivalităţile de putere de mai mare sau mai mică anvergură şi prin raporturile între forţele care se găsesc pe diferite părţi ale teritoriului în dispută*"[371]. Yves Lacoste consideră că rivalităţile de putere se manifestă în primul rând între state mari sau mici care îşi dispută posesia sau controlul unor teritorii. Geopoliticianul francez este unul dintre puţinii analişti care consideră că rivalităţile de putere se pot întâlni şi în interiorul unor state. "Actorii" în acest caz pot fi entităţi etnice, religioase şi chiar partide politice[372]. Fără să dea o definiţie a geopoliticii ca domeniu al cunoaşterii, deci ca teorie, Lacoste admite că aceasta constituie un nou domeniu de cercetare care necesită şi noi instrumente de cercetare, fără a face şi precizările de rigoare.

Deşi nu consideră geopolitica o ştiinţă, ci un demers intelectual, Gyula Csurgai îi acordă acesteia statut de disciplină ştiinţifică în măsură să ajute la înţelegerea rivalităţilor de putere pe un spaţiu[373]. Se raliază perspectivei şi modului de a înţelege geopolitica analistului francez Yves Lacoste şi crede că în primul rând această disciplină trebuie să studieze rivalităţile de putere din interiorul statelor şi apoi raporturile care intervin în mediul internaţional între state şi actori nonstatali. Consideră că analiza în acest caz se face din triplă perspectivă: identificarea

---

[370]Ibidem, pp. 30-31.
[371]Ibidem, p. 3.
[372]Ibidem, p. 17.
[373]Gyula Csurgai, *op. it.* în *loc. cit.*, *http://www.gipri.ch/spip/imprimer.php3?id_article=63.*

strategiilor ofensive sau defensive pentru controlul fizic al spaţiului în dispută; prezentarea argumentelor politice din partea celor care sunt angajaţi în dispută şi identificarea punctelor tari din argumentarea istorică[374].

În ultimul timp, discuţiile despre impactul pe care îl au asupra geopoliticii globalizarea şi internetul devin tot mai intense şi aprinse[375]. În relaţiile internaţionale apare un fenomen nou. Lupta pentru supremaţie nu se mai dă pentru controlul sau acumularea de spaţii geografice, ca în secolul trecut. Confruntarea s-a mutat în spaţiul virtual şi în cel al reprezentărilor sociale[376].

După căderea regimului sovietic în Rusia a avut loc o adevărată resurecţie a studiilor de geopolitică şi geostrategie[377]. Se apreciază că există mai multe curente de gândire, dar în principal disputa se dă între cei care consideră geopolitica un instrument de analiză şi cei care văd în aceasta un mijloc de remodelare a matricei identitare ruseşti după prăbuşirea URSS[378].

Eurasianismul este noua ideologie care în opinia geopoliticienilor ruşi trebuie să dea societăţii ruse fermentul care să coaguleze noua matrice identitară după colapsul ideologiei comuniste. Olga Koulieri, cercetător ştiinţific în cadrul Ministerului rus al apărării, subliniază că însuşi preşedintele Vladimir Putin oscilează

---

[374]Ibidem.

[375]Soleig Godeluck, *La geopolitique d'internet*, Editions La Decouverte et Syros, Paris, 2002; Kenneth Neil Cukier, *Rich Man, Poor Man*: *The Geopolitics of Internet Policy*, în http://www.isoc.org/inet98/proceedings/5a/5a_2.htm#s1

[376]Soleig Godeluck, *op. cit*. p.3.

[377]Mark von Hagen, *Empires ,Borderlands, and Diasporas:Eurasia as Anti-Paradigm for The Post-Soviet Era,* în http://www.historycooperative.org/journals/ahr/109.2/hagen.html; Mark Bassin,*Clasical Eurasianism and The Geopolitics of Russian Identity*, în http://66.249.93.104/search?q=cache:yY3rJ8YQzrgJ: www.dartmouth.edu/~crn/crn_papers/Bassin.pdf+RUSSIAN+GEOPOLITICS&hl=ro. Andrei P. Tsygankov*, Russian Geopolitical Thinking After The Soviet Break-Up*, în http://bss.sfsu.edu/tsygankov/Research/RusEurasPap.htm.

[378]John O'Laughlin and Paul F. Talbot, *Where in the World is The Russia? Geopolitical Perceptions and Preferences of Ordinary Russians,* în www.colorado.edu/IBS/PEC/johno/pub/Wheres-Russia.pdf.

între „occidentalism” şi „eurasianism”[379], iar unul dintre cei mai cunoscuţi adepţi ai eurasianismului, Alexandr Dugin, a beneficiat de un ajutor substanţial din partea unor ofiţeri de la Academia Militară rusă[380].

Geopolitica rusă întruchipată de eurasianism promovează nostalgia imperială şi încearcă să convingă elita politică actuală că destinul Moscovei este legat de „*reconstituirea Marelui Spaţiu, adică să întoarcă în sfera sa de influenţă strategică, politică şi economică întinderile eurasiatice pierdute, altfel ea se va băga cu forţa într-o catastrofă nu numai pe sine, dar şi popoarele care locuiesc pe Insula Mondială*”[381]. Dugin, asemeni altor extremişti care folosesc discursul geopolitic pentru propaganda imperială, manipulează cititorul printr-o pretinsă modernizare a „*schemei geopolitice clasice în care puterile continentale luptă contra puterilor maritime*”[382].

Încercând să-şi apropie geopolitica din perspectivă istorică şi epistemologică, E. A. Pozdneakov[383] constata şi el că "*o definiţie clară şi exhaustivă a geopoliticii, care să satisfacă un cititor exigent şi să ofere sensul ştiinţific strict în care trebuie înţeles acest domeniu*"[384], nu există. De aceea, după ce trece în revistă evoluţia fenomenului şi a principalelor abordări geopolitice în istorie, ajunge la concluzia că în interiorul geopoliticii există două curente destul de bine diferenţiate: *geopolitica doctrinar-normativă*, în care putem include, fără rezerve, întreaga şcoală germană legată de numele lui Haushofer, şi *geopolitica estimativ-conceptuală*[385].

---

[379]Olga Koulieri,*Russian Eurasianism& the Geopolitics of the Black Sea*, în http://66.249.93.104/search?q=cache:F_0DL_mXN5IJ:www.da.mod.uk/CSRC/documents/Special/S43/S43.pt4+RUSSIAN+GEOPOLITICS+dugin,+&hl=ro.
[380]Ibidem.
[381]Alexandr Dugin*, op. cit*., pp. 66-67.
[382]Ibidem, p. 76.
[383]E.A. Pozdneakov*, Gheopolitika*, Moskva, 1995.
[384]Ibidem, p. 44.
[385]Ibidem, p. 45.

Aceasta din urmă este reprezentată, în opinia analistului rus, de Mackinder, Spykman, Cohen.

Fără să precizeze la care din direcții se referă, E. A. Pozdneakov consideră geopolitica *"o știință care acordă principala atenție descoperirii și studierii posibilităților de folosire activă a factorilor de mediu de către aceasta în folosul securității militare, politice, economice și ecologice a statului"*[386]. În opinia lui E. A. Pozdneakov, întreaga problematică a geopoliticii se focalizează asupra spațiului și în special asupra spațiului politic, deoarece *"pe pământ nu au mai rămas spații, de fapt, goale, ele sunt fie ocupate, fie controlate de state, fie constituie obiectul disputei pentru controlul asupra lor"*[387].

Din această perspectivă, în analiza și înțelegerea fenomenului geopolitic contemporan, trei elemente sunt indispensabile cercetării: *interesul național*, *raportul de forțe* și *frontierele*. Viziunea analistului rus asupra elementelor cheie într-o analiză geopolitică nu este singulară. În anul 1995 a apărut în România o lucrare de proporții[388] în care sunt analizate, în evoluție istorică, diferite concepții și viziuni asupra frontierei.

Abordând sociologia și geopolitica frontierei, profesorul Ilie Bădescu și tinerii săi colaboratori scot în evidență un lucru deosebit de important în ceea ce privește problematica spațiului în teoria geopolitică. Majoritatea analiștilor au abordat spațiul din perspectiva politicului, așa-zisul spațiu politic. Profesorul Ilie Bădescu și colaboratorii săi asociază acestui spațiu, pe care îl analizează atunci când tratează fenomenul frontierei politice[389], alte două tipuri de spații. Un *spațiu spiritual* care este abordat în ipostaza fenomenului religios[390], a impactului marilor religii asupra organizării politice în spațiul european, și în ipostaza de

---

[386]Ibidem, p. 46.
[387]Ibidem, p. 4.
[388]Ilie Bădescu și colab., *Sociologia și geopolitica frontierei*, vol. I, II, Editura "Floare Albastră", București, 1995.
[389]Ibidem, vol. I, pp. 136-213.
[390]Ibidem, pp. 218-238.

matrice culturală[391]. O abordare cu totul specială a spațiului spiritual în analiza geopolitică o găsim în analiza "frontierei kominterniste"[392], în care se identifică un *spațiu matrice*, de factură ideologică. Un alt tip de *spațiu* este cel *economic*, care este abordat oarecum disproporționat în raport cu importanța sa în geopolitica de astăzi, dar şi în raport cu celelalte două tipuri de spații. Analiza frontierei economice[393] este deosebit de riguroasă, dar prea restrânsă în economia lucrării.

O abordare prospectivă a geopoliticii, cum însuşi autorul o afirmă, o face Sergiu Tămaş. În opinia sa, *"geopolitica de astăzi se impune atenției oamenilor politici, specialiştilor şi maselor largi ale populației în principal din nevoia de a gândi lumea în totalitatea ei, din necesitatea de a o privi într-o manieră unitară"*[394]. Acest lucru este posibil, avertizează Sergiu Tămaş, dacă geopolitica se menține departe de jocul politic şi interesele acestuia. Teoria geopolitică va fi astfel capabilă să exploreze, cu un anumit grad de obiectivitate, evoluțiile geopolitice dintr-o zonă sau alta a lumii contemporane.

Convins că geopolitica poate fi considerată drept unul dintre instrumentele cele mai fine de înregistrare şi măsurare a repartiției puterii pe suprafața globului şi interesului pe care anumiți actori îl pot avea asupra unei anumite zone sau alteia[395], Sergiu Tămaş precizează şi "indicatorii" de analiză: poziția geopolitică, interesul național, raportul de forțe, zona de fricțiune, sfera de interese[396], dar nu face o operaționalizare a conceptelor în sensul tehnic al analizei. S. Tămaş descrie pe larg importanța poziției geopolitice a unui stat, arătând că aceasta "*se realizează în principal cu*

[391]Ibidem, pp. 242-267, 344-351.
[392]Ibidem, vol. 2, passim.
[393]Ibidem, pp. 59-101.
[394]Sergiu Tămaş, *op. cit.*, p. 67.
[395]Ibidem, pp. 123-200.
[396]Ibidem, p. 123.

punctele sau regiunile de fricțiune ale marilor puteri"[397], fără să facă o separare netă între poziția geopolitică, geografică sau geostrategică a unui stat şi raporturile care se stabilesc între aceste trei poziții în analiza fenomenului politic contemporan. Excelent este surprins, ca importanță în analiza geopolitică, factorul de putere. Prin putere, Sergiu Tămaş înțelege capacitatea unui "actor" "*de a modifica politica altor state prin constrângere, dominație şi control, sau pe calea obținerii consensului şi a consimțământului lui*"[398].

Locul şi rolul unui stat în ecuația de putere dau măsură intensității interesului pe care acesta îl manifestă într-o zonă sau alta în raport cu un alt stat. În opinia lui Sergiu Tămaş, interesele în disputa geopolitică capătă caracter național[399]. Problema este discutabilă deoarece istoria prezintă destule exemple când un stat, ca actor al relațiilor internaționale, a intervenit în conflictele regionale sau mondiale fără ca interesul să fie al întregii națiuni.

Profesorii Paul Dobrescu şi Alina Bârgoanu de la Facultatea de Comunicare şi Relații Publice „David Ogilvy" consideră că geopolitica poate să ofere modalitățile specifice de cunoaştere a evoluțiilor care au loc în mediul internațional[400]. Dacă este concepută într-un mod echilibrat şi inteligent, geopolitica poate oferi argumente care să stea la baza actului politic,dar ea nu trebuie să depăşească limitele unei informări/expertize pentru decidentul politic. Când omul politic îşi justifică acțiunea sau comportamentul în relațiile internaționale cu argumente din

---

[397]Ibidem, p. 129.
[398]Ibidem, p. 158.
[399]Ibidem, pp. 165-174.
[400]Prof. univ. dr. Paul Dobrescu, asist. univ. drd. Alina Bârgoanu, *Geopolitica*, Editura Comunicare.ro,Bucureşti, 2001, p. 6.

propaganda şi doctrina geopolitică se pierde orice legătură cu teoria şi expertiza geopolitică[401].

Incursiunea în universul preocupărilor pentru teoria geopoliticii în timpul şi mai ales după terminarea conflictului Est-Vest reliefează câteva aspecte cu caracter concluziv. În primul rând, redescoperirea geopoliticii şi eforturile realizate pentru a-i reactualiza sensurile şi defini esența s-au făcut din nevoia specialiştilor, şi nu numai, de a-şi mări suprafața de cunoaştere în analiza fenomenului politic contemporan. În al doilea rând, multitudinea unghiurilor şi perspectivelor de abordare şi înțelegere a fenomenului şi a teoriei geopolitice arată că aceasta încă nu s-a constituit ca disciplină distinctă în "câmpul" disciplinelor sociale şi politice, deşi nu de puține ori a fost aşezată în rândul ştiințelor sociale. De aici decurge nevoia de a se defini *conceptul* în raport cu alte discipline înrudite – istoria, sociologia, politologia, economia etc. – de a i se preciza *obiectul* de studiu şi mai ales instrumentele utilizate în analiza fenomenului geopolitic. Numai atunci finalitățile demersului teoretic sau practic-aplicativ în geopolitică vor fi coerente şi nu vor putea fi speculate în interes politic, propagandistic sau ideologic de către un "actor" sau altul al relațiilor internaționale.

[401]Ibidem, p. 13.

Capitolul IV

GEOPOLITICA ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE CONTEMPORANE

4.1. GEOPOLITICA ÎN ANALIZA MEDIULUI INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN

Încheierea războiului rece şi accentuarea procesului de globalizare au determinat atât pe teoreticeni, cât şi pe analiştii geopoliticieni să caute soluții pentru o cât mai bună înțelegere a schimbărilor petrecute în mediul internațional. Acest lucru a presupus şi depăşirea schemelor şi viziunilor clasice de analiză. Nevoia de modernizare a instrumentelor de cercetare şi analiză este impusă şi de transformările de esență ce se produc în însuşi mediul internațional contemporan.

Până la terminarea războiului rece, ordinea creată prin pacea westfalică (1648) avea la bază principiile şi normele rezultate din doctrina suveranității. Din această perspectivă, afacerile interne nu îşi găseau locul în politica internațională. Se recunoştea dreptul fiecărui stat de a-şi organiza politica internă şi economia în conformitate cu propriile interese. Statele se temeau că admiterea dreptului de ingerință în afacerile interne va conduce la pierderea suveranității[402]. Astăzi, această ordine este într-o profundă criză[403]. Suveranitatea s-a restrâns prin afirmarea drepturilor individuale. Neamestecul în treburile interne ale altor state a fost abandonat în favoarea unui concept de intervenție umanitară universală sau

[402]James Mayall, *op. cit.*, pp. 11-12.
[403]Henry Kissinger, *op. cit.*, pp. 9-11.

jurisdicție universală, nu numai de către Statele Unite, ci şi de multe state europene. Cu prilejul Summit-ului Mileniului, organizat de ONU la începutul lunii septembrie 2000, şi alți şefi de state au sprijinit dreptul de intervenție pornind de la realitatea complexă din zonele de criză din Balcani, spațiul fost sovietic şi Africa.[404]

Mediul internațional a fost modelat, după încheierea războiului rece, şi de acceptarea, de către majoritatea actorilor, a virtuților democrației în relațiile reciproce. Fostul secretar general al Națiunilor Unite, Boutros Boutros-Ghali, după ce arăta în Raportul său prezentat Consiliului de Securitate, la începutul anului 1992, că lumea a intrat într-o nouă eră, aprecia că "*respectul pentru principiile democratice la toate nivelurile existenței sociale este esențial: în comunități, în interiorul statelor şi în cadrul comunității statelor*"[405].

În acelaşi timp, Consiliul Europei şi UE indicau statelor foste comuniste care se orientaseră spre Occident că trebuia să implementeze principiile statului de drept şi respectarea drepturilor omului dacă vor să se alăture societății internaționale.

Sunt doar câteva din aspectele care ne îndreptățesc să afirmăm că mediul internațional intră într-o perioadă de „prefaceri milenare"[406]. Alături de actorii clasici, statele suverane, se impun cei nonclasici care au o contribuție importantă la modelarea noului mediu internațional atât la nivel regional, cât şi global. Iată, de exemplu, perioada de pace şi stabilitate fără precedent pe care o traversează Europa la sfârşitul secolului XX şi începutul secolului XXI se datorează existenței Uniunii Europene[407]. Ea este cea care a

---

[404]A se vedea, pe larg, *Articles and Papers on The Millennium Summit and its Folow-Up în* http://www.globalpolicy.org/msummit/millenni/articleindex.htm.

[405]Boutros Boutros-Ghali, *Agenda for Peace:Preventive Diplomacy, Peace-making and Peace-keeping,*în http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html.

[406]Martin Show, *The Theoretical Challenge of Global Society*, în http://www.martinshaw.org/global1.htm.

[407]Prof. univ. dr. Liviu Mureşan, coord, *Politica europeană de securitate şi apărare - element de influențare a acțiunilor României în domeniul politicii de securitate şi apărare,*în

generat nu doar un nivel ridicat de dezvoltare economică pe continent, ci şi o nouă abordare a securităţii, întemeiată pe soluţionarea paşnică a disputelor şi pe cooperarea internaţională multilaterală prin intermediul unor instituţii comune. Desigur că un rol crucial în asigurarea securităţii europene l-a jucat SUA, atât prin sprijinul acordat integrării europene, cât şi prin angajamentele de securitate faţă de Europa luate în cadrul NATO.

Prin contrast cu aceste evoluţii pozitive din vestul continentului, în alte părţi ale Europei, şi mai ales în Balcani, s-au înregistrat după 1990 o suită de crize, care s-au derulat în contextul reaşezărilor geopolitice ce au urmat sfârşitului războiului rece[408]. O caracteristică esenţială a acestora a fost aceea că ele au avut loc cel mai adesea în interiorul statelor şi mai puţin între acestea.

În această perioadă, forţe militare provenind din Europa au fost trimise în străinătate mai mult decât în orice altă perioadă, inclusiv în regiuni precum Afganistan, Republica Democrată Congo sau Timorul de Est. La nivel mondial, încheierea războiului rece a determinat, cel puţin din punct de vedere militar, trecerea la o lume unipolară, în care SUA deţin o poziţie dominantă, la foarte mare distanţă de orice alt stat. Cu toate acestea, experienţa perioadei 1990 – 2004 a arătat că nici un stat, nici măcar o superputere precum SUA, nu poate aborda problemele globale de securitate de unul singur.

În acest context, după 1990 şi, mai ales, după 1998, Uniunea Europeană a dat un nou impuls eforturilor de întărire a securităţii şi de definire a dimensiunii de apărare la nivel european. Dezvoltarea unei politici externe şi de securitate comune a inclus şi ideea definirii unei politici comune de apărare, menţionată în mod explicit în Tratatul de la Amsterdam.

Henry Kissinger apreciază faptul că "*în pofida absenţei unei ameninţări unificatoare, percepute în comun, geopolitica*

---

http://66.249.93.104/search?q=cache:Ph3kqp1a424J:www.ier.ro/PAIS/PAIS2/Ro/studiul4.pdf+mediul+international+dupa+razboiul+rece&hl=ro.
[408]Ibidem.

nu a dispărut ca element al politicii internaționale"[409], dar trebuie precizat că nu mai are caracteristile care i se atribuiau acum câteva decenii în urmă[410].

Geopolitica, aşa cum s-a putut observa din capitolele anterioare,acoperă cel puțin trei câmpuri de analiză şi cercetare.

1. *Acțiunea geopolitică/realitatea geopolitică* apare ca rezultat al interacțiunii dintre actorii mediului internațional la nivel regional sau global.
2. *Teoria, analiza şi scenariul geopolitic* sunt rezultatul observării, cercetării şi analizei interacțiunii actorilor în mediul internațional.
3. *Doctrina şi cartografia de propagandă geopolitică* sunt produsul politizării şi ideologizării discursului geopolitic. De cele mai multe ori acestea nu se regăsesc în realitatea geopolitică, ci doar sugerează cititorului o "realitate" pentru a-i determina un anume tip de convingeri şi comportament social.

Realitatea geopolitică este parte a relațiilor internaționale care apar ca urmare a interacțiunilor dintre actorii mediului internațional într-o zonă geografică sau alta. *O situație geopolitică* poate fi definită ca *o rivalitate de putere* de mai mare sau mai mică anvergură între actorii care îşi afirmă sau dispută interesele într-un spațiu geografic dat.

În funcție de poziția şi rolul pe care actorii îl au în structura relațiilor internaționale, într-o *situație geopolitică* pot fi întâlnite

---

[409]Henry Kissinger, *op.cit*, p. 39.

[410]A se vedea, pe larg, Richard Ek*, A revolution in military geopolitics?,* în *Political Geography* 19 (2000) pp. 841–874, www.elsevier.com/locate/polgeo; Hervé Couteau-Bégarie*, Géostratégie: le mot et la chose*, în "Strategique", nr. 58, 2/1995, pp. 7-26; François Caron*, Geopolitique et Geostrategie*, în *op. cit.,* pp. 29-43; Christian Daudel, *op. cit.,* în *loc. cit*., pp. 290-311; Colin S. Gray, *Geography and Grand Strategy*, în *Comparative Strategy*, nr.10 ,October-December 1991, pp. 311-29; David Hansen, *The Immutable Importance of Geography,* în " *Parameters",* nr.27, Spring 1997, pp. 55-64; John Hillen and Michael P. Noonan, *The Geopolitics of NATO Enlargemen*t, "*Parameters* , nr. 28, Autumn 1998, pp. 21-34; Gerald Robbins, *The Post-Soviet Heartland: Reconsidering Mackinder*, în *Global Affairs*, nr. 8, Fall 1993, pp. 95-108;

mai multe categorii *de actori*[411]. Michael Mann defineşte actorul după tipul de rețea socio-spațială a interacțiunii umane. Din această perspectivă, el distinge cinci astfel de rețele: locale, naționale, internaționale, transnaționale şi globale. Fiecare din acestea dă naştere la un tip aparte de actor în mediul internațional[412]. Timothy Luke[413], Volker Ritterger şi alții cred că atributul suveranității este mai edificator în a identifica trăsăturile esențiale ale actorilor în noul mediu internațional.

Actorii pot fi subiecți înzestrați cu suveranitate de stat, ale căror acțiuni sunt limitate de rigorile suveranității, şi subiecți fără suveranitate, mult mai liberi în mişcările lor în sistemul relațiilor internaționale.

În acțiunea geopolitică până la sfârşitul secolului al XIX-lea, statele, indiferent de mărimea lor, au fost principalii actori care în istoria relațiilor internaționale şi-au disputat sau armonizat interesele într-un spațiu sau altul.

Interdependențele care s-au creat în lumea postindustrială, diminuarea capacității de adaptare la provocările secolului al XX-lea au determinat pe unii analişti să considere că, în ceea ce priveşte statele, acestora li s-a îngustat mult sfera de acțiune ca *actori principali* ai sistemului relațiilor internaționale[414]. Schimbările de esență care s-au produs în societatea postindustrială au făcut ca statul să nu mai fie singurul actor care să furnizeze cetățeanului securitate, bunăstare şi alte servicii care țin de civilizația secolului XXI[415].

Astfel, unii analişti cred că statul nu mai poate reacționa eficient la unele "agresiuni" venite din exterior. Aceştia se întreabă

---

[411]A se vedea, pe larg, James N. Rosenau, *Turbulența în politica mondială. O teorie a schimbării şi continuității,* Editura Academiei Române, 1994, pp. 93-113.
[412]Apud Martin Griffiths, *op. cit.* p. 386.
[413]Timothy W. Luke, *Nationality and Sovereignity in New World Order*, în http/www.vuw.ac.nz/atp/article/luke-9608html.
[414]Ibidem, p. 103.
[415]Andreas Wenger, *The Internet and The Changing Face of International Relations and Security,* în „Information and Security, Volume 7, 2001, p. 5

uneori: "*Care națiune poate să-şi apere frontierele împotriva bolilor, rachetelor balistice, traficului de droguri sau transmiterii de imagini subversive? Care națiune poate să-şi protejeze aerul şi apa împotriva ploii acide purtate peste Canada sau împotriva norului radioactiv care înaintează spre vest dinspre Cernobîl? Care națiune poate să-şi protejeze moneda împotriva speculațiilor păgubitoare de pe piețele monetare ale lumii?*"[416] Soluția o văd în acordarea a cât mai multe din atributele fundamentale ale statului actorilor nonstatali.

Competitorii statelor în relațiile internaționale tind să li se substituie tot mai mult şi în ceea ce priveşte un atribut ce era exclusiv al statelor – suveranitatea asupra spațiului. Companiile transnaționale Sony, Toyota şi Tomitomo controlează arii întinse din spațiul comercial şi al vieții de familie din SUA. Firmele financiare japoneze au cucerit Hawaii în 1980 în modalități de control pe care militariştii de la jumătatea secolului trecut nici nu puteau să le viseze[417].

Robert D. Kaplan arăta că numărul actorilor nonclasici care şi-au impus propriile reguli în aşa-zise spații private a crescut vertiginos. Dacă la sfârşitul deceniului şapte numărul "*comunităților rezidențiale cu perimetre apărate, construite de corporații*", era de o mie, la mijlocul anilor ’80 acestea au ajuns la peste 80 de mii[418]. Acestea au locuri de promenadă cu reguli proprii şi forțe de securitate deosebite de cele publice aflate sub controlul statului, cluburi şi spații comerciale, suburbii diferite de străzile publice. Această situație a fost facilitată de creşterea fără precedent a cyber-space-ului, dar şi de unele evoluții inacceptabile din perspectiva filozofiei drepturilor omului şi a regimului de democrație liberală a unor state care au fost încadrate în ceea ce specialiştii denumesc "rogue states" sau

---

[416]Lewis H. Lapham, *Notebook: Leviathan in trouble*, în "Harper's", septembrie 1988, p. 9; apud James N. Rosenau, *op. cit.*, p. 106, nota 21.
[417]Timothy W. Luke, *op.cit.*, în *loc. cit.*
[418]Robert D. Kaplan, *op. cit.*, p. 57.

"failed states"[419]. Țări precum Coreea de Nord, Iranul sau Siria au fost calificate ca fiind un pericol pentru vecinii lor, dar şi pentru comunitatea internațională prin politica pe care o promovează în mediul internațional şi proliferarea armelor de distrugere în masă.

Alte state, datorită incapacității de a administra puterea şi de a controla spațiul de suveranitate, au devenit pure ficțiuni pe harta politică a lumii. Unele, cum ar fi Somalia sau Republica Democratică Congo, au încetat practic să mai existe.[420] Spațiul lor de suveranitate a devenit o sursă de amenințări la adresa stabilității internaționale datorită anarhiei politice şi a incapacității vreunui actor intern de a controla situația şi a se putea impune în relațiile cu alte state. Pârghiile de administrare a puterii politice au fost "privatizate" de grupuri rivale. În Gongo, de exemplu , poliția s-a transformat în bande de jefuitori iar unitățile militare acționează pentru a impune afacerile propriilor comandanți[421] .

Resursele multor țări din Lumea a Treia sunt insuficiente pentru întreținerea unui aparat de stat modern. Marea masă a populației este prea săracă pentru a putea plăti impozitele necesare întreținerii aparatului de administrare a puterii politice şi economice, iar cei bogați se sustrag prin intermediul corupției care este politică de stat[422]. Aceste țări se încadrează în ceea ce unii analişti numesc "state criminale", "state prăbuşite", "rogue states" etc.

Potrivit organizației "*The Fund for Peace*", în anul 2004 existau peste 70 de state care, potrivit unor indicatori proprii de analiză, se încadrau, în grade diferite, în categoria statelor

---

[419]A se vedea, pe larg, Noam Chomsky, *Rogue States*, în „Zmagazine”; http://www.zmag.org/chomsky/articles/z9804-rogue.html; William Blum, *Rogue State*, http://www.thirdworldtraveler.com/Blum/Intro_RogueState.html; Ivan Eland and Daniel Lee, *Rogue State Doctrine and National Missile Defense*, în http://www.cato.org/pubs/fpbriefs/fpb-065es.html.
[420]Paul Hirst, *op. cit.* p. 69.
[421]Daniel Thurer*, The „Failed State” and International Law*, în http://www.globalpolicy.org/nations/sovereign/failed/2003/0725law.htm.
[422]Paul Claval, *op. cit.*, pp. 196-197.

prăbuşite[423]. Interesant este faptul că pe această listă apar state care, în sensul clasic al analizei sistemului internaţional, sunt actori importanţi, cum ar fi Brazilia, China, Pakistan sau chiar Federaţia Rusă[424].

Aceste fenomene au determinat analiştii şi specialiştii relaţiilor internaţionale să se aplece cu maximă atenţie asupra schimbărilor care au loc astăzi în ceea ce priveşte locul şi rolul actorilor în mediul internaţional. Disputa cea mai aprinsă este legată de răspunsul care se dă la întrebarea: *este statul într-adevăr în declin?*

Răspunsurile nu sunt nici simple şi nici uşor de dat. Un grup important de analişti consideră că statul va continua să fie actorul cel mai important al sistemului internaţional contemporan[425]. Paul Hirst consideră că rolul statului va creşte în mediul internaţional contemporan chiar dacă actorii nonstatali vor continua să sporească. Statul în raport cu ceilalţi actori are câteva atribute esenţiale: este exclusiv teritorial şi defineşte cetăţenia; este o sursă fundamentală de responsabilitate pentru un anumit teritoriu; statele deţin monopolul asupra mijloacelor de violenţă numai în interiorul propriilor graniţe[426].

Un alt cercetător, Michael Zurn, arată că şi în câmpul relaţiilor internaţionale statul continuă să fie actorul dominant. În totalul schimburilor economice internaţionale statul deţine 83% şi doar restul revenind celorlalţi actori[427]. În ceea ce priveşte furnizarea de securitate la nivel local şi regional este actorul dominant indiscutabil, chiar dacă în ultimul timp a crescut şi rolul NATO în acest sens.

---

[423]http://www.fundforpeace.org/programs/fsi/fsindex.php#.
[424]Ibidem.
[425]A se vedea, pe larg, Paul Hirst*, op. cit*., pp. 111-123; Martin Show, *The State of International Relations* , în vol. Sarah Owen-Vandersluis, *The State and Identity Construction in International Relations*, Macmillan, London, 2000, pp. 7-30; Michael Zurn, *The State in The Post-National Constellation-Societal Denationalization and Multi-Level Governance,*în Arena Working Papers, no. 35, 1999.
[426]Paul Hirst*, op. cit.,* p. 112.
[427]Michael Zurn, *op. cit*., în *loc. cit*.

Statul este cel care în ultimii ani şi-a asumat responsabilitatea protejării mediului şi eliminării ameninţărilor de ordin ecologic[428]. Catastrofele produse de tsunami în decembrie 2004 în Asia de Sud-Est şi de uraganul Katrina în august 2005 au arătat că neintervenţia promptă a statului a avut consecinţe nefaste. Actorii nonstatali nu au avut mijloacele şi instrumentele legitime de a interveni.

Deşi a crescut numărul înţelegerilor dintre state pentru a acţiona concertat în protejarea mediului înconjurător, unii specialişti apreciază că se face puţin în acest sens. „*Studiile ambientale aplicate,* afirmă Robert D. Kaplan, *suprasaturate de jargon tehnic, stau abandonate pe birourile experţilor în afaceri externe*”. E timpul să înţelegem mediul înconjurător drept ceea ce este el de fapt: chestiunea de securitate a secolului XXI. Impactul politic şi strategic al populaţiilor dezlănţuite, răspândirea bolilor, despădurirea şi eroziunea solului, secarea apei, poluarea aerului şi, probabil, creşterea nivelului apei mărilor în regiuni critice şi suprapopulate ca delta Nilului şi Bangladesh – sunt urmări care vor conduce la migraţii masive, iar mai apoi la conflicte de grup.[429]

Statele continuă să rămână principalul loc de identificare şi solidaritate pentru majoritatea cetăţenilor lor. ONG-urile şi alţi actori nonstatali pot să critice organismele supranaţionale şi să atragă atenţia asupra anumitor subiecte, dar au o legitimitate redusă[430]. Ele se reprezintă pe sine şi pe proprii membrii. Astfel, FMI poate acţiona nu doar pentru că guvernele îşi doresc cu disperare să obţină un împrumut, ci pentru că vor fi susţinute de statele care furnizează cea mai mare parte a fondurilor sale.

Statele intervin tot mai des în modelarea economiilor, investiţiilor, consumului, cât şi în finanţarea unor sectoare industriale sau revigorarea altora mai vechi, în funcţie de conjuncturile interne sau externe, pentru a face faţă procesului de internaţionalizare a pieţei şi a sistemelor bancare[431].

---

[428]Ibidem.
[429]Robert D. Kaplan, *op. cit.*, p. 18.
[430]Ibidem.
[431]Roger Dusouy, *op. cit.*, p. 112.

Aceste tendințe au fost confirmate de cercetările efectuate de profesorul Anthony D. Smith de la London School of Economic. El susține că “*este prematur să considerăm naționalismul doctrină muribundă a erei moderne, care va fi înlocuită, în scurtă vreme, de organizații economice supranaționale, de omogenizare a culturii şi de declinul statului-națiune. Atât timp cât frontierele teritoriale rămân la baza distribuției autorității politice în lume, statul va fi un actor important*”[432].

Tendințele de creştere/descreştere a rolului de actor de prim rang al statelor în geopolitica de astăzi nu sunt absolute şi nici măcar uniforme la scară planetară. Se poate spune că asistăm la sfârşitul secolului al XX-lea la o dublă dinamică în ceea ce priveşte statul: de creştere şi de descreştere a rolului său în câmpul relațiilor internaționale.

Descreştere pentru că interdependențele de toate felurile – economice, politice, cultural-spirituale – vor continua să crească şi astfel se va limita tot mai mult sfera de acțiune a statului[433]. Din această perspectivă, statul nu este decât principalul rău al istoriei. Analiştii cred că încă nu sunt cunoscute toate consecințele pe care le are migrația capitalurilor şi a bazelor industriale dintr-o zonă sau alta asupra statelor, ca entități suverane – actori – în viața internațională. Automobilele Honda fabricate în SUA, de exemplu, sunt americane sau japoneze? Are acest lucru importanță pentru consumator?

Pe de altă parte, creşterea rolului de actor decisiv al statului este determinată de aspirația unor mari mase de oameni de a avea un stat. În lume există aproximativ 5.000 de popoare şi națiuni, în timp ce ONU cuprinde doar 179 de state. Exemplul semnificativ este cel al kurzilor, un popor de peste 20 de milioane, ce se află în interiorul a trei state fără ca el să

---

[432]Apud Martin Griffiths, *op. cit.,* pp. 431-432.

[433]A se vedea, pe larg, Marie Françoise Durand, Jacques Lévy, Denis Retaillé*, Le monde: espaces et systèmes,* "Presses de la Fondation Nationale des Sciences". Politiques & Dallas, 1995, p. 78; 171-172.

aibă propriul organism statal. În ianuarie 1991, reprezentanții a 35 de popoare şi națiuni s-au constituit într-o organizație a Popoarelor nonreprezentante (UNPO) cu sediul la Geneva, pentru a atrage atenția opiniei publice internaționale asupra aspirațiilor legitime de a avea un stat propriu[434].

Statul este cel care în mediul internațional îşi asumă respectarea unor minime reguli şi principii de drept în ceea ce priveşte comportamentul. În raport cu proprii cetățeni poate fi controlat, iar pe de altă parte este legitim să le reprezinte interesele în momentul când actorii nonstatali le încalcă drepturile.

Logica unui câştig rapid şi imediat ghidează comportamentul actorilor comerciali, financiari etc[435].Oricare ar fi preferințele conducătorilor lor şi oricât de interesați ar fi aceştia să ofere condiții de lucru decente angajaților, ei sunt constrânşi de concurență la măsuri care să afecteze interesele angajaților. Cine le apără aceste interese dacă statul dispare ca actor din mediul internațional?

Aceeaşi logică ar putea să determine firmele comerciale să vândă tehnologie şi informatică în state prăbuşite sau criminale, iar acestea să construiască arme de nimicire în masă cu care să pună în pericol securitatea regională sau chiar globală[436]. Cine ar controla legalitatea activităților comerciale şi moralitatea acestor actori nonstatali dacă statul şi-a consumat resursele de existență ca formă de organizare politică a unei comunități umane?

Pe de altă parte, rolul încă predominant al statelor ca actori ai fenomenului geopolitic este ilustrat şi de creşterea preponderenței SUA în politica mondială după încheierea războiului rece, sau a Germaniei pe continentul european. Fostul şef al Comitetului Mixt al Şefilor de Stat Major şi fost asistent al preşedintelui american în problemele de apărare, Colin L. Powel, în cadrul unui seminar organizat de National

---

[434]*Courrier international* din 10 ianuarie 1991.
[435]Paul Claval, *op. cit*., pp. 226-227.
[436]Sidney Weintraub, *"Distrupting the Financing of Terrorism,"* *The Washington Quarterly* 35, 1 (Winter 2002), pp. 53-60.

Defence University în anul 1991, afirma că "*după o jumătate de secol de luptă titanică împotriva fascismului şi comunismului America şi-a găsit locul în lume dincolo de limitele naturale ale teritoriului național*" şi că SUA va confirma speranțele oamenilor de "*a exercita în mod angajant rolul de lider pe care şi l-a asumat*"[437].

Nu puțini sunt aceia care consideră că rolul statului se va diminua foarte mult. Unul dintre cunoscuții analişti singaporezi şi om politic totodată, George Yeo, crede că sub impactul informatizării şi al urbanizării "*statele-națiune vor mai exista încă, dar un număr tot mai mare de chestiuni politice va trebui să fie rezolvate la nivel municipal. Se vor crea noi modele de competiție şi cooperare, asemănătoare cu situația Europei dinaintea epocii statelor-națiune...Autoritățile naționale nu vor dispărea, ci vor slăbi*"[438].

Aceste evoluții contradictorii sunt determinate, în opinia economistului american Keneth Galbraith, de faptul că astăzi conflictul fundamental nu mai este între capital şi muncă, ci el se plasează între stat şi marile organizații private, aparținând actorilor economici care aspiră la "porții de putere" tot mai mari[439].

La o concluzie oarecum asemănătoare a ajuns şi părintele managementului japonez Keniche Ohmae. În urma studiilor efectuate identifică trei forțe capabile să reorganizeze lumea: globalizarea consumatorilor şi a corporațiilor, formarea statelor-regiuni ca reacție la statele-națiuni şi formarea blocurilor economice precum UE sau NAFTA[440].

Transformările petrecute în economia mondială, mondializarea informațiilor, globalizarea problemelor de securitate au adus în

---

[437]Colin L. Powell*, De la globalism la regionalism: probleme fundamentale*, în vol. "*De la globalism la regionalism*", p. 16.
[438]George Yeo, *Secolul urban asiatic*, în Nathan Gardels*, op. cit., p.* 168.
[439]Apud Nicolae Frigioiu*, Social democrația europeană în secolul XX*, Editura Institutului de Teorie Socială, Bucureşti, 1998, pp. 246-247.
[440]Apud Nathan Gardels, *op. cit.,* p. 196.

postura de actori principali ai fenomenului geopolitic contemporan *puterile nonstatale*, în care organizațiile transnaționale, internaționale sau supranaționale vor juca un rol deosebit. În ceea ce priveşte multiplicarea actorilor în peisajul actual al relațiilor internaționale în raport cu perioada războiului rece, fostul director al Agenției Centrale de Informații (CIA) din SUA afirma: "*Da, noi am ucis un dragon uriaş* (aluzie la fosta URSS - n.a.) *dar acum trăim într-o junglă în care mişună în dezordine o varietate de şerpi veninoşi. În multe privințe a fost mult mai uşor să ținem urma dragonului*"[441].

În lumea de după războiul rece, în care problemele apărute în interiorul unor actori clasici ai scenei internaționale – statele – au generat grave crize politice şi militare, intervenția SUA şi a unor actori nonstatali, cum a fost cazul NATO, OSCE, UE, a fost decisivă pentru salvarea situației. Operațiunile de menținere a păcii au devenit o caracteristică a relațiilor internaționale şi practic nu există problemă în care ONU să nu fie implicată direct, însă trebuie adăugat faptul că fără implicarea marilor actori, în special a SUA, organizația nu ar fi rezolvat nici una dintre problemele apărute în perioada postrăzboi rece.

În ultima jumătate de veac, Banca Mondială şi Fondul Monetar Internațional s-au impus ca actori de primă mărime în câmpul geopolitic. Statele din lumea a treia şi mai curând din spațiul fostului imperiu sovietic, ca şi cele fost comuniste, depind în mare măsură de politicile celor două organisme în ceea ce priveşte actul decizional în plan intern şi chiar extern.

Pentru a ilustra multiplicarea actorilor în fenomenul geopolitic contemporan, James Rosenau aduce în discuție modul cum au fost ilustrate două crize izbucnite la sfârşitul anului 1979 într-un spațiu unde cele două superputeri îşi disputau interesele: ocuparea de către Iran a ambasadei SUA din Teheran şi invadarea Afganistanului de către URSS. Nu mai puțin de 29 de actori transnaționali,

---

[441]Apud Sergiu Tămaş*, op. cit.,* pp. 248-249.

începând cu ONU şi terminând cu Comitetul Olimpic şi Comitetul de Supraveghere Helsinki, au fost profund implicaţi în una sau în ambele crize[442].

Pe de altă parte trebuie menţionat faptul că parteneriatul dintre stat şi actorii nonstatali de tip comercial sau financiar pentru combaterea terorismului şi a criminalităţii transfrontaliere a crescut. Iată, de exemplu, Asociaţia Bancherilor Americani şi alte organizaţii financiare private au ajutat guvernul SUA în acţiunea de stopare a spălării banilor şi de finanţare a activităţii teroriste[443].

Unii analişti ai fenomenului geopolitic contemporan[444], admiţând că o situaţie geopolitică poate să apară şi în cadrul unui stat fără să fie implicate direct alte state, consideră că în categoria "actorilor" pot să intre *colectivităţile etnice, politice sau religioase*.

Problema este discutabilă, însă dacă avem în vedere faptul că în interiorul Republicii Moldova, respectiv al Republicii Serbia şi Muntenegru funcţionează entităţi care au toate atributele unui actor clasic – statul, putem accepta acest punct de vedere. Pe de altă parte, dacă se ia în calcul faptul că aceşti actori nu sunt subiecte de drept în sistemul relaţiilor internaţionale, pot fi consideraţi doar ca elemente ale "jocului" geopolitic.

Interesante sunt şi ideile celor care cred că *opinia publică mondială* poate să se încadreze în caracteristicile actorului modern în sistemul relaţiilor internaţionale. Această ipoteză porneşte de la observarea şi cercetarea atitudinii pe care a avut-o opinia publică din multe ţări europene şi mai ales arabe în legătură cu războiul din Irak din primăvara anului 2003[445].

---

[442]James N. Rosenau, *op. cit.,* p. 110.
[443]George E. Shambaugh, *Statecraft and Non-State Actors in Age of Globalization*, în http://jpr.sagepub.com/cgi/content/abstract/39/3/289.
[444]Yves Lacoste, *op. cit.,* în *loc. cit*., pp. 3-4.
[445]Noam Chomsky, *op. cit*., pp. 188-204.

*Teoria, analiza, scenariul şi scenariul geopolitic***.** Spre deosebire de realitatea geopolitică, în acest caz avem de-a face cu produse ale efortului de observare, cercetare şi interpretare de către oamenii politici şi analişti a ceea ce se petrece în mediul internațional la un moment dat. Cu instrumente de lucru adecvate şi folosind tehnici de cercetare proprii, aceştia iau sub "lupă" *rivalitățile de putere şi disputele de interese pe care le au actorii într-un spațiu geografic sau în spațiul web şi al reprezentărilor sociale.*

Dacă aruncăm o privire de ansamblu asupra cercetărilor geopolitice se poate lesne observa că produsele cercetării, în funcție de scopul urmărit, se structurează în două părți distincte. *Teoria,* mai mult sau mai puțin sistematizată, care tinde să se integreze în câmpul disciplinelor şi subramurilor teoriei relațiilor internaționale şi *doctrina,* cu partea ei inseparabilă *cartografia de propagandă geopolitică,* având drept scop fundamental justificarea politicii unui actor în funcție de interesele pe care acesta le are într-un spațiu geografic dat.

Chiar dacă nu sunt împărtăşite asertiunile potrivit cărora "*cartografia fascinează dar nu ne învață nimic*"[446], trebuie totuşi acceptat faptul că harta geopolitică poate să se constituie într-un instrument de manipulare a opiniei publice.

Hărțile geopolitice nu conțin, de obicei, explicații asupra modului de construire şi proiectare a lor; ele sunt prezentate ca şi cum ar reproduce fidel o realitate geopolitică într-un spațiu geografic sau altul, însă acestea nu sunt în mod necesar reprezentări obiective, neutre[447]. Hărțile geopolitice, care sunt folosite ca suport pentru propaganda unui actor (stat, organizație inter sau supranațională etc.), nu sunt un produs exclusiv al zilelor noastre. Ele au fost folosite cu precădere în secolul al XX-lea, în perioadele de tensiune, criză sau conflict în sistemul

---

[446]Franck Debié, *Este geopolitica o ştiință ? Un aspect al geografiei politice a lui Peter Taylor*, în vol. E.I. Emandi, Gh. Buzatu, V.S. Cucu, *op. cit.*, p. 316.
[447]Sergiu Tămaş*, op. cit.*, p. 174.

relațiilor internaționale practic de toți actorii, însă statele totalitare au împins lucrurile până în absurd. Hitler, Mussolini, Stalin, ca să ne referim la principalii şi cei mai cunoscuți dictatori ai jumătății de veac XX, şi-au justificat politica agresivă față de alte state prin aşa-zise teorii geopolitice, în fapt cartografie şi propagandă pe suport geopolitic[448].

Asemenea produse ale cartografiei geopolitice de propagandă au circulat şi în perioada războiului rece atât în Vest, cât mai ales în Est. Acestea trebuiau *să justifice*, dar mai ales *să convingă* opinia publică despre necesitatea înfrângerii răului care era reprezentat de partea adversă. Spațiile colorate în roşu şi albastru, despărțite de "cortina de fier", deveneau în aceste hărți ținte care trebuiau neutralizate sau cucerite. Nu se ținea cont de faptul că această "cortină de fier" era "permeabilă" din punct de vedere diplomatic (celebrul telefon roşu care lega Kremlinul de Casa Albă !), economic sau mai ales imagologic[449].

Hărțile geopolitice devin astfel un suport/vector de propagandă şi justificare a politicii promovate de un actor într-un spațiu de interes. Acestea sunt proiectate anume pentru a canaliza gândirea cititorului/privitorului pe direcția/direcțiile dorite de cei ce le comandă[450].

Având în vedere că în viitor rolul imaginii în transportul informației va spori, nu se întrevede vreo diminuare a rolului hărților geopolitice de propagandă. Acest lucru este determinat şi de folosirea hărților pe scară largă şi în mass-media.

Mulți analişti iau în dezbatere problema selecției informațiilor de către jurnalişti[451]. Care sunt criteriile şi cât sunt acestea de

---

[448] *Michael Klare, op. cit.,* în *loc. cit.*

[449]Robert English and Jonathan J.Halperin*, The Other Side. How Soviets and Americans Perceive Each Other*, Transaction Books, New Brunswick (USA)and Oxford(UK), 1991, pp. 57-78.

[450]Sterie Ciulache, *Influențe asupra percepțiilor lumii politice*, în vol. E. I. Emandi, Gh. Buzatu, V.S. Cucu*, op. cit*., p. 326.

[451]Simona Ştefănescu, *Media şi conflictele*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2004, pp. 19-23.

neutru politic atunci când este prezentată o dispută geopolitică sau chiar un conflict? Gerard Dussouy afirma "*că înțelegerea sau interpretarea hărții mondiale nu este o activitate perfect neutră. Diferențele de obiectivitate în forma cartografică ale spațiului internațional sunt adesea imagini preconcepute sau interesate*"[452].

Pentru a fi eficientă, propaganda va uza în continuare de toate strategiile şi metodele de transport la țintă al informațiilor, inclusiv de cele specifice teoriei geopolitice. Dar cum astăzi nimeni nu mai confundă discursul politic cu teoria şi analiza politică, *nu credem că se mai poate pune semnul egalității între propaganda pe suport geopolitic şi analiza sau prognoza geopolitică.*

Geopolitica, parte a relațiilor internaționale, poate fi definită drept *disciplina ce studiază rivalitățile de putere şi disputele de interese dintre actori pe un Spațiu (fizico-geografic sau web) la un moment dat*. Este acel "*joc politic dintre state*", identificat de profesorul Ion Conea cu mulți ani în urmă[453] şi acceptat tot mai mult în studiile neoclasice de geopolitică.

Prin urmare, schimbările petrecute în mediul internațional la nivelul diplomației, transformările revoluționare din cadrul sistemelor militare şi de securitate, mutațiile produse în însăşi natura conflictelor şi a războaielor obligă la o reconsiderare a obietului de studiu al geopoliticii. Toate acestea impun ca ea să nu mai fie percepută ca în epoca lui Ratzel şi Haushofer[454].

Spațiul nu este un "*actor*" al istoriei, care să determine într-un mod sau altul derularea evenimentelor politice, ci este *suport/ mediu* în care actorii implicați în fenomenul geopolitic contemporan îşi dispută interesele potrivit locului şi rolului pe care îl ocupă în relațiile internaționale. Înțelegerea rolului pe care îl joacă spațiul

---

[452]Gerard Dussouy, *op. cit.,* p. 45.

[453]Ion Conea*, op. cit*., în *loc. cit*, p. 57.

[454]A se vedea, pe larg, Paul Dobrescu, Alina Bârgăoanu*, op. cit*. pp. 12-34; Constantin Hlihor, *Istorie şi geopolitică în Europa secolului XX*, RAO, 2001, p. 35 şi urm; Sergiu Tămaş*, op. cit*., pp. 52-54.

(geografic/web) în disputa geopolitică nu înseamnă că respectivul analist a descoperit legităţi imuabile care vor conduce automat actorii care îşi dispută interesele la rezultate dinainte ştiute[455].

Dacă am privi astfel geopolitica, atunci politica externă a statelor poate să devină un joc pe o "mare tablă de şah"[456], lumea, o confruntare între puterile continentale şi cele maritime[457], o cionire între civilizaţii[458]şi alte asemenea produse care nu au prea multe în comun cu analiza şi cercetarea ştiinţifică în domeniul relaţiilor internaţionale. Asemenea "produse " geopolitice pot să aibă urmări pentru mediul internaţional dacă reuşesc să cucerească mintea oamenilor politici care să le aplice în practica diplomatică[459].

Pentru a se evita urmările negative produse de asemenea mituri geopolitice cred că determinismul geografic rigid trebuie abandonat. Valoarea spaţiului pentru acţiunea geopolitică este determinată, după cum vom vedea ulterior, de elemente obiective ce pot fi plasate în sfera economicului, politicului, războiului sau chiar a ideologicului şi PR-ului, dar nu poate determina direct politica unui actor sau altul în sistemul relaţiilor internaţionale. Afirmaţia atribuită de istorici lui Napoleon Bonaparte, conform căreia "*politica statelor este în geografia lor*"[460], era îndreptăţită pentru o analiză făcută în secolul al XIX-lea, astăzi poate avea doar valoare istorică.

În consecinţă, teoria geopolitică are drept principal scop să evidenţieze modalităţile prin care un actor al sistemului relaţiilor internaţionale poate să-şi impună propriile interese

---

[455]Christopher J.Fettweis, *op. cit*., în *loc. cit*.
[456]Zbigniew Brzezinski, *op. cit*., passim.
[457]Alexandr Dugin, *op .cit.,* passim.
[458]Samuel Hungtington, *op. cit*. passim.
[459]Gearoid Ó Tuathail, "*Problematizing Geopolitics: Survey, Statesmanship and Strategy*", *Transactions of the Institute of British Geographers*, 19 (1994), 261.
[460]Apud Hervé Couteau-Bégarie, *op. cit*, în *loc. cit.,* p. 8; Ion Conea, *op. cit.,* în *loc. cit.,* p. 65.

într-un spațiu geografic sau altul. În acest proces de articulare a politicului cu spațiul geografic, actorii sunt forțele politice care intră în relații ("joc") într-un Spațiu, în funcție de interese şi de puterea de care dispun şi nicidecum de mediul geografic în sine[461]. Astăzi confruntarea din spațiul geografic este prelungită datorită computerului şi a internetului în spațiul virtual. În acest tip de spațiu nu mai are relevanță nici una dintre schemele geopoliticii clasice.

Cât de actual este ceea ce sesiza, cu aproape o jumătate de veac în urmă, profesorul Ion Conea, care afirma că geopolitica nu studiază spațiul geografic deoarece ea doar "*ne sugerează ideea de dimensiune*" şi ca atare va trebui să studieze "*jocul politic dintre state*", pe care uneori îl mai defineşte şi cu noțiunea de "*presiune dintre state*"[462].

Acțiunea Irakului de anexare a Kuwaitului, de exemplu, ar fi trezit poate tot atâta interes pentru marii actori ai lumii contemporane – SUA, Rusia, Japonia, Franța, Germania etc., cât i-au interesat şi alte conflicte din Africa, dacă aceste state nu ar fi dispus de una dintre cele mai mari rezerve de petrol ale lumii. Exemplele ar putea continua şi cu alte spații geografice, cum ar fi Asia Centrală sau America Latină, unde tot resursele energetice vor determina ca marii actori ai mediului internațional să nu fie indiferenți față de ceea ce se petrece din punct de vedere politic, economic sau social.

Obiectul de studiu al geopoliticii n-a fost încă definit în termeni unanimi acceptați. Există o multitudine de perspective de abordare a acestei discipline, în funcție de diferite curente de gândire sau chiar de autoritatea intelectuală a unor reputați autori şi specialişti în studierea fenomenului geopolitic contemporan.

---

[461]Gearoid O Tuathail, *op. cit*., în *loc. cit*.
[462]Ion Conea, *op. cit*., în *loc. cit*., pp. 57-58.

Prin urmare i se atribuie geopoliticii, ca disciplină ştiinţifică, o multitudine de domenii sau secvenţe ale realităţii care să se constituie în obiecte de studiu. Cei care s-au aplecat asupra geopoliticii din perspectiva determinismului geografic, de la Mackinder la Z. Brzezinski, au considerat că obiectul de studiu este acel spaţiu – uscat, apă, cosmos, – considerat că este determinant pentru cucerirea supremaţiei în lume. Alţii au propus ca obiect de studiu acele elemente care constituiau, în fapt, miza disputei dintre marile puteri. Aşa au apărut geopoliticile "particulare": geopolitica petrolului[463], geopolitica religiei[464], geopolitica resurselor de apă, geopolitica propagandei[465] etc.

Consider că obiectul de studiu al geopoliticii este *acel segment al relaţiilor care se stabilesc la un moment dat între actorii mediului internaţional particularizat de rivalitatea de putere şi disputa de interese*. Geopolitica este o disciplină la graniţa dintre istorie, economie, demografie, politologie, geostrategie şi geografie politică[466]. Ea trebuie să ia în considerare "*tot ceea ce se organizează, într-o ierarhie de puteri mai cu seamă politice şi militare, dar şi economice şi culturale, statele şi alianţele lor – destine şi scopuri – în toate aspectele forţei şi ale evoluţiei ei, dreptului şi ale aplicărilor lui.*"[467]

Problematica abordată de geopolitică poate fi deci de mai mare sau mai mică amploare şi are legătură cu politica statelor şi a altor actori de pe scena vieţii internaţionale. Pentru a le

---

[463]Michael Klare*, op. cit.*, în *loc. cit.*, passim.

[464]Jeff West, *Religion and Geopolitics: The Recent Discourse of Fethullah Gulen*, în www.uky.edu/AS/SocTheo/Fetullah.

[465]Gearoid O Tuathhail*, The Frustrations of Geopolitics and Pleasure of War: Behind Enemy Lines and American Geopolitical Culture, în* http//www.nvc.vt.edu/toalg/Website/Publishe/Papers/BELpublished,pdf.

[466]A se vedea Ion Conea, *op. cit.*, în *loc. cit.,* pp. 61-62; Christian Daudel, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 291; Ladis K.D. Kristof*, op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 317.

[467]Christian Daudel, *op. cit.,* în *loc. cit.*, p. 302.

descifra interesul pe care aceştia îl au sau îl manifestă global ori pe un anumit spaţiu se poate face apel şi la metodele şi instrumentele de analiză geopolitică[468].

Analistul geopolitician observă şi cercetează modificările intervenite în raporturile de putere la nivel global sau pe un anume spaţiu supus studiului, evaluează disputa de interese/cooperarea dintre actori şi poate anticipa sensul unor evoluţii politice, economice sau strategice. Şi nu în ultimul rând trebuie să poată discerne între un produs de propagandă geopolitică şi o analiză geopolitică[469].

Echilibrul sau dezechilibrul de putere, disputa sau cooperarea în realizarea intereselor pe care actorii le au la un moment dat sunt cele care dau, în ultimă instanţă, starea sistemului relaţiilor internaţionale, deci a mediului geopolitic. Echilibrul a fost întotdeauna asociat cu pacea şi securitatea. Intensitatea şi gradul de dezechilibru intervenite la un moment dat în ecuaţia de putere au condus la stări de criză, conflicte de toate felurile – diplomatice, economice, ideologice etc. – şi, în ultimă instanţă, la război.

Locul unui actor în ecuaţia de putere şi mai ales poziţia în relaţiile pe care acesta le are cu ceilalţi îi definesc *poziţia geopolitică*, ce nu trebuie confundată cu poziţia sa geografică.

Prima este definită în spectrul relaţiilor dintre actori, care de obicei sunt neglijaţi de geografie, pe când a doua este definită de situarea pe glob a unui stat. Dacă poziţia geografică este statică, cea geopolitică se caracterizează printr-un grad ridicat de dinamism, care la rândul lui poate fi influenţat de o serie întreagă de factori obiectivi şi subiectivi, între care, aşa cum vom vedea ulterior, interesul şi voinţa politică au un rol hotărâtor.

Poziţia geopolitică a unui stat – actorul cel mai des întâlnit în analiza geopolitică – poate să fie, în unele momente ale istoriei sale, una favorabilă sau una defavorabilă.

---

[468]Paul Dobrescu, Alina Bârgăoanu , *op. cit*., p. 14.

[469]Thomas M. Edwards.*Information Geopolitics: Blurring the Lines of, Sovereignity*, în http//dsp-psd.pwgsc.gc.ca/Collection/E2-332-2000E.pdf.

Când o țară se găseşte într-o constelație de raporturi binevoitoare şi reciproc avantajoase cu alte state şi organizații sau organisme internaționale, ea se află într-o poziție geopolitică favorabilă.

După cum poziția sa geopolitică poate să fie una extrem de dificilă, cum a fost cazul statului român în vara anului 1940, când datorită raporturilor precare pe care le avea cu țările vecine şi a izolării totale în planul relațiilor internaționale, a pierdut importante teritorii[470].

Potențialul de putere scăzut, incapacitatea diplomatică în multiplicarea puterii prin alianțe cu acei actori care aveau interese în spațiul românesc, au determinat poziția geopolitică precară pe care țara noastră a avut-o la jumătatea secolului XX.

Obiectul geopoliticii poate fi particularizat şi prin raportare la obiectul de studiu al altor ştiințe şi discipline care se ocupă cu studiul relațiilor internaționale, ale statului sau ale unor fenomene sociale complexe, cum sunt criza şi războiul.

Cel mai adesea s-a adus în discuție relația dintre obiectul de studiu al *geografiei politice* şi al *geopoliticii.* Acest aspect a stârnit o vie dispută[471] şi a îmbrăcat întregul spectru al abordărilor şi aprecierilor. Analizând domeniul de cercetare al geografiei politice şi obiectul ei de studiu, aşa cum ele au fost definite de specialişti, şi apoi comparându-le cu cele ale geopoliticii, se pot constata particularitățile şi apropierile dintre cele două discipline.

Mult timp, în şcoala geografică franceză, obiectul de studiu al geopoliticii era considerat ca fiind identic cu cel al

---

[470] A se vedea, pe larg, Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940.Drama românilor dintre* Prut şi *Nistru*, Editura AISM, 1992; Vitalie Văratic*, Şase zile din istoria Bucovinei*, Institutul Bucovina – Basarabia, 2001; Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia.1918-1940*, Institutul European, Iaşi, 1991; Anatol Petrencu, *Basarabia în al doilea război mondial(1940-1941),* Chişinău, 1997; Ion Şişcanu, Vitalie Văratic, *Pactul Ribbentrop-Molotov şi consecințele lui pentru Basarabia,* Chişinău, 1991 etc.

[471] A se vedea, pe larg, Claude Raffestin şi colab., *op. cit*., pp. 9-28; Gerard Dusouy, *op. cit.,* pp. 17-28; Ion Conea, *op. cit.,* în *loc. cit*., pp. 36-47; Christian Daudel*, op. cit*., în *loc. cit.,* pp. 290-292; 297-302.

geografiei politice. Jacques Ancel considera geopolitica *"o geografie pusă în serviciul politicii care îşi însuşea rolul ţinut de istorie în vremea lui Bismarck"*[472], iar Albert Demaugeau considera geopolitica "*o geografie politică de viaţă, îmbolnăvită, dar în fond tot geografie politică*".[473]

Progresele înregistrate de ştiinţa geografică, mai ales prin perfecţionarea instrumentelor de investigare, cuantificarea datelor, teoretizarea, conceptualizarea şi modelarea lor[474] – au făcut posibilă o diferenţiere şi departajare a obiectului său de studiu în raport cu geopolitica.

Astăzi, geografia politică este definită drept disciplina care "*studiază diferenţele dintre fenomenele politice în funcţie de locul în care se află oamenii*"[475]. Christian Daudel consideră geografia politică "*ştiinţă a teritoriilor, a organizării şi a diferenţierii locurilor*"[476]. Geograful american Whittlesey consideră că *"nucleul geografiei politice este spaţiul politic"*[477], iar Otto Mauhl este de părere că aceasta se ocupă de studiul "*naturii geografice şi a fenomenelor geografice ale unui stat, sau, cu alte cuvinte, de studierea statului în unicitatea sa geografică şi în dependenţă faţă de peisajul natural şi cultural*"[478].

Analiza definiţiilor geografiei politice şi a geopoliticii evidenţiază faptul că elementul spaţiu este comun amândurora. Şi geografia politică şi geopolitica sunt discipline care studiază spaţiul şi diferiţi actori, în general statul, dar fiecare în mod diferit şi cu finalităţi specifice.

Geografia politică se ocupă cu aspectul şi împărţirea politică a statelor la un moment dat. Ea ne oferă instantanee de

---

[472]Ion Conea, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 41.
[473]Ibidem, p. 45.
[474]Paul Claval, *La nouvelle géographie*, Paris, P.U.F., Coll. Que-sais-je? 1982; apud Christian Daudel, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 298, nota 30.
[475]E.A. Pozdnekov*, op. cit.*, pp. 44-45.
[476]Christian Daudel, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 300.
[477]Apud E. A. Pozdneakov*, op. cit.*, p. 46.
[478]Ibidem.

imagini ale unei stări de moment. Spre deosebire de geografia politică, geopolitica nu este interesată de stat (sau alt actor) ca fenomen natural, adică de poziția, dimensiunile, forma şi frontierele statului ca atare. Ea se ocupă de dinamica relațiilor dintre state *în legătură cu un spațiu* asupra căruia acestea îşi manifestă *interesul.*

Geopolitica va studia deci raporturile de putere dintre state. Unii autori observă că sub impactul globalizării economice şi al multiplicării actorilor nonstatali însăşi obiectul de studiu al geografiei politice tinde să se modifice şi să se apropie de cel al geopoliticii[479]. Gerard Dussouy constată din această perspectivă că tot mai puțini sunt aceia care disting între geopolitică şi geografie politică[480].

Referindu-se la particularitățile şi elementele comune obiectului de studiu al geopoliticii şi geografiei politice, cercetătorul american Ladis K.D. Kristof este tranşant: "*Geografia politică este geografie. Este geografie modificată de interesul față de efectul fenomenelor politice asupra suprafeței pământului, pe când geopolitica nu este studiu al geografiei ci al politicii modificată sau influențată doar de factori geografici.*"[481]

Istoria, în general, şi cea politică, în special, are ca obiect de studiu şi sistemul relațiilor internaționale. Din această perspectivă, ea se interferează şi particularizează totodată în raport cu geopolitica. Această disciplină are inclus în obiectul său de studiu analiza relațiilor internaționale şi, implicit, a raporturilor dintre actorii tradiționali – statele, dar o face doar pentru timpul trecut.

Avea perfectă dreptate Ion Conea când afirma că geopolitica "*va fi întotdeauna o ştiință a zilei, adică a fenomenelor de această natură care se petrec astăzi. Geopolitica de astăzi va fi mâine istorie, aşa cum istoria oricărei epoci din trecut a fost*

[479]Saskia Sassen, *Nouvelle geographie politique*, în http://multitudes.samizdat.net/ /article.php3?id_article=181.
[480]Gerard Dussouy, *op. cit.*, p. 33.
[481]Ladis K.D. Kristof, *op. cit.*, în *loc. cit.,* p. 318.

geopolitică pentru timpul şi în timpul cât se petreceau faptele pe care noi astăzi le privim ca istorie"[482].

Geopolitica, altfel spus *istoria prezentului*, are şi posibilitatea de a descifra tendinţele de evoluţie şi starea viitoare a sistemului relaţiilor internaţionale. Geopoliticianul, spre deosebire de istoric, prin produsele cercetărilor sale îşi exprimă "*voinţa sa de anticipare a funcţionării lumii într-o lume logică*"[483]. Se poate aprecia, prin urmare, că între obiectele de studiu ale celor două discipline se pot stabili raporturi de complementaritate. Liniile de continuitate, perenitatea unor fenomene şi procese care sunt organic legate de funcţionalitatea şi criza sistemului relaţiilor internaţionale pot fi descifrate în cercetarea şi analiza istorică. Acestea, la rândul lor, îşi pot găsi locul în fundamentarea cercetărilor şi analizei geopolitice[484].

Corelaţii şi particularizări în ceea ce priveşte obiectul de studiu al geopoliticii se mai pot face şi cu alte discipline, cum ar fi de exemplu economia, demografia, politologia, sociologia etc. Acest fapt ilustrează caracterul *interdisciplinar* al obiectului de studiu al geopoliticii sau cum ar concluziona Christian Daudel: "*Puţină istorie, puţină geografie, puţin din diverse aspecte ale actualităţii şi din noutăţile intelectuale, variate, dar cam mereu aceleaşi, acestea sunt ingredientele scriiturii geopolitice.*"[485]

4.2. COMPORTAMENTUL ACTORILOR ÎN CÂMPUL GEOPOLITIC CONTEMPORAN

Oamenii sunt tot mai interesaţi de cunoaşterea dar mai ales de înţelegerea a ceea ce se întâmplă în lume. Walter A. McDougall, profesor de relaţii internaţionale la Universitatea Pennsylvania, atrăgea atenţia asupra faptului că lumea este astăzi într-o asemenea dinamică încât este foarte greu să înţelegem sensul

---

[482]Ion Conea*, op. cit*., în *loc. cit*., p. 64.
[483]Christian Daudel, *op. cit*., în *loc. cit*., p. 303.
[484]http://www.tice-hg.net/IUFM/plc1/geoclassique.htm.
[485]Christian Daudel *op .cit*., p. 303.

evoluțiilor făcând apel la geografia clasică sau la istorie[486]. Trebuie să avem capacitatea de a "citi" hărțile în mişcare, pentru a înțelege arhitectura relațiilor care se structurează în spațiul politic, economic şi cultural contemporan. Trudy J. Kuehner, în acord perfect cu aserțiunile profesorului McDougall, arăta că a insista pe metodele clasice ale geografiei şi geopoliticii pentru a înțelege ce se întâmplă astăzi în lume este total greşit[487].

Acest lucru presupune înțelegerea comportamentului actorilor în mediul internațional contemporan, atitudinea lor în raport cu spațiul, ca şi relațiile spațiale în funcție de poziția pe care o ocupă în câmpul geopolitic – centru/periferie[488]. În disputa de interese fiecare dintre actorii implicați are o anumită reprezentare/percepție despre spațiul respectiv şi va cauta să o impună celorlalți[489].

Prin urmare, este foarte important să cunoaştem atât mecanismele prin care aceste spații se structurează, formele în care ele se materializează, cât şi modul în care sunt percepute de analişti şi oamenii politici[490]. Şi analistul geopolitician trebuie să țină seama de faptul că Spațiul trebuie privit din triplă perspectivă:[491] Spațiul fizico-geografic, al realității materiale în care este posibilă acțiunea umană concretă; Spațiul ca reprezentare a realității geografice sub formă de hărți, schițe, crochiuri, privit ca instrument

---

[486]Walter A. McDougall, *You Can't Argue with Geography*, în http://www.fpri.org/footnotes/065.200009.mcdougall.cantarguegeography.html.
[487]Trudy J. Kuehner, *Teaching Geography and Geopolitics*, A Report of FPRI's History Institute for Teachers, în http://www.fpri.org/footnotes/065.200009.mcdougall.cantarguegeography.html
[488]Andrew Matsuk, *Perceptual and real spaces in geopolitics*. Almanac Geopolitics. N4. 30.04.2002. Epoch September, 11.
[489]A se vedea, pe larg, lucrările seminarului *Geography of the Information Society*, desfăşurat în Italia în februarie 2005 în *http://www.ssc.msu.edu/~igu/InfoSocItaly.doc,* Nina Czegledy, *Spatial Perceptions-Spatial Politics,* în http//rixc.lv/reader/txt/txtphp.
[490]Nina Czegledy*, op. cit.,* în *loc. cit*.
[491]Stuart Elden, *Henri Lefebvre and the Production of Space*, în http://www.gradnet.de/papers/pomo2.archives/pomo98.papers/stelden98.htm; R.J.Rummel, Understanding Conflict and War, Volume 1, Perception and Reality, în http://www.hawaii.edu/powerkills/DPF.CHAP7.HTM.

logic în planificarea activităţii umane şi în al treilea rând Spaţiul imaginat/perceput prin intermediul conceptelor filozofice, sociale, politice sau religioase[492].

Este foarte important să nu se confunde în analiză aceste planuri. Omul este o fiinţă legată organic de mediul fizico-geografic, prin urmare acţiunea geopolitică se va derula într-un spaţiu concret. Un stat/actor nonstatal se va orienta către un spaţiu geografic pentru a accede la resure de orice fel şi va intra în competiţie/cooperare cu alţi actori. Analiştii/oamenii politici vor observa, cerceta disputa/cooperarea actorilor în spaţiul geografic/web şi o vor reprezenta grafic, iconografic sau chiar sub formă de imagini video. Aceste reprezentări vor îngloba cu necesitate cunoştinţele şi informaţiile de ordin politic, istoric, social, economic, spiritual etc., vor fi investite cu un anume simbolism[493]. Din acest punct de vedere este foarte dificil de trasat graniţa dintre analiza geopolitică şi mitul/propaganda geopolitică.

Valoarea geopolitică dată de suma caracteristicilor fizico-geografice ale spaţiului (resurse şi bogăţii naturale, puncte strategice pentru controlul magistralelor de transport etc.), sau dobândită prin intervenţia economică a omului sau chiar numai închipuită/atribuită unui *spaţiu* geografic/virtual, are un rol important în orientarea, ierarhizarea şi intensitatea cu care actorii îşi dispută interesele la un moment dat, ca şi în tipul de comportament adoptat, conflictual sau cooperant.

Studiile clasice de geopolitică aveau în vedere doar spaţiul geografic, acel cadru teritorial în care condiţiile naturale fac posibilă viaţa şi activitatea umană[494]. Valoarea geopolitică a

---

[492]Stuart Elden, *op. cit.*, în *loc. cit.*
[493]Ibidem.
[494]Armand Frémond, *Histoire d'une recherche, distances et espaces în* "*Espaces vécu et civilisations*", Paris, 1982, pp. 25-27; Martin Ira Glassner*, Teorii moderne asupra statelor* (I), în E.I. Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu, eds., *op. cit.*, p. 328.

spațiului în aceste studii era dată de valențele sale, adică de potențialul lui natural, uman şi economic.

Tehnologiile informatice, predominanța Internetului şi globalizarea mass-media fac posibil ca un actor să controleze un spațiu de interes fără să fie prezent "fizic". El va ocupa spațiul mental şi al reprezentărilor aparținând colectivităților umane din regiunea/zona de interes[495]. Extinderea internetului şi generalizarea sistemelor informaţice vor afecta însăşi natura relațiilor dintre actorii mediului internațional. Deja se vorbeşte de *e-government*, *e-diplomacy,* comerț electronic etc. Aceste fenomene îşi vor pune amprenta şi asupra geopoliticii.

Actorii fenomenului geopolitic clasic, în funcție de prioritatea intereselor pe care le promovează, erau atraşi în mod diferit într-o regiune sau alta a lumii. Ion Conea atrăgea atenția, încă acum cincizeci de ani, că harta politică a lumii prezenta "*puncte şi regiuni de maximum şi de minimum interes politic*". El definea pe primele ca fiind "*regiuni de intensă viață politică*", iar pe ultimele, acele zone "*în care ritmul politic al planetei e mai domol*".[496] Renumitul analist şi teoretician român a identificat pentru deceniul patru al secolului al XX-lea câteva astfel de regiuni "*de fricțiune sau de convergență a intereselor şi disputelor*": Marea Mediterană, Marea Roşie şi Oceanul Pacific[497].

Astăzi, dacă luăm ca ipoteză de lucru metoda profesorului Ion Conea, asemenea zone de fricțiune sau convergență a intereselor pot fi identificate, cu uşurință în jurul marilor bazine de resurse energetice şi puncte strategice care asigură transportul acestora către marii consumatori[498]. Grava criză din regiunea Golfului şi

---

[495]Simona Ştefănescu, *op. cit.*, pp. 25-27.
[496]Ion Conea, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 59.
[497]Ibidem.
[498]Grigore Posea, *Geopolitica şi geopolitică românească*, în E.I. Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu, eds., *op. cit.*, p. 347; Z. Brzezinski *op. cit.* passim.

disputa pentru controlul traseelor petroliere din zona Mării Caspice sunt doar două din multiplele zone de maximum interes pentru actorii mediului internațional post 11 septembrie 2001.

Conflictul sau convergența intereselor actorilor într-un spațiu de aprovizionare cu resurse nu se raportează numai la nevoile de acest gen; trebuie avute în vedere totalitatea intereselor, de la cele de securitate până la cele spirituale sau simbolice. Prin urmare, spațiul în geopolitică trebuie abordat în maniere diferite şi din multiple unghiuri de analiză, corespunzător principalelor categorii de interese şi a tipului de relații care se stabilesc între actorii din sistemul relațiilor internaționale.

Astfel, din această perspectivă, actorii clasici îşi afirmă suveranitatea sau îşi instituie controlul într-un SPAȚIU POLITIC, sunt în competiție sau cooperează într-un SPAȚIU ECONOMIC şi îşi pun amprenta sau impun propriul sistem de valori politice, morale, culturale şi de civilizație într-un SPAȚIU SPIRITUAL. În ultimă instanță, când arta compromisului este depăşită şi interesele nu mai pot fi materializate prin *soft power*, actorii recurg la *hard power* într-un SPAȚIU GEOSTRATEGIC.

În funcție de strategiile pe care actorii le adoptă pentru a-şi impune interesele în câmpul geopolitic, spațiul poate să capete trăsături specifice şi să fie perceput din cel puțin trei perspective: SPAȚIU DE COOPERARE/POLITICO-DIPLOMATIC; SPAȚIU SIMBOLIC/MEDIATIC; SPAȚIU CONFLICTUAL.

Unii autori consideră că în studiile moderne de geopolitică atenția trebuie mutată pe evoluțiile demografice, ca şi pe impactul pe care îl au asupra spațiului schimbările de mediu, transformările în

---

Michael Klare, *op. cit*., în *loc. cit*.; Zbigniew Brzezinski, *Excerpts from "The Hegemonic Quicksand"*, The National Interest, Winter 2003/04 etc.

structura populației sau chiar de climă[499]. Nu lipsit de importanță pentru evoluțiile geopolitice viitoare este şi repartizarea resurselor de apă sau hrană[500]. Din această perspectivă, analiştii în geopolitică vor opera, de exemplu, cu un SPAȚIU DEMOPOLITIC[501].

În funcție de transformările pe care le impune procesul de globalizare în societatea contempoană se consideră că o bună înțelegere a fenomenului geopolitic se obține dacă se studiază spațiile din perspectiva unui proces contradictoriu: omogenizarea şi fragmentarea. Omogenizarea conduce la apariția de spații de tip *integrativ* cum ar fi, de exemplu, Spațiul Schengen. Fragmentarea are ca efect înmulțirea spațiilor de *suveranitate*[502].

Înțelegerea rolului pe care îl joacă asemenea Spații sau elemente de Spațiu în disputa de interese sau în rivalitățile de putere ce antrenează actorii câmpului geopolitic contemporan, dă posibilitatea analistului să evalueze corect crizele politice şi militare, şi să creioneze posibile soluții pentru gestionarea lor.

Spațiul în geopolitică este, prin definiție, unul al competiției între actori, însă aceasta nu presupune în mod automat şi un comportament agresiv/conflictual. Recurgerea la forță, în forma sa clasică militară, este tot mai des repudiată şi considerată un ultim argument în promovarea propriilor interese.

La această concluzie a ajuns şi John Burton care afirma că "*În termenii nevoilor de comunicare, puterea nu este importantă. Când un sistem este complet integrat, receptând şi clasificând informațiile, reacționând şi fiind supus controlului*

---

[499]Gerard Dussouy, *op. cit.*, p. 399; John A. Pickles, *History of Spaces. Cartographic reason, mapping and e geo-coded world*. Londres: Routledge, 2004; *Géographies anglo-saxonnes : tendances contemporaines*. Paris: 2001;
[500]Jim Heron, *"Population Politics and the Shambles of Africa"* in http://catholiceducation.org/articles/population/pc0005.html., Henry Kissinger, . "*The Over-population cabal*" in Mindszenty Report, Cardinal Mindszenty Foundation, April 1999, www.mindszenty.org.report/1999/April1999.html .
[501]Gerard Dussouy, *op. cit.*, pp. 399-405.
[502]Ibidem.

prin feed-back, şi când prin acest proces îşi poate schimba scopurile şi se poate adapta situaţiilor în schimbare, puterii i se atribuie o mică importanţă, indiferent de cât de însemnată ar putea să pară într-un moment al istoriei"[503].

Acest lucru este valabil pentru actorii care prin sistemul de valori politice, morale şi etice au intrat în ceea ce specialiştii denumesc epoca postmodernă. Căpitanul Gilles Van Nederveen, din forţele aeriene ale SUA, analizând caracteristicile mediului internaţional din Lumea a Treia, crede că ţările care n-au intrat încă în era tehnotronică vor reacţiona geopolitic în forme clasice şi nu trebuie exclusă varianta clasică de control al spaţiilor de interes[504].

Opiniile în legătură cu modul de structurare a spaţiului în geopolitica postmodernă sunt extrem de diversificate. Acestea sunt influenţate de paradigmele teoretice care stau la baza alcătuirii instrumentelor de cercetare, cât şi de curentul de gândire din teoria relaţiilor internaţionale care se impune în lumea academică la un moment dat.

Daniel Elazar a observat că există "*două căi principale prin care oamenii îşi pot apropia studiul spaţiului, fie să analizeze relaţia centre(cores) – periferie, sau să studieze frontierele cu tot ce cuprind înăuntrul lor*"[505]. Ideile reputatului politolog american au stat la baza cercetării spaţiului geografic din punct de vedere politic nu numai în studiile de relaţii internaţionale, dar şi în alte discipline socio-umane, inclusiv geopolitica.

---

[503]Apud Martin Griffiths*, op. cit*., p. 185.
[504]http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/bookrev/dolman.html.
[505]Apud Martin Hall, *On the Morphology of International System: Political Space as Structure and Process in Early Medieval Europe*, Center for European Studies at Lund University, în www.cfe.lu.se.

SPAȚIUL POLITIC a fost obiectul celor mai diverse şi amănunțite analize din geopolitica secolului al XX-lea. Lucru firesc dacă avem în vedere faptul că obiectul de dispută şi, nu în ultimul rând, cauza tuturor războaielor a fost spațiul geografic şi stabilirea frontierelor politice dintre state[506]. Apărarea teritoriului de către o colectivitate umană era considerată o îndatorire sacră, deoarece teritorialitatea era definită ca un tipar de comportament al ființei umane[507]. Sentimentul coeziunii şi al solidarității determinau, în general, pe oameni să se simtă mai confortabil pe un anume teritoriu.

Din punctul de vedere al lui Robert Gilpin, istoria lumii, începând cu Tratatul de la Westfalia (1648), a fost o perioadă de dominație a statului în mediul internațional. Stabilitatea sau instabilitatea sistemului relațiilor internaționale depindea de existența unui stat care îşi exercita hegemonia politică şi economică[508]. Puterea acumulată de un stat pentru a atinge stadiul de hegemon în perioada preindustrială era legată de mărimea spațiului său de suveranitate şi mai ales de bogățiile naturale ale acelui spațiu[509]. În epoca industrială, controlul spațiului era important pentru desfacerea produselor şi plasarea capitalului. Nu era o legătură directă, dar nu putea să nu fie luată în calcul. Statul-națiune ajunge în secolul al XX-lea la apogeu şi suveranitatea pe un spațiu devine corolarul său sacru[510].

---

[506]Gerard Dussouy, *op. cit.*, pp. 30-31.
[507]Sterie Ciulache, *Spațiul personal şi teritorialitatea în geografia politică*, în E.I. Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu*, op. cit.*, p. 338.
[508]Robert Gilpin, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, 1981, p. 15; apud Martin Griffiths, *op. cit.*, p. 35.
[509]Martin Hall, *op. cit.*, în *loc. cit.*
[510]John Agnew, *The New Global Economy: Time-Space Compression, Geopolitics and Global Uneven Development*, Center for Globalization and Policy Research, School of Public Policy and Social Research, UCLA, Working Paper no. 3, 2001, p. 6.

Absolutizarea unor relații care se stabilesc, în mod real, între indivizi/colectivități şi spațiu a fost pentru analiştii geopoliticieni din secolul al XX-lea o eroare. Într-o asemenea capcană intelectuală au căzut F. Ratzel şi adepții săi care au susținut, sub influența ideilor naturalistului Ch. Darwin, că individul/statul este ca un organism viu legat de sol şi că lupta pentru spațiu este o legitate[511]. Această idee a stat la baza ideologiei politice ce a promovat nazismul, care la rândul ei s-a folosit prin cartografia de propagandă de geopolitică.

Ideea potrivit căreia oamenii se simt mai bine "acasă", de exemplu, nu se potriveşte pentru acei oameni care aparțin sau îşi desfăşoară activitatea în cadrul actorilor nonstatali (corporații transnaționale, mişcări politice internaționale, grupări teroriste internaționale etc.). Nu se poate aplica nici persoanelor care migrează, în mod legal, şi se stabilesc definitiv pe teritoriul altor state.

Spațiul politic, din punct de vedere al intereselor fundamentale pe care le promovează şi le apără un actor, este alcătuit din *spațiul de suveranitate*, marcat de frontiere şi exprimat în existența actorului clasic din câmpul geopoliticii – statul – şi din *spațiile de control*, acel spațiu de suveranitate aparținând unuia sau mai multor actori, în care unul dintre ei – dominant în ecuația de putere a sistemului relațiilor internaționale – îşi impune voința sa politică. Exemplu caracteristic în acest sens l-a constituit, pentru antichitate, teritoriul statelor cliente Romei şi sferele de influență apărute în lumea contemporană după cel de-al doilea război mondial.

Dacă geografia politică şi-a centrat analiza pe teritorialitatea politică, mai ales pe cea exprimată de stat, teoria clasică a geopoliticii considera că nu atât spațiul în sine este foarte important, cât relațiile spațiale dintre state, şi mai ales controlul pe care acesta îl exercită prin instituțiile sale asupra spațiului economic,

[511] A se vedea, pe larg, Claude Raffestin şi colab., *op. cit.,* pp. 29-75; Simion Mehedinți, *Antropogeografia şi întemeietorul ei, Friedrich Ratzel,* Bucureşti, 1904; Ilie Bădescu, Dan Dungaciu*, op. cit.,* vol. I, pp. 48-52.

social şi spiritual[512]. Statul era cel care gestiona "*o porţiune din suprafaţa globului considerată aparţinând unui grup uman pentru a-şi asigura propria reproducere şi satisfacere a intereselor vitale*"[513].

Acest spaţiu este delimitat de frontiere. Iată de ce se consideră că problema frontierelor este tot atât de veche, pe cât este şi problema relaţiilor dintre diferite colectivităţi umane[514]. O întâlnim în Vechiul Testament, în epopeele antice din Grecia sau Italia şi a însoţit istoria medievală, modernă şi contemporană a statelor. Astăzi, sub impactul globalizării, problema frontierelor cunoaşte o dezbatere viu disputată, mai ales că în Europa are loc un amplu proces "*de structuralizare şi recompunere a spaţiilor politice în forme care fie transced matricea suveranităţii statului-naţiune, fie o sparg în entităţi mai mici*"[515].

Definiţia, rolul, clasificarea şi funcţiile frontierei cunosc o gamă largă de interpretare. Ele au fost abordate din perspectiva geografiei politice, a sociologiei, geopoliticii etc.

Cercetătorul englez Holdich consideră frontiera ca o linie de separaţie protectoare dintre statele învecinate, care serveşte preîntâmpinării pretenţiilor teritoriale reciproce sau încălcării şi pătrunderii ilegale pe teritoriul cuiva[516]. Conform definiţiei date de Adami, "*frontiera este linia care marchează limitele*

---

[512]Ibidem p. 83.

[513]Maryvonne Le Berre, *Territoires, în Encyclopedie de Geographie*, Economica, Paris, 1992, p. 662.

[514]A se vedea, pe larg, Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *op. cit*., vol. I; Jacques Ancel, *Geographie des frontières*, Librairie Gallimard, Paris, ed. VIII; M. Ridge, R. A. Billington eds., *American Frontier Story. A Documentary History of Westward Expansion*, New York, 1969.

[515]Gerard Dussouy, *op. cit*., pp. 32-37; John Williams, *A new Politics?* Borders, Diversity, and Justice in the English School, în http://www.leeds.ac.uk/polis/englishschool/papers.htm; Noralv Veggeland, Neo-regionalism:Planing for Devolutio, Democracy and Development, în http://www.hil.no/biblioteket/forskning/forsk52/52ut.htm.

[516]Apud E. A. Pozdneakov, *op. cit*., p. 51.

teritoriale în care statul îşi poate exercita dreptul său suveran".[517] A. Pozdneakov crede că "*frontiera este un fapt, o realitate geopolitică şi va exista atât timp cât vor exista statele*".

Profesorul şi sociologul Ilie Bădescu şi colaboratorii săi au ajuns la concluzia că, în lumea contemporană, frontiera a devenit un fenomen care "*exprimă totalitatea proceselor prin care se manifestă o expansiune istorică, fie a unui popor, fie a unei civilizații, fie a unei religii sau ideologii, ori, în fine, a unui imperiu*"[518].

Se poate vorbi astăzi nu numai de frontiera statelor, ci de una a civilizațiilor, a marilor religii sau a ideologiilor care au marcat veacul al XX-lea. Timp de o jumătate de veac, în perioada războiului rece, de exemplu, lumea s-a raportat la "Cortina de Fier" ca la o frontieră care separa un grup de state aparținând ideologiei comuniste de altul, de pe acelaşi continent, care aparținea ideologiei democratice, iar astăzi Samuel Huntington vorbeşte de o frontieră a civilizațiilor[519].

Din punct de vedere geopolitic, frontiera reprezintă o relație dintre cel puțin două state/actori. Tot ceea ce este legat de frontieră se poate include în categoria intereselor vitale ale unui stat, deoarece se referă nemijlocit la securitatea acestuia[520]. Spațiul politic de suveranitate, deci implicit şi frontiera sunt supuse unui amplu proces de presiune datorită fenomenului de globalizare şi resuscitării unor teorii mai vechi sau mai noi cu privire la perimarea rolului statului în organizarea politică a unei colectivități.

Deşi sunt opinii potrivit cărora globalizarea nu implică în mod imperios erodarea statului național[521], se constată că

[517]Ibidem, p. 50.
[518]Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *op. cit*., vol. I, p. 1.
[519]Pascal Bruckner, *Samuel Huntington ou le retour de la fatalité en histoire*, în "Esprit", noiembrie 1997.
[520]E. A. Pozdneakov*, op. cit*., p. 55.
[521]Arie M. Kacowicz, *Regionalism,Globalism and Nationalism: Convergent, Divergent or overlapping*, în www.nd.edu/%7Ekellog/wps262, pdf; Jens Bartelson, *The Critique of The State*, Cambridge University Press, 2001, p. 6.

individul astăzi poate să investească direct, fără controlul statului, într-un spațiu pe care îl consideră profitabil.

Profesorul Bertrand Badie de la Institutul de Științe politice din Paris constata că ”*Internetul și globalizarea mass-media au făcut ca indivizii să fie implicați în afacerile interne ale statelor vecine sau îndepărtate și astfel se creiază un alt tip de solidaritate-transnațională. ONG-urile și opinia publică presează statul de a interveni în relațiile internaționale în altă logică decât cea a intereselor de stat. Asistăm astfel la crearea unui vast spațiu public care se implică în mediul internațional alături de sistemul de state*”[522].

Miza teoretică și acțională nu cred că este erodarea imaginii și înlăturarea unui anume tip de stat, cel național. În noul secol este posibil să asistăm la apariția unei noi matrici identitare și transformări de esență în ceea ce definim a fi conștiința națională[523]. Nu îngroparea/dispariția statului, ci modernizarea lui, redefinirea spațiilor de suveranitate și termenii în care acest atribut se vor exercita în viitor. Statul va continua să-și exercite atribuțiile și competențele conform transformărilor impuse de procesele de tip integrator și acceptate de populație prin exercițiul democratic, iar cele care vor putea fi exercitate mai eficient în interesul cetățeanului le va ceda organismelor transnaționale sau regionale[524].

Aceasta este tendința principală, vizibilă mai ales în Europa Occidentală, pentru că în partea sa estică Europa este străbătută de un curent contradictoriu – apariția de noi state naționale pe ruinele fostelor state federale (Cehoslovacia și Iugoslavia) și ale fostului imperiu sovietic.

Trasarea frontierelor care au marcat identitatea noilor spații politice de suveranitate pe harta geopolitică a continentului

---

[522] Bertrand Badie, *Etat-nation, un acteur parmi d'autres*? în „Label France”, no. 38, Janvier, 2000.

[523] A se vedea, pe larg, A. Smith, *National Identity*, "Penguin Books",1991; Michael Zurn, *op. cit*., în *loc. cit*.; Timothy V. Luke, *op. cit*., în *loc. cit*.

[524] Christian Philip, Payanotis Soldatos, *Au-dela et en deça de l'Etat-nation*, Bruxelles, Bruylant, 1996, p. 288.

european după încheierea războiului rece, a generat crize şi conflicte militare de proporţii care au pus, la un moment dat, în pericol securitatea şi stabilitatea Europei, dar şi a lumii întregi.

Dacă în vestul continentului european problema frontierei clasice evoluează în direcţia fluidizării, a transparenţei şi chiar a dispariţiei ei, exemplul cel mai elocvent l-a constituit crearea *Spaţiului Schengen*, în est şi sud-est frontiera dintre statele nou apărute, cu doar câteva excepţii, a constituit o sursă inepuizabilă de dispute, crize şi războaie.

În condiţiile în care, în diferite spaţii de suveranitate, prosperitatea, stabilitatea şi ordinea sunt dominante, frontiera optimă poate fi cea larg deschisă circulaţiei persoanelor, bunurilor şi valorilor[525]. Dar, până când echilibrul economic dintre diferite spaţii de suveranitate nu se va realiza şi stabilitatea nu va deveni bază a noii arhitecturi de securitate, fenomenul de fluidizare sau dispariţie a frontierei în Europa va fi doar o realitate regională. Dovadă că frontiera Spaţiului Schengen este tot mai puţin deschisă liberei circulaţii a persoanelor, bunurilor şi valorilor pentru statele din Europa de Est şi Sud-Est, ca şi pentru alte zone mai puţin dezvoltate.

Spaţiile de control politic au luat în epoca modernă şi contemporană forma sferelor de influenţă şi reprezintă un mod de manifestare a relaţiilor dintre actorii dominanţi şi dominaţi ai sistemului relaţiilor internaţionale.

Termenul de *spaţii de control* nu mai este astăzi folosit nici în diplomaţie, nici în mass-media, dar nu putem trece cu vederea faptul că asistăm la un proces de "deteritorializare-reteritorializare"[526] în vaste regiuni ale lumii şi că acesta este direct influenţat de disputa de interese a jucătorilor strategici, state şi actori nonstatali.

Publicistul Nils Andersson, specialist în problemele Balcanilor postrăzboi rece, este tranşant când afirmă: "*Am intrat într-o lume nou, în care suveranitatea naţională nu mai este ceea ce era, în care a apărut o comunitate internaţională care va*

---

[525]Strausz-Hupé, *op. cit.*, p. 121.
[526]Gerard Dussouy, *op. cit.* p. 49 şi urm.

impune existența unor protectorate, toate acestea fiind nişte inovații ce pot conduce – şi nu văd de ce nu ar face-o – la mai multă morală şi la mai puțin naționalism, la o mai mare solidaritate şi la o mai mică excludere, la mai multă fermitate şi la mai puțină ură. Această noutate continuă încă să zdruncine ideea pe care o aveam despre Europa de mâine"[527].

Rivalitățiile de putere şi disputa de interse nu mai au accentele şi intensitatea din perioada războiului rece şi nici nu mai sunt exprimate prin mijloacele folosite în a doua jumătate a secolului XX. Din această cauză, nici "vizibilitatea" lor în mass-media nu mai este la fel de mare şi clară.

În rivalitățile de putere sunt angajați practic toți actorii. Statele îşi vor apăra cu îndârjire interesele naționale, politice, economice, de securitate, însă, observă Marcel Merle, nu toate au capacitatea de a fi actori în înțelesul adevărat al cuvântului; în această rivalitate, unele devin câmp de înfruntare/înțelegere între marile puteri[528]. Unele au devenit obiecte de dispută chiar şi pentru actorii nonstatali. Mari companii comerciale fac presiuni de toate felurile asupra unor guverne slabe pentru obținerea de facilități fiscale şi comerciale care nu se încadrează în logica jocului de piață[529].

Pentru istoria Europei, secolul al XX-lea a fost cel al disputelor dintre actorii clasici pentru controlul sferelor de influență. În ajunul celui de-al doilea război mondial, statele care dominau în ecuația de putere a continentului european – Germania şi URSS – şi-au împărțit spațiile de influență în conformitate cu propriile interese, prin Pactul Ribbentrop-Molotov (23 august 1939)[530].

[527]Nils Andersson, *Revenirea protectoratelor*, în vol. *Puteri şi influențe*,...p. 33.
[528]Marcel Merle, *Les acteurs dans les relations internationales*, Paris, Economica, 1986, p. 105.
[529]John Prados, *President's Secret Wars: CIA & Pentagon Covert Operations Since World War II Through Iranscam*, William Morrow& Co, 1988, passim.
[530]A se vedea, pe larg, Florin Constantiniu, *Între Hitler şi Stalin - România şi pactul Ribbentrop-Molotov*, Bucureşti, 1991; Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, *1918-1940*, Iaşi, 1991.

La terminarea conflictului, când au loc schimbări majore în ecuaţia de putere, învingătorii îşi stabilesc, potrivit intereselor majore, sferele de influenţă şi control. Ministrul de externe britanic, Anthony Eden, încă din 1943, afirma deschis: *"Există două căi posibile pentru a încerca o omogenizare a Europei după război. Pe continent să avem fiecare sfera noastră de influenţă, ruşii în Est, noi* (englezii – n.a.) *şi americanii în Vest".*[531] În octombrie 1944, după *"o adevărată discuţie de negustori de covoare"*[532], Churchill şi Stalin îşi împart sferele de influenţă potrivit cunoscutului acord de procentaj.

Astfel, în aprilie 1945, Stalin, într-o discuţie cu delegaţia iugoslavă condusă de I. B. Tito, era îndreptăţit să declare oaspeţilor săi: *"Acest război nu este ca acela din trecut. Oricine ocupă un teritoriu impune şi propriul său sistem social. Fiecare impune propriul său sistem social, până unde înaintează armata lui".*[533]

Sfârşitul războiului rece şi dispariţia "cortinei de fier" au pus capăt sferelor de influenţă stabilite după cel de-al doilea război mondial. Dispariţia bipolarismului a condus la un nou echilibru de putere în diferite regiuni ale planetei, inclusiv în Europa.

Un factor care introduce un puternic element de noutate în echilibrul geopolitic european şi global este apariţia UE. Deocamdată, influenţa SUA în diferite zone ale lumii pare să fie hotărâtoare. Un cunoscut specialist în probleme internaţionale, John Ikenberry, afirmă că Administraţia Americană şi-a fixat o strategie pentru a "*menţine o lume unipolară în care Statele Unite nu au nici un concurent pe măsură*".[534]

---

[531]Apud D. F. Hatchet, G. G. Springfield, *Ialta. Înţelegeri pentru 50 de ani*, Bucureşti, 1991, p. 5.

[532]Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *op.cit.*, p. 14; Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României (1939-1947)*, Bucureşti, 1994, pp. 171-172.

[533]Ibidem, p. 8.

[534]G. John Ikenberry, *America's Imperial Ambition*, în Foreign Affaires September-October, 2002, în http://www.foreignaffairs.org/20020901faessay9732/g-john-ikenberry/america-s-imperial-ambition.html.

Nu puţini sunt aceia care cred că puterea Americii este în declin şi că ea ar putea deveni chiar un “*factor de dezordine internaţională, întreţinând acolo unde pot, o stare de incertitudine şi conflict*”[535]. Practica vieţii internaţionale arată că deocamdată SUA şi UE sunt actorii care pot să influenţeze decisiv evoluţia evenimentelor politice şi economice la nivel regional şi global.

Rolul acestor doi mari actori în extinderea NATO spre est a fost decisiv. Henry Kissinger afirmă că, în viitor, cooperarea transatlantică va fi o premisă pentru stabilitatea regională[536]. UE reclamă în ultimul timp, tot mai des, rolul de a rezolva problemele europene prin mecanismele sale proprii. Implicarea sa în Balcani este un argument că europenii pot să se implice tot mai mult în menţinerea păcii.

Analistul american Zbigniew Brzezinski sublinia la mijlocul secolului trecut că Germania a devenit din nou un factor-cheie pe scena Europei Centrale şi observa că puterea sa economică genera influenţă politică[537]. Credea că acest fapt, implicit, va conduce la o sferă/spaţiu de dominaţie germană, ceea ce nu s-a confirmat. Viorel Roman considera şi el, în aceeaşi perioadă, că economia şi valuta germană sunt "*comparate de vecinii ei cu Wehrmacht-ul şi pistoalele automate din cel de-al doilea război mondial, dar fireşte mai eficiente*"[538]. Nu s-a realizat o hegemonie germană asupra Europei Centrale şi de Sud-Est. Germania şi Franţa au devenit un binom economic şi de securitate ceea ce a condus la sporirea prestigiului UE şi a mărit atractivitatea pentru celelalte state de a adera la acest nou pol de putere[539]. UE se va impune

---

[535]Emanuel Todd, *Sfârşitul imperiului. Eseu despre descompunerea sistemului american*, Editura Albatros, Bucureşti, 2003, p. 5.
[536]Henry Kissinger, *op. cit.*, pp. 75-78.
[537]Apud Sergiu Tămaş, *op. cit.*, p. 281.
[538]Dr. Viorel Roman, *Noua Ordine. O contribuţie la situaţia României*, în vol. "România spre Piaţa Comună"/Rumänien auf. dem., Weg. in die Europaische Gemenschaft, Bremen, 1989-1991, p. 165.
[539]Wilfried Martens, *op. cit.*, pp. 224-227.

tot mai mult ca un jucător strategic credibil pe tabla de şah a resurselor de hrană şi energie în secolul al XXI-lea.

Extinderea selectivă spre est a NATO şi a Uniunii Europene pare să confirme ipoteza revenirii în actualitate a mult discutatului spaţiu-tampon care exista în perioada dintre cele două războaie mondiale, între Uniunea Sovietică şi democraţiile occidentale. Acest spaţiu geografic aparţine unor state aflate între două puteri/actori hegemonici şi în care, în mod tacit, nici una din puteri nu îşi exercită în mod direct şi făţiş influenţa şi controlul politic. Acest tip de spaţiu este tot mai des definit, în limbajul diplomatic şi în studiile analiştilor politici de astăzi, drept un *spaţiu gri*.

SPAŢIUL DEMOPOLITIC. Se apreciază că în viitor provocarea majoră pentru securitatea regională/globală nu va fi de ordin politic, ci demografic. Creşterea demografică în ritmuri inegale, grad ridicat în zone subdezvoltate şi nivel scăzut în regiunile dezvoltate, va fi o provocare majoră pentru geopolitica secolului XXI[540].

De altfel trebuie menţionat faptul că geopolitica clasică nici nu opera cu spaţiul demografic. Accentul cădea pe stăpânirea/controlul spaţiului geografic – „Hearthland”; ”Rimland”; „Tablă de şah” etc. – fără să se ia în calcul dacă populaţiile de pe acel spaţiu doresc sau nu acest lucru[541].

Asia Centrală este un spaţiu de interes pentru marii actori ai lumii datorită resurselor energetice. Cele mai mari probleme pentru prezenţa unui actor sau altul în această zonă sunt legate de modul cum este perceput în zonă. Problema este valabilă şi pentru alte zone de interes ale lumii contemporane.

În plină obsesie a mişcării, emigranţii şi megaoraşele şterg vechile frontiere şi detonează statul-naţiune de pe poziţia de entitate politică centrală în mediul internaţional contemporan.

---

[540]Lee Kuan Yew, Geopolitics of babies, în http://www.koreaherald.co.kr/SITE/data /html_dir/2005/09/03/200509030003.asp.

[541]M.E. Ahrari, James Beal, *The New Great Game in Muslim Central Asia*, în McNair Paper, no. 47, January 1996.

În anul 2050, populația Asiei va creşte cu încă un miliard de oameni care vor popula 50 de aşezări posturbane, cu câte 20 de milioane de locuitori fiecare[542]. Specialiştii n-au ezitat să anunțe apariția geopoliticii oraşelor sau chiar a străzii[543]. Analistul militar american Geoffrey Demarest de la Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, KS., aprecia că, în viitorul nu prea îndepărtat, vor apărea actori nonclasici, de la cei financiari până la crima organizată, care se vor opune puterii legitime a statului[544]. Marile aglomerări urbane din America Latină se confruntă cu un tip de comportament socio-politic al unor grupuri umane care ar putea fi asociat acțiunii de tip geopolitic.

Evenimentele dramatice generate de *uraganul Katrina* arată că evenimentele pot scăpa de sub control, chiar şi în cea mai sofisticată şi dezvoltată superputere. Bandele de răufăcători au pornit o adevărată luptă de gherilă urbană împotriva poliției din oraşul New Orleans. A fost necesară intervenția armatei federale pentru a aduce situația sub control[545].

Dispariția confruntării geopolitice generată de ecuația bipolară a războiului rece n-a însemnat, din păcate, şi dispariția rivalităților geopolitice, ci doar sofisticarea lor sau materializarea în alt tip de provocări.

Disparitățiile demografice constituie unul dintre elementele care evidențiază aceste aserțiuni. Paul Kennedy observa şi el că populația nu creşte în acelaşi ritm pe toată suprafața planetei. Aproape 95% din preconizata creştere a populației se va concentra în cele mai sărace zone ale globului – India, China, America Centrală

---

[542]Nathan Gardels, *op. cit.*, p. 135.
[543]Luke Desforges & co, New York Field Trip, 2003, in http://users.aber.ac.uk/zzp/nyork1.htm.
[544]Geoffrey Demarest, *Geopolitics and Urban Armed Conflict in Latin America, in Small Wars and Insurgencies*, Vol. 6, No.1 (Spring 1995).
[545]Curt Weldon, The Geopolitics of Katrina, www.freerepublic.com/focus/fr/t-foreign/br; Stephen Zunes, *Hurricane Katrina and the War in Irak*, în The Progressive Response 6 September 2005 Vol. 9, No. 19.

şi Africa[546]. În societăţile dezvoltate populaţia fie creşte imperceptibil, fie scade implacabil, ca în Franţa, Italia şi Japonia.

Bogăţia planetei şi, ce este mai important, capitalul său[547], oamenii de ştiinţă, universităţile, institutele de cercetare şi dezvoltare sunt situate în societăţile stagnante. Societăţile tinere (60% din populaţia Keniei are sub 15 ani) sunt lipsite de resurse, subdezvoltate şi subeducate, cu un indice de violenţă ridicat. Prăbuşirea Rwandei şi a Somaliei oferă poate o „mostră” de ceea ce se poate întâmpla în regiunile unde populaţia este cu mult mai mare decât resursele de hrană, iar infrastructura cu mult mai proastă decât în zorii secolului XX.

Aceste clivaje, potrivit lui Paul Kennedy, pot fi identificate ca linii ce despart sudul Europei de nordul Africii, populaţiile slavice de cele nonslavice din Asia, Australia de Indonezia[548]. După cum estimează specialiştii, în aceste spaţii ale sărăciei trăiesc milioane de oameni a căror viaţă depinde de ajutorul alimentar de urgenţă acordat de *World Food Program*. Apoximativ 40 de milioane de oameni, la jumătatea deceniului zece al secolului trecut, erau în grija organizaţiilor specializate ale ONU[549], cifra crescând la peste 60 de milioane în anul 2002[550]. Statisticile arată că pentru aceste zone costul operaţiunilor pentru ajutoarele alimentare de urgenţă au crescut continuu fără ca să se producă măcar o ameliorare a problemelor ridicate de sărăcie şi subdezvoltare[551].

Dacă nu se echilibrează aceste clivaje, dacă nu dispar unele false percepţii potrivit cărora “nordul” este vinovat de

---

[546]Apud Nathan Gardels, *op. cit*., p. 149.
[547]Emmanuel Todd, *op. cit*., pp. 123-126.
[548]Paul Kennedy, *Suprapopularea dezechilibrează planeta*, în Nathan Gardels, *op. cit*., p. 149.
[549]Mark W. Charlton, *Famine and the Food Weapon: Implications for the Global Food Aid Regime*, în The Journal of conflict Studies, Volume, XVII, no. 1, Spring 1997.
[550]http://www.oromoliberationfront.org/joint_statement_by_onlf_and_olf.htm.
[551]FAO, Food Aid in Figures, Volume 11 (1993), Table 39.

sărăcia “sudului”, atunci este posibil să asistăm la apariția unei “falii geoplitice” care să se transforme în război permanent. Apologeții terorismului aduc în fața susținătorilor şi asemenea tipuri de argumente, şi nu de puține ori reuşesc să convingă. Un studiu publicat de Biroul de coordonare al afacerilor umanitare al ONU arăta că populația din zona Sahelului, de exemplu, constituie o bază de recrutare a teroriştilor de către Al-Queda[552]. Aboubacrim Ag Hindi, profesor la Universitatea Bamako din Mali, aprecia că “*foamea şi nu convingerile religioase sau ideologia îi determină pe aceşti oameni să se înroleze în organizațiile teroriste*”[553].

Din punct de vedere polemologic, Gaston Bouthoul avertiza, încă din anii ’60, că o creştere demografică accelerată, corelată cu o criză a dezvoltării, poate să conducă la apariția spiritului de agresivitate şi a impulsurilor războinice pentru unele comunități[554].

Analiza evoluțiilor demografice din ultimii ani evidențiază că nu violența caracterizează concentrațiile masive de populații, ci tendința lor de a părăsi regiunea de rezidență. Problema migrației legale dar mai ales ilegale va fi, de acum înainte, mereu în centrul analizelor geopolitice şi geostrategice[555]. Ea nu este nouă şi nici factorii care o generează nu sunt alții în raport cu migrațiile din secolul trecut.

Migrația contemporană se caracterizează prin dinamică foarte ridicată şi timp extrem de redus de deplasare de la un loc la altul. Statisticile ONU arată că aproximativ 175 de milioane de oameni sunt în postura de imigranți, 145 de milioane au intrat în această postură prin părăsirea țării de origine, iar 30 de milioane au devenit “străini de propria țară” prin prăbuşirea sau dezintegrarea unor state, cum a fost cazul URSS sau al RSF Iugoslavia. 86 de

---

552 http://www.irinnews.org/report.asp?ReportID=43679&SelectRegion=West_Africa.
553 Ibidem.
554 Gaton Bouthoul, *La Surpopulation*, Payot, Paris,1964, p. 48.
555 Gorgi Pkhakadze, *Geopolitics of migration*, în Geopolitica, nr. 1(5), an IV, 2005, pp. 63-78.

milioane din totalul imigranților au un loc de muncă stabil[556], însă condițiile de viață şi asigurările de sănătate sunt de multe ori precare.

Pe de altă parte, globalizarea economică care pune în discuție granițele politice şi rolul statului național în gestionarea problemelor sociale sau de mediu, universalizarea drepturilor omului vor produce modificări în raporturile "clasice" autohton-imigrant. Care vor fi gradele de toleranță/intoleranță reciprocă? Asocierea la procesul migratoriu a unor fenomene extrem de complexe, cum ar fi terorismul, a generat, de exemplu, o criză de soluții viabile pentru guvernul britanic după producerea atentatelor teroriste din iulie 2005.

Vom asista la apariția unei geopolitici a spațiului de proximitate? Tradițional, granițele dintre state exprimau în primul rând delimitări politico-teritoriale; astăzi, granița economică sau culturală aproape că nici nu mai poate fi suprapusă, în nici un fel, peste cea politico-teritorială. Dezbaterile pe această temă în SUA sunt edificatoare[557].

Un alt element important al dimensiunii demografice a spațiului în geopolitică este calitatea forței de muncă, prețul la care aceasta poate fi cumpărată, nivelul de educație al oamenilor şi, nu în ultimul rând, mentalitățile şi stereotipurile ce caracterizează populația dintr-o zonă geografică de interes pentru un actor, fie el clasic sau nonstatal.

Analizele centrate pe calitatea populației operează cu Human Development Index (HDI)[558], care include, pe lângă nivelul de educație şi cheltuielile cu sănătatea publică, numărul de locuitori ce revine unui medic, speranța de viață, indicele de

---

[556]Ibidem, p. 66.
[557]George Friedman, *The Geopolitics of Immigration*, în http://www.paginedidifesa.it/2004/friedman_040116.html.
[558]K. Fatehi, *International Management: A cross-cultural perspective*, London, Prentice Hall, 1996, p. 121.

mortalitate infantilă, caloriile consumate în medie de un cetăţean, numărul de automobile la 1000 de locuitori, cheltuielile de şcolarizare în PIB etc. Din această perspectivă putem observa, de exemplu, că HDI în Japonia este 98, în timp ce în India este doar 31, Indonezia, 51, China, 57 etc.[559] J. H. Dunning observa că regiunile cu o populaţie educată, dar cu preţuri scăzute în ceea ce priveşte forţa de muncă, sunt foarte atractive pentru marile companii comerciale[560], disputa şi rivalităţile geopolitice pentru întâietate pe o piaţă ieftină a forţei de muncă trebuie luate în calcul.

Nu trebuie omis din analiză nici mentalităţile şi stereotipurile care contribuie la formarea *imaginii Celuilalt.* Atitudinea faţă de *Străin* este importantă pentru cunoaşterea gradului de toleranţă al comunităţii locale faţă de actorii care vin în regiunea respectivă. Acest element al analizei este complet eludat de studiile clasice de geopolitică. Nici Mackinder, nici Mahon, Spykman etc. nu precizau care sunt raporturile dintre actorul care doreşte să stăpânească Hearthland-ul şi populaţia din acest spaţiu. Crizele din Asia Centrală, Orientul Mijlociu, America Latină demonstrează că este necesară o foarte bună cunoaştere a istoriei, tradiţiilor şi mentalităţilor care caracterizează populaţiile din câmpul geopolitic.

SPAŢIUL ECONOMIC, în analiza comportamentului actorilor în câmpul geopolitic, este, astăzi, un element vital pentru înţelegerea mutaţiilor provocate de globalizarea şi regionalizarea lumii. În opinia unor specialişti, după încheierea războiului rece, rivalitatea

---

[559]R. Jacob, *Open for Business*, în “Fortune”, 10 August 1992, pp. 20-24.
[560]J. H. Dunning, *Explaining changing patterns of international production*: In defense of the eclectic theory, Oxford Bulletin of Economics and Statistics, volume 4, no 44, 1979, pp. 269-295.

ideologică a fost înlocuită cu rivalitatea economică[561], astfel că centrul de greutate al analizei a fost mutat de pe strategia militară pe disputa de interese economice. Nici o economie modernă nu mai poate fi cantonată înăuntrul granițelor unei țări şi, prin urmare, confruntarea nu se mai produce doar între actorii clasici – statele naționale.

Integrarea în economia transnațională implică, după unii analişti[562], în chip necesar slăbirea autorității statului-națiune, întrucât acesta trebuie să facă loc actorilor independenți de stat. Corporațiile transnaționale exercită o influență semnificativă asupra schimburilor economice naționale, regionale, subregionale şi internaționale. Prin urmare, granițele politice şi-au pierdut caracterul autarhic al secolului trecut.

Apare tot mai frecvent întrebarea dacă în structura spațiului economic contemporan se mai poate distinge granița dintre intern şi extern, dintre micro şi macro, atunci când se analizează interdependența economică. Spațiul economic este perceput astăzi tot mai mult ca o "lume fără margini". [563]

Rivalitățile de interese din sfera economicului au luat amploare şi au crescut în intensitate în ultimul deceniu al secolului al XX-lea şi începutul celui următor, încât unii analişti consideră că lumea se găseşte într-o tranziție globală. Edward N. Luttwak afirmă că asistăm la trecerea "*de la lumea*

---

[561]Edward Luttwac, *From Geopolitics to Geo-economics. Logics of Conflict*, Grammar of Commerce; The Endangered American Dream, Simon & Schuster, 1993, (Traduction en français, *Le rêve américain en danger*, Paris, Odile Jacob, 1995); Pascal Lorot, *De la géopolitique à la géoéconomie*, Revue Française de Géoéconomie, N°1, mars 1997, p. 29. Paris, Economica, 1997.
[562]Chai-Anan Samudavanija, *Eludarea statului asiatic*, în Nathan Gardels, *op. cit*., p.191.; Robert E. Hunter, *Global Economics and Unsteady Regional Geopolitics*, în http// www.ndu.edu/inss/books/Books2001/Global.
[563]Gerard Dussouy, *op. cit*., p. 175.

politică caracterizată prin raporturi internaționale interstatale la o lume a afacerilor care ignoră frontierele actuale".[564]

Lumea de mâine va căpăta o cu totul altă configurație decât cea de ieri, care nu era condiționată de interacțiuni economice transfrontaliere şi era centrată pe spațiul politic de suveranitate. În competiția pentru resurse, strategiile comerciale le vor înlocui pe cele militare, puterea financiară va substitui puterea armelor, iar bursele financiare vor avea aceeaşi valoare ca şi bazele militare. În cuvintele aceluiaşi reputat analist american, Edward N. Luttwac, "logic of conflict" va fi înlocuit cu "grammar of commerce".[565]

Spațiul economic pare să devină prioritar în disputa de interese, lucru ce i-a făcut pe unii analişti să afirme că asistăm, în fapt, în relațiile internaționale, la tranziția de la geopolitic la geoeconomic[566].

Din perspectiva clasică a analizei geopolitice, spațiul economic este perceput ca fiind disputa pentru controlul "piețelor" de aprovizionare/desfacere. Interesele vitale ale actorului predominant în secolul XX – statul erau atât de legate de controlul unor *spații economice*, încât atunci când libertatea de mişcare şi accesul la materiile prime strategice erau puse în discuție, se ajungea la conflicte şi crize dintre cele mai grave.

După ce şocul crizei energetice din anii '70 a arătat cât de dependent este Occidentul de petrolul din zona Golfului Persic, SUA au considerat Golful spațiu de interes politico-militar major pentru politica lor externă[567]. Invadarea Kuwaitului de către Irak, în august 1990, a proiectat regiunea în prim-planul

---

[564]Edward Luttwak, *From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce*, National Interest, Summer 1990, pp. 17, 19. Cf. Luttwak, The Endangered American Dream: How to Stop the United States from Becoming a Third-World Country and How to Win the Geo-Economic Struggle for Industrial Supremacy (New York: Simon and Schuster, 1993).
[565]Ibidem.
[566]Ibidem.
[567]David E. Long, *Golful Persic – o viziune neglobalistă*, în "From Globalism to ...", p. 38.

atenției Occidentului. Conducerea Casei Albe a acționat pentru a sili Irakul să se retragă din teritoriul ocupat.

Pentru prima dată de când Golful era tratat, în politica americană, ca zonă distinctă de interes, factorul cu impact asupra securității nu mai era pericolul sovietic, ci o evoluție care amenința securitatea aprovizionării Vestului cu petrol din Golf[568]. Interese de securitate, dar în egală măsură de ordin energetic au determinat SUA şi Marea Britanie să se implice major, în primăvara anului 2003, pentru răsturnarea de la putere a lui Saddam Hussein.

SPAȚIUL ECONOMIC în geopolitica şi geostrategia contemporană are tot mai mult un caracter integrat. Cuprinde "piața" de aprovizionare cu materii prime şi energie, o foarte complexă rețea de producție a bunurilor de consum şi de distribuție a acestora, dar şi un sistem financiar şi monetar cu o dinamică foarte ridicată[569]. Natura intereselor aflate în dispută /convergență este cea care, la un moment dat, particularizează spațiul economic contemporan.

Resursele de materii prime au fost dintotdeauna un obiect al disputelor între actori datorită distribuției inegale a acestora pe glob.

Dată fiind contribuția esențială a diferitelor resurse materiale, pe cale de epuizare, la prosperitatea economică a unui mare număr de state/alți actori şi posibilitatea apariției unor obstacole în fluxurile comerciale cu aceste resurse, *asigurarea accesului la resurse* a fost şi este un obiectiv major. Acest fapt nu este o caracteristică numai a lumii contemporane.

Potrivit lui Tucidide, acum 2.500 de ani, cauzele unui conflict între locuitorii insulelor Thasos şi atenieni au fost neînțelegerile cu privire la exploatarea unei mine[570].

În epoca modernă şi contemporană, problema resurselor de materii prime şi de hrană se pune cu şi mai multă acuitate.

---

[568]Ibidem.

[569]Gerard Dussouy, *op. cit.*, p. 174.

[570]Apud Peter H. Gleick, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 190.

Accesul şi controlul acestor resurse în anumite zone au tensionat sau chiar au deteriorat grav echilibrul sistemului relaţiilor internaţionale. În viziunea strategilor şi a oamenilor politici, resursele erau considerate: obiectiv strategic, ţintă în situaţii conflictuale sau instrument de ducere a războiului[571].

În ultimii ani, o serie de materii prime considerate de importanţă vitală – minereurile neferoase (platina, molibdenul, titanul ş.a.), sursele de energie (în special hidrocarburile) şi o parte din cereale (grâul, de exemplu) – au devenit mijloace de presiune şi constrângere pentru unii din actorii vieţii internaţionale[572]. La 4 ianuarie 1980, preşedintele J. Carter a decis să impună embargo pentru grâul exportat către URSS, ca o sancţiune faţă de invadarea de către sovietici a Afganistanului. Ulterior, embargoul a mai fost folosit, de exemplu, pentru o serie de ţări în cazul crizelor din Golful Persic şi din fosta Iugoslavie.

Situaţii deosebite s-au semnalat în ceea ce priveşte problema apei în unele zone ale Golfului. Amenajările făcute de către Turcia pe râul Eufrat (barajul Ataturk) au generat serioase preocupări în zonă. Apa a devenit o "armă" pe care Turcia o poate folosi împotriva Siriei şi Irakului. Se estimează că, în momentul finalizării tuturor proiectelor în sectorul turc al fluviului Eufrat, cantitatea de apă de care beneficiază în prezent Siria va fi cu 40% mai mică. În cazul Irakului, reducerea tinde către 80%[573].

În primele zile ale primului război din Golf s-a discutat la ONU despre sistarea aprovizionării cu apă din Eufrat a Irakului, prin închiderea barajelor de pe teritoriul Turciei[574]. Deşi nu s-a procedat la punerea în practică a ameninţării, mesajul a fost clar: apele Eufratului pot fi folosite ca *"armă"* pentru a pedepsi Irakul agresor.

Utilizarea inechitabilă a resurselor naturale afectează interesele unor actori şi poate conduce la stări tensionale în câmpul geopolitic.

---

[571]Thomas C. Schelling, *op. cit.*, p. 24.
[572]Marenches, *Atlas géopolitique*, p. 115.
[573]Peter H. Gleick, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 192.
[574]Ibidem.

Energia oferă, probabil, exemplul cel mai concludent. Cantitatea de energie ce revine pe cap de locuitor în țările industrializate este de şapte ori mai mare decât în țările în curs de dezvoltare. În raportul țări bogate – țări sărace, decalajul este mai grav. Marile fluxuri pe care circulă astăzi petrolul şi cărbunele în lume sunt cât se poate de relevante în acest sens şi arată clar că, în unele cazuri, spațiul de suveranitate al unui actor devine spațiu economic pentru alt actor.

Interesele unui actor A pot fi atât de dependente de un spațiu economic care constituie cel mai adesea spațiul de suveranitate al unui alt actor – să zicem B – încât neputința de folosire, în suficientă libertate, a resurselor de care dispune B, de pildă materii prime sau alimentare, poate antrena conflicte şi crize internaționale din cele mai serioase.

O particularitate a actualei etape constă în faptul că, astăzi, statele sunt actorii care, virtual, ocupă *întregul spațiu politic mondial*, însă, practic, doar numai o *fracțiune* din *totalul spațiului economic*[575]. Acest lucru a fost posibil datorită decalajului tehnologic enorm care există între actorii clasici – statele, dar mai ales datorită creşterii fără precedent a activităților economice ale actorilor nonstatali, în special corporațiile transnaționale. În 1998, de exemplu, numărul întreprinderilor transnaționale depăşea cifra de 45.000, cu peste 128.000 filiale în întreaga lume[576].

Cifra de afaceri a primelor două companii transnaționale – General Electric, Shell, Royal Dutch – depăşea 160 de miliarde de dolari, superioară PIB-ului pentru economia multor state naționale[577]. Aglomerarea capitalului pare să fie o caracteristică a lumii contemporane. Unele din aceste companii au un indice de transnaționalitate de peste 90%, cum este cazul companiei Seagram Company cu sediul în Canada sau a companiei petroliere Petroleus

---

[575]Sergiu Tămaş, *op. cit.*, p. 228.
[576]http://r0.unctad.org/en/press/pr2778fr.htm.
[577]Ibidem.

din Venezuela[578]. De altfel, trebuie precizat că din primele 100 cele mai dezvoltate companii, 51 sunt transnaționale. Unele din acestea depăşesc ca mărime unele economii naționale. Mitsubishi, de exemplu, este mai mare decât economia Indoneziei, iar General Motors depăşeşte economia daneză[579].

Acest fapt este vizibil mai ales în cazul spațiului comercial şi financiar, care a intrat în faza de globalizare încă înainte de sfârşitul războiului rece[580]. În anul 2001, de exemplu, în ansamblul spațiului economic 70% era ocupat de finanțe şi comerț[581]. Nu puțini sunt aceia care consideră că acest fapt nu este un lucru tocmai pozitiv pentru economia mondială. Emmanuel Todd crede că, atunci când partea financiară o depăşeşte pe cea comecială, economia poate fi împinsă către neproductivitate şi activități "sterile" din punct de vedere al producției de bunuri de consum[582]. Gerard Dussouy apreciază că acest fapt va permite marilor actori financiari să creeze noi instrumente care să paraziteze economia reală/productivă[583].

Spațiul economic, în analiza fenomenului geopolitic contemporan, este dominat de coexistența actorilor clasici cu cei nonstatali. În unele cazuri, coexistența poate fi pozitivă şi poate să ducă la cooperare reciproc avantajoasă, dar în altele, ea poate fi concurențială sau conflictuală şi atunci intră în joc, pentru apărarea intereselor proprii, armele specifice domeniului economic, cel mai adesea cele ale comerțului – restricții de import, taxe, embargouri etc. – dar şi cele financiare[584].

---

[578]Ibidem.
[579]http://www.globalpolicy.org/socecon/tncs/top200.htm.
[580]Charles- Albert Michalet, *L'economie mondiale en 1980: vers l'eclatement du system centre-peripherie, revue tiers monde*, tome XXI, no. 81, janvier-mars 1980, pp.77-85; A. T. Kearney, *State of the Space Industry*: 1998 Outlook (Bethesda, Md.: Space Publications, 1998), p. 9.
[581]A. T. Kearney, *op. cit.*, p. 11.
[582]Emmanuel Todd, *op. cit.*, pp. 118-127.
[583]Gerard Dussouy, *op. cit.*, p. 181.
[584]Ibidem, p.128.

Interesul actorilor pentru acces sau controlul unui spațiu economic nu este dat numai de potențialul natural al unei zone sau alta, ci şi de *capacitatea* acelui spațiu de a absorbi investițiile străine, valoarea pieței de muncă şi de bunuri, rețeaua căilor de comunicație, raportul dintre piața externă şi cea internă[585].

Prin metoda riscului de țară (country risk) se evaluează climatul economic şi implicit interesul/noninteresul pentru un anume spațiu. Această metodă constă în utilizarea unei scări de notare de la 1 la 100, cu cinci clase de risc: A, B, C, D, E. Gradul de risc este proporțional cu numărul de puncte[586].

Țări precum Japonia, SUA, Germania sunt considerate cu risc foarte scăzut, iar țări cu un număr mare de puncte sunt situate în grupa al cărui coeficient de risc poate ajunge la 100%. În spațiile economice în care riscul de țară este mare, interesele actorilor scad deoarece din aceste spații nu pot fi recuperate cheltuielile provocate de ceea ce specialiştii numesc expansiunea economiei comerciale. Prin acest proces al expansiunii, economiile dominante aparțin actorilor puternici ce controlează spațiile economice ale actorilor plasați la periferia ecuației de putere. Rezultă un fenomen de periferizare a anumitor spații, unde se dezvoltă *subeconomii redistributive*[587].

Statele puternice, în opinia lui T.K. Hopkins, inițiază şi dezvoltă procese metropolitane, cele slabe inițiază şi dezvoltă, pentru ele, procese periferiale[588]. În acest mod, spațiile mai puțin dezvoltate din punct de vedere economic devin dependente de cele puternic dezvoltate, fără să se obțină vreun beneficiu. Acelaşi T. K. Hopkins observă că, de obicei, actorii din spațiile economice dominante creează tipuri de firme şi subsisteme, în

---

[585]A se vedea, pe larg, partea a VII-a, *Frontiera economică*, de Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *op. cit.*, pp. 59-104.

[586]*Economia politică*, Editura Economică, Bucureşti, 1995, p. 27; Charles Goldfinger, *La geofinance*, Paris, 1986, pp. 103-145.

[587]Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *op. cit.*, pp. 70-71.

[588]T. K. Hopkins şi alții, *World System Analisis - Theory and Methodology*, Beverly Hills, London, p. 13; apud Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *op. cit.*, p. 70.

spațiul dominat, nu pentru a servi progresului economic local, ci pentru a "drena" surplusul local către "metropolă"[589].

Acest fapt se întâmplă, în opinia lui A.G. Frank, deoarece "*proprietatea era străină, profiturile au tins şi tind în genere să se repatrieze sau să fie reinvestite doar în cadrul <<enclavei>>, ocolind orice alte utilizări în cadrul țării-gazdă*"[590]. În America Latină, de exemplu, între anii 1950-1970, repatrierea capitalurilor a fost, în raport cu investițiile provenite din spațiile dominante, de peste trei la unu. Comportamentul actorilor în spațiile economice dominante este diferit de cel manifestat în spațiile economice periferice. În primul caz, au o conduită "autocentrată", orientată spre dezvoltarea internă, pe când în cea de-a doua situație, dependența de "metropolă" le dictează o atitudine extravertită, precum şi subordonarea față de necesitățile şi "evoluțiile" centrului[591].

Din această perspectivă, spațiile economice ale actorilor aflați în primele locuri în ierarhia ecuației de putere vor fi întotdeauna mai mari decât spațiul lor de suveranitate. Nevoile funcționale şi poate, uneori, chiar de imagine vor determina ca această categorie de actori să-şi ia toate măsurile, inclusiv militare, la nevoie, pentru a-şi apăra spațiile economice din care se aprovizionează cu resurse naturale, unde au plasate mari capitaluri investiționale sau unde au o piață de desfacere sigură.

Spațiul economic mondial contemporan este departe de a fi omogen. Competiția pentru supremație în acest spațiu atinge cote tot mai ridicate de dinamism, indiferent dacă ea are loc între marile "blocuri" comerciale sau financiare. Astăzi, trei

---

[589]Ibidem.

[590]A.G. Frank, *Lumpen-bourgeoisie et lumpen-développment*, Maspero, Paris, 1971, p. 107; apud Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *op. cit*., p. 77.

[591]A se vedea, pe larg, Michel Beaud, *L'economie mondiale des annés ´80*, Paris, La Découverte, 1990, pp. 24-30; Marie Françoise Durand, Jacques Levy, Denis Rétaille, *op. cit*., pp. 91-101.

mari blocuri economice şi comerciale – ALENA, UE, ASIA – sunt în concurenţă pentru supremaţie[592]. Aceste regiuni economice gravitează fiecare în jurul unui actor “hegemon”, respectiv SUA, Germania-Franţa şi Japonia.

În interiorul acestor regiuni/blocuri se dezvoltă o economie-univers cu centru şi periferie[593], care presupune relaţii ambivalente – cooperare, dar şi conflicte de interese. Acest fapt va conduce, în anumite situaţii, la apariţia rivalităţilor geopolitice, deoarece capacitatea de adaptare la provocările globalizării va fi mai mică în periferie. Acest fapt nu exclude ca relaţia dominantă să fie cea de tip cooperant şi nu conflictual; UE este un exemplu relevant. Acest lucru i-a determinat pe unii analişti să aprecieze că deja asistăm la naşterea unui anumit tip de modelare economică bazată pe teoria “autocentrării”.[594]

Rivalităţile geopolitice vor fi mai pregnante în relaţiile dintre centrele acestor blocuri economice. Opinia publică s-a obişnuit cu noţiuni care ţin de strategia militară şi nu de logica marketingului: războiul textilelor, războiul oţelului, al automobilului etc.

La nivelul economiei globale, “triada” apare ca *Centru,* iar restul, *Periferie*. În comerţul mondial disparităţile dintre centru şi periferie sunt frapante. Valoarea exporturilor UE şi ale SUA, de exemplu, în totalul comercial modial, este de aproximativ 45%, respectiv 16%, în timp ce al Africii este de doar 2%[595]. Din această perspectivă există posibilitatea ca între centru şi periferie să apară tensiuni şi rivalităţi geopolitice care să conducă şi la crize. Sigur, acestea nu se vor desfăşura în schema logică propusă în anii războiului rece de economiştii

---

[592]Gerard Dussouy, *op. cit.*, p. 192; Gyula Csurgai *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 4.
[593]*O lecţie de istorie cu Fernand Braudel*, trad. Maria Pavel, Editura Corint, Bucureşti, 2002, pp. 147-148.
[594]Gerard Dussouy, *op. cit.*, p. 198.
[595]Gyula Csurgai, *op. cit.*, p. 5.

marxişti, dar nici nu putem să le eliminăm odată cu respingerea modelului marxist.

Resursele de energie sunt plasate în periferia economiei globale, iar *Triada* este tot mai mult presată de competitori aspiranţi la rangul de mare putere – China, Federaţia Rusă, dar nu sunt de neglijat nici alte state cum ar fi India şi un actor ce pare greu de definit în termeni clasici, dar tot mai prezent în analize, *lumea islamică.*

În disputa pentru controlul spaţiului energetic şi cel al resurselor alimentare şi de apă aceşti actori nu sunt de neglijat. Nu trebuie neglijate nici reacţiile/strategiile pe care aceşti actori le pot avea în disputa de interese. Incapacitatea tehnologică, imagologică, financiară ar putea să-i împingă spre soluţii care nu se încadrează în logica şi aşteptările specialiştilor militari occidentali.

SPAŢIUL SPIRITUAL în fenomenul geopolitic contemporan poartă pecetea unei anumite civilizaţii. Adesea se vorbeşte despre civilizaţia Europei, Asiei, Orientului fără să se poată preciza cu exactitate frontiera care desparte aceste civilizaţii. Dacă, în cazul spaţiului politic, frontiera poate fi definită ca o simplă *izobară politică* ce desparte două populaţii, frontierele culturale au o cu totul altă natură[596] şi nu pot fi trasate cu exactitate deoarece liniile de separaţie între diferite spaţii de cultură şi civilizaţie sunt în continuă mişcare.

Întrepătrunderea este un proces natural pentru toate timpurile şi toate matricele de cultură şi civilizaţie. Mircea Eliade constată că *"Frontierele acestea nu implică de altfel nici o depreciere a realităţilor care încep dincolo de ele. Ele ne arată pur şi simplu* că dincolo *se întinde o altă lume, o lume care nu mai e a noastră."*[597]

[596] Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *op. cit.,* vol. I, p. 332.
[597] Mircea Eliade, *Împotriva deznădejdii*, volum îngrijit de Mircea Handoca, Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 154.

Înlăuntrul unei civilizaţii, istoria a marcat nenumărate linii de forţă şi câteodată a delimitat câteva zone privilegiate[598], pentru că lumea organizată în colectivităţi umane nu a evoluat sincron[599]. Întotdeauna au fost spaţii caracterizate prin protocronie, cu forţe care au anticipat noile linii de dezvoltare istorică pentru sute sau mii de ani. Aşa a fost cazul civilizaţiei greceşti şi apoi romane pentru antichitate, al celei bizantine şi apoi islamice pentru evul mediu, şi al celei occidentale pentru epoca modernă sau civilizaţia euroatlantică pentru contemporaneitate.

Aceste forţe au luat forma unor blocuri *psihomentale* profunde, capabile de a prelua conducerea lumii, a-i impune direcţia de înaintare, pulsul şi tiparele de organizare a vieţii individuale şi colective. Asemenea blocuri psihomentale au fost pe rând: umanismul renascentist, raţionalismul prerenascentist, individualismul, iluminismul, materialismul, istoricismul, utilitarismul, intelectualismul, liberalismul şi socialismul (marxismul). Asemenea conglomerate modelează o epocă deoarece nucleul acestor blocuri este alcătuit din forţe sociale (clase, categorii, grupuri etc.), capabile să impună timpului istoric propriile interese, structuri sufleteşti şi mentale – adică toată gama de sentimente, interese, dorinţe, idei, reprezentări[600].

Spaţiul politic al unui popor/grup de popoare la frontiera sau în interiorul unei asemenea forţe spirituale, fie ea religie sau ideologie, este modelat în conformitate cu propriile sale linii de forţă.

Roma, de exemplu, şi-a pus "sigiliul" său şi dincolo de graniţele politice, adică în afara spaţiului său de suveranitate. Exemplu elocvent a fost chiar romanizarea geto-dacilor. Vaste arii geografice din regatul lui Burebista n-au intrat în componenţa

---

[598]Ibidem.

[599]A se vedea, pe larg, Ilie Bădescu, *Timp şi cultură*, Bucureşti, 1988, pp. 164-265; Joseph K.Zecbo, *Les Identités culturelles africaines*, Genéve-Afrique, 1985, pp. 7-23.

[600]Ilie Bădescu, *Geopolitică şi religie - Insurecţii religioase în secolul XX. Insurecţia euxiniană*, în "Euxin. Revistă de sociologie, geopolitică şi geoistorie", nr. 1-2/1997, pp. 19- 21.

Daciei romane – Maramureşul, Basarabia, o parte din Muntenia, dar procesul de romanizare a fost unitar, dovadă unitatea limbii române. A acționat aici prestigiul civilizației romane şi forța, vitalitatea unei noi religii ce se năştea în Imperiul Roman, creştinismul.

Indiscutabil, şi creştinismul, ca de altfel şi celelalte mari religii ale evului mediu, a influențat decisiv spațiul politic european. Bunăoară, în formula de autointitulare a domnitorilor români rezida întreaga legitimizare politică şi organizare a statului. "*Io Ştefan, domn a toată Țara Moldovei din Mila lui Dumnezeu...*" ținea loc de alegerile libere şi democratice ale timpurilor moderne.

Criza catolicismului a făcut loc marilor ideologii, acelor "*blocuri psihomentale*" cum le numeşte profesorul Ilie Bădescu[601] sau "*blocuri istorice*" după G. Sorel[602], care au modificat radical structura spațiului politic medieval european. În Europa modernă a apărut *"o nouă ordine care a funcționat în lume ca o constrângere limită"*[603], de fapt o nouă structură globală a lumii, un mare conglomerat, cu o anumită unitate în marea sa diversitate de la Vladivostok până în California. Profesorul I. Bădescu afirmă că *"dincolo de nuanțe, este pragmatism în Americi, utilitarism în Anglia, hedonism combinat cu cartezianism (intelectualism) în Franța, raționalism individualist combinat cu practicism bismarkist în Germania etc. Acest mare conglomerat pozitivist aşteaptă de la cei un miliard de oameni, din care şase sute de milioane sunt cuprinşi doar între Elba şi California, o acceptare necondiționată, o încredere de tip religios în postulatele sale"*.

Geopoliticienii au sesizat corect influența pe care o au, alături de alte forțe, *panideile* la modelarea spațiului politic al

---

[601]Ibidem, p. 19.
[602]G. Sorel, *Reflexion sur la violence*, Cf. Ilie Bădescu, *op. cit*., în *loc. cit*, p. 38, nota 9.
[603]Ilie Bădescu, *op. cit*., în *loc. cit*., p. 22.

unui actor/mai multor actori.[604]. R. Kjellen şi apoi K. Haushofer au dezvoltat cercetarea panideilor, provocând astfel o breşă decisivă în abordările clasice de geopolitică. K. Haushofer credea că "*noile metode ale ştiinţelor naturii capabile să explice caracterul şi legile lumii exterioare pot fi folosite cu succes pentru a înţelege societatea*".[605] De aici şi convingerea falsă a reputatului geopolitician că obiectivul geopoliticii era "*să inoculeze maselor prin intermediul elitei adevărata imagine a lumii*".[606]

Analiza panideilor, ca şi mişcarea centrelor de civilizaţie şi cultură în istoria umanităţii (cu fluxurile şi refluxurile cunoscute), este importantă în teoria geopolitică deoarece marile culturi şi civilizaţii au ca obiectiv vocaţia expansiunii. Statul/statele sau alţi actori ai fenomenului geopolitic contemporan au tendinţa de a folosi, pe lângă alte instrumente, şi matricea culturală, drept vector pentru impunerea propriilor structuri politice sau dominaţia economică într-un spaţiu. Printre cele 32 de caracteristici geopolitice, considerate de analistul Geoffrey Parker[607] definitorii pentru un stat dominant în domeniul cultural-spiritual, sunt controlul asupra *"locurilor sacre"* ale culturii şi impunerea uniformizării economice, politice şi culturale. Prin urmare, modelul geopolitic al dominaţiei, obţinut de analistul american prin studierea comportamentului politic, economic şi spiritual al Statului Otoman, Spaniei, Austriei, Franţei şi Germaniei în secolele XI-XIX, are în vedere posibilitatea interacţiunii dintre două culturi, în care una este dominantă (centru) şi alta dominată (periferie).

Fără să promoveze autarhia în viaţa spirituală românească, Mihai Eminescu a combătut tendinţele de transformare a spaţiului

---

[604]A se vedea, pe larg, Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *op. cit*., vol. II, pp. 129-151; 240-333; Claude Raffestin, Dario Lopreno et Ivan Pasteur, *op. cit*., pp. 77-128.
[605]Issiah Berlin, *A contre-courant*, Albia Michel, Paris, 1988, p. 347.
[606]Apud Claude Raffestin, Dario Lopreno et Ivan Pasteur, *op. cit*., p. 128.
[607]G. Parker, *The Geopolitics of Domination*, London, 1988; apud Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *op. cit*., vol. II, pp. 159-169.

spiritual-cultural românesc în periferia civilizației occidentale. Făcând un scurt istoric al modului cum s-a produs introducerea formelor civilizației apusene în România, după jumătatea secolului al XIX-lea, poetul național constata că "*s-a lățit obiceiul de a nu gândi nimic din proprie inițiativă şi de a ține ca orbul de gard de cărți străine care, mai cu seamă în materia mişcătoare şi pretutindeni alta a economiei poporului, nu au decât o valoare relativă care sunt răsărite din reflecțiunea asupra unor stări de lucruri cu totul altele de cum sunt ale noastre*".[608]

Într-un articol publicat la 22 iunie 1882, Mihai Eminescu era uimit "*de risipa, de irosirea de puteri vii ce se face în această țară*"[609], pentru a se crea forme de cultură goale, de prisos. Combătând pe "*fiecare băiet ud după urechi, care-a-nvățat două buchii la nemți ori la francezi, fiecare om la noi ce-a venit cu cultură străină se crede îndreptățit, ba chiar dator de a da lecțiuni poporului şi de a şti toate acelea mai bine decât dânsul*"[610], analistul Eminescu avertiza elita politică românească de faptul că stadiul de barbarie apare la un popor atunci când el imită pe un altul "*în manifestațiuni exterioare de viață, fără a fi pătruns în sucul şi sângele culturii străine*".[611]

Ideile lui Eminescu erau în perfect acord cu tipul de civilizație şi forma de organizare politică a statului pe care a generat-o secolul al XIX-lea – panideea națională. Astăzi, lucrurile stau, cel puțin pentru Europa, total diferit. Multiculturalismul, subsidiaritatea şi integrarea economică sunt valori acceptate de majoritatea europenilor şi nu numai.

Acelaşi lucru se poate spune şi despre ideile politice ale altui mare spirit al veacului XX, Nicolae Iorga. Acesta, abordând rolul vitalității popoarelor în istorie, ajunge la concluzia că nu întotdeauna un actor puternic A poate să-şi impună dominația

[608]A se vedea, pe larg, I. Saizu, *Eminescu – cât veşnicia*, Iaşi, 1997, pp. 104-125.
[609]Mihai Eminescu, *Opere*, vol. 3, ed. I. Crețu, Bucureşti, 1939, p. 142.
[610]Ibidem, *Opere*, vol. XII, ed. Vatamaniuc, P. Creția, Oxana Busuioceanu, Simona Cioculescu, Anca Costa-Foru, Aurelia Creția, Claudio Dimiu, Eugenia Oprescu, Al. Oprescu (coordonator), Bucureşti, 1985, p. 145.
[611]Apud I. Saizu, *op. cit.*, p. 116.

asupra spațiului unui alt actor B în toate cele trei planuri: politic, economic şi cultural-spiritual. Grecia, cucerită politic de către romani, de exemplu, a învins pe cuceritor spiritual. S-a întâmplat ceea ce N. Iorga a definit drept "*o cucerire a cuceritorilor de către cei cuceriți*".[612] Prin forța spiritului, a marilor idei, afirma savantul român, "*noi toți cucerim fără să vrem şi noi toți suntem cuceriți fără să ne dăm seama; aceasta se petrece necontenit*".[613] Expansiunea spiritului în modelul lui Nicolae Iorga, spre deosebire de cel propus de analistul american G. Parker, nu însoțeşte automat expansiunea politică. Este adus în discuție cazul Germaniei în secolul al XIX-lea care, trăind în centre patriarhale, fără unitate, fără forță militară, a stăpânit lumea. "*Suntem cu toții supuşii lui Hegel*, conchidea Nicolae Iorga referindu-se la concepția acestuia despre stat, *chiar aceia care n-au auzit de dânsul*".[614]

Nicolae Iorga nu numai că a demontat "argumentele ştiințifice" ale şcolii ratzeliene, care a plasat la fundamentele organizării politice rasa, cultura venind pe urmă şi descinzând implacabil din aceasta[615], ci a şi demonstrat că acele *panidei*, care se armonizează perfect cu spiritualitatea unui popor şi nu sunt impuse prin forță, au şanse să supraviețuiască şi în organizarea politică a altor colectivități umane. Exemplu elocvent l-au constituit, pe de-o parte, naționalismul şi democrația – temelia organizării politice a statelor europene pentru aproape o jumătate de mileniu, iar pe de altă parte, comunismul, fascismul şi nazismul, care au constituit experimente tragice de organizare politică a unor popoare.

Încă de la constituirea primului stat socialist pe ruinele fostului Imperiu țarist, conducătorii Internaționalei a III-a comuniste (Kominternul, după prescurtarea titulaturii în limba rusă) şi-au propus să declanşeze revoluția mondială pentru crearea unei

---

[612]Ibidem, pp. 116-117.
[613]Ibidem.
[614]Ibidem, p. 118.
[615]Ibidem, p. 119.

Republici Sovietice Socialiste Mondiale[616]. S-a încercat a se face extinderea frontierei Kominterniste, nu în mod natural, prin cucerirea spațiului spiritual european de către panideea marxistă, ci prin agresarea *frontierei naționale*, într-un spațiu deja cucerit de panideile națională şi democratică, şi unde o serie de popoare de-abia îşi desăvârşeau unitatea politică. O reacție şi o ripostă la înaintarea frontierei Kominterniste a constituit-o şi intervenția armatei române în revoluția bolşevică maghiară din anii 1918-1919[617].

Gravul dezechilibru apărut în ecuația de putere pe continentul european, după încheierea celui de-al doilea război mondial, a făcut posibilă expansiunea frontierei Kominterniste până în inima Europei. Mihai Ungheanu, analizând impactul frontierei Kominterniste asupra spațiului cucerit, constata că *"pe toate palierele ființării unui popor frontiera Kominternistă a adus dezastrul, crima fizică, interdicția culturală, schimbarea fondului etno-psihologic al comunităților pe care le-a cucerit şi supus"*[618]. Regimul comunist, produs tipic al înaintării frontierei kominterniste, a impus un model social-politic, în care au fost înlocuite reperele axiologice din spațiul cucerit[619].

Prăbuşirea comunismului a produs refluxul şi apoi dispariția frontierei Kominterniste din spațiul central şi sud-est european. În acest spațiu are loc, după 1989, un proces contradictoriu.

---

[616]Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *op. cit.*, vol. I, p. 135; Pierre Broué, *Histoire de l'Internationale Communiste*, *1919-1943*, Librairie Arthéme Fayard, Paris, 1997, pp. 76-97.

[617]A se vedea, pe larg, General G.D. Mărdărescu, *Compania pentru dezrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei (1918-1920)*, Bucureşti, 1921; Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari, Campania armatei române din 1918-1919*, Bucureşti, 1994.

[618]Mihai Ungheanu, *Kominternul după Komintern*. *Teoria holocaustului cultural*, în vol. Ilie Bădescu, Dan Dungaciu, *op. cit.*, vol. II, p. 290.

[619]Milan Kundera, *Tragedia Europei Centrale*, în vol. "Europa Centrală, Nevroze. Dileme. Utopii...", pp. 234-235.

Pe de-o parte asistăm la resurecția panideilor națională şi democrată, iar pe de alta, la asaltul spațiilor naționale de către panideile *"regionalizare"* şi *"globalizare/unificare"*. Daniel Beauvois, referindu-se la impactul acestui fenomen asupra organizării politice a spațiului în discuție, remarcă: *"Întrebați-i pe politicienii ruşi, polonezi, cehi, unguri, care sunt pe cale să distrugă regimul post-stalinist, ce* paradigmă *au ei în minte? Toți vă vor răspunde: o Europă a Drepturilor Omului, construită după modelul occidental al unei Europe civilizate şi al Statului de Drept"*.[620] Din această perspectivă este greu de precizat care va fi panideea dominantă şi cum va arăta conturul granițelor şi arhitectura de securitate a Europei în mileniul al treilea.

Zona de interes geopolitic a UE se întinde cu siguranță spre Caucaz şi regiunea caspică, arealul mediteranean şi nordul Africii, însă deocamdată este greu de spus până unde se va prelungi spațiul de integrare. Decizia este una politică, dar nu trebuie omis gradul de compatibilitate spirituală şi de civilizație al zonelor vizate de procesul de extindere cu cel occidental[621].

Este prematur să credem că globalizarea media şi noile teorii care promovează multiculturalismul vor şterge automat elementele "hard" din matricea identitară a populațiilor din diferite arii de civilizație. Dincolo de atracția irezistibilă pe care o exercită Occidentul, prin nivelul său de civilizație, asupra altor colectivități umane trebuie să nu eludăm faptul că întâlnim la acestea, justificat sau nu, şi o teamă față de Occident.

Scriitorul şi analistul polonez R. Kapuscinski, analizând Lumea a Treia, ajunge la concluzia că aici subzistă un tip aparte de societate pe care el o numeşte "societate istorică."[622]

---

[620]Daniel Beauvois, *Să nu ne înşelăm asupra paradigmei*, în vol. "Europa Centrală...", p. 97.

[621]Sophie Bessis, *Occidentul şi ceilalți. Istoria unei supremații*, trad. Narcisa Şerbănescu, Editura Runa, Bucureşti, 2004, pp. 13-18.

[622]Ryszard Kapuscinski, *O lume, două civilizații*, în vol. Nathan Gardels, *op. cit.*, p. 11.

În această societate “*totul s-a petrecut în trecut. Energiile, simțămintele, pasiunile lor sunt toate orientate spre trecut, consacrate discutării istoriei, înțelegerii istoriei. Ele trăiesc într-o lume alcătuită din legende despre întemeietorii de neam. Sunt incapabile să vorbească despre viitor pentru că viitorul nu le trezeşte aceeaşi pasiune precum istoria*”[623]. Acestea ”*produc numai violență, ură şi moarte. Este o povară apăsătoare care îngreunează dezvoltarea*”[624].

Diabolizarea Occidentului şi preamărirea propriului lor trecut constituie refrenul care contribuie la educarea şi formarea matricei identitare la tânăra generație în acest tip de societate. Sophie Bessis arată că “*manualele din țările arabe oferă, cu privire la istoria lumii, o interpretare antioccidentală extrem de violentă, îndemnându-şi cititorii în repetarea la nesfârşit a măreției arabo-islamice*”[625]. În alcătuirea matricei identitare la generația tânără din lumea extraeuropeană, teama de Occident şi cultul moştenirii mitice a originii pure sunt teme des utilizate.

Experiența Iranului din anii ’70, când efortul de modernizare a societății a fost perceput ca o încercare “de distrugere a identității”, poate găsi o explicație rațională prin această paradigmă. Importul rapid de tehnologie şi neputința iranienilor de a se adapta în aceste împrejurări i-a făcut să se simtă umiliți. Acest sentiment a declanşat o reacție de respingere foarte puternică, exploatată eficient de curentul fundamentalist al ayatollahului Khomeini, care de altfel a şi preluat puterea, făcând din antioccidentalism o ideologie şi o politică de stat.

Mişcările emoționale şi religioase pe care le vedem astăzi în lumea islamică i-au determinat pe unii analişti să considere că în fapt ne găsim în fața unui nou curent geopolitic, cel al

---

[623]Ibidem.
[624]Ibidem.
[625]Sophie Bessis, *op. cit.*, p. 296.

islamului[626]. Chiar dacă nu avem de-a face cu o "ciocnire a civilizaţiilor"[627] sau o "geopolitică a islamului"[628] trebuie să luăm în calcul toate elementele care "echipează" această hartă a spaţiului spiritual pentru a înţelege evoluţiile geopolitice ale începutului de secol XXI.

SPAŢIUL MEDIATIC este un element al geopoliticii postmoderne[629]. Reprezentările şi percepţiile pe care le are opinia publică despre evoluţiile geopolitice sunt, aproape în totalitate, produse ale comunicării mediatice. Instituţiile media sunt angajate în producerea, reproducerea şi distribuirea informaţiei şi a cunoaşterii în sensul cel mai larg al seturilor de simboluri care îşi găsesc referinţa în experienţa vieţii sociale[630].

Informaţia şi cunoaşterea mediatizată modelează percepţiile oamenilor despre lumea înconjurătoare, implicit şi despre evoluţiile geopolitice dintr-o regiune sau alta a lumii. Contribuie la înţelegerea de către aceştia a transformărilor petrecute în mediul internaţional şi le modelează astfel atitudinea şi convingerile.

Confruntarea pe care organizaţia teroristă Al-Queda a declanşat-o, în septembrie 2001, a avut şi o prelungire în spaţiul simbolic prin mass-media[631]. Este greu de acceptat că, lovind în "Gemeni" şi clădirea Pentagonului, teroriştii au dorit să producă daune economiei americane şi să distrugă centrul de comandă şi control al armatei SUA. Au lovit în două importante simboluri ale lumii libere, producând un eveniment care a ţinut în "şah" media internaţionale şi prin acestea opinia publică.

Centrul de greutate al confruntării a fost plasat nu în spaţiul fizico-geografic, ci în cel virtual, mediatic, urmărind un scop strategic bine definit: distrugerea *mitului* american al

---

[626]Paul Dobrescu, Alina Bârgăoanu, *op. cit*., pp. 99-121.
[627]S. Hungtington *op. cit*., passim.
[628]Ibidem.
[629]Timothy W. Luke, *Postmodern Geopolitics in the 21st Century: Lesson from 9.11.01 Terrorist Attacks*, în http.//www.cusa.uci.edu/image/CUSAOP2Luke.pdf.
[630]Dennis McQuail, *Comunicarea*, Institutul European, Iaşi, 1996, p. 51.
[631]Timothy W. Luke, *op. cit*., în *loc. cit*.

protecției totale față de riscuri şi amenințări. Câmpul reprezentărilor sociale la nivelul opiniei publice americane, şi nu numai, cu privire la securitatea individuală şi colectivă, la drepturile şi libertățile democratice a suferit modificări de substanță. Cu alte cuvinte, spațiul confruntării s-a mutat în plan simbolic şi imagologic. Acest aspect i-a determinat pe unii analişti să afirme că de fapt criza nici "*nu există în lumea reală, ci numai în discurs. Ea prinde viață numai după ce a fost descrisă în cuvinte. O anumită situație devine o sitație de criză doar după ce a fost etichetată astfel, iar această etichetare este făcută de mass-media*"[632].

Peter Bruck[633] şi Timothy Luke [634], în analiza evenimentelor geopolitice şi geostrategice din lumea contemporană, iau ca paradigmă această ipoteză de lucru. Cel din urmă, referindu-se la raportul dintre impactul mediatic şi cel al consecințelor în câmpul realității fizico-geografice al atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001, afirmă că dacă media va repeta destul de suficient că acestea au marcat istoria contemporană a lumii, atunci trebuie să le privim ca atare[635].

Crizele şi conflictele care au apărut în sistemul relațiilor internaționale după încheierea războiului rece, rivalitățile geopolitice prezente mai ales în regiunile bogate în petrol şi resurse alimentare/apă au fost puternic influențate în desfăşurarea lor de mass-media. Rolul media occidentale în criza din Gloful Persic, de exemplu, a generat o dezbatere aprinsă[636]. Au fost destui analişti care au acuzat media occidentale că au exagerat forța militară a

---

[632]Simona Ştefănescu, *op. cit*., p. 21.
[633]Peter Bruck, *Crisis as Spectacle:Tabloid News and the Politics of Outrage;* apud Simona Ştefănescu, *op. cit*., p. 221.
[634]Thimoty Luke *op. cit*., în *loc cit*.
[635]Ibidem.
[636]Sean McKnight, *Media Perceptions of Others Forces:Iraq and the 1991 Gulf War*, în vol.Stephen Badsey (eds), The Media and International security, Frank Cass, London, Portland, Oxford, 2000, p. 91.

Irakului şi de aici au creat o ameninţare la adresa securităţii, care practic, aşa cum s-a văzut, nu a existat[637].

Specialiştii au numit acest lucru *„efectul CNN”*[638] în urma analizei rolului jucat de presa scrisă şi audio-vizuală în primul război din Golf. S-a constatat că prezenţa în spaţiul confruntării a mass-media, în special a televiziunii care transmite în direct, modifică considerabil desfăşurarea evenimentelor şi comportamentul actorilor.

Acest lucru, în opinia unor specialişti, este mai vizibil în societăţile în tranziţie care sunt vulnerabile datorită unei culturi politice şi civice precare sau în curs de formare[639]. În societăţile din fostul spaţiu sovietic sau iugoslav, din Rwanda, Somalia, media au fost generatoare de conflicte şi au indus tensiuni suplimentare prin partizanatul cu care prezentau evenimentele politice sau demonizarea adversarului[640].

Media se transformă din martor în actor şi catalizator al evenimentelor pe care le prezintă. Oamenii politici sunt de multe ori puşi în situaţia de a lua decizii sub presiunea imaginilor transmise pe canalele de televiziune, fără a dispune şi de alte informaţii din câmpul confruntaţional. Acest lucru ne conduce la întrebarea dacă, odată cu apariţia spaţiului mediatic în câmpul geopolitic, nu avem de-a face cu modificarea esenţială a ecuaţiei geopolitice. Clasic, rivalităţile geopolitice erau de forma A-B.

---

[637]Ibidem, p. 93.
[638]Steven Livington, *Clarifying The CNN Effect:AN Exammination of Media Effects According to Type of Military Intervention*, în “Research Paper R-18, June 1997, The Joan Shorenstein Center.Press Politics: Public Policy, Harvard University; Frank J. Stech, Winning CNN Wars, în „ Parameters” Autumn, 1994, pp. 37-56; Călin Hentea, *Arme care nu ucid*, Editura Nemira, Bucureşti, 2004, pp. 54-57.
[639]Mark Frohardt and Jonathan Temin, Use and Abuse of Media in Vulnerable Societies, United States Institute of Peace, în http://www.usip.org/pubs/specialreports/sr110.html.
[640]Ibidem.

Prezența media în câmpul geopolitic face ca între A şi B să apară un actor *AB/media* care să influențeze rezultatul disputelelor.

Analistul militar şi politic Richard Ek[641] crede că apariția noilor tehnologii în câmpul confruntațional a schimbat nu numai fizionomia războiului, ci şi a geopoliticii. Media a condus la apariția unei noi dimensiuni a geopoliticii, "*popular geopolitics",* care se deosebeşte de *geopolitica practică,* produs al institutelor de cercetare şi analiză, dar şi de cea academică[642]. Este foarte apropiată de ceea ce este cartografia de propagandă geopolitică. Spațiul mediatic în confruntarea geopolitică nu se suprapune niciodată cu cel real. Va fi compus/recompus în funcție de aşteptările opiniei publice şi de interesele actorilor implicați în dispută.

În acest spațiu particularizat se va desfăşura un tip aparte de război, pe care specialiştii l-au numit mediatic/imagologic[643]. Dezinformarea, manipularea şi intoxicarea adversarului/competitorului din câmpul geopolitic sunt considerate noi mijloace şi tehnici de luptă[644].

În aceste condiții vom avea, practic, două câmpuri geopolitice: unul *real* în dimensiunea sa fizico-geografică şi cel al *reprezentărilor mediatice*. Evoluțiile geopolitice din fosta Iugoslavie sau Asia Centrală şi Caucaz confirmă aceste aserțiuni. În disputele dintre Belgrad şi republicile secesioniste a intervenit un actor insolit: Compania de relații publice *Rudder Finn*. Aceasta, prin clişee mediatice lansate în mass-media internaționale, a demonizat conducerea politică a Serbiei cu rezultate notabile în mediile politice internaționale[645]. Prin intermediul trustului cinematografic

---

[641]Richard Ek, *op. cit*., în *loc. cit*.
[642]Ibidem.
[643]Călin Hentea *op. cit*., p. 46 şi urm.
[644]Frank J. Stech, *op. cit*., în *loc. cit*.
[645]Ibidem.

al magnatului Rupert Murdoch, *Twentieth Century Fox Pictures*, opinia publică americană a consumat o variantă a crizei bosniace diferită de cea oferită de Compania de relaţii publice Rudder Finn, pe care analistul Gearoid O'Tuathail o defineşte drept "film de propagandă"[646].

Sociologul George Gerbner a cercetat efectele şi consecinţele promovării violenţei prin mass-media şi a ajuns la concluzia că este în curs de apariţie a unei "noi reţele imperiale", aceea a violenţei şi terorii mediatice[647]. Din această perspectivă putem aprecia faptul că spaţiul mediatic, în cazul unei confruntări majore de interese, poate să devină o "creaţie" a *jurnalistului angajat*[648] şi nu *observator,* cum este, de pildă, în interiorul unei societăţi democratice. Comentând ceea ce se întâmpla în cel de-al doilea război din Irak, jurnalistul american Arthur Bruzzone scria că, transmiţând în direct războiul, "privitorul" din faţa TV-ului şi soldatul de pe câmpul de luptă intră în aceeaşi dimensiune spaţială – războiul[649].

Cel de-al doilea război din Irak a ilustrat, poate cel mai concludent, rolul mass-media ca actori de tip *AB* în disputa geopolitică asupra Orientului Mijlociu. În câmpul geopolitic al disputei de interese pe timpul acestui conflict s-au creionat trei spaţii mediatice distincte: anglo-american, arab şi vest-european[650]. Fiecare a avut propria imagine despre desfăşurarea evenimentelor în funcţie de interesele pe care le apăra, dar şi de caracteristicile şi

---

[646]Gearoid, O'Tuathail, *The Frustrations of Geopolitics and The Pleasures of War*: *Behind Enemy Lines and American Geopolitical Culture*, în http//www.nvc.vt.edu/toalg/website/Publish/Papers/BELpublished.pdf.

[647]George Gerbner, *Violence and Terror in and by the Media* în vol. Marc Raboy, Bernard Dagenais (eds), Media, Crisis and Democracy. Mass Communication and the Disruption of Social Order, Sage Publication, London, Thousand Oaks, New Delhi, 1995, p. 105.

[648]Călin Hentea *op. cit*., pp. 157-165; Sean McKnight, *op. cit*., p. 94.

[649]http://www.americandaily.com/article/1835.

[650]Călin Hentea *op. cit*., p. 163.

dorințele consumatorului de informație – opinia publică proprie. Au fost, dacă luăm în calcul aceşti actori media, cel puțin trei spații mediatice care au căutat să ne formeze atitudinea şi comportamentul față de evenimentele din Golf: cel creat de coaliția anglo-americană, cel prezentat de tandemul franco-german la care s-a adăugat şi F. Rusă şi, în fine, spațiul mediatic indus în opinia publică de mass-media arabe.

Capitolul V

PARADIGMELE ANALIZEI GEOPOLITICE ŞI GEOSTRATEGICE

Nevoia cunoaşterii şi înţelegerii proceselor şi fenomenelor care au loc în sistemul relaţiilor internaţionale, implicit a diferitelor situaţii geopolitice, a impus geopolitica drept un instrument eficace în descifrarea intereselor pe care le au actorii, fie ei clasici – statele sau nonclasici – organizaţiile multi/internaţionale, suprastatale din domeniul comercial, financiar, politic, politico-militar, mediatic, în anumite spaţii geografice, ca şi capacitatea lor de a-şi impune sau menţine aceste interese la un moment dat[651].

Departe de a-şi fi epuizat potenţialul de analiză, aceasta trebuie să furnizeze date pentru înţelegerea factorilor care determină schimbarea poziţiei actorilor în structura relaţiilor internaţionale, modificarea comportamentului acestora în mediul internaţional şi cauzele care au condus la transformarea lumii atât în plan regional, cât şi global[652].

Geopolitica poate să descifreze locul şi rolul pe care îl au actorii în balanţa de putere, atât la nivel global, cât şi general, relevându-se astfel dinamica forţelor care determină arhitectura de securitate prezentă şi de perspectivă într-un spaţiu dat.

Cu ajutorul metodelor specifice analizei geopolitice se pot determina regiunile geopolitice actuale sau viitoare de maximă convergenţă/divergenţă, ca şi poziţia geopolitică în care se poate afla la un moment dat un actor sau altul al sistemului relaţiilor internaţionale.

---

[651] Richard Ek, *op. cit.*, în *loc. cit.*
[652] Gerard Dussouy, *op. cit.*, p. 47.

Nu în ultimul rând se poate cunoaşte şi anticipa, cu un anumit grad de probabilitate, consecinţele pe care le au asupra actorilor evoluţiile geopolitice şi geostrategice legate de zonele bogate în resurse energetice sau de regiunile de mare instabilitate politică şi militară.

Astăzi, de exemplu, tot mai mulţi analişti înclină să afirme că regiunea geopolitică cu cea mai spectaculoasă ascensiune va fi zona Asia-Pacific[653], mai ales Asia Centrală şi regiunea caspică şi caucaziană datorită resurselor de petrol şi gaze naturale[654]. Acest fapt va avea consecinţe asupra relaţiilor dintre marii actori ai lumii contemporane: UE, Japonia şi SUA.

Regiunile economice majore vor fi interconectate prin intermediul firmelor multinaţionale şi al instituţiilor bancare, însă fiecare va deţine o bază tehnologică şi industrială independentă, resurse financiare proprii, nu şi o piaţă proprie de energie. Dacă avem în vedere faptul că producţia de petrol are tendinţa să scadă cu aproximativ 5% pe an[655], atunci lupta pentru controlul surselor de materii prime, în primul rând al energiei, ca şi pentru pieţe de desfacere va creşte în intensitate, iar formele ei de manifestare se vor sofistica.

Metoda geopolitică poate fi folosită în studierea, analiza şi gestionarea crizelor politico-militare sau de altă natură[656]. O criză în contextul relaţiilor internaţionale este un fenomen care se produce în cadrul unui diferend şi/sau al unui conflict între doi sau mai mulţi actori care pot fi cel mai adesea state, dar şi entităţi sau

---

[653]Sergiu Tămaş, *op. cit*., p. 237; Marie Francoise Durand, Jacques Levy, Denis Retaille, *Le monde. Espaces et systemes*, Presses de la Fondation Nationale des sciences politiques et Dallos, 1992, pp. 262-264; Michel Fonquin et al., *Pacifique: le recentrage asiatique*, Paris, 1991, pp. 173-175.

[654]Constantin Buşe, Constantin Hlihor, *Stabilitatea şi securitatea în Asia Centrală*, (I), în Gândirea Militară Românească, nr. 4, iulie-august 2005, pp. 101-110.

[655]Matthew Simmons, *Seven Questions: The Future of Oil*, în http://www.foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=3233&page=0.

[656]Richard Ek, *op. cit*., în *loc. cit*.

popoare, organizații supra sau multinaționale[657]. Ea poate să modifice radical situația geopolitică dintr-o zonă sau alta, şi prin urmare evoluțiile sale ulterioare trebuie prognozate pentru a se acționa eficient.

Metodele, instrumentele şi tehnicile de analiză sunt de cele mai multe ori, în geopolitică, împrumutate de la alte ştiințe. Analistul american John O'Loughlin de la Institutul de Ştiințe ale Comportamentului din cadrul Universității din Colorado crede că pentru a putea face o bună analiză geopolitică trebuie identificate *paradigmele geopolitice* şi ceea ce el numeşte *geopolitical code* [658]. În accepțiunea sa, conceptul de paradigmă este diferit de cel lansat la începutul anilor '70 de filozoful Thomas Kuhn.

Thomas Kuhn definea paradigma ca fiind "*una sau mai multe achiziții ştiințifice definitivate*" care sunt "*suficient de inedite pentru a atrage un grup solid de aderenți de la celelalte orientări ştiințifice*" şi "*suficient de deschise pentru a lăsa orice problemă să fie rezolvată de grupul redefinit de practicieni*"[659].

John O'Loughlin o asociază mai degrabă unei vederi de ansamblu a lumii formată în raport de interesele pe care le are un actor – el o definea în raport cu interesele americane – vis-à-vis de puterea sa în relațiile internaționale[660]. *Geopolitical code* este definit prin totalitatea ipotezelor/assumptions strategice pe care le ia guvernul pentru a-şi îndeplini obiectivele de politică externă[661].

---

[657]V. Haseldoncky, *Metodologia gestionării crizei*, Conferință susținută la Academia de Înalte Studii Militare la 15 martie 1997; R. James Ferguson, *The New International Relations – From Crisis Management to Strategic Adaptation*, în http://www.international-relations.com/wbadvir/WBADVIR-Lec12-2003.htm.

[658]John O'Loughlin, *Ordering the "Crush Zone". Geopolitical Games in Post Cold War Eastern Europe*, în vol. Nurit Kliot and David Newman (eds), Geopolitics and Globalization: The Changing World Political Map, Frank Cass, London, pp. 4-5.

[659]Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolution*, 2nd edition, University of Chicago Press, p. 11; apud Stefano Guzzini, *op. cit.*, p. 26.

[660]John O'Loughlin, *op. cit.*, p. 6.

[661]Ibidem. p. 8.

Cercetătorul francez François Thual nu admite existenţa unei ştiinţe geopolitice şi nici a unor paradigme, dar crede că aceasta ne poate ajuta să înţelegem mai bine ceea ce ne oferă ca informaţii mass-media[662].

Profesorul de geopolitică de la Şcoala de Război din Franţa şi director al *Revistei franceze de geopolitică* susţine că analiza trebuie să se centreze pe înţelegerea rolului a trei *puteri* existente în relaţiile internaţionale contemporane: statale, intrastatale şi suprastatale[663].

Observăm că tendinţa în analizele moderne de geopolitică este de a evita determinismul geografic ca bază de înţelegere a politicii statelor în relaţiile internaţionale contemporane. Prin urmare, este necesar să fie identificate paradigmele specifice geopolitice pentru ca, pe baza operaţionalizării acestora, să putem obţine indicatori specifici care să fie folosiţi ca instrumente de observare şi cercetare a comportamentului actorilor în câmpul geopolitic.

Studiul cercetărilor contemporane de geopolitică analizele făcute de geopoliticienii din diferite ţări arată că în majoritatea cazurilor se operează cu: *puterea* şi modul cum aceasta este folosită în relaţiile internaţionale contemporane, *interesul* pe care actorii îl promovează/dispută pe diferite spaţii şi *percepţia* pe care o are actorul despre *celălalt* în mediul internaţional. Acestea se constituie, în fapt, în paradigmele geopoliticii postmoderne.

Existenţa unor paradigme care să particularizeze *geopolitica postmodernă* şi să ghideze cercetarea comportamentului actorilor în mediul internaţional actual este o condiţie necesară pentru apariţia unor instituţii de analiză şi prognoză cu funcţie de expertiză, şi nu de propagandă pentru justificarea politicii externe a statelor sau a altor tipuri de actori.

---

[662]François Thual, *Methodes de la feopolitique. Apprendre a dechiffrer l'actualite*, în http://www.dachary.org/obses/geopo.html.

[663]Aymeric Chauprade *Qu'est-ce que la géopolitique*?, în http://www.clio.fr/bibliotheque/Quest-ce _que_la_geopolitique_.asp.

Cred că Thomas Kuhn are perfectă dreptate când afirmă că "*în absența unei paradigme, cercetarea profundă este imposibilă şi nici nu poate exista un criteriu pentru selectarea problemelor de cercetat*"[664], după cum nu poate exista nici comunitate academică şi nici o disciplină a geopoliticii bine întemeiată. Kenneth Waltz atrăgea şi el atenția că în studiul relațiilor internaționale observația şi experiența nu ne vor oferi informațiile care să ne conducă la înțelegerea cauzelor care generează evenimentele[665]. El a criticat pe toți aceia care cred că realitatea în mediul internațional este ceea ce putem observa direct. „*Ceea ce noi credem că este realitate este în fapt un construct teoretic elaborat şi reelaborat în timp*"[666].

Teoria este cea care oferă instrumentele necesare înțelegerii a ceea ce se întâmplă în mediul internațional. Din această perspectivă, a mai discuta adevărul relevat de I. Kant, potrivit căruia conceptele sunt indispensabile pentru cunoaştere, poate părea ca un truism. Nu putem însă să nu observăm că prin intermediul acestora ne apropiem „realitatea" din viața internațională[667]. Datele nu vorbesc prin ele însele. Analizând fluxul de date şi informații, evenimentele, fenomenele şi procesele care se derulează cu repeziciune astăzi în lumea internațională, paradigmele furnizează scheme selective pentru a distinge semnificativul de nesemnificativ, esențialul de neesențial etc.

---

[664]Thomas Kuhn, *op. cit.*, p. 37.
[665]Apud Kevin L. Folk, Thomas M.Kane, *The Maginot Menthality in International Relations Models*, în "Parameters" , volume XXVIII, nr. 2, Summer 1998, pp. 80-92.
[666]Ibidem.
[667]Stefano Guzzini, *op. cit.*, p. 12.

5.1. PUTEREA ŞI ROLUL EI ÎN GEOPOLITICA POSTMODERNĂ

Teoriile şi conceptele care au definit puterea în relațiile internaționale sunt foarte diversificate şi uneori contestate, în funcție de şcoala sau perspectiva filozofică ce era acceptată ca suficientă pentru explicarea şi înțelegerea acestui tip de realități. Martin Wight demonstra, încă de la jumătatea secolului trecut, că percepția *puterii* în istoria umanității şi mai ales *a politicii de putere* nu a fost aceeaşi[668].

Unii teoreticieni ai relațiilor internaționale au cercetat puterea centrând analiza pe capacitate, structură şi formele în care aceasta se poate manifesta[669]. Alții s-au axat pe evidențierea modalităților de manifestare a puterii în sistemul internațional.[670]

Este destul de dificil de ales conceptul cel mai potrivit pentru a analiza comportamentul actorilor în evoluțiile lor geopolitice pentru că acesta, alături de altele din domeniul politicii şi filozofiei, face parte din ceea ce am putea numi categorii cu deficit de credibilitate/contestabile. Foarte mult timp teoreticienii şi analiştii din cadrul Şcolii realismului au crezut că, dacă se cunoaşte distribuția internațională a puterii, este suficient pentru a se explica atitudinea şi comportamentul statului. Astăzi, tot mai puțini cred că acest lucru este suficient[671], pentru simplul motiv că statul tinde să fie înlocuit ca importanță de actorii nonstatali.

---

[668]Martin Wight, *op. cit*., p. 31.

[669]A se vedea, pe larg, Stefano Guzzini, *op.cit*., pp. 63-71; Idem, *Power in International Relations: Concept Formation Betweenconceptual Analysis and Conceptual History*, în http/www.isanet.org/noarchive/Analysing%20(wc)/20the%20concept%20of0ppower.pdf.; Mark Rupert, *Class Powers and the Politics of Global Governance*, în http/www.maxell.sgr.edu/maxpage/faculty/sherman/rupert/Global gov.pdf; Bertrand Russell, *Idealurile politice. Puterea*, Antaios, Bucureşti, 2002.

[670]Reinoud Bosch, Exposing the Concept of Power, în www. Sase.org/conf.2004/ papers/bosch_reinaud.pdf..

[671]Andreas Wenger, *The Internet and the Changing Face of International relations and Security*, în Information & Security, Volume 7, 2001, pp. 5-11.

Indiferent de cum este percepută şi analizată, realităţile din lumea contemporană ne arată că puterea şi influenţa, loialitatea şi ataşamentul, coerciţia şi ameninţarea cu forţa atârnă greu asupra relaţiilor internaţionale. În teoria geopolitică puterea trebuie înţeleasă atât ca o relaţie între actori – capacitatea lui A de a convinge/constrânge pe B să acţioneze într-un sens în care fie nu are interes, fie nu doreşte[672], dar şi ca potenţial (powermeans)[673] şi voinţă de a acţiona (powercapacity).

Gerard Dussouy consideră că nu trebuie să mai percepem astăzi puterea ca pe un bloc monolitic, ci în capacităţi multiple[674]. De altfel şi Susan Strange afirmă că în relaţiile internaţionale ar trebui să se ia în calcul "*patru structuri de putere distincte analitic, anume puterea de a influenţa ideile altora (structura de cunoaştere), puterea de a influenţa accesul la credite (structura financiară), puterea de a influenţa viitorul securităţii lor(structura de securitate), puterea de a influenţa şansele lor la o viaţă mai bună în calitatea de producători şi consumatori (structura de producţie)*"[675].

Peter Morris a definit puterea plecând de la răspunsul pe care l-a dat la întrebarea de ce îi trebuie unui actor putere. El a observat că actorii au nevoie de putere din cel puţin trei perspective[676]: al practicii, al moralei şi al evaluării contextului în care acţionează. Din punct de vedere al practicii, actorul trebuie să ştie dacă are capacitatea de a-şi valorifica oportunităţile în disputa cu alţi actori. În planul moralei trebuie să cunoască ce valori potenţează acţiunile sale, iar din cel al contextului trebuie să evalueze natura sistemului social[677].Viziunea sa se apropie de

---

[672]Andreas Wenger, *op. cit*., în *loc. cit*., p. 6; Stefano Guzzini, *op. cit*., p. 67.
[673]Reinoud Bosch, *op. cit*., în *loc. cit*.
[674]Gerard Dussouy, *op. cit*., p. 56.
[675]Susan Strange, *Political Economy and International Relations*, în vol. Martin Grrifiths, *op. cit*., p. 84.
[676]Peter Morris, *Power. A Philosophical Analysis*, Manchester University Press, Manchester, 1987, pp. 37-42.
[677]Ibidem.

cea a lui K. Deutsch care afirmă că în relațiile internaționale a judeca doar puterea statului ca atare nu este relevantă. La aceasta trebuie să se adauge şi capacitatea sa de a „manipula interdependențele"[678]. Alvin Toffler considera că *"puterea implică folosirea violenței, averii şi cunoaşterii* (în sensul cel mai larg) *pentru a face oamenii să acționeze într-un sens dat"*[679]. Robert A. Dahl vede în putere "*abilitatea de a face pe alții să facă ceea ce altminteri nu ar face*"[680].

Şcoala neomarxistă a relațiilor internaționale defineşte puterea în termenii confruntării economico-sociale. Ea este rezultatul confruntării care există în sistemul relațiilor internaționale între *Centru* care are tendința de a se manifesta hegemonic şi *Periferia* care îi contestă dominația[681].

Gianfranco Poggi distinge, în relațiile internaționale contemporane, trei forme de manifestare a puterii: politică, economică şi ideologică sau normativă[682]. Desigur că mai sunt şi alte viziuni şi moduri de a percepe puterea atât la nivelul cecetării academice, cât şi al acțiunii politice în sistemul relațiilor internaționale. Analiza puterii va trebui să ia în calcul şi modul cum actorii percep şi înțeleg această realitate din mediul internațional.

În rivalitățile geopolitice, actorii se află într-o permanentă competiție pentru a-şi impune interesele. Pentru aceasta va utiliza toate mijloacele, de la mijloacele de persuadare, la amenințări şi constrângere. Capacitatea unui actor de a se impune sau nu în disputa cu alți actori este dată de *potențialul său de putere/powersources*, de locul pe care îl ocupă în structura relațiilor internaționale şi de prestigiul de care se bucură. Acest aspect nu trebuie neglijat pentru că se adaugă puterii. Prestigiul dat de promovarea valorilor

---

678 www.geostrategie.ens.fr/international/CR-2005/Compte-rendu.Sabatie.pdf.

679 Alvin Toffler, *Powershift/Puterea în mişcare*, traducere din lb. engleză de Mihnea Columbeanu, Bucureşti, 1995, p. 24.

680 Robert A. Dahl, *Who Governs? Democracy and Power in an American City,* Yale University Press, 1961; apud Mihail E. Ionescu, *op. cit*., p. 11.

681 Ibidem.

682 Gianfranco Poggi, *Forms of power*, Polity Press, Oxford, 2001, p. 23.

politice şi morale unanim acceptate dau legitimitate actorului şi prin consecinţă i se măresc şansele de reuşită în competiţia geopolitică şi geostrategică[683].

Locul şi rolul unui actor în câmpul geopolitic sunt date de potenţialul său de putere, de *voinţa de a acţiona/powercapacity*[684] şi de legitimitatea pe care şi-o construieşte. De o importanţă aparte în descifrarea potenţialului unui actor este definirea şi identificarea surselor, dar şi cunoaşterea felului de *politică de putere/powermeans* pe care acesta o promovează în relaţiile internaţionale.

Adepţii politicii *softpower* vor aloca alte resurse decât cei care susţin politica *hardpower*. Alvin Toffler observa corect că astăzi, indiferent de "*câte ciocneli, tăieri cu fierăstrăul şi fierărie fac*" actorii, satisfacerea interesului unui actor "*va depinde mai puţin de cuvintele lor decât de cantitatea şi calitatea puterii pe care o aduc fiecare la masa tratativelor*"[685].

Tradiţional, *potenţialul de putere/ powersources* era apreciat prin însumarea resurselor umane, economice, întinderea teritoriului, mărimea şi calitatea forţelor militare. Din antichitate până în pragul revoluţiei industriale, în economia primului val tofflerian, potenţialul de putere a fost dat de mărimea şi calitatea populaţiei unui stat. Acest fapt a guvernat şi era în calcul atunci când se aprecia deznodământul confruntărilor dintre actori[686].

Intrarea în secolul al XVII-lea, în economia celui de-al doilea val, a făcut ca industria şi mijloacele moderne de transport să devină elemente dominante în proiectarea/judecarea potenţialului de putere pentru un actor. Ritmurile inegale de dezvoltare şi aplicarea cuceririlor revoluţiei industriale în producţia de arme au perturbat echilibrele şi ierarhiile de putere. Centrul de greutate

---

[683]Thierry Chopin, *Europe-Etats-Unis:retrouver la voie du multilateralisme*, în „Synthèse n° 126, 2002.
[684]Reinaud Bosch, *op. cit*, în *loc. cit*.
[685]Alvin Toffler, *op. cit*., p. 25.
[686]Mihail E. Ionescu, *op. cit*., p. 11.

al sistemului mondial de putere a început să migreze dinspre statele cu potențial demografic uriaş – Rusia țaristă şi Imperiul otoman, de exemplu – spre Europa în curs de industrializare, stare care a dominat actorii specifici primului val[687].

În era optotronică, specifică economiei celui de-al treilea val, care dintre actori va înțelege importanța calității în potențialul de putere, element dat de cunoaştere, creştere economică, stabilitate politică şi voință/coeziunea națională, acela va avea un însemnat avantaj strategic în ecuația de putere. Astăzi, puterea de cea mai înaltă calitate provine din aplicarea cunoaşterii[688]. Aceasta are avantajul că într-o confruntare nu-şi impune voința tradițional, pe calea constrângerii.

Cunoaşterea, în opinia lui Alvin Toffler, poate fi folosită "*pentru a pedepsi, a răsplăti, convinge şi chiar transforma. Poate preface inamicul în aliat*"[689]. Acest fapt a fost scos în evidență, pe timpul războiului din Golf, şi de unul dintre analiştii militari ai postului CNN, care afirma că "*planificatorii militari trebuie să privească dincolo de folosirea bombelor şi a rachetelor pentru a ataca țintele cu precizie. Tehnologia va putea permite curând distrugerea elementelor-cheie ale unui obiectiv militar fără a ucide soldații sau a distruge complet ținta*"[690].

Cunoaşterea a propulsat informația drept un element extrem de important în constituirea potențialului de putere al unui actor. Cu ajutorul cunoaşterii, actorul interesat de controlul

---

[687]Martin Wight, *op. cit.*, pp. 40-42; Alvin şi Heidi Toffler, *op. cit.*, pp. 33-34.
[688]A se vedea, pe larg, Colin S. Gray, RMAs and the Dimensions of Strategy,"Joint Force Quarterly", nr. 17 Autumn/Winter 1997-1998; and idem, Modern Strategy Oxford: Oxford University Press, forthcoming 1999; David A. Baldwin, Security Studies and the End of the Cold War, "World Politics" volume 48, nr. 1 October 1995 pp. 117–41; Stuart E. Johnson and Martin C. Libicki, (eds.), Dominant Battlespace Knowledge, rev. ed. Washington, D.C.: National Defense University, Institute for National Strategic Studies, April 1996, pp. 1-14.
[689]Alvin Toffler, *op. cit.*, p. 24.
[690]Alvin şi Heidi Toffler, *op. cit.*, pp. 155-156.

unui spațiu anume poate să împiedice actorul concurent fără să recurgă la exercitarea puterii sub forma violenței militare[691].

Analistul militar american Larry Seaquist consideră că potențialul de putere trebuie redefinit deoarece până acum el a fost conceput îngust, cu referire expresă asupra "*armelor şi a sistemelor de aplicare şi anumitor sisteme spațiale*"[692]. Tehnologia, sistemul educațional şi creşterea economică sunt mai importante în măsurarea potențialului de putere al unui actor decât populația şi mărimea suprafeței geografice pe care o posedă. "*Maşinăriile controlate numeric* – afirmă Larry Seaquist – *se găsesc acum în multe țări din Lumea a Treia. O uzină farmaceutică necesară lor are facultatea inerentă de a fabrica arme biologice. Instalațiile de control numeric care fabrică automobile de bună calitate în Lumea a Treia pot produce şi rachete de bună calitate*"[693]. Se apreciază, din această perspectivă, că "*scurgerea unor informații electronice peste frontiere poate ridica probleme de securitate nu mai puțin serioase decât mişcarea unor trupe*"[694].

Dezechilibrul actual în materie de comunicații globale[695] şi de informații produce mutații spectaculoase în potențialele de putere ale actorilor mediului internațional contemporan. Acel actor care domină fluxurile informaționale îşi poate impune valorile sale, aspirațiile sale şi propria sa imagine despre lume[696]. Are capacitatea de a face regulile jocului din care rezultă sistemul normativ internațional, impunând regulile, normele şi principiile care reglementează comportamentul actorilor în câmpul geopolitic şi, implicit, legitimitatea exercitării puterii. Informația țintită cu

[691]Colin S. Gray, *op. cit.*, în *loc. cit.*; Andreas Wenger, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 5.
[692]Apud Alvin şi Heidi Toffler, *op. cit.*, pp. 235-236.
[693]Ibidem., p. 236.
[694]James N. Rosenau, *op. cit.*, pp. 156-157.
[695]Andreas Wenger, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 5.
[696]Steven Lukes, *Power: A Radical View*, McMillan, London, 1974, p. 34.

precizie prin intermediul mass-media este la fel de importantă ca şi exercitarea puterii prin mijloacele clasice[697].

Decizia în războiul rece a fost dată de puşca încărcată cu imagini/informaţii. Dacă Nicolae Ceauşescu ar fi înţeles impactul revoluţiei în mijloacele de informare în masă şi ar fi studiat rolul mass-media în răsturnarea lui Ferdinand Marcos în Filipine[698], poate că şi în România ar fi avut loc o "revoluţie de catifea", ca în majoritatea ţărilor fost comuniste.

În bătălia pentru "spaţiu informaţional" – în aşa-zisul "război imagologic" – victoria nu se mai înregistrează prin eliminarea fizică sau supunerea adversarului şi ocuparea spaţiului său de suveranitate, ci prin "ocuparea minţii lui" cu acele reprezentări şi convingeri care să-l facă din adversar, aliat[699].

Pentru ca un actor să poată folosi cu precizie arma informaţiei, el trebuie să posede tehnologiile cele mai performante de transport la ţintă. Puterea economică, indicator de bază al potenţialului de putere al actorilor în viitor, nu se mai măsoară doar în resurse tangibile, ci mai ales în cele care ţin de performanţă şi sunt intangibile. Cantitatea, ca şi în alte domenii, nu mai acumulează cu necesitate putere. Multe state posedă resurse economice primare uriaşe, dar acestea nu sunt totodată şi marile puteri economice ale lumii. Acest lucru este valabil şi pentru partea de resurse economice a potenţialului de putere al unui stat.

Competiţia pentru controlul resurselor intangibile în potenţialul de putere tinde să înlăture pe cea dusă pentru acumularea de arme şi tehnică militară. Pe măsură ce ameninţările militare vor scădea în intensitate, competiţia/conflictele pentru resurse economice se vor intensifica. În opinia analistului Edward N. Luttwak, teama de un război nuclear, cu consecinţe incalculabile pentru

---

[697]Alvin şi Heidi Toffler, *op. cit.*, p. 203.

[698]Ibidem, pp. 347-348.

[699]Lambakis, *Space Control in Desert Storm and Beyond*,în "Orbis" Volume 39, nr. 3 Summer 1995; and *The United States in Lilliput: The Tragedy of Fleeting Space Power*, în "Strategic Review " Volume 24, nr. 1, Winter 1996.

omenire, va determina o deplasare de la mijloacele militare la cele economice pentru rezolvarea conflictelor dintre state.

Armele “economice” au funcționat şi în cazul conflictului din Golf, dar şi pentru cel din spațiul fost iugoslav[700]. Tot mai des este vehiculată ideea potrivit căreia “*metodele comerțului le înlocuiesc pe cele militare - capitalul disponibil în locul puterii de foc, inovația civilă în locul progresului tehnico-militar şi pătrunderea pe piețe în locul garnizoanelor şi bazelor*"[701].

Obținerea de către o țară a unui ritm de creştere economică mai rapid se reflectă în potențialul său de putere, dar şi în poziția sa în ierarhia mondială[702]. Pe lângă indicatorii cantitativi de apreciere a potențialului economic al unui stat, de mare importanță în perceperea evoluțiilor economice sunt dinamica productivității şi valoarea adăugată produselor manufacturate.

Dimensiunea militară a potențialului de putere mai este totuşi şi astăzi cea care este considerată că dă locul şi rolul unui actor în ecuația de putere din sistemul relațiilor internaționale, la un moment dat. Aşa după cum nimeni n-ar elimina vreodată în întregime importanța materiilor prime sau a muncii brute în procesul de producție, ar fi absurd să ignorăm elementele materiale ale capacității de distrugere sau elementul uman în potențialul militar.

Ideea că războiul din Golf a fost un război *high-tech*, în care elementul uman a fost eliminat din luptă, este o fantezie[703]. Ofițerii superiori Rosanne Bailey şi Thomas Kearn, participanți la confruntările din Golf, afirmau în acest sens: "*Factorul critic care duce la succes în exploatarea tehnologiei rămâne elementul uman, exemplificat în mod tipic prin*

---

[700]Sergiu Tămaş, *op. cit.*, p. 228.

[701]Lt.col.dr. Constantin Hlihor, *Europa în căutarea unei noi arhitecturi de securitate*, în "Observatorul militar", nr. 49, 10-16 decembrie, 1997, p. 12.

[702]Sergiu Tămaş, *op. cit.*, p. 230.

[703]William T. Johnsen, *Redefining Land Power for the 21st Century* Carlisle Barracks, Pa.: US Army War College, Strategic Studies Institute, 7 May 1998, 4; Alvin şi Heidi Toffler, *op. cit.*, p. 93.

performanţa din <<Furtuna Deşertului>> a piloţilor de luptă care au folosit racheta aer-aer AIM-7. A fost un progres mai mare de peste cinci ori faţă de performanţa din Vietnam, rezultat direct al instrucţiei mult îmbunătăţite"[704]. Armele inteligente pretind soldaţi inteligenţi, cu pregătire adecvată pentru a putea să opereze cu tehnologie ultrasofisticată.

Calitatea este elementul esenţial şi în evaluarea dimensiunii umane a factorului militar, şi nu cantitatea. În zilele noastre, un avion de luptă este echivalentul unui supercomputer cu aripi[705]. Eficacitatea sa depinde aproape în întregime de cunoştinţele împachetate în avionică, armament, dar şi în creierul pilotului.

Acelaşi lucru, însă la dimensiuni reduse, se întâmplă şi cu luptătorul din alte arme. Războiul din Golf a demonstrat din plin acest lucru. Reputatul teoretician şi analist militar francez Pierre Gallois, cercetând aceste realităţi pentru primul război din Irak, afirma că "*Statele Unite au trimis 500.000 de ostaşi în Golf, păstrând între 200.000 şi 300.000 de ostaşi în ariergardă, pentru scopuri logistice. Dar, de fapt, războiul a fost câştigat de numai 2.000 de soldaţi*"[706]. De partea cealaltă, Saddam Hussein a opus o armată de peste un milion de oameni, cu o experienţă de război de aproape 10 ani, dar de o calitate inferioară în ceea ce priveşte instrucţia şi nivelul general de pregătire, în timp ce peste 98% din efectivele de voluntari americani din Golf erau absolvenţi de liceu, iar mulţi aveau chiar studii mai avansate[707].

Iată de ce, pentru dimensiunea factorului uman în potenţialul de putere, astăzi este mai relevant utilizarea unui indicator calitativ decât cel cantitativ. Mărimea populaţiei, pentru un stat, aproape că nu mai spune nimic pentru tăria unei armate a viitorului. O simplă comparaţie a hărţilor care ilustrează

---

[704]Alvin şi Heidi Toffler, *op. cit.*, p. 94.
[705]Steven Lambakis, *op. cit.*, în *loc. cit.*
[706]Apud Alvin şi Heidi Toffler, *op. cit.*, p. 93.
[707]Ibidem, p. 94.

potențialul demografic cu cele care arată gradul de instruire a populației şi de urbanizare evidențiază un lucru aproape de la sine ştiut, că armatele recunoscute ca fiind cele mai bune nu se găsesc în statele cu cele mai mari densități de populație.

Foarte interesante sunt discuțiile asupra locului şi rolului armelor nucleare în raport cu suprasofisticatele arme nonletale în epoca postrăzboi rece, în dimensionarea potențialului de putere al unui stat. Analiştii americani Janet şi Chris Morris, experți în strategie, consideră că în locul arsenalului militar clasic s-ar putea să apară un sistem de tehnologii noi, care să poată fi folosite pentru a învinge inamicul cu vărsări de sânge absolut minime. Acestea "*pot anticipa, detecta, preîntâmpina sau bloca folosirea mijloacelor letale reducând până la minim pierderile de vieți omeneşti*"[708]. Lista acestora ar cuprinde generatoare de infrasunete pentru controlul mulțimilor, substanțe care să fărâmițeze metalele sau să împiedice deplasarea maşinilor de luptă prin modificarea structurilor chimice ale combustibilului etc.

Opiniile soților Morris, chiar dacă uneori sunt contestate[709], pot fi regăsite în unele documente oficiale americane cu privire la strategiile militare[710], iar la nivel global s-ar putea spune că parțial au fost verificate în partea de final al războiului rece, în confruntarea celor două superputeri: SUA – URSS. Fosta Uniune Sovietică a dispărut din ecuația de putere şi apoi ca stat din sistemul relațiilor internaționale, indiscutabil datorită crizei de regim, dar nu poate fi ignorat impactul pe care l-a avut asupra ei programul S.D.I. (Inițiativa de Apărare Strategică). Aceasta a pus sub semnul întrebării eficiența rachetelor sovietice cu rază lungă de acțiune. Dacă S.D.I. putea efectiv să blocheze rachetele lansate de sovietici înainte de a lovi teritoriul SUA,

---

[708]Ibidem, p. 154.

[709]Ibidem, p. 162.

[710]A se vedea Joint Vision 2010. *America's Military: preparing for Tomorrow*, pp. 7, 11-15; *National Military Strategy of the United States of America*, 1997, pp. 18-21.

atunci ele deveneau inutile, iar Moscova putea fi supusă unui atac nuclear fără teama de represalii pentru cel care ar fi atacat. Declinul economic al fostei Uniuni Sovietice a făcut imposibil ca aceasta să poată răspunde la programul S.D.I. Moscova a tras concluzia că nu-şi mai putea apăra imperiul decât cu preţul unor cheltuieli inacceptabile şi ca urmare s-a retras din fostele ţări satelite[711]. Războiul rece fusese pierdut pentru Uniunea Sovietică fără ca imensul său arsenal nuclear să-i fi folosit pentru salvare.

Pe de altă parte, există specialişti şi analişti care consideră că armele nucleare vor continua să joace un rol deosebit în potenţialul de putere al unui stat şi după încheierea războiului rece[712].

Sir Michael Quinlan, referindu-se la acest aspect, afirma: "*Absenţa războiului între statele avansate a fost cheia succesului. Trebuie să perpetuăm această stare. Armele sunt mijlocul – scopul este de a preveni un război. Mai bine o lume cu arme nucleare dar fără un război major, decât un război major dar fără arme nucleare*"[713].

Pe aceeaşi poziţie se situează şi unii specialişti şi analişti din Franţa, care "*se opun cu vehemenţă minimalizării rolului armelor nucleare în descurajarea oricărei agresiuni*"[714], dar şi americani. În strategia naţională de securitate a SUA se precizează că şi în viitor "*armele nucleare strategice rămân cheia de boltă a strategiei de descurajare a SUA*"[715]. Se cunoaşte faptul că Statele Unite, ca şi Federaţia Rusă de altfel, menţin în

---

[711] A se vedea Zbigniew Brzezinski, *op. cit.*, pp. 209-242; Mihail Gorbaciov, *op. cit.*, pp. 194-205; 211-222; Alvin Toffler, *op. cit.*, pp. 391-392.
[712] Florian Gârz, *NATO: Globalizare sau dispariţie? De la Războiul rece la pacea pierdută*, Bucureşti, 1995, pp. 58-59.
[713] Apud Eugene E. Hagiber, *Strategie Forces for Deterrence* în "Joint Force Quarterly", Winter '96/97, p. 66.
[714] Jacquelin K. Davis, Charles M.Perry and Andrew C.Winner, *The Looming Alliance Debate*, over Nuclear Weapons, în "Joint Force Quarterly", Spring 1997, p. 84.
[715] *National Military Strategy of the United States of America*, 1997, p. 25.

stare permanentă de luptă o mare parte din arsenalul lor nuclear[716].

Totodată, aceste state vor continua să acţioneze împotriva proliferării nucleare prin presiuni economice, politice, combinate, după caz, şi cu unele concesii: control asupra vânzărilor de tehnologii nucleare ţărilor care ar persevera pe linia introducerii armelor nucleare.

Există însă în lume ţări angajate în programe de înarmare nucleară, precum India, Egipt, Brazilia, Argentina, Indonezia, Pakistan. Din această perspectivă, proliferarea nucleară va fi doar întârziată şi nu stopată. Există, de asemenea, părerea unor specialişti potrivit căreia reducerile făcute de SUA şi Federaţia Rusă în stocul nuclear nu sunt semnificative, deoarece "*prin tratatele respective americanii şi ruşii realizează scoaterea din înzestrare a mijloacelor de lovire nucleară învechite (...) şi le opresc pe cele ultramoderne, mobile şi de mare precizie*"[717]. Prin urmare, asistăm doar la un proces de diseminare de proporţii a rachetelor şi altor vectori capabili să transporte arme nucleare la ţintă, şi nu la reducerea arsenalului nuclear.

Analiştii militari şi politici susţin că arsenalul nuclear trebuie luat în calcul atunci când se apreciază potenţialul de putere al unui stat[718]. Cu toate că omenirea nu a trecut printr-o experienţă a războiului nuclear – Japonia a fost un tragic experiment – folosirea armamentului nuclear domină gândirea strategică a principalilor actori ai relaţiilor internaţionale postrăzboi rece. Statele posesoare de arme nucleare dispun de planuri concrete de folosire, iar la aplicaţii de nivel strategic se "joacă" scenarii cu calcularea consecinţelor în cazul folosirii acestor mijloace pentru diferite niveluri de escaladare a conflictului.

Descifrarea mecanismelor care conduc la ascensiunea sau decăderea unui actor din topul ecuaţiei de putere a tentat de

---

[716]Florian Gârz, *op. cit.*, pp. 64-65.
[717]Ibidem, p. 67.
[718]Barry R. Posen, *Command of Commons.The Military Foundation of US Hegemony*, The Mitt Press, 2001, în http:/ mittpress.mitt.edu/journals.

foarte multă vreme pe istorici şi, după cel de-al doilea război mondial, pe teoreticienii relaţiilor internaţionale[719], pe analiştii politici şi geopoliticieni. Paul Kennedy consideră că ascensiunea unor state în rândul marilor puteri este favorizată de stabilirea unui raport de echilibru, pe termen lung, între potenţialul economic şi puterea lor militară. Ruperea acestui echilibru şi apariţia unui decalaj între baza economică şi cheltuielile militare izvorâte din obiective strategice nerealiste declanşează declinul şi căderea din topul ecuaţiei de putere[720]. Aserţiunile analistului american sunt valabile pentru corelaţiile ce se stabilesc între economii şi armate specifice *celui de-al doilea val,* şi nu în cele specifice secolului al XXI-lea. Sunt situaţii în care puterea militară nu scade paralel şi concomitent cu cea economică. Edificator este cazul Federaţiei Ruse în perioada de tranziţie. Există şi cazuri în care creşterea economică nu conduce automat la creşterea potenţialului militar – dacă avem în vedere evoluţia Germaniei şi Japoniei după cel de-al doilea război mondial.

Analistul George Modelski consideră că ascensiunea/ declinul puterilor în sistemul relaţiilor internaţionale este dată/ confirmată de conflictele majore în care subiecţii sunt antrenaţi. Studiind conflictele majore ale epocii moderne şi contemporane, G. Modelski a identificat o serie de cicluri hegemonice asociate cu *"ciclurile lungi economice în care creşterea preţurilor şi puţinătatea resurselor determină pierderi de putere, concentrarea ei având loc în condiţiile unor preţuri scăzute şi ale abundenţei resurselor"*[721].

Reputatul teoretician al relaţiilor internaţionale Martin Wight, analizînd rolul marilor puteri în istoria relaţiilor internaţionale, aprecia că termenul de "putere dominantă" nu este o sintagmă acceptată în diplomaţie.Celelalte state în sistemul internaţional recunosc, în fapt, o putere dominantă fie colaborând cu ea, fie

---

[719]Stefano Guzzini, *op. cit.*, passim.

[720]Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers:Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, 1987, passim.

[721]Apud Mihail E. Ionescu, *op. cit.*, pp. 19-22.

unindu-se în rezistență împotriva ei. Dar hegemonia nu a fost niciodată acceptată în teorie[722].

Conflictele în care au fost antrenate cele două superputeri în timpul războiului rece – SUA şi URSS – confirmă aserțiunea analistului american. Uneori, cei ce par slabi câştigă, iar cei ce par dezorganizați îi depăşesc pe cei ce sunt mai organizați, cum s-a întâmplat în războiul din Algeria, Vietnam sau Afghanistan în cazul invaziei sovietice.

Istoricul şi analistul militar Mihail E. Ionescu se apropie de concepția lui Wight, afirmând că, în fapt, nu se poate stabili o ierarhie unidirecțională în ecuația de putere din cauza existenței interdependenței structurale în sistemul relațiilor internaționale. Ierarhiile în plan militar, economic sau la *"etajul inferior al interdependențelor transnaționale"* nu sunt identice. Ordinea mondială nu este dată de balanța tradițională de putere[723].

Atentatele de la 11 septembrie 2001 par a bulversa cu totul modul tradițional de a aprecia puterea dominantă într-o lume tot mai globalizată. Organizația Al-Queda, "*o bandă de terorişti bolnavi şi geniali*"[724], a reuşit să pună în dificultate unica superputere rămasă pe planetă după încheierea războiului rece.

Mass-media şi unii analişti nu contenesc să prezinte această organizație ca pe un actor teribil şi omniprezent. Este în poziția de mare putere? Pentru lupta împotriva terorismului s-a creat o coaliție multinațională, unii chiar vorbesc de un al patrulea război mondial[725]şi în logica teoriei clasice a Realismului am putea aprecia că terorismul a devenit un actor omnipotent.

---

[722]Martin Wight, *op. cit.*, p. 49.

[723]Mihail E. Ionescu, *op. cit.*, p. 41.

[724]Emmanuel Todd, *op. cit.*, p. 6.

[725]Norman Podhoretz, *How to Win World War IV*? În „Commentary", February 2002, pp. 19-28.

Acest paradox în analiză ne arată că aprecierea/percepția puterii în mediul internațional contemporan nu se mai poate realiza prin apel la instrumente şi metode clasice. De remarcat că nici folosirea celor mai avansate mijloace nu dau rezultate mai bune. Roni Linser,[726] într-un studiu efectuat la Departamentul de ştiințe politice al Universității din Melburne în 2004, pe baza modelării matematico-informatice ajunge la concluzia că încă este prematur să credem că putem trage concluzii pertinente pentru anticiparea evoluțiilor în mediul internațional.

Şi totuşi opinia publică, şi nu numai, are nevoie de explicații pentru ceea ce se întâmplă în viața internațională, iar diplomaților nu le poate lipsi expertiza pentru a lua decizii. De aceea, când în analiza geopolitică şi geostrategică se fac estimări ale puterii pentru a se determina posibilele ierarhii ale actorilor într-un spațiu sau la nivel global, trebuie luate în calcul nu numai elementele de potențial, ci şi relațiile care se stabilesc între aceştia. În opinia lui James Rosenau, relațiile politice înseamnă mai mult decât fundamentele puterii actorilor[727]. Locul pe care un actor îl ocupă la un moment dat în ierarhia de putere sau, după cum vom vedea ulterior, percepția pe care el o are despre poziția sa îl determină pe acesta să acționeze/reacționeze pentru a-şi impune/afirma interesul într-o zonă geografică dată.

Unii specialişti apreciază că o bună cunoaştere a puterii actorilor angajați în compeție/rivalități geopolitice se realizează dacă se reuşeşte a se răspunde la următoarele întrebări[728]: Cum se exercită puterea asupra celorlalți actori? Ce efecte va produce exercitarea acesteia în sistem/câmpul geopolitic? Ce interacțiuni va genera utilizarea ei? Cum vor reacționa instituțiile politice şi de altă natură cu vocație în domeniul relațiilor internaționale?

---

[726]Roni Linser, *Predictive Power of Role-play Simulations in Political Science: Experience of an e-Learning tool*, în http://www.simplay.net/papers/RPSpredictive_power.html#U6.
[727]James N. Rosenau, *op. cit.*, p. 148.
[728]Reinaud Bosch, *op. cit.*, în *loc. cit*.

Practic, se creionează “un portret” al puterii în cele trei dimensiuni ale sale: puterea ca potențial/powermeans; puterea ca relație/powercapacity şi puterea ca structură.

5.2. INTERESUL ŞI COMPORTAMENTUL ACTORILOR ÎN CÂMPUL GEOPOLITIC

Postulând o dilemă a securității în contextul unei anarhii internaționale, gânditorii din Realismul timpuriu credeau că, dacă se cunoştea distribuția puterii în sistemul relațiilor internaționale, se putea afla şi comportamentul statului în raporturile cu ceilalți actori[729]. Robert O. Keohane şi Joseph Nye Jr. au demonstrat, la jumătatea deceniului opt al secolului trecut, că analiza comportamentului actorilor în mediul internațional centrată doar pe putere nu era suficientă.

Societatea internațională în timpul războiului rece era preocupată de respectarea normelor şi principiilor înscrise în Charta ONU. Unele arii de probleme prezintă trăsăturile a ceea ce Keohane şi Nye le numesc regimuri, definite ca *„rețele de legi, norme şi proceduri care regularizează comportamentul şi îi controlează efectele”*[730]. În acest mediu există o multitudine de relații şi interacțiuni de ordin economic, cultural, sportiv şi politic, în care, pe lângă actorul classic, apar societăți şi corporații internaționale, transnaționale sau multinaționale, ceea ce a făcut ca puterea, mai ales în dimensiunea ei militară, să nu poată fi folosită oricând şi oricum.

Comportamentul actorilor în sistemul relațiilor internaționale contemporane cunoaşte o mare diversitate şi complexitate în

---

[729]Simon Dalby, *Geopolitical Change and Contemporary Security Studies: Contextualizing the Human Security Agenda*, Institute of International Relations. The University of British Columbia, Working Paper nr. 30, April 2000, pp. 15-17; Stefano Guzzini, *op. cit.*, p. 215.

[730]Robert O. Keohane , Joseph Nye Jr., *Power and interdependence: World Politics in Transition*, Little, Brown, Boston, 1977, p. 19.

ceea ce priveşte orientarea, atitudinea şi intensitatea cu care aceştia se manifestă în viaţa internaţională. Gradul lor de implicare în rezolvarea problemelor internaţionale poate varia de la maxim la minim, până la neimplicare totală.

Pentru toată lumea, criza izbucnită în anul 1991 în Golful Persic a fost o problemă majoră, dar gradul de implicare în rezolvarea ei a fost diferit. SUA şi aliaţii săi au acţionat direct pentru obligarea Irakului de a se retrage din Kuwait, pe când China, de exemplu, deşi este membră a Consiliului de securitate al ONU şi una din marile puteri, s-a rezumat doar la a se implica diplomatic. De ce?

Un posibil răspuns la o asemenea întrebare îl găsim la remarcabilul diplomat şi analist politic Henry Kissinger, care în memoriile sale afirmă că ceea ce pune în mişcare un stat este, printre altele, şi preocuparea acestuia de a-şi rezolva *interesul naţional*[731]. Concluzia analistului american este confirmată de analiza istorică, mai ales pentru perioadele în care actorul dominant al vieţii internaţionale a fost statul.

Astăzi, în viaţa internaţională, nu numai numărul, dar şi importanţa actorilor s-au modificat radical. Tot mai mult, în prim planul evenimentelor, apar *actorii nonstatali*. Potrivit unor statistici, la nivelul anului 1995, din 100 de actori-economici doar 55 erau state, ceilalţi fiind companii transnaţionale[732]. Ori, o bună parte a activităţii unor astfel de giganţi economico-financiari, fiind internaţională, "scapă" de sub incidenţa normelor şi regulilor care se aplică actorilor tradiţionali – statele – deci şi interesele acestora pot deveni, în anumite cazuri, incompatibile cu interesul naţional al actorului clasic. Acest fapt este reflectat

---

[731]www.commissiononglobalization.org/homelink...

[732]Prof.univ.dr. Constantin Vlad, *Identitate naţională şi integrare*, în "Opinia Naţională", nr. 202, 9 februarie, 1998, p.7; George E. Shambaugh, *op. cit.*, în *loc. cit.*

şi de prezenţa în discursul politic sau analiza geopolitică, alături de sintagma *interes naţional*, a unor derivate: "interes specific", "interes global", "interes regional", "interes de securitate", "interes economic", "interes politic", "interes ideologic" etc.

Conceptul de *interes naţional* este considerat de unii analişti un instrument în analiza fenomenului geopolitic contemporan[733]. Nu împărtăşim opinia celor care neagă acest lucru pe motiv că nu s-a dat o definiţie exactă a acestuia[734], însă este suficient a opera numai cu un singur concept, având în vedere multitudinea actorilor din viaţa internaţională.

Interesul naţional este o particularizare a interesului din perspectiva vieţii şi activităţii unei colectivităţi, coagulată într-o formă de organizare politică, care este statul naţional. P. H. Liotta sublinia într-un studiu publicat în revista Colegiului de Război al SUA că intersul naţional "*reflectă identitatea poporului – geografia şi cultura sa, simpatiile politice, consensul social, ca şi nivelul de prosperitate la care a ajuns*"[735].

---

[733]A se vedea, pe larg, Joseph S. Nye, Jr., *Redefining the National Interest*, Foreign Affairs, no. 78, July-August 1999, p. 23.; Joseph Frankel, *National Interest*, Londra, 1970; Irving Kristol, *Defining our National Interest*, în "The National Interest Fall", 1990; Robert S.Mc.Namara, *The Essence of Security; Refflections in Office*, New York, 1968; *Interesul Naţional şi Politica de Securitate*, Institutul Român de Studii Internaţionale, Bucureşti, 1995, în continuare se va cita *Interesul Naţional*...p.

[734]Martin van Creveld, *The Transformation of War* ,New York: Free Press, 1991, p. 217. Raymond Aron, *Etudes politiques*, Editions Gallinard, Paris, 1972, în *Teoria relaţiilor internaţionale*, vol.1, caiet documentar 3/1981, Oficiul de documentare şi informare ştiinţifică al Institutului de ştiinţe politice şi studiere a problemei naţionale, p. 113, în continuare se va cita, Caiet documentar, vol. ..., nr. ..., anul. ...

[735]P. H. Liotta, *To Die For*: *National Interests and Strategic Uncertainties and Strategic Uncertainties*, in Parameters, US Army War College Quarterely, Volume XXX, no. 2, 2000, pp. 46-57.

Interesul a fost pe deplin analizat şi studiat în psihologie, sociologie[736], de unde a fost preluat de analiştii politici fără ca să aibă loc o amplă dezbatere asupra semnificaţiilor şi sensurilor pe care acesta îl capătă în analiza fenomenului politic contemporan. Noţiunea de *interes* este folosită în diferite discipline care se ocupă cu analiza relaţiilor politice internaţionale, într-o gamă extrem de variată de nuanţări şi particularizări. Necesitatea definirii conceptului de interes, a stabilirii cauzelor şi condiţiilor care îl generează – izvoarele lui – şi, nu în ultimul rând, factorii care determină intensitatea şi stabilitatea sa în timp devin, în condiţiile de astăzi, imperioase.

În psihologie, interesul este considerat ca o orientare activă şi durabilă, ca atitudine favorabilă şi ca o predilecţie a persoanei spre anumite lucruri, fenomene sau domenii de activitate[737]. Serghei L. Rubinstein a definit interesul ca o manifestare a fixării unei trebuinţe[738]. De aici rezultă şi clasificarea intereselor în funcţie de domeniile de activitate în care este antrenat individul: interesul pentru cunoaştere, pentru sport, activităţi economice, ştiinţifice, politice etc[739].

Din perspectiva sociologică, noţiunea de interes are alte valenţe. El nu se mai reduce la o chestiune de preferinţă subiectivă a individului, ci reprezintă mai curând o modalitate subiectivă de însuşire a unui raport obiectiv între situaţia şi nevoile reale ale omului/colectivităţii, şi determinaţiile acţiunii şi ale rezultatului ei. Interesul este legat în mod esenţial de urmărirea de către un

---

[736]*Determinarea şi motivarea acţiunii sociale*, coordonatori prof.univ.dr. Cornel Popa, conf.univ.dr. Ion Moraru, Bucureşti, 1981, p. 141.
[737]Ibidem, p. 142.
[738]A se vedea, pe larg, capitolul *Motivaţie*, în "Psihologie generală" sub redacţia lui Al. Roşca, Bucureşti, 1976.
[739]*Dicţionar enciclopedic de psihologie*, coordonator Ursula Schiopu, Bucureşti, 1997, p. 378, în continuare se va cita *Dicţionar de psihologie*, ...p.

individ/grup uman a unui avantaj în raport cu o anumită acțiune şi cu rezultatul ei.

În această accepțiune, interesul are întotdeauna un caracter concret şi determinant în sensul că se referă la o anumită acțiune, la un anumit rezultat sau aspect al ei, la valoarea şi finalitatea acțiunii în raport cu agentul social care poate fi un individ sau grup. Interesul implică în mod necesar formularea de către individ/grup a scopurilor pe care aceştia le urmăresc, determinate în ultimă instanță de trebuințele şi motivațiile care sunt vitale la un moment dat pentru acel grup.

Hans I. Morgenthau exemplifică acest lucru cu situația în care au fost puse Franța şi Anglia, în anul 1939, când URSS a atacat Finlanda. Moscova încălcase Pactul Ligii Națiunilor, prin urmare Franța şi Anglia trebuiau să ia contramăsuri pentru a restabili situația. Acestea însă n-au acționat, după cum nu o vor face nici atunci când URSS va ataca Polonia, pentru că ar fi afectat interesele lor pe termen lung[740].

În analiza relațiilor internaționale, categoria de interes se referă în exclusivitate la grupări umane organizate în entități politice, economice, religioase, culturale, adică totalitatea actorilor care compun fenomenul geopolitic contemporan. Interesul, din această perspectivă, poate fi definit ca o sumă de valori şi de opțiuni politice, economice, socio-culturale, religioase etc., a unui grup sau comunități care se constituie într-un actor al vieții internaționale[741].

În funcție de natura scopurilor urmărite, a acțiunilor întreprinse ca şi a valorilor promovate, interesul poate să se manifeste în sfera economicului, politicului sau a spiritualului, ori chiar în cea a domeniului militar. Hans Morgenthau identifica două

---

[740]Hans I.Morgenthau, *Politics Among Nations. A Realist Theory of International Politics*, în "Caiet documentar", vol. II, nr. 4, 1981, p. 16.
[741]*Interesul Național*, pp. 46-49.

categorii de interese la nivelul statelor: vitale şi secundare[742]. Aceste niveluri de manifestare nu le regăsim la nivelul individului, deoarece aici interesul este generat de existenţa trebuinţelor umane fundamentale, de la cele organice (foame, aer, sete, reproducere) şi de securitate, până la cele estetice şi cognitive[743].

Sursa intereselor şi modul lor de apariţie sunt mai complexe deoarece comunitatea sau grupul care se constituie ca entitate a sistemului relaţiilor internaţionale nu este niciodată suma indivizilor care îl compun. La acest nivel, interesul poate să apară din cerinţa funcţională a acelei entităţi/actor, care se manifestă în câmp geopolitic la un moment dat[744].

Cerinţa funcţională se manifestă ca o necesitate şi este formulată ca scop, ca obiectiv de atins. Din această perspectivă, actorii clasici ai relaţiilor internaţionale – statele – acţionează şi îşi desfăşoară activitatea pentru a-şi atinge obiectivele de securitate, păstrare a unităţii şi integrităţii teritoriale, menţinere a păcii, cooperare economică şi culturală etc. Obiectivele se stabilesc în funcţie de evoluţia raporturilor de putere care se stabilesc între actori, de alianţele pe care aceştia le pot realiza, ca şi de existenţa/nonexistenţa unei arhitecturi credibile de securitate. Acest lucru este ilustrat de preocuparea elitei politice americane de a identifica şi evalua corect interesele SUA pentru începutul noului secol şi mileniu[745].

O comisie alcătuită din experţi în politică externă, universitari, cercetători în domeniul relaţiilor internaţionale, a întocmit un raport care a cuprins o paletă largă de probleme, de la definirea

---

[742]Hans J. Morgenthau, *The Impasse of American Foreign Policy Chicago*: University of Chicago, 1962, p. 191.
[743]*Dicţionar enciclopedic de psihologie*, p. 706.
[744]Cătălin Zamfir, *Metoda normativă în psihosociologia organizării*, Bucureşti, 1972, pp. 15-30.
[745]The Commission on America's National Interests, July 2000, în http//bcsia.kgs.harvard.edu/BCSIA-content/documents/AmerNatlnter.doc.

intereselor naționale americane până la criteriile de ierarhizare şi strategiile prin care acestea să fie promovate în mediul internațional[746].

Din perspectiva realismului politic, Hans I. Morgenthau defineşte interesul ca putere, deoarece acesta ține de *"esența politicii şi nu este afectat de împrejurări legate de timp şi spațiu"*[747].

În geopolitică, un interes poate fi considerat ca atare numai dacă actorul, ca element al sistemului relațiilor internaționale, are capacitatea de a obține materializarea lui. Dacă acest lucru nu este posibil, atunci nu avem de-a face cu interese, ci doar cu *aspirații* care pot fi proclamate şi clamate[748].

În opinia analistului american Hans I. Morgenthau, dacă se consideră toate statele "*ca entități politice care îşi urmăresc propriile lor interese definite ca putere, vom fi în stare să facem dreptate tuturor într-un sens dual: vom fi în stare să judecăm alte națiuni, aşa cum o judecăm pe a noastră şi, judecându-le astfel, suntem capabili să elaborăm strategii care respectă interesele altor națiuni, ocrotind şi promovând propriile noastre interese*"[749].

Apelând la analiza istorică, Morgenthau constată că aceste idei au fost observate în acțiune, din antichitate până în zilele noastre. Tucidide, de exemplu, afirma că identitatea de interese este cea mai sigură legătură între state şi indivizi. Ideea a fost reluată în secolul al XIX-lea de lordul Salisbury, care remarca faptul că "*singura legătură care durează între națiuni este absența intereselor contrare*"[750].

---

[746]Ibidem.
[747]Hans I. Morgenthau, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 12.
[748]A se vedea, pe larg, Theodore H. Moran, *American Economic Policy and National Security*, New York: Council on Foreign Relations Press, 1993; Joseph J. Romm, *Defining National Security: The Nonmilitary Aspects*, New York: Council on Foreign Relations Press, 1993.
[749]Hans I. Morgenthau, *op. cit.*, p. 15.
[750]Ibidem, p. 12.

În accepțiunea lui James Rosenau, *interesul* are o dublă calitate. Este un instrument de analiză pentru cercetătorul şi analistul fenomenului politic internațional contemporan, dar este şi un instrument de acțiune pentru actori. "*Ca instrument analitic* – precizează James Rosenau – *el este folosit pentru a descrie, a explica sau a evalua sursele politicii externe ale unei națiuni sau caracterul ei adecvat. Ca instrument al acțiunii politice, el serveşte ca mijloc de propunere, de justificare sau de condamnare a politicilor*"[751].

În câmp geopolitic, interesul poate fi privit din triplă perspectivă. În interiorul *fenomenului geopolitic*, interesul este cel care determină şi orientează un actor pentru a acționa într-un anume spațiu şi nu altul. În *teoria şi analiza geopolitică*, categoria de interes devine un instrument pentru a identifica şi măsura, cu aproximație, gradul de implicare a unui actor în rezolvarea unei probleme care poate să apară într-o regiune a lumii. În *cartografia geopolitică de propagandă*, interesul poate să devină foarte bine un instrument de manipulare a opiniei publice interne sau internaționale. Într-o lume tot mai mult dominată de mass-media, "tunurile" încărcate cu informație şi imagine pot foarte uşor să convingă opinia publică de "justețea" acțiunilor întreprinse, şi nu neapărat de adevărul sau scopurile ce-au determinat acea acțiune.

Criteriile de clasificare şi evaluare a intereselor pe care actorii le promovează în sistemul relațiilor internaționale sunt multiple şi foarte diversificate[752]. Acest fapt a dat naştere la definiții extrem de largi şi, uneori, chiar contradictorii. Dacă din punct de vedere al acțiunii politice în cadrul fenomenului geopolitic contemporan, un anume grad de ambiguitate în definirea şi clasificarea intereselor este, pentru unii analişti, de acceptat deoarece se consideră că ar fi extrem de dificil să se ajungă la un acord cu un partener dacă unul dintre interesele proprii a

---

[751]Apud Sergiu Tămaş, *op. cit*., p. 166.
[752]P.H. Liotta, *op. cit*., în *loc. cit*.

fost definit cu un asemenea grad de precizie încât l-ar face inflexibil şi prin urmare nenegociabil[753], în teoria geopolitică nu este de acceptat o definiţie confuză deoarece analizele şi evaluările ar fi lipsite de realism şi obiectivitate.

Din perspectivă geopolitică, cel puţin două elemente sunt relevante pentru a se preciza natura şi dimensiunea intereselor: natura actorilor şi valoarea geopolitică a spaţiului în dispută. Din perspectiva actorilor, interesele pot fi clasificate, în primul rând, după scopurile urmărite în sistemul relaţiilor internaţionale şi pot fi: *naţionale, economice, politice, teritoriale, ideologice, strategice*. În al doilea rând, interesele actorilor diferă după priorităţile pe care aceştia şi le stabilesc la un moment dat, şi în acest caz acestea pot fi categorisite ca *vitale* sau *secundare*.

Interesele vitale sunt cele legate de securitatea, independenţa şi suveranitatea statului şi care, în opinia adepţilor teoriei realismului în relaţiile internaţionale, nu pot fi negociate. Încălcarea lor ducea la război. Interesele secundare sunt "greu definibile", dar pot fi negociate şi intens folosite în relaţiile internaţionale drept artă a compromisului[754].

Comisia SUA, în vara anului 2000, analizând priorităţile de politică externă şi mediul internaţional în care Statele Unite trebuiau să acţioneze, identifica următoarele categorii de interese: vitale; extrem de importante, importante şi mai puţin importante/secundare[755]. Analistul politic şi scriitorul Donald Neuchterlein identifica, la rândul său, pentru SUA, patru categorii de interese: Defense of Homeland (territory, citizens, political system); Economic Well-Being (Economic Stability, living standards); Favorable World

---

[753]Carlo Jean, *Interesele naţionale de apărare*, Conferinţă publică susţinută la Colegiul Naţional de Apărare, Bucureşti, 23 martie 1997.
[754]P. H. Liotta, *op. cit.*, în *loc. cit.*
[755]The Commission on America's National Interests, în *loc. cit.*

Worder (Appraisal of International Security) şi Promotion of Values(In America, Democracy – Human Rights)[756].

Cercetătorul Ronald W. Jones de la Universitatea din Rochester arată că, odată cu intensificarea procesului de globalizare şi afirmarea tot mai mult a actorului nonstatal, apar în mediul internaţional noi categorii de interese care se opun celor promovate de actorul classic – statul. El defineşte acest tip de interese ca fiind *private*[757] şi apreciază că ele vor cunoaşte o dezvoltare tot mai puternică pe măsură ce sectoarele importante ale economiei naţionale – poştă şi telecomunicaţii, energia electrică, finanţe – se vor privatiza.

După intensitatea sau permanenţa obiectivelor pe care le promovează în diferite zone geopolitice, interesele sunt definite ca fiind *stabile, variabile, generale* sau *specifice*[758]. Nu în ultimul rând, interesele actorilor pot fi identificate în funcţie de poziţia actorilor în sistemul relaţiilor internaţionale. Acestea pot fi *comune,* dacă obiectivele şi scopurile urmărite de doi sau mai mulţi actori într-un spaţiu sunt comune, *complementare,* dacă obiectivele strategice nu sunt antagoniste şi unul dintre actori poate renunţa la un interes specific ce vine în contradicţie cu un altul din aceeaşi categorie, şi *conflictuale,* când obiectivele strategice urmărite de un actor într-un spaţiu sunt ireconciliabile vis-à-vis de obiectivele unui alt actor.

Factorul *timp* este important în identificarea intereselor pe care le au actorii. Pe termen scurt, interesele a doi sau mai mulţi actori pot să coincidă, dar să fie divergente sau chiar ireconciliabile

---

[756]Donald Neuchterlein, *National Interests and Foreign Policy Formulation*, outline of a lecture delivered by Dr. Donald Nuechterlein on November 7, 2000, at the University of Virginia, to the Naval Air Executive Seminar on National Security. It is based in part on Chapter 1 or his book, *America Recommitted: A Superpower Assesses Its Role in a Turbulent World* (University Press of Kentucky, 2000), în www.cpsa-acsp.ca/paper-2003/behringer.pdf.

[757]Ronald W. Jones, *Private Interests and Government Policy in a Global World*, în http//www.wefia.harvard.edu/seminar/pegroup/jones.pdf.

[758]Hans I. Morgenthau, *op. cit*., p. 8.

pe termen lung. Anglia, SUA şi URSS, în timpul celui de-al doilea război mondial, au avut un interes comun pe termen scurt – eliminarea Germaniei din ecuația de putere de pe continentul european. După atingerea obiectivelor urmărite în război, partenerii din Coaliția Națiunilor Unite s-au situat pe poziții ireconciliabile deoarece obiectivele strategice pe termen lung ale URSS şi ale Marilor Democrații occidentale erau total opuse. Acest fapt a generat un aspect cu totul nou în confruntările dintre actori, în fenomenul geopolitic contemporan cunoscut sub numele de război rece.

Actorii, în acțiunea lor în câmp geopolitic, pot promova pe termen scurt[759] şi interese indirecte, în fapt instrumente sau mobiluri pentru promovarea unor interese complet diferite, care să nu fie atât de manifeste. Declarația guvernului român din februarie 1998, de a participa cu toate mijloacele, inclusiv militare[760], la operațiunea "Tunetul deşertului", a fost justificată de nevoia sensibilizării Casei Albe în problema cererii României de aderare la NATO, dar şi de a revigora imaginea externă a țării şi credibilitatea ei pe plan internațional.

Pentru analiza geopolitică şi cunoaştera tipului de comportament al actorilor în câmpul geopolitic este important să fie cunoscuți factorii şi criteriile care conduc la posibile ierarhizări ale intereselor. Clasic, nevoile de resurse şi protejarea pieței naționale erau cel mai adesea luate în calcul pentru a se face o clasificare şi ierarhie a intereselor.

Conflictul din Kosovo ne arată că pentru prima dată în istoria relațiilor internaționale interesele care au determinat membrii Coaliției internaționale să acționeze nu mai erau de tip clasic. Serbia nu încălcase dreptul de suveranitate, nu amenințase independența şi existența SUA, UK sau a Franței. Ea nu respecta drepturile omului pentru proprii cetățeni[761]. Marile democrații

[759]Ibidem, p. 9.

[760]Iulian Nițu, *Washingtonul încearcă să-şi realizeze cât mai mulți sprijinitori*, în "Curentul", an. II, serie nouă, nr. 37 (95), din 16 februarie 1998, p. 6.

[761]Ivo H. Daalder, Michael E. O'Hanlon, *Unlearning the Lessons of Kosovo*, în Foreign Policy, No. 116 , Fall 1999, p. 129.

occidentale au intervenit pentru a pune capăt atrocităților comise împotriva propriilor cetățeni de către guvernul de la Belgrad.

Analizând acest aspect, Henri Kissinger constata că ”*Primul ministru britanic Tony Blair a proclamat misiunea în Kosovo drept o victorie a forțelor progresiste din politica externă, care au înlocuit conceptele tradiționale demodate*”[762].

Kosovo a reprezentat, de fapt, apogeul unei serii de intervenții desfăşurate în numele drepturilor omului şi al valorilor umanitare[763]. Forțele armate americane au fost trimise în Somalia, inițial pentru a sprijini împărțirea hranei, apoi pentru a aduce în fruntea țării un guvern civil, în Haiti, pentru a elibera populația de un guvern militar opresiv, în Irak, pentru a înlătura regimul de dictatură a lui Saddam Hussein. În toate aceste cazuri, interesele americane n-au mai fost definite în raport de criteriile clasice de analiză.

Comentând cele patru principii care justifică intervenția militară în scopuri umanitare, lansate într-un excelent studiu de Joseph Nye Jr., în Foreign Affaires,[764] Henri Kissinger atrăgea atenția că "*noul secol impune SUA o nouă definire a interesului vital*"[765], însă aceasta trebuie să țină cont de complexitatea provocărilor cu care se confruntă America.

Nu toate statele împărtăşesc, fără rezerve, doctrina intervenției în scopuri umanitare. Cele aflate în zona *Lumii a Treia* interpretează în general doctrina intervenției umanitare ca pe un instrument prin care democrațiile industrializate reafirmă o hegemonie neocolonialistă. Rusia o respinge de teama de a nu pierde controlul în spațiul fost sovietic, mai ales în Asia Centrală considerată principalul rezervor de resurse energetice ale viitorului[766], iar China din aceleaşi motive ca şi Rusia, având în vedere nerezolvarea, în accepțiunea ei, a problemei Taiwanului.

---

[762]Henri Kissinger, *op. cit*., p. 218.
[763]Ibidem, p. 219.
[764]Ibidem, p. 235.
[765]Ibidem.
[766]Constantin Buşe, Constantin Hlihor, *op. cit*., în *loc. cit*., p. 93.

Reacţii contradictorii în privinţa acceptării intervenţionismului au venit după "momentul Kosovo" şi din partea aliaţilor vest-europeni ai SUA. Treptat, Germania şi Franţa au început să nuanţeze condiţiile de intervenţie pentru apărarea drepturilor omului, insistând ca acestea să se facă doar cu acordul ONU. Ministrul francez de externe M. Philippe Douste-Blazy, de exemplu, în conferinţa susţinută, în august 2005, în faţa ambasadorilor Franţei în diferite ţări, sublinia că "… *în problemele păcii nici un stat nu mai poate să decidă de unul singur*"[767]. Multipolaritatea lumii actuale începe să devină o realitate şi recurgerea la forţă pentru menţinerea păcii trebuie să ţină cont de acest lucru. Acest lucru este valabil atât timp cât statul este actorul dominant în mediul internaţional contemporan, însă astăzi asistăm nu numai la criza statului-naţiune, ci la erodarea statului ca actor politic[768].Vom asista la schimbarea de paradigmă în ceea ce priveşte definirea intereselor şi mai ales în promovarea lor în viitorul mediu global.Trecerea de la geopolitică la geoeconomie este inevitabilă în *Noul ev mediu*.

5.3. PERCEPŢIA ÎN TEORIA ŞI FENOMENUL GEOPOLITIC CONTEMPORAN

Analiza geopolitică, indiferent de paradigma şi metoda folosită, are ca scop final o mai bună cunoaştere a realităţii dintr-un spaţiu geografic/virtual. Constatăm că, de fapt, *mai buna cunoaştere a realităţii* nu este rezultatul obţinerii unei imagini unice/absolute a realităţii geopolitice respective, ci al acceptării de către noi a unei imagini pe care o credem adevărată.

Referindu-se la acest aspect, Paul Watzlawick afirma că analistul politic, atunci când operează în relaţiile internaţionale, nu are de-a face cu "*realităţi absolute ci doar cu reprezentări*

[767]http://www.ambafrance-us.org/news/statmnts/2005/ambassadors_conference082905.asp.
[768]Paul-Marie de la Gorce, *Ultimul imperiu.Va fi secolul al XXI-lea american*?, Editura Lider, Bucureşti, pp. 240-241.

subiective şi adesea contradictorii ale realităţii”[769]. O simplă lectură a presei dintr-o ţară sau alta, pentru a ne informa despre disputa geopolitică şi geostrategică a resurselor energetice, de exemplu, ne arată că vom avea un pluralism de imagini şi percepţii diferite.

Particularităţile geografice, modul cum oamenii, grupurile sociale, comunităţile etnice răspund provocărilor mediului natural şi social, natura relaţiilor dintre ele de-a lungul istoriei, condiţiile concrete de formare a limbii, structurilor mentale, culturii, civilizaţiei, mentalităţilor diferitelor popoare au o importanţă majoră în modul cum ele percep lumea, procesele şi fenomenele sociale, existenţa altor popoare, modalităţile de manifestare în timp şi spaţiu a celuilalt[770].

Prin urmare, cunoaşterea politicii de putere şi a interesului actorilor este utilă în analiza fenomenului geopolitic contemporan, dar nu şi suficientă. Percepţia, ca proces al fenomenului geopolitic, dar şi ca instrument de cunoaştere, întregeşte şi măreşte eficienţa analizei geopolitice[771].

În funcţie de reprezentarea pe care o au actorii în câmpul geopolitic asupra locului şi rolului lor în ecuaţia de putere, ca şi asupra intereselor proprii sau ale oponenţilor, actorii adoptă în acel spaţiu, de regulă, un anume tip de comportament politic, militar, economic sau de altă natură. Imaginea *Celuilalt* în rivalităţile geopolitice joacă un rol deosebit. O reprezentare pozitivă şi o percepţie adecvată asupra comportamentului celorlalţi poate determina un actor să evite conflictele şi să opteze pentru cooperare în satisfacerea intereselor pe care le are în acel spaţiu.

O percepţie supradimensionată asupra propriului potenţial de putere, corelată cu una *subdimensionată* asupra potenţialului de putere al opozantului dintr-un spaţiu de interes, conduce pe un actor, cel mai adesea, la politici şi acţiuni riscante în planul

---

[769]Paul Watzlawick, *La realite de la realite. Confusion, desinformation, communication*, Le Seuil, Paris, 1978, p. 137.

[770]Bogdan-Alexandru Halic, Ion Chiciudean, *op. cit*., p. 9.

[771]David L. Rousseau, Dan Miodovnik, *DeborahLux Petrone*, Identity and Threat Perceptions: An Expermental Analysis, în http://www.ssc.upenn.edu/~rousseau/CVAUG01.HTM.

relațiilor internaționale. Dintre numeroasele exemple pe care istoria le-a consemnat în acest sens, ne vom referi doar la cazul Germaniei, pentru prima jumătate a veacului al XX-lea, care a declanşat cel de-al doilea război mondial pentru a-şi impune supremația pe continentul european şi în lume[772], şi cel al Argentinei, care la începutul anilor ‘80 a încercat să obțină prin forță insulele Falkland.

Dacă însă un actor are o percepție *subdimensionată* asupra propriului potențial de putere într-un spațiu de interes, în raport cu cel al competitorilor pentru acel spațiu, atunci politica şi acțiunea sa în câmp geopolitic este nesigură, acesta fiind predispus la compromisuri care să-i afecteze interesele fundamentale pe termen scurt sau lung. Comportamentul Franței şi al Marii Britanii, de exemplu, în fața acțiunilor de forță întreprinse de Germania pe scena politică europeană, în perioada 1936-1939, este elocvent în acest sens[773].

Percepția este o componentă importantă a fenomenului geopolitic contemporan. Aceasta devine, în teoria şi analiza geopolitică, un produs al observării şi cunoaşterii raporturilor de putere, ca şi a intereselor care determină doi sau mai mulți actori să-şi dispute/negocieze controlul sau prezența într-un anumit spațiu geografic.

Din această perspectivă, *percepția*, în analiza fenomenului geopolitic contemporan, se materializează într-un set de informații însoțite sau nu de reprezentări cartografice şi iconografice. Ea stă

---

[772]A se vedea, pe larg, Jaques de Launay, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial*, vol. I, Bucureşti, 1988; Maurice Beaumont, *Les origines de la deuxieme guerre mondiale*, Payot, Paris, 1969; Walter Hofer, *Hitler declanche la guerre*, Editions du Seuil, Paris, 1967; André Maurois, *Cauzele războiului din 1939*, Bucureşti, 1945.

[773]Maurice Baumont, *Les origines de la seconde guerre mondiale*, Paris, 1974; Peter Calvocorressi, Guy Wint, *Total War. Cause and Courses of the second World War*, London, 1972; James L. Stokesbury, *Scurtă istorie a celui de-al doilea război mondial*, Bucureşti, 1993, partea I.; David L. Rousseau, Dan Miodovnik, DeborahLux Petrone, *op. cit.*, în *loc. cit.*

la baza scenariilor şi proiectelor geopolitice. Foarte frecvent este întâlnită situația în care o zonă geopolitică *"fierbinte"* este prezentă în mass-media sub forma unor hărți. Pe hartă sunt indicați, de cele mai multe ori, actorii prieteni sau adversari, arealul de criză şi conflict. Dramele geopolitice se pun în scenă şi prin intermediul hărților, care fac din teritorii veritabili "actori ai istoriei"[774].

Dacă se acceptă faptul că *percepția* este o componentă a realității geopolitice contemporane şi totodată un element al metodologiei de analiză în teoria geopolitică, atunci se naşte, în mod legitim, întrebarea: ce este şi cum poate fi ea definită? Phillip A. Ross răspunde că percepția nu este realitatea[775], dar atunci ce este? Cum poate un actor, să luăm, de exemplu, pe cel clasic – statul, să perceapă o amenințare la adresa sa lansată de un alt competitor în câmpul geopolitic?[776]

Psihologia defineşte percepția drept un act prin care individul identifică şi integrează informația pe care o primeşte prin intermediul simțurilor[777]. Există un curent de gândire – realismul naiv, care afirmă că omul poate cunoaşte realitatea fizică prin intermediul simțurilor[778]. La nivelul individului, percepția este influențată de mediul înconjurător, de valorile în care acesta crede şi de motivația sau starea sufletească în care se află.[779] Deci percepția este concepută ca un proces cognitiv în care un rol important îl au informațiile şi experiența anterioară legată de realitatea reflectată.

[774]Sergiu Tămaş, *op. cit.*, p. 174.
[775]Phillip A. Ross, *Perception is not Reality*, în http://www.prweb.com/
[776]Tianbao Zhu, *The Threat Perceptions and Developmental States in Northeast Asia*, în Working Paper, no. 3, 2001, în www.anu.edu.au/asianstudies/chinakoreacen/csaa/Confabs01.html.
[777]Nicky Hayes, Sue Orrel, *Introducere în psihologie*, Bucureşti, 1997, p. 180.
[778]http://en.wikipedia.org/wiki/Philosophy_of_perception.
[779]Ibidem.

Percepția sinelui este dată, în foarte multe cazuri, în funcție de atitudinile pe care le au alți indivizi asupra propriei persoane[780].

Deci percepția la nivelul individului nu trebuie înțeleasă numai ca o reflectare a stimulilor fizici în diferitele porțiuni ale sistemului nervos central[781], ci şi ca oglindire a omului în alt om, ca imagine a sa în alții şi a altora în a sa[782].

Percepția poate fi considerată şi ca o prelucrare de informații, deoarece acest proces nu este unul mecanic. Imaginea oferită de mediul extern sau intern al individului este filtrată, prelucrată şi apoi încorporată sinelui. Acest fapt este evident mai ales atunci când individul percepe un mediu cu totul deosebit de cel fizic, cum este mediul social[783].

În acest tip de mediu, individul nu acționează în funcție de stimulii ce îi primeşte, de informația obiectivă, ci în raport de imaginea sa despre realitatea socială. Acest lucru explică, într-un fel, de ce un fapt social sau un eveniment petrecut în câmpul geopolitic este "*văzut*" diferit de indivizi care pot avea acelaşi set de informații, dar au convingeri politice, morale sau religioase diferite.

Un exemplu edificator este criza din Kosovo. Pentru ilustrare vom lua doar un singur aspect al crizei, cel al cauzelor care au generat-o, deoarece acest fenomen este extrem de complex şi foarte greu de "*văzut*" în doar câteva cuvinte.

Iată câteva percepții. Pentru o mare parte a populației din Occident, cauza gravelor incidente interetnice este una de natură psihologică comportamentală. "*În Occident*, afirmă Jonathan Eyal, *există percepția că populațiile din Balcani au înnebunit, că ard*

---

[780]Ibidem, p. 310.

[781]A se vedea, pe larg, Pantelimon Golu, *Psihologie socială*, Bucureşti, 1974, pp. 138-145; Alain Lieury, *Manual de psihologie generală*, Bucureşti, 1996, pp. 22-55.

[782]The Problem of Perception în http://plato.stanford.edu/entries/perception-problem/#3.3.2.

[783]Ibidem.

de nerăbdare să se războiască între ele şi că aşteaptă doar un pretext. Dar aceasta nu este adevărat”[784]. Analistul român dr. Mihail E. Ionescu consideră că principala cauză a crizei este *“prelungirea sindromului iugoslav, care, din 1992, înseamnă redesenarea hărţii politice a ex-Iugoslaviei prin mijloace violente*”.[785]

Când analizează un aspect sau altul al raporturilor de putere sau interesele diferiţilor actori într-un spaţiu geografic, geopolitica operează cu noţiunea de *percepţie,* însă, după cum s-a putut observa, aceasta are un înţeles diferit de cel pe care i-o conferă psihologia. Realitatea percepţiei este uşor de sesizat în studiile şi analizele de geopolitică deoarece ea însoţeşte/face parte din fenomenul geopolitic, dar conceptul nu este încă definit şi precizat cu claritate.

Din punct de vedere al semnificaţiei, termenul de *percepţie* folosit în geopolitică se apropie mai mult de ceea ce psihosociologia defineşte ca fiind *reprezentarea socială*. Termenul, în acest caz, depăşeşte *“versantul perceptiv”* şi conţine elemente de ordin informativ, cognitiv, ideologic, normativ, credinţe, atitudini, opinii şi imagini care se găsesc într-o formă sau alta în definiţiile reprezentărilor sociale.

Cercetările în domeniul reprezentărilor sociale au fost reluate, relativ recent, de Serge Moscovici. Acesta a adus în atenţia specialiştilor un “concept pierdut”, lansat la sfârşitul veacului al XIX-lea de Emile Durkheim: *reprezentarea colectivă*. În concepţia celebrului sociolog, aceasta forma o clasă foarte generală de fenomene psihice şi sociale, în acelaşi timp înglobând conştiinţe, mituri, ideologii.

Reprezentările colective aparţin socialului în măsura în care erau produse ale unor caracteristici comune unui grup de indivizi

---

[784]Jonathan Eyal, *Violenţa din Kosovo va continua ani la rând, dar nu se va extinde către ţările vecine*, în "Curentul" din 29 martie 1998, p. 9.

[785]Dr. Mihail E. Ionescu, *Kosovo sau întoarcerea în trecut*, în "Curentul" din 29 martie 1998, p. 11.

sau unei societăți, dar şi psihologiei, afirma E. Durkheim, întrucât percepția realității şi organizarea gândirii sunt operă individuală[786].

Depăşind viziunea lui E. Durkheim, Serge Moscovici consideră că reprezentarea socială este "*un sistem de valori, de noțiuni şi de practici relative la obiecte, aspecte sau dimensiuni ale mediului social care permit nu numai stabilirea cadrului de viață al indivizilor şi grupurilor, dar constituie în mod egal un instrument de orientare a percepției situației şi de elaborare a răspunsurilor*"[787].

După S. Moscovici, trei condiții ar fi necesare pentru apariția unei reprezentări sociale. Dispersia informației privind obiectul reprezentării, poziția grupului social față de obiectul reprezentării şi a treia condiție se raportează la necesitatea resimțită de oameni de a produce conduite şi discursuri coerente în legătură cu un obiect pe care îl cunosc destul de prost[788].

După Denise Jodelet, "*conceptul de reprezentare socială desemnează o formă de cunoaştere specifică, o ştiință a sensului comun, al cărui conținut se manifestă prin operații, procese generative şi funcționale socialmente însemnate. Ea desemnează, în sens larg, o formă de gândire socială*"[789]. Această noțiune, conchide D. Jodelet, are vocația de a interesa toate ştiințele umane, de la sociologie la istorie şi antropologie, fără însă să facă o trimitere la geopolitică.

---

[786]Serge Moscovici, *Psihologia socială sau maşina de fabricat zei*, ediția a III-a, traducere de Oana Popârda, Polirom, Iaşi, pp. 27-58; Adrian Neculau, prefață la vol. *Psihologia câmpului social: Reprezentările sociale*, traducere Ioana Mărăşescu, Radu Neculau, Bucureşti 1995, p. XIII.

[787]Serge Moscovici, *La psychanalyse, sa image et son public*, PUF, Paris, 1976, p. 43; apud Adrian Neculau, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p.XV, nota nr. 8.

[788]Pierre Moliner, *Cinci întrebări în legătură cu reprezentările sociale*, în volumul "*Psihologia câmpului social: Reprezentările sociale*", pp. 101-102; în continuare se va cita "*Psihologia câmpului social ...*", p.

[789]Denise Jodelet, *Representations sociales: phènomènes, concepts et théorie*; apud Adrian Neculau, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. XVI; Ibidem, *Reprezentările sociale, un domeniu în expansiune*, în vol. "*Psihologia câmpului social ...*", pp. 102-103.

Pornind de la ideea că orice reprezentare este o formă de viziune globală şi unitară a unui obiect, dar şi a unui subiect, Jean Claude Abric defineşte reprezentările sociale ca fiind "*produsul şi procesul unei activităţi mentale prin care un individ sau un grup reconstituie realul cu care este confruntat şi-i atribuie o semnificaţie specifică*"[790]. Astfel definită, reprezentarea socială este constituită dintr-un ansamblu de informaţii, de credinţe, de opinii şi atitudini generate de un obiect dat. Ea joacă un rol fundamental în dinamica relaţiilor sociale şi în practică, în opinia lui Jean Claude Abric, prin cele patru funcţii esenţiale: de cunoaştere, identitară, de orientare şi justificativă[791].

Sintetizând definiţiile cu o largă circulaţie în literatura de specialitate, Adrian Neculau consideră că "*reprezentările sociale desemnează un aparat evaluativ, o grilă de lectură a realităţii, o situare în lumea valorilor şi o interpretare proprie dată acestei lumi*"[792]. Este o refacere şi o reconstrucţie a realităţii prin prisma filosofiei de viaţă a individului deoarece se găseşte la intersecţia dintre gândirea obiectivă, "ştiinţifică", şi reflectarea afectivă a mediului. În egală măsură, reprezentarea socială este un instrument prin care actorii sociali îşi reglează reciproc raporturile, dar şi un mecanism prin care se construiesc teorii şi ideologii despre mediul social.

În geopolitică, percepţia mai încorporează un element care nu se regăseşte în definiţia propusă de psihologie şi nici în cea dată de psihosociologie – *interesul*, sub toate aspectele sale de materializare. Revenim, pentru ilustrare, la percepţia pe care au avut-o principalii actori ai sistemului relaţiilor internaţionale asupra crizei din Kosovo, şi mai ales la modul cum au văzut soluţia de rezolvare.

---

790 Jean-Claude Abric, *Reprezentările sociale: aspecte teoretice*, în vol. "*Psihologia câmpului social ...*", p. 129.
791 Ibidem, pp. 132-134.
792 Adrian Neculau, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. XVII.

Fostul şef al diplomaţiei ruse, Evgheni Primakov, percepea rezolvarea situaţiei prin *"intermediul tratativelor între autorităţile sârbe şi reprezentanţii minorităţii albaneze, cu respectarea strictă a integrităţii teritoriale a Iugoslaviei"*[793].

Fostul Secretarul de stat al SUA Madeleine Albright a cerut implicarea internaţională în rezolvarea situaţiei şi sancţiuni asupra Belgradului.[794] Uniunea Europeană vede o rezolvare sub mediere internaţională, însă este rezervată în ceea ce priveşte sancţiunile pe care SUA cred că sunt necesare a fi aplicate Belgradului[795].

Ambasadorul Republicii Federale Iugoslavia la Bucureşti, Desimir Jeftic, referindu-se la aceste diferenţe în perceperea modului de soluţionare a crizei, aprecia: "*Cert este că factorii internaţionali cei mai importanţi cunosc foarte bine adevărata situaţie din Kosovo şi Metohia, dar, atunci când trebuie să se ia nişte decizii în legătură cu ea, sunt deseori ghidaţi de propriile interese politice şi nu de regulile şi principiile dreptului internaţional"*[796].

În geopolitică, percepţia trebuie abordată din perspectiva modului cum ea se obiectivează în realitatea/fenomenul geopolitic, în teoria şi analiza geopolitică, precum şi în cartografia geopolitică de propagandă.

În realitatea geopolitică, *percepţia* este un proces psiho-socio-cognitiv prin care actorii obţin informaţii cu privire la caracteristicile economice şi strategice ale unui spaţiu geografic, îşi formează o imagine coerentă asupra poziţiei proprii sau a adversarilor/competitorilor în ecuaţia de putere, ca şi o viziune

---

[793]Tudor Lavric, Mădălina Mitan, Aurora Caravasile, *Marile centre de putere ale lumii se confruntă la Kosovopole*, în "Curentul" din 29 martie 1998, p. 12.
[794]Madeleine Albright împreună cu Bill Woodward, *Doamna secretar de stat*, trad din lb. engleză şi note, Alin-Victor Matei, RAO, 2004, pp. 520-540.
[795]Ibidem.
[796]Iulian Neamţu, *Interviu cu ambasadorul R. F. Iugoslavia la Bucureşti, Desimin Jeftic*, în "Curentul", din 29 martie 1998, p. 10.

funcțională a sistemului relațiilor internaționale pentru a-şi impune/apăra propriul interes în acel spațiu.

Actorii câmpului geopolitic percep câmpul geopolitic, îşi fac o imagine, mai mult sau mai puțin adecvată, în funcție de natura şi calitatea informațiilor asupra resurselor, avantajelor/facilităților economice şi strategice pe care un spațiu geografic le oferă, dar mai ales încearcă să cunoască intențiile şi comportamentul altor actori în acel câmp.

Analizând factorii care pot influența imaginea actorilor în ceea ce priveşte comportamentul în sistemul relațiilor internaționale, Stephen Walt ajunge la concluzia că nu percepția despre mărimea puterii, ci politica de putere este determinantă în modul cum un actor este decis să-şi asigure/să-şi impună interesul. Walt ajunge la această concluzie din observarea modului cum s-au perceput reciproc, în perioada interbelică, un stat foarte puternic – SUA şi un vecin cu un potențial de putere inferior – Canada[797]. SUA nu au avut în această perioadă un comportament conflictual în raporturile cu vecinul său din nord şi, prin urmare, Canada n-a perceput Washingtonul ca o amenințare la adresa intereselor sale.

Imaginea obținută, corelată cu nevoile funcționale ale actorilor, se constituie în stimul. Acesta determină orientarea sau nu a respectivului actor în spațiul geografic în cauză. În funcție de modul cum îi percepe pe ceilalți actori în câmpul geopolitic, acesta va adopta un comportament de tip cooperant sau conflictual[798]. Istoria poate oferi multe alte exemple în acest sens[799]. Relevante sunt percepțiile pe care le-au avut unii oficiali occidentali asupra Principatelor Române la jumătatea secolului al XIX-lea. Căpitanul J. Desaint, ofițer de stat major şi

---

[797]Stephen Walt, *The Origin of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca, N Y, 1987; apud David L. Rousseau, Dan Miodovnik, DeborahLux Petrone, *op. cit*., în *loc. cit*.

[798]David L. Rousseau, Dan Miodovnik, DeborahLux Petrone, *op. cit*., în *loc. cit.*

[799]Andrei Miroiu, *Balanță şi hegemonie*, Editura Tritonic, Bucureşti, 2005, pp. 80-98.

aghiotant al generalului de divizie Aupick, ambasadorul Franței la Constantinopol, "fiind în trecere" prin Principate, în a doua jumătate a anului 1848, au adunat informații cu privire la potențialul economic, demografic şi militar-strategic al acestora[800]. Au *perceput*, cu alte cuvinte, doar realitățile care i-au *interesat*.

Acesta a ajuns la următoarea concluzie: "*În starea actuală a lucrurilor, dacă războiul ar izbucni între Rusia şi Turcia, nu se poate aştepta de la aceste două principate nici cel mai mic ajutor; trebuie privite ca pierdute. Dacă, dimpotrivă, pacea este menținută, Europa are cel mai mare interes să dezvolte toți germenii regenerării României şi să constituie la nordul Dunării o puternică naționalitate*"[801].

Această sinteză, care, indiscutabil, a făcut parte din imaginea Franței asupra valorii strategico-militare şi economice a spațiului românesc în disputa pe care a avut-o cu Imperiul țarist pentru controlul sud-estului european şi al strâmtorilor Bosfor şi Dardanele, a cântărit mult în ceea ce priveşte atitudinea şi comportamentul ei față de Moldova şi Muntenia, precum şi interesele vitale ale românilor în a doua jumătate a veacului al XIX-lea.

În câmpul geopolitic, *percepția* actorilor este direcționată spre cunoaşterea punctelor sensibile sau tari ale opozanților din punct de vedere economic, politic sau militar[802]. Dacă un actor doreşte să se afle într-o poziție favorabilă în sistemul relațiilor internaționale şi să intervină într-un anume spațiu de interes, el trebuie să cunoască – să aibă o percepție adecvată – părțile slabe sau forțele competitorilor/partenerilor.

Un calcul bazat pe informații eronate, pe percepții greşite, pe necunoaşterea intențiilor celorlalți competitori dintr-un câmp

---

[800] C. Neagu, D. Marinescu, R. Georgescu, *Fapte din umbră*, vol. I, Bucureşti, 1975, pp. 239-248.
[801] Ibidem, p. 247.
[802] Robert Kagan, *op. cit.*, p. 25; Gerard Dussouy, *op. cit.*, pp. 94-95.

geopolitic poate să aibă pentru un actor consecințe dramatice, care să-l conducă, uneori, la dispariția de pe harta politică a lumii[803].

Analistul militar american Nader Elhefnawy, cercetând rolul percepției şi al erorilor de percepție în conflictele militare postrăzboi rece, ajunge la concluzia că în ceea ce priveşte percepția spațiului luptei armate au apărut *„patru mituri ale puterii spațiale americane*”[804]. Primul dintre mituri se referă la credința că puterea spațială a SUA este predominantă şi că are capacitatea de a anihila puterea spațială a oricărui alt competitor. Dar acest lucru a fost evident doar pe baza analizei conflictelor care au avut loc după încheierea războiului rece. America s-a confruntat doar cu puteri militare de „mâna a doua”, cu o economie care nu se caracterizează prin revoluție tehnotronică sau cibernetică.

Alte mituri se referă la faptul că alte state nu pot neutraliza puterea spațială americană sau că predominanța puterii spațiale americane va elimina posibilitatea războaielor dintre actorii-state[805].

Este de reținut faptul că actorii au tendința de a-şi analiza carențele de potențial pentru a ocupa o poziție cât mai bună în ecuația de putere. În timpul războiului rece, această permanentă corecție a percepției asupra propriului potențial, dar mai ales asupra celui al adversarului, a condus şi la apariția *dilemei de securitate* şi la declanşarea cursei înarmărilor între superputeri[806]. Analiştii fenomenului politico-militar contemporan susțin că încetarea războiului rece nu a pus capăt programelor de perfecționare a “Triadei nucleare” a marilor puteri[807]. Şi că de fapt cursa înarmărilor a devenit mai sofisticată şi mai costisitoare.

---

[803]Adrian Miroiu, *op. cit*., pp. 82-83.
[804]Nader Elhefnawy, *Four Miths about Space Power*, în Parameters, Volume XXXIII, no.1, Spring 2001, pp. 124-132.
[805]Ibidem.
[806]A se vedea, pe larg, *Cursa modernă a înarmărilor. Dimensiuni şi implicații*, coordonator dr. Nicolae Ecobescu, Bucureşti, 1980; Nicolae Ecobescu, Vasile Secăreş, *De la controlul armamentelor la dezarmare*, Bucureşti, 1985.
[807]Florian Gârz, *op. cit*., pp. 69-74.

Percepția, dar și *erorile de precepție* în câmpul geopolitic contemporan dețin un loc important în structurarea câmpului geopolitic deoarece influențează în mod decisiv comportamentul actorilor. Acest binom contribuie la formarea unei anumite stări de spirit și, în cele din urmă, la cristalizarea conduitelor acestora în sistemul relațiilor internaționale.

Prin percepție, actorul își formează o viziune funcțională a realității geopolitice care-i permite să dea sens acțiunilor sale, să înțeleagă realitatea prin propriul sistem de interese și să o raporteze la propria capacitate de acțiune, și prin aceasta să-și adapteze și să-și definească locul în disputa pentru un spațiu sau altul. Robert Jervis arată că liderii politicii care sunt puși în situația de a reacționa la același stimul venit din mediul internațional o fac în moduri diferite pentru că au o reprezentare diferită a stimulului respectiv. Aceasta este influențată de mentalități, prejudecăți și stereotipuri[808].

Din perspectiva teoriei geopolitice, *percepția* este un instrument de lucru, un aparat evaluator, o "*grilă*" de lectură a realității/fenomenului geopolitic, cu ajutorul căruia se obține o imagine mai mult sau mai puțin adecvată, în funcție de calitatea descriptorilor[809]. Percepția, în această accepțiune, se apropie mai mult de ceea ce Denise Jodelet denumea reprezentarea ca formă de cunoaștere practică, ce leagă un subiect de un obiect[810]. Subiectul, în acest caz, este analistul geopolitician, dar poate fi la fel de bine și omul politic sau ziaristul ce se interesează de o

---

[808]Jervis, Robert, *Perception and Misperception in International Politics*, Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1976, pp. 3-31.

[809]Frances Hellelbein, Marshall Goldsmith, and Richard Beckhard, eds, *Leader Of The Future: New Visions, Strategies, and Practices for the Next Era*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1996, p. 36, 226; 253-254; Bill Creech, *The Five Pillars of TQM: How To Make Total Quality Management Work For You*, New York: Truman Talley Books/Plume, 1994, pp. 320-326; Perry M. Smith, *Taking Charge: A Practical Guide for Leaders*, Washington, D. C.: National Defense University Press, 1986, pp. 56-58.

[810]Denise Jodelet, *op. cit*., în *loc. cit*, p. 110.

problemă/criză dintr-un spaţiu geografic, iar obiectul "*perceput*" este realitatea geopolitică însăşi.

Percepţia, în analiza geopolitică, este întotdeauna reprezentarea a *ceva* – fie că este vorba de potenţialul de putere sau raporturile care se stabilesc într-un spaţiu, între actori – şi aparţine *cuiva*: analist politic, om politic sau chiar omul de pe stradă. În acest fel, ea se află cu obiectul ei într-un raport de "simbolizare" (îi ţine locul) şi de interpretare (îi conferă semnificaţii)[811]. Pentru omul politic sau diplomatul angajat în disputa de interese în numele statului/actorului nonstatal, cultura politică şi strategică trebuie completată cu o solidă cunoaştere a rolului pe care îl joacă percepţia în comportamentul actorilor, în câmpul geopolitic.

Formă de cunoaştere, *percepţia*, în teoria şi analiza geopolitică, se va concretiza într-un *discurs, informaţie de presă* sau în forma cea mai complexă, un *scenariu*, şi se va prezenta ca o formă de modelare a realităţii geopolitice, cu grade diferite de adecvare. Imaginea obţinută de un ziarist, de exemplu, asupra crizei din Kosovo va fi aproape întotdeauna mai aproximativă decât cea pe care o construieşte analistul sau omul politic, deoarece informaţiile (stimulii), de cele mai multe ori, diferă din punct de vedere calitativ.

Pe de altă parte, întâlnim o *percepţie* la nivelul opiniei publice, care se apropie foarte mult de ceea ce specialiştii în psihosociologie numesc cunoaşterea "naivă", care nu trebuie respinsă ca falsă[812]. Aceasta este doar mediată şi filtrată în acord cu interesele pe care le au marii actori într-un spaţiu sau altul. Cauzele conflictului, dar mai ales vinovaţii în cazul crimelor şi acţiunilor teroriste săvârşite pe parcursul crizei bosniace, de exemplu, au fost percepute diferit în mediile de informare occidentale şi de la Moscova. Din acest punct de vedere nu poate exista o percepţie care să fie identică pentru toţi actorii câmpului geopolitic. Ca şi reprezentarea socială pentru individ/colectiv[813], percepţia

---

[811]Ibidem, p. 111.
[812]Ibidem, p. 112.
[813]Jean-Claude Abric, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 129.

actorilor asupra câmpului geopolitic nu este un simplu reflex al realității, ci o reflectare a unei realități într-o organizare semnificantă.

Această semnificație este determinată de context. În primul rând, de contextul discursiv-informativ, deoarece, în majoritatea cazurilor, analistul/omul de rând își formează o percepție cu privire la un eveniment din câmpul geopolitic, făcând apel la o sumă de informații de presă sau la discursurile/relatările unor oameni politici.

În aceste condiții este necesară o analiză atentă a condițiilor în care s-au produs informațiile/discursurile/relatările, deoarece de cele mai multe ori ele sunt destinate unui auditoriu-țintă ce trebuie *convins* şi căruia trebuie să i se *argumenteze* ceva. Istoria consemnează o mulțime de exemple în acest sens[814]. În dimineața zilei de 1 septembrie 1939, Hitler anunța printr-o proclamație poporul german că "*Statul polon a refuzat o lichidare paşnică a diferendelor, pe care am dorit-o, şi a făcut apel la arme. Germanii din Polonia sunt persecutați cu sângeroasă teroare şi alungați de la casele lor. O serie de violări ale frontierei, de nesuportat pentru o mare putere, dovedesc că Polonia nu mai este dispusă să respecte frontiera Reichului*"[815]. Toată presa scrisă şi vorbită din Germania a reluat această temă.

Opinia publică germană n-avea de unde să cunoască faptul că incidentele de la granița polono-germană au fost fabricate de serviciile secrete ale celui de-al Treilea Reich. Percepția asupra aşa-ziselor incidente nu avea cum să fie corectă pentru cetățeanul german de rând. Iată percepția diplomatului român Raoul Bossy despre evenimente: "*1 septembrie. Izbucnirea războiului germano-polon. Fără declarație de război, Germania a atacat Polonia, bombardând Varşovia, Cracovia şi alte centre.*

---

[814]Adrian Miroiu, *op. cit.*, passim.

[815]Apud Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, Partea a II-a, Bucureşti, 1988, p. 1516.

Răcnetele lui Hitler se aud la radio. Mobilizare generală în Franța şi Anglia”[816].

Interesante sunt percepțiile în “lagărul socialist” şi în lumea liberă asupra evenimentelor de la Budapesta, din toamna anului 1956. Biroul Politic al C.C. al P.M.R., din 24 octombrie 1956, a hotărât să cenzureze “*întreaga corespondență care vine din R.P.U. sau pleacă în R.P.U., reținându-se corespondența suspectă*”[817]. În aceste condiții, presa de partid din România informa opinia publică despre “*aventura contrarevoluționară a unor bande care au dezlănțuit un atac armat împotriva puterii populare din Ungaria*”[818].

Conducerea partidului comunist din Iugoslavia avea o cu totul altă percepție asupra evenimentelor din Budapesta. Într-o scrisoare din ianuarie 1957, a C.C. al U.C.I., adresată C.C. al P.C.U.S., se arăta: “*Considerăm că un mare număr de comunişti care îl sprijină pe Nagy se situează sincer pe pozițiile luptei pentru socialism, că între ei sunt şi oameni care şi-au închinat întreaga viață luptei pentru comunism. Acestor oameni, fie că au săvârşit chiar greşeli, trebuie să li se dea ajutor şi trebuie să li se dea posibilitatea de a lupta cinstit pe viitor pentru binele poporului lor, pentru cauza socialismului. Este uşor să-i lipeşti unui om eticheta de trădător revizionist, cirac conştient sau inconştient al reacțiunii*”[819].

Filtrarea informațiilor prin prisma intereselor pe care actorii le au într-o zonă sau alta de criză face posibilă apariția *distorsiunilor şi confuziilor* în percepțiile geopolitice. Se realizează, în aceste condiții, posibilitatea ca actorii implicați într-o criză să poată

---

[816]Raoul Bossy, *Amintiri din viața diplomatică*, vol. II, Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 150.
[817]*1956. Explozia. Percepții române, iugoslave şi sovietice asupra evenimentelor din Polonia şi Ungaria*, Ediție întocmită de Mihai Lungu, Mihai Retegan, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1996, pp. 74-75.
[818]Ibidem, p. 108.
[819]Ibidem, p. 424.

să-şi justifice acțiunile într-o situație anume față de partenerii lor, dar nu se realizează o cunoaştere a realității pentru că, în acest caz, însăşi percepția are un grad foarte scăzut de adecvare în raport cu realitatea geopolitică.

Dacă percepția joacă un rol important în dinamica fenomenului geopolitic contemporan, rolul ei nu este mai puțin important în teoria şi analiza geopolitică sau în cartografia geopolitică de propagandă, din perspectiva funcțiilor sale: de cunoaştere, de orientare, justificativă.

Funcția de cunoaştere. Ca proces ce însoțeşte fenomenul/realitatea geopolitică, percepția este cea prin care actorii procesează informațiile şi realizează o imagine a câmpului geopolitic. Ca instrument/descriptor în analiza geopolitică, percepția permite specialistului/analistului să dobândească anumite cunoştințe din realitatea geopolitică, să le integreze într-un sistem coerent de interpretare şi să evalueze poziția geopolitică a unui actor sau altul într-un spațiu dat. Ea face posibilă înțelegerea stării generale dintr-un câmp geopolitic.

Omul contemporan, observă Ernest Cassirer, "*nu mai trăieşte într-un univers simbolic. Limbajul, mitul, arta şi religia sunt părți ale acestui univers. Ele sunt firele diferite care țes rețeaua simbolică, țesătura încâlcită a experienței umane*"[820]. Cu ajutorul simbolurilor, analistul va "modela" realitatea geopolitică direct lizibilă în/sau încifrată din diverse raporturi lingvistice şi iconografice. Orice percepție este o formă de "viziune" a câmpului geopolitic, care-i permite analistului să confere un sens conduitelor actorilor şi să înțeleagă dinamica intereselor pe care aceştia le promovează într-un spațiu sau altul. El trebuie să aibă capacitatea de a discerne între realitatea câmpului geopolitic şi "realitatea" construită cu ajutorul media[821].

---

[820]Ernest Cassirer, *Eseu despre om, o introducere în filosofia culturii umane*, Bucureşti, 1994, p. 43.

[821]Michael W. Ritz, *An Essay on the Concept of Strategic Image*, în www.comw.org/rma/fulltext/terrorism.html.

Funcția de orientare a conduitelor şi comportamentelor actorilor. Aşa cum s-a putut vedea din exemplele cu care s-a început analiza locului şi rolului percepției în geopolitică, comportamentul actorilor în câmpul geopolitic, fie că este vorba de o stare de criză sau chiar de război, este direcționat de imaginea pe care o au despre sine, în raport cu cea pe care şi-o fac despre opozanți/competitori.

Imaginea, ca produs al percepției, devine un stimul care, corelat cu interesul, determină sensul acțiunii unui actor în câmp geopolitic. Din această perspectivă, percepția funcționează ca un sistem de predecodaj al realității geopolitice, deoarece determină un ansamblu de anticipări şi de aşteptări în ceea ce priveşte conduita actorilor.

Funcția justificativă a percepției este mai puțin prezentă în teoria şi analiza geopolitică. O găsim cu precădere în *cartografia geopolitică de propagandă.* Ea permite actorilor statali/nonstatali să-şi explice/justifice acțiunile din câmpul geopolitic, în relațiile cu partenerii/competitorii.

În aceste cazuri, *percepția* generează şi facilitează comportamente competitive/coercitive în câmpul geopolitic. Percepția negativă cu privire la un alt actor din sistemul relațiilor internaționale justifică un comportament ostil adoptat în privința lui şi aceasta, uneori, în mod independent de comportamentul real al actorului perceput negativ. Marea Britanie, de exemplu, actor important al câmpului geopolitic european, a avut o percepție negativă asupra locului/rolului statului român în războiul cu Uniunea Sovietică, deşi în realitate România n-a fost o țară agresoare, ci răspundea, în vara anului 1941, la agresiunea Uniunii Sovietice din iunie-iulie 1940, când aceasta invadase spațiul românesc şi a anexat Basarabia şi nordul Bucovinei[822]. Exemplele ar putea continua în cazul kurzilor sau chiar al palestinienilor, a căror luptă, timp de aproape jumătate de veac,

[822]A se vedea, pe larg, Constantin Hlihor, *22 iunie 1941 sau 28 iunie 1940?,* în "Revista istorică", tom I, 1992, nr. 9-10, p. 1026 şi urm.; Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României. 1939-1947*, Bucureşti, 1994, pp. 9-31; Adrian Miroiu, *op. cit*, passim.

a fost percepută negativ de unii actori cu interese vitale în spațiul atât de frământat de crize şi convulsii, cum este Orientul Mijlociu.

Cunoaşterea erorilor de percepție în comportamentul pe care îl au actorii în câmpul geopolitic este la fel de importantă pentru analiza geopolitică[823]. Aprecierea greşită a intențiilor pe care le are un actor în câmpul geopolitic, mai ales când ai o strategie de securitate bazată pe doctrina războiului preventiv, poate avea consecințe dramatice pentru pacea şi securitatea unei regiuni. Un actor A poate să perceapă greşit politica de putere a actorului B, pornind de la aprecierea greşită a intențiilor şi intereselor pe care acesta le are în câmpul geopolitic, şi să adopte acțiuni de tip preventiv.

Acest fapt ar putea pune sub semnul întrebării întregul sistem normativ care există la un moment dat în mediul internațional. Întrebarea este dacă se poate elabora o metodologie şi dacă există instrumente de lucru adecvate, care să permită analistului să tragă concluzii ferme cu privire la intențiile reale pe care un actor sau altul le are în raporturile cu alți actori. Concluziile în acest sens nu sunt tocmai optimiste, dar nu trebuie absolutizat faptul că erorile de percepție pot conduce la acțiuni şi comportamente de tip conflictual[824].

---

[823]Robert Jervis, *War and Misperception. Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 18, nr. 4: pp. 675-700.
[824]Ibidem.

Capitolul VI

GEOSTRATEGIA ÎNTRE TEORIE ŞI PRACTICĂ ÎN CÎMPUL GEOPOLITIC CONTEMPORAN

6.1. GEOSTRATEGIA ŞI DISPUTA DE PARADIGME

Foarte adesea, în discursuri şi analize politice, geostrategia şi geopolitica devin sinonime[825], deşi au obiect de studiu diferit[826]. Conceptul de geostrategie a fost lansat la jumătate secolului al XIX-lea de către generalul italian Giacomo Durando[827], apoi relansat la jumătatea secolului următor de amiralul Castex[828] şi analistul american Colin S. Gray[829].

Nu ne propunem să analizăm termenul în utilizarea pe care a avut-o iniţial, esenţialmente militară, în raport cu forţa sau cu ideea întrebuinţării forţei. Gânditorii militari au dezvoltat în timp, anticipând în domeniul apărării şi securităţii reflexii asupra dinamicilor spaţiale şi asupra ştiinţei de a gândi spaţiul, cu scopul de a putea încheia victoria, de a obţine o decizie politică într-un spaţiu afectat de conflicte.

---

[825]François Caron, *Géopolitique et géostratégie*, în "Géostratégique", nr. 58, februarie 1995, Revue trimestrielle fondée en 1979 par la Fondation pour lés Etudes de Defense Nationale, et continuée en 1995 par l'Institut de Stratégie Comparée, Paris, pp. 32-33.

[826]Paul Kennedy, *Naissance et declin des grandes puissances*, Payot, 1992, p. 27.

[827]Ferruccio Botti, *Le concept de géostratégie et son application à la nation italienne dans les theories du general Durando (1846)*, "Géostratégique", nr. 58, 1995, pp. 124-125.

[828]Pierre M. Gallois, *Géopolitique, les voies de la puissance*, Plon, 1990, p. 317.

[829]Apud Martin Motte, *Une définition de la géostratégie*, în "Géostratégique", nr. 58, 1995, p. 90.

Geostrategia, ca şi geopolitica, include războiul, însă războiul în accepțiunea geopoliticii nu se reduce doar la dimensiunea militară. Paul Kennedy, în celebra lucrare *Naşterea şi declinul marilor puteri*, arătând că războiul e mai mult decât o confruntare militară, scria: "*Nu există nici o îndoială că într-un război prelungit pentru hegemonie între marile puteri, victoria va fi întotdeauna de partea aceleia care posedă structurile de producție cele mai înfloritoare - sau cum spuneau căpitanii spanioli, de partea aceluia care deține ultimul escuedo*"[830].

Generalul Pierre Gallois crede că geostrategia este "*studiul relațiilor dintre conduita politică a unei mari puteri pe plan internațional şi cadrul geografic în care aceasta se exercită*"[831]. Potrivit dicționarului *Larrousse – De la Défense et des Forces Armées*, geostrategia este disciplina care "*analizează raporturile care există între politica de apărare promovată de un stat/grupuri de state în planul relațiilor internaționale şi cadrul geografic*"[832].

În concepția lui André Vigarié, geostrategia este "*ansamblul comportamentelor de apărare raportate la cele mai vaste dimensiuni şi la cea mai mare varietate de mijloace de acțiune*"[833].

Se poate lesne observa că definițiile amintite şi altele care nu le-am prezentat au aceeaşi paradigmă: raporturile conflictuale dintre actori aplicate la spații. Această paradigmă este parte dintr-o alta care stă la baza definirii geopoliticii: raporturile de putere dintre actori aplicate pe spațiile asupra cărora aceştia îşi dispută interesele. Acest lucru explică de ce unii analişti militari şi civili vorbesc despre geopolitică şi geostrategie ca despre un

---

[830]Paul Kennedy, *op. cit.*, p. 27.

[831]*Eléments de géostratégie et défense de la France*, l'Institut d'Études de Securité, fevrier, 1995, p. 13.

[832]Ibidem, p. 13.

[833]André Vigarié, *Géostratégie des océans*, Caen, Paradigme, 1990, p. 9.

cuplu[834] sau ca despre două discipline înrudite, sau chiar surori[835]. Gerard Dussouy crede că geopolitica are un pronunţat caracter anticipativ şi îşi propune să sesizeze schimbările posibile în ceea ce priveşte organizările politice la nivel global/regional, pe când geostrategia are un caracter „neutru” şi tehnic.[836]

Geopolitica ne poate indica, la un moment dat, care este poziţia unui actor în structura sistemului internaţional, iar geostrategia evidenţiază calea şi metoda prin care actorul se poate menţine în poziţia dorită[837]. Prin urmare, *geopolitica* oferă modelul teoretic prin care un actor îşi creionează politica de interese într-un spaţiu, iar *geostrategia* spune cu ce strategii poţi obţine ceea ce actorul şi-a propus şi, mai ales, dacă acest lucru este posibil[838].

Geostrategia trebuie să analizeze raporturile conflictuale într-un alt fel de spaţiu decât cel clasic, în alţi termeni decât cei la care se raportau Clausewitz, Mahan sau Foch, deoarece aceasta şi-a schimbat reperele date şi ecuaţia de acţiune.

Chiar şi o sumară analiză a paradigmelor fundamentale ale geostrategiei arată că s-au produs rupturi epistemologice, metodologice, tehnologice şi polemologice în raport cu orizontul clasic al gândirii strategice[839], deoarece s-au multiplicat spaţiile confruntării militare.

Actorii vieţii internaţionale tind să transforme în câmpuri de luptă spaţiile interstelare, "spaţiile" economice, informaţionale sau imagologice. În măsura în care războiul se va desfăşura preponderent în spaţiul economic, informaţional şi imagologic, iar decizia se va obţine prin utilizarea acţiunilor nonmilitare, se

---

834Martin Motte, *op. cit.*, în *loc.cit.*, p. 118.
835Hervé Coutau - Bégarie, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 24.
836Gerard Dussouy, *op. cit.*, pp. 34-35.
837Ibidem, p. 35.
838Hervé Coutau - Bégarie, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 19.
839Christian Daudel, *op.cit.*, în *loc. cit.*, p. 304.

poate admite că geopolitica şi geostrategia se vor întrepătrunde până la identificare.

Ultimul deceniu al secolului XX a fost, indiscutabil, cel mai bogat în evenimente şi evoluţii politice, economice, culturale şi a prefigurat schimbări de esenţă în viitoarea ordine mondială. Modelarea acestei ordini este un proces complex, de durată şi va fi, decisiv, influenţată de fenomenul globalizării[840].

Accelerarea proceselor şi transformărilor produse mai ales în sistemul relaţiilor internaţionale au surprins, în mare măsură, pe analişti şi oamenii politici. Multe din aceste prefaceri n-au putut fi anticipate şi prin urmare a fost pusă la îndoială capacitatea geopoliticii de a analiza configuraţiile de mâine ale planetei.

Dificultăţile în analiza fenomenului politico-militar, economic, cultural sunt reale, dar ele nu ţin de esenţa metodei geopolitice, ci de necesitatea de a perfecţiona instrumentele cu care se operează în decodarea realităţilor analizate. În fapt, însuşi fenomenul geopolitic contemporan nu mai seamănă cu cel din secolul XIX şi începutul secolului XX, când apar studiile clasice de geopolitică.

Astăzi, politica unui stat sau a altui actor nonstatal nu mai poate fi gândită în termenii determinismului geografic rigid. Zbigniew Brzezinski apreciază că "*din ce în ce mai mult, elitele conducătoare naţionale au ajuns să recunoască faptul că nu teritoriul, ci alţi factori sunt cei mai importanţi în determinarea statutului internaţional al unei ţări sau a gradului ei de influenţă internaţională. Îndrăzneala în sfera economică şi*

---

[840]A se vedea, pe larg, *International Order and the Future of World Politics*, Edited by T.V. Paul and John A. Hall, Cambridge, University Press, 1999; George Bush and Brent Scowcroft, *A World Transformed*, New York, 1998; *Between Sovereignty and Global Governance. The United Nations, the State and Civil Society*, Edited by Albert J. Paolini, Anthony P. Janvis and Christian Rens-Smit, MacMillan Press LTD.

traducerea ei în inovație tehnologică pot fi de asemenea un criteriu-cheie de putere"[841].

Această situație nu este specifică geopoliticii, ci se întâlneşte şi la alte discipline ce studiază fenomenul politic contemporan. Eşecurile unor analişti în prognozarea evoluțiilor politice la nivel global sau regional se datorează gradului scăzut de predicție a fenomenelor sociale şi politice. Hubert Védrine referindu-se la acest aspect, afirma că "*previziunea este o artă dificilă, mai ales când ea se aplică viitorului*"[842]. Alain Joxe chiar mergea mai departe şi afirma că pentru a cunoaşte evoluțiile viitoare dintr-un spațiu sau altul trebuie „*să pot enunța o geopolitică filozofică, presărându-mi viziunea, în treacăt, cu multe întrebări ale căror răspunsuri vor fi oferite de istorie*"[843].

Politologul Sergiu Tămaş este de părere că fenomenele sociale sunt rezultatul "coabitării"[844] unor procese obiective cu acțiuni de natură subiectivă şi cu motivație diferită. Prin urmare, predicția în analiza socioumanismului nu poate fi asimilată analizelor din mecanică, chimie sau alte fenomene în care legile pot determina evoluții cu un grad sporit de anticipare. În istorie acționează forțe cu şanse de reuşită în continuă schimbare datorită acțiunii umane. Astăzi, când interdependența şi globalizarea sunt fenomene omniprezente, predicția este, practic, imposibil de realizat[845].

Tot mai mult sunt luate în calcul explorarea tendințelor de evoluție a diferitelor procese din viața internațională şi identificarea gradului de probabilitate pentru realizarea uneia sau alteia dintre evoluții. Înțelegerea corectă a fenomenului de

---

[841]Zbigniew Brzezinski, *Marea Tablă de Şah. Supremația americană şi imperativele sale geostrategice*, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1999, p. 50.
[842]Hubert Vendrine, *Le monde tournant du siecle*, în "Politique Entrangere", revue trimestrielle publiee par l'Institut Francais des Relations Internationales, 1999, p. 814.
[843]Alain Joxe, *Imperiul haosului*, Editura Corint, Bucureşti, 2003, p. 21.
[844]Sergiu Tămaş, *op. cit.*, p. 245.
[845]http://muse.jhu.edu/journals/world_politics/toc/wp50.2.html.

globalizare este un atu pentru analist în procesul de identificare a căilor şi modalităţilor de satisfacere a intereselor geopolitice de către actorii vieţii internaţionale.

Se discută mult despre globalizare şi impactul acesteia în evoluţia societăţii. Se constată că dincolo de analiza fenomenului nu există un concept, o definire a globalizării care să se bucure de o apreciere cvasiunanimă. La modul general, fenomenul globalizării poate fi perceput ca rezultatul unor interacţiuni de ordin economico-financiar, politico-diplomatic, mediatic şi informaţional, care depăşeşte toate frontierele geografice, toate limitele istorice şi toate caracteristicile sociologice, şi care tinde să înglobeze într-o singură entitate toate procesele. Deseori globalizarea este invocată cu referire la transformările semnificative petrecute în a doua jumătate a secolului XX, în domeniul comunicaţiilor, tehnologiei, capitalului şi producţiei. Alteori fenomenul este descris prin termeni şi noţiuni destul de vagi şi imprecise, de genul:"global village", "one world", "global civil society", "world wonder", "global culture"[846] etc.

Jean Marie Lustiger face, pe de-o parte, o netă distincţie între fenomenul globalizării, care poate să se producă şi fără ca factorul subiectiv să-l conştientizeze, şi noţiunea de globalizare ca rezultat al procesului de decodare a realităţii şi a efortului de conceptualizare. Pe de altă parte, el face distincţie între "lumea" globală şi simpla socializare a "lumii" constituită din state, deoarece "*socializarea se produce întotdeauna sub adăpostul unui stat şi al unor reguli politice*"[847].

---

[846]Charles W. Regley Jr., Eugene R. Witkopfs, *World Politics. Trend and Transformation*, 8th edition, Boston, M.A. and London: Bedford/ St. Martin´s and Macmillan, 2001, p. 18.

[847]Jean Marie Lustiger, *Etique et mondialisation*, în "Politique Etrangere", nr. 4/1999, Revue trimestrielle, publiée par l'Institut Français de Relations Internationales, p. 824.

Globalizarea este un fenomen care se caracterizează prin încălcarea limitelor politice şi a frontierelor statelor şi are prin urmare un caracter politic, economic şi comercial. De fapt, fenomenul apare printr-o creştere exponenţială a interacţiunilor economice, mass-media şi a fluxurilor financiare.

Globalizarea va influenţa geopolitica secolului XXI pentru că actorii care îşi dispută interesele pe diferite spaţii, fie că sunt jucători strategici, fie simpli pivoţi geopolitici, percep diferit realităţile acestui fenomen şi, prin urmare, vor acţiona diferit. Ţările fost comuniste, spre exemplu, percep globalizarea cu rezerve pentru că o consideră o ameninţare la adresa suveranităţii naţionale[848].

Sfârşitul secolului XX şi începutul secolului XXI au adus colaborări şi fuziuni tehnologice nemaiîntâlnite până acum, fie că au fost transatlantice (Daimler-Benz) sau intraeuropene (NASA-Aerospaţiale). Acest fenomen arată clar că posesia naţională slăbeşte, iar cea regională şi internaţională creşte şi tinde să-i ia locul. Acest fapt produce o îngrijorare în rândul actorilor clasici[849]. De aceea globalizarea are nevoie de o "oficializare" şi o recunoaştere a legitimităţii ei, care ar presupune o schimbare esenţială în structura instituţională internaţională şi în orientarea pieţei.

Din această perspectivă, analiştii şi specialiştii în geopolitică se străduiesc să înţeleagă evoluţiile geopolitice globale şi să găsească geostrategia adecvată pentru a răspunde provocărilor globalizării. În acest punct, raportul dintre geopolitică şi geostrategie devine esenţial. Prin metode geopolitice se poate afla care sunt interesele unui actor într-un câmp geopolitic, iar

---

[848]Oana-Cristina Popa, *Cooperarea şi securitatea regională în Europa de Sud-Est după 1989*. Teză de doctorat, Universitatea "Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, 2001, p. 234.
[849]Ibidem.

prin metodele geostrategice se poate anticipa cum se va materializa interesul respectivului actor.

Geostrategia se găseşte, la rândul ei, ca şi geopolitica într-o situaţie de loc de invidiat în ceea ce priveşte definirea şi identificarea paradigmelor şi metodelor de analiză[850]. Cel mai adesea ea este definită şi analizată din perspectiva determinismului geografic şi a rolului mediului înconjurător în desfăşurarea conflictelor militare.

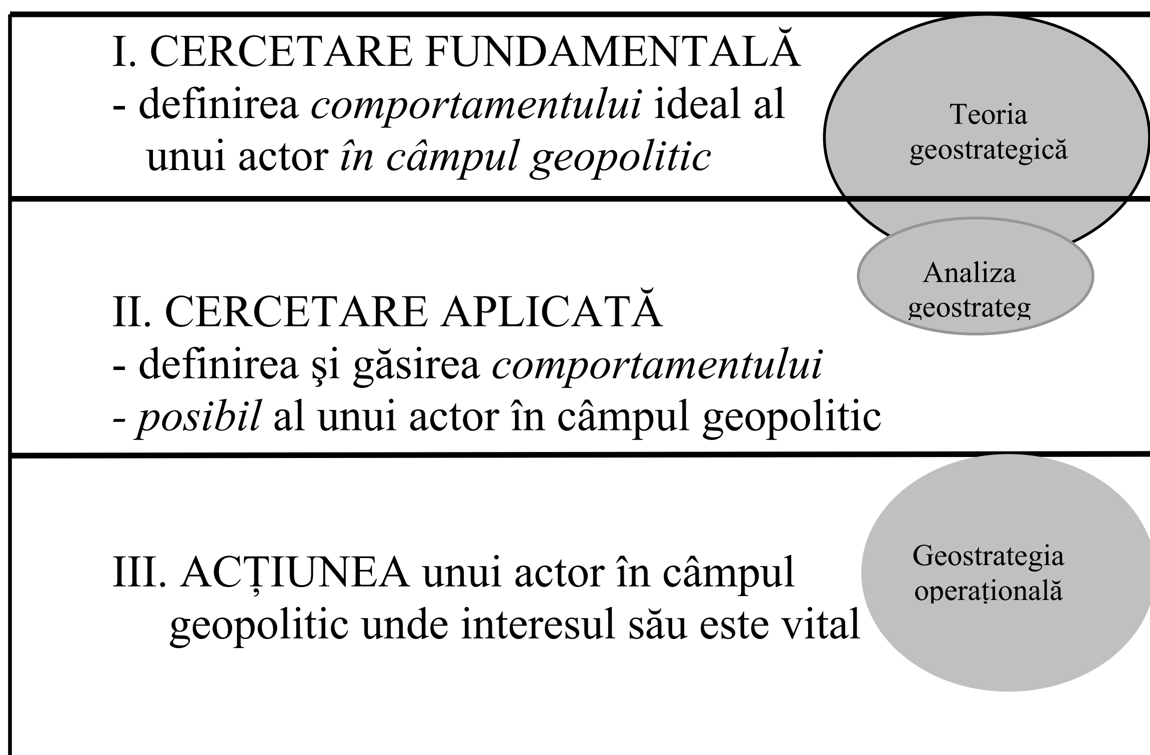
Acest fapt nu numai că nu conduce la o diferenţiere, ci chiar sporeşte confuzia şi o apropie (geostrategia), până la identificare, de geografia militară. Nu de puţine ori se suprapun, nejustificat, acţiunea/fenomenul geostrategic – calea şi mijlocul prin care un actor îşi materializează interesul într-un anume spaţiu geografic – cu teoria geostrategică – rezultat al observării, cercetării şi analizei comportamentului actorilor geopoliticii în acel spaţiu.

Chiar şi numai aceste două considerente ne obligă la o separare, o delimitare clară între fenomenul geostrategic sau geostrategia operaţională, care ţine de practica/acţiunea statelor/alţi actori în cadrul relaţiilor internaţionale, şi teoria geostrategică ca parte a teoriei generale a relaţiilor internaţionale[851].

Desigur că între cele două niveluri ale geostrategiei se stabilesc raporturi de ordonare – subordonare şi se influenţează reciproc. Dezvoltarea unuia este condiţionată de progresele/regresele ce se stabilesc în celălalt nivel, aşa după cum reiese şi din schema următoare:

---

[850]Martin Motte, *op. cit.*, în *loc. cit.*
[851]Ibidem.



Confundarea fenomenului cu teoria a condus la apariția unor definiții ale geostrategiei care sunt esențial diferite. Iată, spre exemplu, Piérre Celérier afirma, cu câteva decenii în urmă, că "*geostrategia, sora mai mică a geopoliticii, formează cu ea un diptic omogen care oferă, astfel, politicianului şi militarului o aceeaşi metodă de studiu problemelor, conexe, în mod necesar, din lumea actuală"*[852], iar Saul B. Cohen arăta că *"regiunea geostrategică este expresia identității unei vaste regi uni din lume în termeni de situație, de mişcare, de orientare a comerțului şi de legături culturale şi ideologice (...). Regiunea geopolitică este o subdiviziune a acesteia. Ea exprimă unitatea de caracteristici geografice. Regiunea geostrategică trebuie să joace un rol strategic, iar regiunea geopolitică un rol tactic*"[853].

Hervé Coutau - Begarié consideră, la rândul său, geostrategia "*ca încercare teoretică de a sesiza conducerea simultană a*

[852]Piérre Célerier, *Géopolitique et géostrategie*, P.U.F., Paris, 1955, p. 61.
[853]Saul B. Cohen, *op. cit.*, în *loc. cit*.

operațiilor din teatre până atunci separate"[854]. Prin urmare, el este convins că "*nu există realitate, substanță geostrategică*"[855] deoarece "*ea nu este decât o raționalizare a reprezentărilor geopolitice*". André Vigarie definește geostrategia ca fiind "*ansamblul comportamentelor de apărare raportate la cele mai vaste dimensiuni și la cea mai mare varietate de mijloace de acțiune*"[856].

Diferitele definiții și modalități de a privi geostrategia scot în evidență și un alt fapt, pozitiv de această dată, și anume acela al preocupării analiștilor și teoreticienilor de a găsi răspunsuri la fapte și fenomene care se petrec astăzi în viața internațională și care nu mai pot fi observate, analizate și cercetate cu metode și instrumente specifice disciplinelor clasice: polemologia, politologia, strategia etc.

Aceste preocupări au condus la reabilitarea geopoliticii și la dezvoltarea geostrategiei. Dacă în anii `70 doar câțiva specialiști se preocupau de analiza geostrategică, astăzi cuvântul a trecut în vocabularul curent[857]. De altfel, geopolitica și geostrategia se află într-o dependență atât de strânsă, atât din punct de vedere al fenomenului cât și al teoriei, încât înțelegerea uneia nu este posibilă fără să se facă apel la cealaltă.

---

[854]Hervé Coutau-Begarié. *op. cit*., p. 672.
[855]Ibidem.
[856]André Vigarie, *Geostrategie des oceans*, Caen, Paradigme, 1990, p. 9.
[857]A se vedea, pe larg, John Agnew, *Geopolitics-Revisoning World Politics*, Routledge, London, 1998, p. 31; Gearoid Ó Tuathail, *Problematizing Geopolitics: Survey, Statesmanship and Strategy*, Transactions of the Institute of British Geographers, 19 (1994), 261; Colin S. Gray, *Geography and Grand Strategy, Comparative Strategy*, no. 10, October-December 1991, pp. 311-29; David Hansen, *The Immutable Importance of Geography*, Parameters, no. 27, Spring 1997, pp. 55-64; John Hillen and Michael P. Noonan, *The Geopolitics of NATO Enlargement*, Parameters, no. 28, Autumn 1998, pp. 21-34; Gerald Robbins, *The Post-Soviet Heartland: Reconsidering Mackinder*, în Global Affairs, no. 8, Fall 1993, pp. 95-108.

Aşa se explică şi de ce unii autori pun semnul egal între geopolitică şi geostrategie[858], deşi exprimă realităţi deosebite şi au, prin urmare, obiect de studiu diferit. Distincţia este evidenţiată, printre alţii, şi de către contraamiralul francez François Caron sau de către reputatul analist şi om politic Zbigniew Brzezinski.

În viziunea analistului militar francez, "*geopolitica nu poate fi decât studiul factorilor generali a căror dimensiune este de natură să reflecteze, profund, într-un sens sau celălalt, proiectul politic: geostrategia analizează ansamblul datelor de orice fel, aparţinând atât economiei, cât şi sociologiei, demografiei, dar şi domeniului militar, susceptibile şi a afecta strategia generală utilizată de un stat*"[859].

Zbigniew Brzezinski admite, ca şi François Caron, legătura strânsă dintre cele două discipline, însă consideră că geostrategia reprezintă "*administrarea strategică a intereselor geopolitice*"[860]. Această distincţie are imensul merit al clarităţii şi simplităţii: geopolitica studiază interesele actorilor într-un spaţiu dat şi elaborează proiectul/scenariul, iar geostrategia indică căile şi mijloacele necesare pentru a le materializa.

Teoria geostrategică se află într-o situaţie de pionierat în ceea ce priveşte epistemologia, metodologia şi chiar definirea obiectului de studiu. Până de curând se credea că geografia militară este suficientă pentru a studia importanţa mediului geografic în confruntarea militară. Geografii au preferat mult timp în locul denumirii de geostrategie o denumire considerată mai academică – geografia războiului[861].

Lucru uşor de explicat dacă avem în vedere faptul că însuşi cuvântul ca atare n-a avut o evoluţie spectaculoasă în vocabularul şi dezbaterile teoreticienilor militari. Noţiunea de

---

[858]Hervé Coutau-Begarié, *op.cit.*, p. 631.

[859]François Caron, *Géopolitique et géostrategie*, în "Géostrategique", nr. 58, februarie, 1995, pp. 32-33.

[860]Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de şah. Supremaţia americană şi imperativele sale geostrategice*, traducere de Aurelia Ionescu, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2000, p. 43.

[861]Hervé Coutau-Begarié, *op. cit.*, p. 660.

geostrategie a fost introdusă de generalul italian Durando la jumătatea secolului al XIX-lea, însă timp de un secol el a fost folosit sporadic, de foarte multe ori fără a fi explicat[862].

Frecvenţa cuvântului geostrategie creşte la sfârşitul anilor `70 mai ales în titlurile unor lucrări, fără ca acestea să aducă şi mult aşteptata clarificare conceptuală[863]. În ciuda titlurilor date lucrărilor elaborate, mulţi din autori se mulţumesc în analiză cu folosirea paradigmelor clasice ale geografiei militare. Reputatul analist american Zbigniew Brzezinski, în lucrarea "*Marea tablă de şah. Supremaţia americană şi imperativele sale geostrategice*", apărută la New York în anul 1997, se opreşte asupra definiţiei date geostrategiei în doar două locuri, deşi face o amplă analiză geostrategică pentru Eurasia[864].

Un spaţiu relativ mare privind definirea şi identificarea obiectului, a metodelor de analiză specifice geostrategiei îl acordă Hervé Coutau-Begarié în lucrarea *Traité de strategie,* care este consacrată analizei fenomenului şi teoriei militare contemporane. Însă nici el nu depăşeşte determinismul geografic, deşi afirmă că "*totdeauna, trebuie să te fereşti de tentaţia determinismului*"[865].

Singura deosebire pe care o găseşte în raport cu geografia militară, pentru geostrategie, constă în faptul că prima este "*fundamental statică, căci era centrată pe terenul în sine şi atentă la permanenţe*"[866], iar a doua "*este esenţial dinamică: importanţa unei zone este mai puţin în funcţie de caracteristicile ei proprii cât de locul ei în sistemul strategic global, deci totdeauna este supusă evoluţiei*"[867]. Pornind de la asemenea

---

[862]A se vedea Pierre Celerier, *op.cit.*; Saul B. Cohen, *op. cit.*; Justo P. Briano, *Geopolitica y geostrategia americana*, Buenos Aires, 1966; Globery do Conto e Silva, *Geopolitica e geostrategia*, Rio de Janeiro, 1959; John G. Papageorge, "Maintaining the Geostrategic Advantage", Parametrs, 1977.
[863]Zbigniew Brzezinski, *op. cit*., pp. 12; 43.
[864]Hervé Coutau-Begarié, *op. cit*., p. 633 şi următoarele.
[865]Ibidem, p. 665.
[866]Ibidem, p. 673.
[867]Ibidem.

considerente, analistul francez defineşte geostrategia ca fiind o "*strategie a marilor spaţii*"[868], o "*încercare teoretică de a sesiza conducerea simultană a operaţiilor din teatre până atunci separate*"[869].

Dacă se acceptă definirea fenomenului geostrategic drept *ansamblul căilor şi mijloacelor prin care un actor îşi materializează interesul într-un câmp geopolitic,* atunci totalitatea cunoştinţelor rezultate din studiul comportamentului actorilor, ca şi ansamblul metodelor şi instrumentelor cu care se efectuează observarea, cercetarea şi analiza fiecărui actor în parte, pot alcătui substanţa unei discipline/teorii geostrategice.

Geostrategia ca parte a teoriei militare, dar şi a teoriei relaţiilor internaţionale poate fi definită drept *disciplina care studiază comportamentul actorilor ce-şi dispută/negociază interesele într-un câmp geopolitic.* Câştigarea/pierderea supremaţiei în spaţii geografice considerate "cheia" pentru controlul unor vaste regiuni/zone sau chiar a planetei în ansamblu este esenţa disputei geopolitice. Geostrategia defineşte şi pune în acţiune mijloacele prin care se câştigă controlul/supremaţia în acel spaţiu.

Obiectul de studiu al acestei discipline în curs de coagulare este, prin urmare, vag definit. Desigur că ar fi uşor să se afirme că geostrategia studiază comportamentul actorilor care-şi dispută interesele într-o regiune, la nivel global. Însă, dacă avem în vedere că acest comportament poate îmbrăca întreaga gamă de acţiuni de la negociere şi confruntare până la război, observăm că lucrul nu este uşor de cuantificat şi precizat. În aceste condiţii cred că ar trebui să se facă apel la patrimoniul epistemic şi metodologic al altor discipline, cum ar fi: strategia, diplomaţia, teoria relaţiilor internaţionale, polemologia etc.

Obiectul de studiu al geostrategiei va trebui să includă studierea totalităţii căilor şi mijloacelor prin care un actor îşi afirmă/impune controlul într-un câmp geopolitic, de la cele

[868]Ibidem.
[869]Ibidem.

specifice strategiei, diplomației și constrângerii până la cele aparținând strategiei militare. În măsura în care în geostrategia operațională vor fi identificate metode, căi și mijloace de acțiune hibridate și nu combinate este posibil să apară și un domeniu distinct de studiu al geostrategiei.

La nivelul la care se găsește teoria geostrategică astăzi cred că Mattei Dogan și Robert Pahre au perfectă dreptate când afirmă că "*În primele stadii ale dezvoltării sale, o disciplină nouă nu este decât un agregat de specialități născute din alte discipline*"[870]. Cum se explică această absență a dezvoltării teoretice în domeniul geostrategiei? Către sfârșitul războiului rece, confruntarea/disputa de interese se raporta cu precădere la forța militară. Amenințarea și răspunsurile la amenințare, represaliile și contrarepresaliile, războiul limitat, echilibrul terorii, cursa înarmărilor, "brinkmanship"-ul erau nu numai noțiuni omniprezente în vocabularul mass-media și al opiniei publice, ci și realități stringente ale ordinii mondiale din timpul războiului rece. În asemenea condiții, strategiile derivate sau având drept axă de referință strategia militară erau suficiente.

În lumea anglo-saxonă, în anii `50-`60, a fost la modă marea strategie care avea drept scop să "*coordoneze și să conducă toate resursele unei națiuni sau a unei coaliții pentru a atinge obiectivul politic al unui război*"[871]. Deși americanii nu vorbesc de marea strategie, ci de strategia națională, aceasta este importantă deoarece se face distincție între strategia națională de securitate și strategia națională militară. Prima corespunde în fapt, cu ceea ce britanicii numesc marea strategie[872].

[870]Mattei Dogan, Robert Phare, *Noile științe sociale. Interdependența disciplinelor*, ediția a doua, București, 1977, p. 80.
[871]Basil Liddel Hart, *Histoire mondiale de la Stratégie*, Paris, Plon, 1963, p. 406; apud Hervé Coutau-Begarié, *op.cit.*, p. 110.
[872]Bruno Colson, *La Stratégie américaine et l'Europe*, ISC-Économica, 1997, pp. 111-112.

Francezii au preferat conceptul de strategie generală ca "*arta combinării tuturor mijloacelor de care dispune puterea politică pentru a-şi atinge scopurile urmărite*"[873]. Ideea unei strategii globale, totale, mari, generale etc. indica, în fond, nevoia de a pune de acord realităţile şi evoluţiile în ceea ce priveşte confruntarea în domeniul relaţiilor internaţionale cu teoria şi metodologia care trebuia să arate statelor calea eficientă pentru atingerea intereselor urmărite. Toate aceste strategii conţin elemente nemilitare pe care le găsim în conţinutul geostrategiei.

Mutarea centrului de greutate al confruntării, în viitorul mai apropiat sau mai depărtat, de pe teatrul de operaţiuni militare pe cel al operaţiunilor altele decât războiul, va determina cu necesitate intensificarea efortului de cercetare, de studiere, şi de analiză a fenomenului geostrategic pentru a se obţine clarificările atât de necesare teoriei geostrategice.

Este imperios necesar ca în analiza geostrategică să se opereze cu metode şi instrumente bine definite. Altfel nu se vor putea afla/evalua tipurile de comportament ale actorilor în câmpul geopolitic şi nu se vor putea elabora scenarii geostrategice eficiente şi realiste care să evidenţieze modul propriu de acţiune într-un asemenea câmp geopolitic. Este ştiut faptul că acţiunea geostrategică a unui actor într-o anumită regiune geopolitică este dată de intensitatea interesului, de capacitatea de a-l promova/impune, de viziunea pe care o aprobă/respinge privind ordinea mondială, dar mai depinde, cu siguranţă, şi de comportamentul celorlalţi actori prezenţi în respectiva regiune geopolitică.

Teoria geostrategică este cea care trebuie să dea răspuns la aceste probleme şi să ofere informaţiile necesare pentru a se elabora un scenariu geostrategic optim. Claritatea aparatului conceptual, precizia metodologică şi instrumentele eficiente pentru identificarea metodelor şi mijloacelor potrivite pentru o acţiune în câmp geopolitic înlătură prejudecăţile în elaborarea scenariilor geostrategice.

---

[873]Hervé Coutau-Begarié, *op. cit.*, p. 110.

Totuşi, viziunile mecanicist-deterministe de tipul celor elaborate de Malford J. Mackinder sau de Alfred T. Mahan, care şi-au construit modelul de analiză pe baza unor postulate care nu pot fi demonstrate, n-au fost total abandonate de o serie de reputaţi analişti ai ordinii mondiale postrăzboi rece.

Acest lucru se poate observa şi în valoroasa lucrare a lui Zbigniew Brzezinski – *Marea Tablă de şah,* apărută la New York în anul 1997 şi tradusă pentru publicul românesc în anul 2000. Plecând de la modelul geopolitic al lui Halford J. Mackinder – Heartland-ul – el afirmă că "*Eurasia îşi păstrează importanţa geopolitică ... şi este astfel tabla de şah pe care continuă să se dea bătălia pentru supremaţia mondială*".[874]

Rămâne ca evoluţiile viitoarele, evoluţii din ordinea mondială postrăzboi rece, să confirme postulatul analistului american. Cert este că cele ale predecesorilor săi au fost infirmate. Este suficient să ne gândim doar la faptul că URSS a stăpânit aproape un secol Heartland-ul mackinderian şi nu a ajuns să domine lumea, ci s-a prăbuşit!

Funcţiile teoriei geostrategice sunt în mare măsură cele pe care le are orice ştiinţă socio-umană, dar cu unele particularităţi şi elemente proprii. Referindu-se la menirea teoriei în analiza fenomenului politic contemporan, Jean-Louis Seurin afirma că, chiar dacă nu întotdeauna aceasta are un "*caracter predictiv, ea poate avea o putere organizatoare şi o valoare critică*"[875].

Funcţia de cunoaştere. Teoria geostrategică are menirea de a operaţionaliza aparatul conceptual propriu şi de a defini metodele şi instrumentele specifice de analiză, de a "vedea" care dintre acestea i se potriveşte. Înarmat cu un asemenea "arsenal", specialistul sau analistul poate să cunoască realitatea dintr-un câmp geopolitic – principalii actori şi interesele ce-i animă, capacitatea de a le impune, mijloacele de a le materializa. Cunoştinţele astfel dobândite nu vor avea astfel valoarea unor

---

[874]Zbigniew Brzezinski, *op. cit*., pp. 50-52.
[875]Apud Hervé Coutau-Bagarié, *op. cit*., p. 239.

informații aleatorii sau empiric adunate şi vor permite analistului să evalueze corect şi oportun tipul de comportament al actorilor ce-şi dispută interesele într-o zonă/regiune geopolitică.

Funcția de orientare a comportamentelor actorilor în câmpul geopolitic are la bază şi capacitatea analistului de a folosi aparatul conceptual şi metodologic pentru a elabora scenariile geostrategice adecvate realității din câmpul geopolitic vizat. Teoria geostrategică poate influența astfel însuşi modul de a acționa al unui actor prin calitatea analizelor geostrategice pe care specialiştii le elaborează.

Funcția predictiv-exploratorie. Teoria geostrategică dezvoltă cercetătorului/analistului capacitatea de a prefigura situații geostrategice care nu există încă, dar care pot apărea într-un câmp geopolitic în funcție de evoluțiile economice, politice şi militare din acel spațiu.

În planul realității internaționale, fenomenul geostrategic/geostrategia operațională poate fi definită ca fiind *ansamblul căilor şi mijloacelor prin care un actor îşi impune interesul într-o anume zonă sau regiune geografică.* Actualul sistem politic internațional rămâne, aşadar, încă dominat de state-națiuni. Acestea, prin urmare, vor fi actorii nu numai cei mai vizibili în mediul internațional, dar şi cei legitimi să apere interesele marilor comunități umane[876].

Statele acționează, în principal, pentru a-şi promova/satisface interesele naționale în ciuda existenței instituțiilor cu caracter integrator şi a intensificării procesului de globalizare. Prin urmare, actorii care se vor întâlni într-un anume spațiu geografic se vor găsi în situația de a avea interese commune, dar şi opuse sau chiar conflictuale.

În funcție de obiectivele geopolitice pe care le urmăresc în acel spațiu, actorii îşi adaptează şi geostrategia operațională pentru a le atinge. Raporturile care se stabilesc în câmpul geopolitic

---

[876]Muhittin Attaman, *Impact of Non-State Actors on World Politics: A Challenge to Nation- States*, în Alternatives, Turkish Journal of International Relations, Volume 2, no.1, Spring 2003, http://www.alternativesjournal.net/volume2/number1/ataman2.htm.

astăzi nu mai sunt predominant conflictual-militare deoarece lupta pentru dominaţie ar genera nesfârşite războaie şi nu ar fi moderată de nici o raţiune[877]. Ar apărea şi posibilitatea haosului care ar afecta înseşi interesele actorului care caută hegemonia cu orice preţ, în acel spaţiu. Prin urmare, în actualele rivalităţi geopolitice vom găsi utilizate strategii şi tactici aparţinând domeniului militar, dar şi cele specifice confruntărilor care astăzi, generic, sunt denumite *altele decât războiul.*

Într-un câmp geopolitic, materializat de un spaţiu geografic sau de unul web, actorii pot să folosească una dintre strategiile pe care o cred potrivită atingerii scopurilor urmărite sau o combinaţie de strategii în funcţie de caracteristicile şi particularităţile actorilor pe care îi întâlneşte, dar şi de sensibilitatea opiniei publice internaţionale şi din propria ţară.

STRATEGII ŞI ACŢIUNI SPECIFICE SPECTRULUI MILITAR. Unii analişti consideră că în lumea postrăzboi rece dominante sunt interesele economice şi presupun că satisfacerea acestora depinde de existenţa cooperării şi a prosperităţii în economia globală.[878] În concurenţa economică, raporturile conflictuale nu au drept consecinţă eliminarea fizică a unui actor ca în lupta armată. Creşterea economică şi acumularea de avuţie pentru actor nu înseamnă în mod automat şi sărăcirea altuia[879].

Nevoia de resurse economice considerate vitale şi accesul la zăcăminte petroliere conduce la relaţii de cooperare pentru a se face o redistribuire raţională şi corectă. Însă aceleaşi raţiuni pot conduce la relaţii conflictual-militare când resursele sunt rare sau un grup restrâns de actori le controlează şi nu doresc să le împartă corect cu alţii.

---

[877]Thomas C. Schelling, *Strategia conflictului*, traducere de Elena Burlacu şi Ruxandra Toma, ed. Elena Burlacu, Bucureşti, 2000, p. 15.
[878]Peter Viggo Jakobsen, *The Strategy of Coercitive Diplomacy Refining Existing Theory to Past-Cold War Realities*, în vol. *Strategic Coercion ...*, p. 62.
[879]Thomas C. Schelling, *op. cit.*, p. 15.

Cunoscutul teoretician al relațiilor internaționale, Kenneth Waltz, avertiza, într-un studiu publicat, în anul 1993, în revista "*International Security*", că *"adesea competiția economică este mai ascuțită decât cea militară şi dacă armele nucleare limitează marile puteri în a folosi forța ne putem aştepta ca între ele competiția economică şi tehnologică să devină mai intensă"*[880].

Istoria imediată arată că tocmai satisfacerea/nesatisfacerea intereselor economice au determinat, pe lângă alți factori politici, ideologici, militari, ca statele-națiuni să poarte două războaie mondiale devastatoare. Chiar şi observarea sumară a mediului internațional actual relevă faptul că nu trebuie subestimați factorii care pot produce crize şi amenințări în sistemul relațiilor internaționale: competiția marilor actori pentru controlul "pivoților geopolitici" de pe "marea tablă de şah"[881]. Dintre aceştia pot fi amintiți: tensiuni şi crize etnice, religioase, în diferite zone ale globului; rivalități istorice cu privire la frontiere sau regiuni geografice; proliferarea armelor de distrugere în masă în rândul actorilor cu pretenții de hegemoni regionali etc. Acest lucru ilustrează că sistemul relațiilor internaționale este alcătuit, astăzi, în proporții variabile şi cu o dinamică extrem de schimbătoare, din actori care se găsesc în raporturi de cooperare, dar şi de opoziție/conflict, că în el există atât dependențe, cât şi opoziții reciproce[882].

Câştigul/pierderea în disputa geopolitică într-o regiune nu mai pot fi judecate astăzi în viziunea clasică clausewitziană a războiului. Progresele realizate în tehnologia militară au subminat ideea de apărare în sens clasic. Puterea de distrugere a armelor de nimicire în masă a adus ideea de victorie la o absurditate. Aşa cum aprecia şi Neville Brown, "*timp de mii de*

---

[880]Waltz, Kenneth N., *The Emerging Structure of International Politics*, în International Security,, vol. 18, no. 2 , 2003, pp. 44-79.
[881]Zbigniew Brzezinski, *op. cit.*, pp. 59-69.
[882]Thomas C. Schelling, *op. cit.*, p. 15.

ani mai înainte (de 1945), puterea armelor de foc fusese o resursă atât de redusă, încât testul suprem al controlului general rezida în conservarea ei pentru aplicarea în momente şi locuri cruciale. Deodată, ea a părut să devină atât de abundentă, încât ar fi o nebunie să eliberezi chiar şi o mică părticică din cantitatea disponibilă"[883]. Acest lucru l-au înțeles repede marile puteri posesoare de arsenale nucleare impresionante, care au ajuns la concluzia că războaiele dintre ele nu mai sunt, astăzi, un mod fructuos şi dezirabil de a rezolva diferendele.

Apare o stare în sistemul relațiilor internaționale pe care unii analişti au denumit-o "cultura conflictului violent"[884]. În această situație, pacea nu necesită armonie. Dezacordul şi conflictul sunt presupuse a fi părți ale condiției politice umane, atât în, cât şi între state, iar războiul este exclus ca instrument legitim al politicii, cu excepția scopurilor de apărare împotriva unui atac militar.

Economistul Thomas C. Shelling demonstra, cu decenii în urmă, că a câştiga în relațiile internaționale "*e un lucru diferit de a-ți învinge adversarul. Înseamnă a acumula un câştig în ceea ce priveşte propriul tău sistem de valori, iar aceasta se poate realiza prin negociere, prin compromis şi prin evitarea comportamentului reciproc dezavantajos*"[885]. Dacă la masa negocierilor arta diplomației nu poate conduce la apariția compromisului în ceea ce priveşte satisfacerea obiectivelor geopolitice, atunci confruntarea militară este inevitabilă.

Însă dacă există oricare altă posibilitate de a evita un război cu pierderi reciproce, dacă se poate constrânge, în acel

---

[883]Neville Brown, *The Future Global Challenge: A predictive study of world security. 1977-1990*, 1977, p. 153; apud Barry Buzan, *op.cit.*, nota 15, p. 295.
[884]Egbert Jahn, Pierre Lemaitre, Ole Weaver, *European Security: Problems of research on non-military aspects*, în Copenhagen Papers, nr. 1, 1987, p. 55; apud Barry Buzan, *op. cit.*, nota 49, p. 190.
[885]Thomas C. Schelling, *op. cit.*, p. 15.

spațiu geografic de interes comun, adversarul/un actor doar prin amenințarea cu războiul şi nu cu declanşarea lui, atunci posibilitatea compromisului este tot atât de spectaculoasă ca şi confruntarea armată[886].

În consecință, geostrategia operațională nu înseamnă numai aplicarea operativă a forței într-un anume spațiu. Istoria conflictelor şi crizelor din timpul, dar şi de după încheierea războiului rece arăta că victoria militară n-a condus întotdeauna la victoria politică. Războiul din Algeria este o ilustrare a acestui caz[887]. Victoriile militare obținute de Franța în fața forțelor algeriene au fost urmate de o înfrângere politică a sa.

În 2003, Coaliția americano-britanică a câştigat războiul din Irak şi Saddam Hussein a fost înlăturat de la Putere. Confruntările militare dintre forțele insurgente/teroriste şi forțele de menținere a păcii din perioada postconflict arată că, în fapt, starea de război nu este eliminată. În multe cazuri, în crizele postrăzboi rece, sancțiunile economice şi presiunile diplomatice au fost mai eficiente decât intervenția directă. Națiunile Unite au folosit mai întâi coerciția diplomatică în cazul Irakului, pe timpul crizei din Golful Persic (1991), şi în cel al Serbiei, pe timpul războiului din Bosnia-Herțegovina,[888] şi doar în ultimă instanță au intervenit în forță, folosindu-se de bombardamente şi raiduri aeriene.

Opinia publică a fost un puternic factor de inhibiție pentru folosirea forței militare în raporturile internaționale[889]. Logica războiului nu mai este acceptată astăzi uşor în societățile democratice, iar manipularea lor prin justificări de ordin geopolitic sau geostrategic este tot mai dificil de realizat. Claude Raffestin vede în acest fapt "*vehicolul unei barbarii*

---

[886]Ibidem.

[887]Constantin Hlihor, *Istoria secolului XX*, … p. 63.

[888]*Puteri şi influențe*, …pp. 156-167.

[889]A se vedea, pe larg, Bertrand Russell, *op. cit.*, pp. 199-217; Gustave Le Bon, *Psihologie politică*, Editura Antet, f.a., pp. 63-64.

noi... Prezentat ca un joc pe mese mari sau de cărți mari cu multe modele reduse, războiul a fost domesticit pentru ca societatea civilă să nu i se opună şi, chiar mai mult, pentru ca să adere la acesta şi să-l vadă ca pe un spectacol necesar"[890].

Noam Chomsky arată că, după declanşarea războiului contra terorismului, „*Opinia publică mondială a încurajat puternic măsurile politico-diplomatice în defavoarea acțiunii militare. În Europa, susținerea acțiunii militare a variat între 8% în Grecia şi 29% în Franța. Sprijinul popular a fost mai mic în America Latină, regiunea care cunoaşte cel mai bine intervențiile americane: între 2% în Mexic şi 11% în Columbia şi Venezuela*”[891].

Analistul politic Emmanuel Todd are o opinie foarte dură la adresa politicii militare promovate de SUA în Orientul Mijlociu, susținând că „*America anului 2000 – slăbită, neproductivă – nu mai este o țară tolerantă*”[892]. Aceste opinii au la bază concluziile rezultate din analiza modului cum au fost percepute evenimentele desfăşurate în lume de opinia publică şi mediile academice, dar şi o puternică încărcătură emoțională, ceea ce le pune sub semnul îndoielii atunci când vorbim de obiectivitate.

Prin urmare, analiştii politici care elaborează scenarii geostrategice pentru realizarea/impunerea obiectivelor geopolitice la nivel regional sau global trebuie să țină seama, în primul rând, de condițiile în care "jucătorii" geostrategici îşi dispută interesele şi să propună căi şi mijloace nu numai adecvate, dar nu trebuie să uite că acestea trebuie să fie şi acceptate de opinia publică, mai ales atunci când este vorba de un conflict asimetric, aşa cum a fost cel din Afghanistan sau Vietnam[893].

Politologul şi analistul Zbigniew Brzezinski, cercetând posibilele scenarii geostrategice pentru ca SUA să-şi atingă

---

[890]Claude Raffestin, *Géopolitique et histoire*, Editions Payot Lausanne, 1995, p. 308.
[891]Noam Chomsky, *op. cit*., p. 189.
[892]Emmanuel Todd, *op. cit*., p. 155.
[893]Hervé Coutau-Begarié, *o. ,cit*., p. 673.

obiectivele geopolitice la nivel global, ajunge la concluzia că "*la dilemele cu care se confruntă conducătorii americani se adaugă, complicându-le, schimbările din aspectul situației mondiale însăşi: folosirea discretă a forței este acum supusă mai multor constrângeri decât în trecut. Armele nucleare au redus dramatic utilitatea războiului ca instrument de politică sau chiar ca o amenințare. Crescând interdependența economică dintre națiuni, aceasta face ca exploatarea politică a şantajului economic să fie mai puțin constrângătoare. Aşa se face că manevrele, diplomația, construirea de coaliții, cooperarea, însăşi etalarea deliberată a propriilor avantaje politice au devenit ingrediente-chei ale exercițiului reuşit de o putere geostrategică*"[894].

Directorul de programe al Institutului Australian de Politici Strategice, Peter Jennings, arată că de capacitatea SUA de a impune un model practic de rezolvare a problemelor care determină starea de sănătate a sistemului politic internațional depinde stabilitatea/instabilitatea lumii în următorii ani[895]. America începutului de secol XXI nu are rival pe scena politică modială, însă evoluțiile Chinei şi a UE tind să împingă lumea către o arhitectură multipolară în care rezolvarea conflictelor prin folosirea forței va fi tot mai puțin plauzibilă.

În funcție de intensitatea cu care actorii îşi dispută interesele într-un câmp geopolitic, de particularitățile şi caracteristicile politice, economice, psiho-culturale ale acelei zone, dar şi de evoluțiile la nivel global în sistemul relațiilor internaționale, geostrategia operațională se poate concretiza în strategii diferite, de la aplicarea operativă a forței – strategia militară – până la exploatarea forței potențiale – strategia descurajării. Fără să se pronunțe în mod categoric, Hervé Coutau-Begarié se întreabă: "*geostrategia nu este legată de unificarea strategiilor?*"

[894]Zbigniew Brzezinski, *op.cit*., p. 12.
[895]Peter Jennings, Geopolitics and World Worder, în http://www.bca.com.au/content.asp?newsID=94470.

În urma analizei mediului geopolitic actual, el dă un răspuns afirmativ pornind de la ideea că "*industrializarea economiilor a antrenat dezvoltarea prodigioasă a comerțului internațional, ceea ce a făcut ca blocada economică să devină o armă hotărâtoare*"[896].

Acest fapt se reflectă şi în geostrategia celei mai mari puteri pe care istoria a cunoscut-o vreodată – SUA. Potrivit "Filld Manual 100-5", în dinamica relațiilor internaționale pot fi distinse trei stadii: pacea, conflictul şi războiul[897] şi în funcție de acestea se aplică strategii diferite:

Stadiul	*Scopul*	*Felul operațiilor*	*Exemple*
Război	Luptă şi învinge	Război	• Lupte la scară generalizată: - ofensiva - defensiva
Conflict	Prevederea războiului Înlăturarea conflictelor	Operații altele decât războiul	• Atacuri şi raiduri • Susținerea insurgențelor • Antiterorism • Menținerea păcii
Pace	Promovarea păcii	Operații altele decât războiul	• Antidrog • Susținere civilă • Asistență în afara granițelor • Întărirea păcii

Într-o regiune geopolitică de interes maxim, geostrategia operațională poate să facă apel la o gamă largă de metode şi mijloace în funcție de complexitatea situației, de specificul şi particularitățile câmpului geopolitic respectiv: *strategii militare* în zonele fierbinți şi *strategii ale descurajării* cu operații, altele decât războiul, la periferia acestor zone.

---

[896]Hervé Coutau-Begarié, *op. cit.*, p. 457.
[897]Ibidem.

Gestionarea crizei din spaţiul fostei Iugoslavii este relevantă în acest sens. Strategiile militare aplicate în cazul Serbiei au fost însoţite de strategii *economice*, *diplomatice* şi *mass-media* care aveau ca ţintă periferia zonei fierbinţi, dar nu depăşeau aria de interes a câmpului geopolitic – Balcanii.

Geostrategia operaţională încearcă, prin urmare, să integreze în variabile multiple strategii care, aplicate în mod singular, nu mai conduc cu necesitate la realizarea scopului urmărit. Acest lucru a fost sesizat cu mult timp înainte şi de Nicholas Spykman, care afirma că "*Astăzi, strategul trebuie să fie informat de toate elementele care afectează forţa naţiunii, în ansamblul ei, căci războiul economic şi psihologic a adus întreaga naţiune în luptă*"[898].

Observaţia lui Spykman este valabilă mai ales astăzi, când globalizarea comunicaţiilor a făcut din mass-media un element foarte important în câmpul geopolitic şi când în rezolvarea situaţiilor conflictuale accentul cade pe negocieri. Cuvinte ca: războiul mediatic/imagologic, informare, dezinformare, manipulare au depăşit demult cabinetele specialiştilor şi au intrat în uzul opiniei publice.

Analiza conflictelor şi a crizelor postrăzboi rece arată că lângă strategii militari apar tot mai des *strategii de Relaţii Publice (P.R.)*[899]. Strategiile mass-media, alături de cele mai sofisticate strategii de negociere, tind să capete o importanţă tot mai mare în geostrategiile operaţionale aplicate unui câmp geopolitic. Strategiile de negociere tacită şi de comunicare între actorii-protagonişti ai războiului rece au făcut posibilă evitarea unei confruntări nucleare şi a unui război generalizat[900] între SUA şi URSS. Confruntarea s-a desfăşurat cu precădere în domeniul informaţiilor

---

[898]Ibidem, p. 678.

[899]A se vedea, pe larg, John R. MacArthur, *Second Front: Censorship and Propaganda in the Golf War*, Berkeley, CA: University of CA Press, 1992; Hal D. Steward, *A Public Relations Plan for the US Military in the Middle East*, Public Relations Quarterly, Winter 1990-1991, p. 10.

[900]Thomas Schelling, *op. cit.*, pp. 90-92.

şi propagandei (strategii mass-media), iar în domeniul militar confruntarea s-a materializat în derularea unor aşa-zise războaie prin procură.

Analiştii şi specialiştii în geopolitică şi geostrategie consideră că şi în continuare strategiile nonmilitare vor predomina în scenariile geostrategice[901] care se vor aplica de către marii actori în dinamica relaţiilor internaţionale, pentru a menţine echilibrul în arhitectura de securitate la nivel regional sau global. Din această perspectivă, Z. Brzezinski crede că "*obiectivul fundamental al politicii americane ar putea fi benefic şi vizionar: modelarea unei comunităţi mondiale cu adevărat cooperante, în conformitate cu tendinţele pe termen lung şi cu interesele fundamentale ale omenirii. Dar, în acelaşi timp, este imperios necesar ca să nu apară nici un concurent capabil să domine Eurasia şi astfel să concureze America*"[902].

Pentru a se putea realiza un obiectiv atât de complex şi dificil, dar şi atât de necesar, este obligatorie, în primul rând, schimbarea raportului dintre acţiunile clasice cu grad ridicat de violenţă, specifice strategiilor militare, şi cele nonviolente, în favoarea celor din urmă. Henry Kissinger avea dreptate când afirma că „*cea mai mare provocare pentru abordarea americană (şi, în ultimul timp, vest-europeană) a intervenţiei militare umanitare este faptul că este prezentată ca o prescripţie universală aplicabilă în toate situaţiile, fără a se face referire la contextul istoric sau cultural*”[903]. Şi reputatul specialist în strategii de dezvoltare în afaceri şi economia mondială contemporană, Henry Mintzberg, este de părere că „*managerii care folosesc doar o singură metodă a unei strategii, aplicând-o ca pe o religie, adesea eşuează*”[904].

---

[901]Ibidem.
[902]Zbigniew Brzezinski, *op.cit.*, p. 12.
[903]Henry Kissinger, *op. cit.*, p. 228.
[904]H. Mintzberg, B. Ahlstrand, J. Lampel, *The Strategy Process: Concepts, Constructs, Cases*, în www.bus.msu.edu/staff/staff_vitae/436.doc.

STRATEGII ECONOMICE. În confruntările de interese în câmpul geopolitic contemporan, strategiile economice tind să capete amploare şi să se diversifice ca instrument de presiune. Analistul militar şi geopoliticianul Paul Claval constata că *„între sfârşitul secolului al XIX-lea şi cel de-al doilea război mondial, oamenii politici au descoperit că nu mai era suficient, ca până deunăzi, să hrănească populația, să asigure securitatea statului lor, să crească puterea statului şi, în anumite circumstanțe, să extindă teritoriul. Au învățat să ia în considerare nevoia de energie şi de materii prime a industriilor moderne şi necesitatea de a găsi piețe de desfacere, care au devenit esențiale şi au conferit noi motive formelor tradiționale ale imperialismului*”[905].

Există şi unele opinii potrivit cărora, de fapt, avantajele actorilor în disputa geopolitică apar nu din controlul *spațiului-resursă* şi al *spațiului-piață,* ci din capacitatea acestuia de a se integra în economia globală. Unul dintre aceşti analişti, Richard Rosecrance, afirmă că, încă după primul război mondial, lumea s-a împărțit în două entități distincte: pe de o parte „*lumea territorial-politic-militară*” (military-political-territorial world), bazată pe principiul maximizării suveranității statului şi al câştigurilor prin aplicarea regulilor „jocului de sumă nulă”, iar pe de altă parte „*lumea comercială*” (trading world), bazată pe creşterea reciprocă a beneficiilor comerciale şi pe integrarea într-o piață liberă, globală[906].

Ofensiva comercială declanşată de marile companii chineze din domeniul industriei uşoare, dar şi al PC-urilor demonstrează că până şi cei mai îndoctrinați oameni politici din conducerea P. C. Chinez au înțeles că singurele companii de succes, astăzi,

---

[905]Paul Claval, *op. cit*., p. 86.

[906]Apud Ionel Nicu Sava, *Globalizare şi regionalizare în Europa. Europa Centrală în procesul integrării europene*, în vol. *Geopolitica Uniunii Europene*, Editura Universității Bucureşti, 2003, p. 113.

sunt cele globale şi că trebuie să facă achiziţii de astfel de companii peste hotare.[907]

Astfel, gigantul chinez *Lenovo* a încercat să cumpere Divizia PC-uri de la IBM, iar o altă firmă din China a dorit să achiziţioneze Corporaţia petrolieră UNOCAL, ceea ce a stârnit vii proteste în Congresul american. Companiile chineze sunt foarte active în domeniul resurselor energetice, fiind prezente în competiţia petrolului din zona Caspică şi Caucaziană[908], dar şi în cel al industriei textile, punând în „pericol" afacerile unor giganţi din UE, SUA şi alţi mari producători în domeniu.

Cert este că oamenii politici şi diplomaţii au învăţat necesitatea de a integra în analiza lor latura economică atunci când îşi evaluează şansele în disputele geopolitice. Statele, pentru a putea exista, trebuie să beneficieze de resurse suficiente şi mai ales să aibă acces la acelea care lipsesc de pe teritoriul propriu. Trebuie, de asemenea, să dispună de pieţe de desfacere care să le permită să câştige devize indispensabile pentru a plăti importurile de mărfuri pe care nu le poate produce[909].

În rivalităţile geopolitice contemporane, statele continuă să facă din accesul/restricţia la resurse şi controlul pieţelor comerciale, financiare şi al rutelor energetice instrumente de luptă şi de purtare a noului tip de conflict apărut în societatea umană încă de la sfârşitul secolului trecut.

Acestea sunt folosite mai ales în conflictele asimetrice, când un stat puternic A are suficiente mijloace şi metode de a crea ameninţări şi vulnerabilităţi unui stat B, care este mai slab. Istoria politică oferă nenumărate exemple când puterea militară

---

[907]Cătălin Baebu, *Ofensiva economică chineză* în „*Cadran Politic*", Anul III, nr. 29, septembrie 2005, p. 52.

[908]Ibidem, p. 53.

[909]Ibidem.

a fost folosită pentru a câştiga sau a menţine predominanţa comercială într-o zonă sau alta[910].

Fostul secretar de stat al apărării, William Cohen, arăta, într-un interviu din primăvara anului 1999, că prosperitatea unei companii, cum ar fi, de exemplu, Microsoft, nu ar fi fost posibilă dacă ”*noi nu am fi puternici*” şi că tocmai conflictele din Bosnia sau Orientul Mijlociu au adus avantaje economice companiilor americane[911].

Unii din cei mai activi şi importanţi actori nonstatali – companiile transnaţionale, au nevoie de un stat puternic din punct de vedere militar, pentru a le proteja investiţiile şi capitalul plasat în diferite arii geografice, de multe ori în zone cu instabilitate politică[912]. Războiul rece a demonstrat că în confruntarea dintre superputeri a fost posibilă folosirea de strategii economice. SUA şi aliaţii ei puternic industrializaţi au exclus de pe lista cooperării economice URSS şi sateliţii ei. A existat un strict embargo asupra vânzării de tehnologii avansate şi materii prime care puteau fi folosite în complexul militar industrial.

Relaţia dintre capacitatea economică şi cea militară, în opinia lui Barry Buzan, este una specifică şi bineînţeleasă[913]. Capacitatea armată a unui stat nu se bazează numai pe provizia de materii prime strategice-cheie, ci şi pe existenţa unei baze industriale capabilă să susţină forţele armate. Iată de ce, în timpul războiului rece, unele state au acordat prioritate cercetării

---

[910] J.W. Smith, *The World's Wasted Wealth* , Institute for Economic Democracy, 1994, p. 90. în http://www.globalissues.org/Geopolitics/Empire/Economics.asp#ResourcesandTrade%E2%80%94PrimaryReasonsforWarandMilitaryExpansion.

[911] Karen Talbot, *Backing up Globalization with Military Might*, Covert Action Quarterly, Issue 68, Fall 1999, în http://www.globalissues.org/Geopolitics/Empire/Economics.asp

[912] Barbara Lochbihler, *Militarism a Facilitator for Globalization*, Women's International League for Peace and Freedom în http://www.globalissues.org/Geopolitics/Empire/Economics.asp.

[913] Barry Buzan, *op. cit*., p. 134.

în domeniul militar şi investiţiile în acest sector le-au devansat, uneori, pe cele din economia civilă[914].

Instrumentele şi strategiile economice în disputele şi rivalităţile geopolitice sunt de preferat pentru actorii mediului internaţional contemporan, deoarece ele nu conduc decât în situaţii excepţionale la pierderi de vieţi omeneşti, iar înfrângerile nu au consecinţele ce rezultă din purtarea unui conflict militar[915]. Aceste considerente au determinat strategii militari să caute soluţii şi să modernizeze scenariile de purtare a conflictelor prin adoptarea de noi metode şi tehnici „de luptă”.

Dintre toate metodele, embargoul a fost cel mai des folosit atât în timpul, cât şi după încheierea războiului rece. Interesant este faptul că el a fost folosit nu numai în conflictele asimetrice, de tipul celor din Golf (1991) şi din spaţiul fostei Iugoslavii (1992-1999), ci şi între superputeri. Moscova a intervenit în Afghanistan, în decembrie 1979[916], crezând că SUA se va rezuma doar la unele acţiuni de dezaprobare. Preşedintele american a luat o poziţie energică, a descris invazia drept cel mai serios pericol pentru pace din 1945 şi a oprit derularea unui contract de export de cereale către URSS[917].

Stimularea cursei înarmărilor până la un punct în care cheltuielile militare pot să declanşeze declinul economic a fost folosită de administraţia Reagan în confruntarea cu Uniunea Sovietică. Reagan a refăcut pe parcursul unui deceniu sistemele

---

[914]Ibidem, p. 191.

[915]Gabi Eşanu, *Ameninţări neconvenţionale actuale*, Editura Detectiv, Bucureşti, 2005, p. 56; Gl.(r) Simion Boncu, *Securitatea europeană în schimbare. Provocări. Soluţii*, Editura Militară, Bucureşti, 1996, pp. 210-212.

[916]Vladimir Bukovsky, *Jugement Moscou. Un Dissident dans les Archives du Kremlin*, Robert Laffort, Paris, 1995, pp. 383-391 ; Håkan Wiberg, *Iraq, the War, the Occupation and International Law*, în http://64.233.183.104/search?q=cache:aISGc-2O3eMJ:www.worldtribunal.org/main/docs/address.doc++economical+war&hl=ro.

[917]Martin McCauley, *Rusia, America şi Războiul Rece*, Antet, Bucureşti, 1999, p. 95.

de arme abandonate de administrația Carter, cum ar fi bombardierul B-1, şi a început amplasarea rachetelor MX, prima rachetă americană intercontinentală cu lansare de la sol. Tot preşedintele Reagan a hotărât amplasarea de către NATO a rachetelor cu rază medie în Europa şi angajarea SUA în realizarea programului S.D.I. Economia sovietică stagnantă şi neperformantă n-a putut răspunde la aceste provocări.

Într-un moment în care Occidentul lansa revoluția microcipurilor pentru supercalculatoare, economia sovietică aluneca în subdezvoltare tehnologică[918]. Acest fapt a fost sesizat şi de analistul Paul Kennedy, care arată că mărirea nivelului "*cheltuielilor militare pentru a contracara puterea în curs de apariție a unui nivel n-ar face decât să mărească viteza cu care ar avea loc propriul declin economic*".[919] Sovieticii n-au înțeles acest lucru şi economia lor a intrat într-un declin accelerat spre catastrofă. Cursa Moscovei pentru supremație s-a poticnit datorită incapacității lor economice de a răspunde programului S.D.I. sau, cum a mai fost cunoscut în epocă, "războiul stelelor".

La începutul anilor `80, Moscova simțea, pentru prima dată, că povara imperiului devenea prea apăsătoare pentru o economie centralizată şi ineficientă. La 8 iunie 1982, preşedintele SUA, Ronald Reagan, a surprins, în Camera Comunelor de la Londra, această situație din URSS: "*Într-un sens ironic, Karl Marx a avut dreptate. Suntem astăzi martorii unei extraordinare crize revoluționare, o criză în care cerințele de ordin economic vin în contradictoriu direct cu acelea ale ordinii politice. Dar criza se întâmplă nu în Occidentul liber, nonmarxist, ci în casa marxism-leninismului, Uniunea Sovietică... Supercentralizat, cu puține sau total lipsit de stimulente, sistemul sovietic îşi iroseşte, an după an, cele mai bune resurse pentru a crea*

[918]Henry Kissinger, *Diplomația*, Bucureşti, 1997, pp. 700-701; 712-713.
[919]Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers*, London, 1988, pp. XV-XVI.

resurse de distrugere. Reducerea constantă a creşterii economice combinată cu creşterea producţiei militare pune la grea încercare poporul sovietic. Ceea ce vedem aici este o structură politică care nu mai corespunde bazei sale economice, o societate în care forţele de producţie sunt frânate de cele politice".[920]

Deşi tot mai mulţi specialişti sunt de părere că este foarte greu să deosebeşti, în plan economic, un atac agresiv de unul normal, specific economiei de piaţă, în raporturile dintre actori[921] preocuparea pentru a diversifica strategiile economice este tot mai evidentă.

Sunt strategii care urmăresc destabilizarea statelor competitoare atât prin blocarea fluxurilor comerciale normale, cât şi prin pârghiile economico-financiare. Unele ţări sunt specializate ca producători de materii prime – Australia, Liban, Zair etc. – şi ajung să depindă de vinderea produselor lor. Când fluxurile normale sunt întrerupte, pierderile actorului sunt considerabile şi vulnerabilitatea lui creşte simţitor.

Riscul pentru asemenea ţări de a fi supuse unor presiuni economice creşte în proporţie corespunzătoare. Dictatorul irakian Saddam Hussein a sesizat corect faptul că SUA putea să exercite asupra Irakului o puternică politică de forţă prin instrumente financiare. A încercat să elimine această presiune prin cererea făcută ONU ca vînzarea de petrol pe piata occidentală, în cadrul programului „petrol contra hrană", să se facă în euro şi nu în dolari[922], în toamna anului 2000, când euro se aprecia pe piaţa financiară internaţională în defavoarea monedei americane.

Ulterior a încercat să schimbe rezerva de valută a Băncii Centrale Irakiene, aproximativ 10 miliarde de dolari în euro![923] Acest lucru a determinat Administraţia SUA să schimbe strategiile

[920]Henry Kissinger, *op. cit*., p. 694.
[921]Barry Buzan, *op. cit*., p. 138.
[922]Charles Recknagel, *Irak: Baghdad Moves To Euro*, în http://www.rferl.org/features/2000/11/01112000160846.asp.
[923]William Clark, *The Real Reasons for the Upcoming War With Iraq: A Macroeconomic and Geostrategic Analysis of the Unspoken Truth*, în http://globalresearch.ca,/.

nonmilitare folosite până atunci în confruntarea cu Bagdadul. Schimbările de strategie nu se puteau face brusc de către americani, deoarece au fost constrânşi de doi factori de care diplomaţia Washingtonului n-a putut să facă abstracţie în epoca modernă: opinia publică şi controlul democratic al puterii militare.

Presiuni intolerabile pot apărea la actorii care au economii slabe şi atunci când sunt nevoiţi să recurgă la finanţări internaţionale pentru a susţine investiţiile de modernizare sau chiar pentru a-şi hrăni populaţia. Unul dintre ideologii noii mişcări comuniste din Federaţia Rusă, Anatoli Lukianov, afirma la mijlocul deceniului zece al secolului trecut că *„o ţară care se bazează pe importul de mâncare şi-a pierdut independenţa*"[924].

Datoriile pot deveni insuportabile – aşa cum s-a întâmplat cu multe ţări din lumea a treia în anii `70 şi `80[925] – şi guvernele se pot trezi că au de ales între plata datoriilor sau îndeplinirea condiţiilor pentru obţinerea de credite în dauna standardului de viaţă, aflat deja la limita supravieţuirii pentru milioane de oameni.

Acest lucru a devenit vizibil, dacă este să-i dăm crezare aceluiaşi ideolog comunist, şi pentru un stat ca Federaţia Rusă. El deplângea faptul că Moscova, în perioada de tranziţie spre economia de piaţă, a pierdut monopolul multor ramuri industriale în favoarea capitalului străin. A pierdut *„până şi monopolul votcii care exista în Rusia de pe vremea lui Petru cel Mare – şi acel monopol furniza o treime din bugetul ţării*"[926].

Opinii asemănătoare a exprimat şi fostul candidat la preşedinţia statului Peru, în 1989, scriitorul Mario Vargas Llosa. Acesta a criticat modul cum s-a făcut privatizarea marilor întreprinderi de stat din unele state latino-americane. *„Privatizarea a fost folosită,* aprecia acesta, *pentru a aproviziona statele falite cu resurse proaspete prin vinderea la preţ de nimic a unor bunuri către rudele şi prietenii liderilor politici*"[927].

---

[924]Apud Nathan Gardels, *op. cit.*, p. 108.
[925]Barry Buzan, *op. cit.*, pp. 126-127.
[926]Apud Nathan Gardels, *op. cit.*, p. 109.
[927]Mario Vargas Llosa, *Tortură fără inflaţie*, în Nathan Gardels, *op. cit.*, p. 63.

Aceste idei corespund teoriilor absorbției surplusului din neomarxismul occidental, potrivit cărora corporațiile multinaționale devin mijloace mai importante de transmisie, pentru expansiunea capitalismului internațional, decât statele. Acest fapt conduce la ideea că „*politica externă globală corespunde intereselor şi perspectivelor corporațiilor internaționale [...] Corporațiile multinaționale devin instrumentul pentru crearea şi consolidarea unei clase conducătoare internaționale*"[928].

Disputa şi rivalitățile geopolitice din această perspectivă pornesc de la ideea că, în mediul internațional globalizant, mijloacele economice, şi nu neapărat cele militare, sunt cele care garantează controlul, cum ar fi: accesul la valori bursiere de peste hotare; investițiile directe private; controlul rezervelor valutare locale (fie prin FMI şi Banca Mondială, fie prin corporațiile multinaționale în țările mai puțin dezvoltate); controlul resurselor minerale, al celor din agricultură, manufactură şi alte bunuri; şi, nu în ultimul rând, organizarea şi conducerea comerțului prin corporații străine.

În acest mediu globalizant nu trebuie să mai percepem statul ca principal actor care foloseşte strategiile economice în disputa de interese într-un spațiu geografic sau altul. Firmele şi piețele internaționale de capital sunt, uneori, mai influente ca multe guverne naționale[929]. În primii ani ai ultimului deceniu al secolului XX, câştigul comercial pentru primele 10 corporații multinaționale era egal cu PNB al 87 de țări[930].

În următorii ani, pârghiile financiare vor fi folosite, cu precădere, în disputa pentru controlul politic al unor spații de

---

[928]James O'Connor, *The Meaning of Economic Imperialism*; apud Stefano Guzzini, *op. cit.*, pp. 307-308.

[929]Susan Strange, *Casino Capitalism*, Basil Blakwell, London, 1986; apud Stefano Guzzini, *op. cit.*, p. 337.

[930]*Geopolitics and its Impact on International Business Decisions*, în www.utas.edu.au/management/wps/wps_files/21_01pap.pdf.

interes[931]. Evoluțiile economice şi financiare din ultimii ani arată că predominanța dolarului a creat pentru SUA un avantaj considerabil în rivalitățile geopolitice de pe piața de capital. În 2003, 90% din tranzacțiile comerciale din lume s-au făcut prin dolar şi doar 32% prin noul concurent al dolarului, euro[932].

Jonathan Kirshner atrăgea atenția, în urmă cu doar câțiva ani, că „*Puterea monetară este unul dintre elementele-cheie ale puterii politice a unui stat. Este cel mai puternic şi eficient instrument pentru a face presiuni asupra altor state*”[933]. Analizând natura dependențelor din economia globală, identifică patru pârghii prin care, cu ajutorul unei monede puternice, se poate controla un spațiu: manipularea regulilor de circulație a banilor sau amenințarea cu sancțiuni; suspendarea/eliminarea unor privilegii comerciale; obținerea de avantaje prin cultivarea unor relații privilegiate şi cultivarea unor interese care să creeze dependență financiară[934].

Analistul politic francez Emmanuel Todd, referindu-se la posibilitatea folosirii strategiilor financiare pentru controlul politic, afirmă că „*America importă şi consumă. Ca să-şi plătească importurile, ea prevalează procente monetare din lumea întreagă, dar într-o manieră absolut originală*.”[935]

STRATEGII POLITICE. Strategiile care acoperă spectrul politic sunt cele care folosesc metode şi mijloace pentru a se crea instabilitatea organizațională a statului devenit țintă în disputa geopolitică. Acestea pot acoperi o gamă foarte diversificată, de la presiuni asupra guvernului dintr-un stat oponent în câmp geopolitic pentru a urma unele politici până la favorizarea

---

[931]Benjamin J. Cohen, *The Geopolitics of Currencies and the Future of the International System*, în http/repositories.cdlib.org/gis/10.
[932]Ibidem.
[933]Jonathan Kirshner, *Currency and Coercion: The Political Economy of International Monetary Power*, Princeton University Press, 1995, pp. 29-31.
[934]Ibidem, p. 34.
[935]Emmanuel Todd, *op. cit*., p. 112.

secesionismului şi distrugerea structurii lui politice, astfel încât să se producă slăbirea înaintea folosirii strategiilor militare[936].

Barry Buzan consideră că "*ideea de stat, în mod special identitatea lui națională şi ideologia organizatoare, cât şi instituțiile care-l exprimă, constituie ținta obişnuită a amenințărilor politice*". Amenințările la adresa identității naționale sunt cele mai des folosite astăzi. Ele implică încercări de a întări identitățile etno-culturale ale grupurilor din statele opozante/competitoare într-un câmp geopolitic. Criza politică şi etnică din Republica Moldova, privind rezolvarea cazului autoproclamatei „Republici Socialiste Sovietice Transnistrene", este evidentă şi relevantă din acest punct de vedere[937].

Scopul folosirii unor asemenea tipuri de strategii ar varia de la sporirea dificultăților guvernului unui stat neprieten, aşa cum a făcut Africa de Sud cu Angola şi Mozambic, până la încurajarea secesionismului, aşa cum s-a întâmplat în Sudan şi Etiopia sau în unele cazuri din spațiul fostei Iugoslavii şi al fostei Uniuni Sovietice etc.

Ca şi în cazul strategiilor economice, şi în folosirea metodelor şi mijloacelor încadrate în spectrul politic, şi care pot fi identificate în multe din crizele care au avut loc în Asia Centrală[938] şi în alte părți ale globului, este foarte greu de stabilit o linie clară de demarcație între erodarea structurală a unui stat, care are la bază o ideologie organizantă nedorită/respinsă de majoritatea populației, cum a fost cazul ideologiei comuniste sau al celei islamiste din Irak din perioada regimului de dictatură a lui Saddam Hussein, şi acțiunile desfăşurate din exterior, care pot fi calificate ca agresiuni la adresa sa.

În primăvara anului 2005, în Uzbekistan s-au produs grave tulburări sociale cu puternice accente islamiste[939].

---

[936]Barry Buzan, *op. cit*., p. 140.
[937]Iulian Chifu, *Război diplomatic în Basarabia*, Paideia, Bucureşti, 1997, passim.
[938]Constantin Buşe, Constantin Hlihor, *op. cit*., în *loc. cit*., p. 105.
[939]„Ziua", 17 mai 2005.

Autoritățile din acest stat au acuzat media occidentale că s-a pus la dispoziția unor forțe străine care doresc să destabilizeze țara.[940] Reacția diferitor cancelarii diplomatice față de aceste evenimente s-a încadrat în logica rivalităților geopolitice şi geostrategice din Asia Centrală.

De fapt, aceste strategii care țin de folosirea vectorului politic în materializarea intereselor geopolitice într-o zonă geografică sau alta nu sunt specifice doar secolului al XX-lea sau începutului de secol XXI. Atât în *Principele,* cât şi în *Discursurile despre Titus Livius,* Machiavelli arată că agresorii externi vor acorda sprijin minorităților locale în dauna majorității pentru a „*slăbi chiar înăuntrul țării influența celor puternici*"[941].

Sprijinul propagandistic acordat grupurilor politice cu convingeri similare "statului-vector" se îmbină uneori cu promovarea strategiilor de tip economic: sprijinirea logistică a unor entități etnice sau religioase, acordarea de fonduri şi crearea unor grupuri paramilitare care să lupte împotriva "statului-țintă". Asemenea cazuri s-au petrecut în Orientul Mijlociu, dar şi în spațiul fostei Iugoslavii[942] sau al fostei Uniuni Sovietice[943].

Nu putem să nu observăm că asemenea fenomene au apărut şi în rândul unor state puternice şi consolidate. Evoluțiile din aceste state nu se încadrează în paradigma care explică mişcările secesioniste din spațiul fostei Iugoslavii, Asia Centrală, Africa sau alte regiuni de criză. Tendința de independență se poate constata pentru unele regiuni din Canada (Quebec), Spania (Catalania), Italia (Padania)[944]. Acest fapt conduce la concluzia că este

[940] Daniel Kimmage, *Uzbekistan: Andijon and The 'Information War'* în http://www.rferl.org/featuresarticle/2005/09/72487eaf-5e62-4db0-8d73-f48538d7b052.html
[941] Robert D. Kaplan, *op. cit.*, p. 66.
[942] A se vedea Enver Hasani, *Self-Determination, Territorial Integrity and International Stability: The Case of Yugoslavia, PfP Consortium, Study Group "Regional Stability in South East Europe*, Vienna and Pristina, 2003, passim.
[943] A se vedea, pe larg, *Puteri şi influențe*...passim.
[944] Ilie Bădescu, *Tratat de Geopolitică*, vol. I, Editura Mica Valahie, Bucureşti, 2004, p. 121.

foarte greu ca analistul geopolitician să găsească o linie sigură de demarcaţie între erodarea „naturală” a statului şi strategiile politice folosite de actorii care au interes să conducă la destabilizarea politică a respectivului stat.

A doua jumătate a secolului XX a fost marcată de puternice procese economice, culturale şi în domeniul cunoaşterii, care au erodat imaginea clasică a statului-naţiune[945]. Caracterul teritorial al statului-naţiune slăbeşte în mod evident, iar pretenţiile la monopolul stăpânirii spaţiului naţional nu mai sunt recunoscute. Neputinţa de a stăpânii „fluxurile” de informaţii, de capital, de populaţie în continuă creştere provoacă, pe alocuri, puseuri autarhice.

Suveranitatea statal-naţională suferă din pricina permanentei redefiniri a pertinenţei nivelului decizional. Principiul subsidiarităţii, apărut în dezbaterile dar şi în practica politică din spaţiul UE, este relevant din acest punct de vedere[946]. Pe de altă parte, în ultima perioadă, funcţia de control economic al statului este puternic afectată de politica promovată de marile corporaţii transnaţionale comerciale, financiare, dar şi de crima organizată. Se constată, în unele state, un pronunţat eşec în ceea ce priveşte achitarea promisiunilor sociale şi economice – loc de muncă, locuinţe mai bune, resurse educaţionale mai bune, o sănătate mai bună etc. – ceea ce a provocat o criză a legitimităţii statului care nu poate fi pusă pe seama strategiilor geopolitice.

Aceste exemple ne arată că nu putem identifica o „grilă” unică de „citire” şi apoi de interpretare a evenimentelor politice, pentru a se putea afirma tranşant că în regiunea X erodarea statului este rezultatul aplicării unei strategii externe, iar în regiunea Y ea este naturală.

Analiza evenimentelor politico-militare apărute în Balcani, Africa sau alte zone de criză arată că de multe ori strategiile

---

[945]Yves Santamaria, *Statul naţional istoria unui model*, în vol. *Naţiuni şi naţionalisme*,...pp. 21-33.
[946]Ibidem, p. 32.

politice sunt combinate cu cele sociale pentru a se exploata nemulțumirile unor grupuri etno-religioase sau chiar profesionale şi a le antrena în acțiuni care să pună sub semnul întrebării stabilitatea statului supus atacului[947]. Profesorul britanic Philip M. Taylor de la Universitatea din Leeds, analizând campania împotriva terorismului, desfăşurată în Afghanistan de Coaliția condusă de SUA, ajunge la concluzia că geostrategia folosită a condus la „*deschiderea a cinci/şase fronturi: dipolmatic, prin atragerea a cât mai multe state în lupta cu terorismul; financiar, prin înghețarea fondurilor financiare aparținând grupărilor teroriste şi blocarea accesului la alte resurse financiare; juridic, prin arestarea şi încarcerarea celor vinovați de acte teroriste; militar, prin deschiderea acțiunilor de luptă împotriva regimului taliban din Afghanistan; umanitar, prin acordarea de ajutoare materiale şi alimentare populației din spațiul acțiunilor militare, concomitent cu acțiunile militare*”[948].

Printre mijloacele şi căile nonmilitare, în confruntarea dintre actorii care îşi dispută interesele, tot mai des sunt aduse în discuție cele ce țin de modificarea mediului natural. Literatura de specialitate încadrează aceste tehnici şi mijloace în aşa-zisul "*război geofizic"/"geoclimatic"*.

Foarte puține state au capacitatea de a controla singure evoluțiile climei sau ale scoarței pământeşti[949]. Este foarte greu să fie identificate care dintre aceste evoluții sunt naturale şi care sunt "dirijate". Multe din catastrofele naturale au fost atribuite unor mari actori[950] ai vieții internaționale însă lipsesc dovezile concludente în acest sens.

---

[947]Ilie Bădescu, *op. cit*., p. 125.
[948]Philip M. Taylor, *Propaganda and the 'war' on Terror*, in www. ics.leeds.ac.uk/papers/index.cfm?outfit=pmt.
[949]A se vedea, pe larg, Liviu Aron Deac, Emil Streinu, *Armele mileniului 3. Războiul geoclimatic*, Editura Sophia, Bucureşti, 2000, pp. 159-173.
[950]Ibidem, p. 163.

Unii analişti ai acestui tip de război nonconvenţional cred că SUA au folosit metode specifice războiului geoclimatic în timpul operaţiunilor din Vietnam şi Indochina. Conform unor informaţii date publicităţii, americanii au reuşit să scoată în afara circuitului agricol peste cincizeci la sută din suprafaţa cultivabilă a acestor ţări. Pentru a distruge căile de comunicaţii prin care trupele comuniste din sud erau aprovizionate de către Vietnamul de Nord, SUA au pulverizat 50.000 de containere cu iodură de argint, provocând inundaţii, iar drumurile devenind impracticabile.[951] Specialiştii apreciază că, ştiindu-se structura şi compoziţia solului, conformaţia reliefului, se pot crea artificial alunecări de teren în zonele în care se doreşte destabilizarea din punct de vedere tectonic şi se pot activa vulcanii[952].

*STRATEGII „PR”.*Strategiile de imagine au câştigat şi ele tot mai mult teren în disputa dintre actorii prezenţi în diferite zone de maxim interes. Conflictele care au apărut după încheierea războiului rece au trebuit să fie aplanate, în majoritatea cazurilor, prin intervenţie armată străină.Trimiterea de trupe în afara ţării este decizia factorilor politici, însă aceştia nu pot să nu ţină cont de opinia publică din propria ţară[953]. Specialiştii militari apreciază că, astăzi, media a devenit o armă în războiul modern care nu ucide, dar poate contribui substanţial la câştigarea victoriei[954].

Războiul din Golful Persic şi conflictele din spaţiul fostei Iugoslavii au scos în prim-plan rolul imaginii ca mijloc de luptă[955].

---

[951]Ibidem.
[952]Ibidem, pp. 164-165.
[953]David Rousseau, Deborah Lux, and Dan Miodownik, *The Media and Military Intervention*, în www.ssc.upenn.edu/~rousseau/media.htm.
[954]Vezi Călin Hentea, *Arme care nu ucid*...p. 48.
[955]A se vedea , pe larg, Stephen Badsey, *op. cit.* pp. 117-169. Philip M. Taylor: *War and the Media: Propaganda and Persuasion in the Gulf War*., New York: St. Martin's Press, 1992, p.31; *Media management and public relations is very professional*, în http://www.globalissues.org/HumanRights/Media/Military.asp#Mediamanagementandpublicrelationsisveryprofessional.

Coaliția antiirakiană a aruncat în luptă cele mai moderne mijloace şi tehnologii comunicaționale şi a obținut astfel nu numai o importantă victorie pe câmpul de luptă, ci şi în opinia publică internațională. John Mueller, analizând rolul media în „vizualizarea" primului război din Irak, ajunge la concluzia că acestea au contribuit în mod substanțial la creşterea suportului public al preşedintelui american pentru o intervenție militară şi alungarea prin forță a lui Saddam Hussein din Kuweit. Dacă în septembrie 1990 suportul opiniei publice pentru intervenție era de doar 34%, în martie 1991 ajungea la fenomenala cotă de 89%[956].

Artizanul campaniei media a fost asistentul secretarului de stat al apărării din SUA, Pete Williams, care a pus la punct atât strategia de relații publice pentru *Just Cause,* cât şi planul de acțiuni psihologice care s-au desfăşurat în cadrul războiului informațional. S-a reuşit, astfel, o foarte bună coordonare şi un control eficient al întregului câmp informațional şi mediatic[957]. Au fost acreditați pentru a transmite informații despre *Desert Storm* peste 1500 de reporteri şi jurnalişti. Cifră impresionantă dacă ținem cont că în cel de-al doilea război mondial, de exemplu, pentru debarcarea din Normandia au transmis informații doar 30 de reporteri de război[958].

Pool system-ul şi *guide-lines*-urile au fost aplicate masiv asupra tuturor jurnaliştilor acreditați, avizi să transmită lumii în direct scenele de luptă şi bobardamentele „chirurgicale" ale aliaților asupra Bagdadului. S-a asigurat astfel atât precenzura informațiilor date către public, cât şi restricționarea accesului reporterilor în „punctele fierbinți" ale războiului. Relațiile dintre militari şi media nu s-au mai plasat doar pe axa contradicțiilor

---

[956]John Mueller, *Policy and Opinion in the Gulf War,* Chicago: University of Chicago Press, 1994, p. 70.

[957]Călin Hentea, *op. cit.*, pp. 97-98.

[958]Charles W. Ricks, *The Military-News Media Relationship: Thinking Forward*, Carlisle, Pa.: US Army War College, Strategic Studies Institute, 1993, p. VI.

de interse ca în timpul războiului din Vietnam.[959] Sunt posibile explicații și răspunsuri la întrebarea de ce a putut fi anihilată atât de oportun și eficient propaganda de război desfășurată de regimul irakian care urmărea distrugerea suportului public american pentru campania din Golful Persic.

Specialiștii și analiștii media apreciază că, după prăbușirea regimurilor comuniste din Europa și URSS, Balcanii au devenit adevărate poligoane ale războiului imagologic. Reputatul reporter de război Martin Bell observa, pe bună dreptate, în cazul conflictelor din Balcani, că *„știrile apăreau acolo unde erau ziariștii"*[960]. În disputa de interese care a apărut între statele succesoare ale fostei Iugoslavii cel mai bine au înțeles acest lucru bosniacii și albanezii kosovari. Aceștia au angajat o firmă de relații publice din SUA, Rudder Finn, pentru a obține o imagine favorabilă în opinia publică internațională. Campania declanșată de această firmă a condus la demonizarea sârbilor în media occidentale și zdrobirea imagologică a lor cu consecințe politice pe termen lung[961].

Dintre numeroasele cazuri promovate de Rudder Finn în media internaționale ne vom opri doar la imaginile transmise de televiziune și fotografiile care au fost preluate de marile cotidiene, reprezentând controversata groapă comună de la Raceak. Aceste imagini au contribuit în mare măsură la formarea unui curent de dezaprobare în cadrul opiniei publice mondiale, care apoi s-a transformat într-un vector de presiune pentru guvernele occidentale și astfel s-a cristalizat opțiunea militară a NATO în Iugoslavia.

Ulterior s-a constatat că ceea ce a fost prezentat ca fiind un masacru al populației civile albaneze, la Raceak, de către forțele de securitate sârbești a fost un cimitir în care au fost

---

[959]Margaret H. Belknap, *The CNN Effect: Strategic Enabler or Operational Risk?, în "Parameters*", US Army War College Quarterly, Autumn 2002, Vol. XXXII, No. 3, pp. 105-106.
[960]Ibidem.
[961]Călin Hentea, *op. cit*., pp. 122-123.

îngropați militari ai UCK morți în luptă[962]. Trebuie menționat faptul că nici forțele militare sârbeşti n-au fost total surprinse de războiul informațional practicat de Coaliția internațională şi a replicat, în câteva rânduri, destul de profesionist. În conflictul din Kosovo, spre deosebire de cel din Bosnia-Herțegovina, sârbii au practicat şi ei pool-system-ul, ca şi forțele militare americane în primul război din Golf. Au ținut sub control sursa primară şi au limitat accesul jurnaliştilor la acțiuni militare directe[963].

Expresia cea mai elocventă a rolului pe care îl joacă astăzi strategiile de imagine în disputa de interese este dată de modul cum beligeranții, pe de o parte, şi ceilalți actori importanți din mediul internațional, pe de altă parte, au folosit media pentru a-şi promova interesele, mai ales cele legate de *geopolitica petrolului.* În primul rând, forțele britanico-americane n-au mai deținut supremația în ceea ce priveşte mediatizarea războiului. În al doilea rând, lumea arabă a avut propriul canal de televiziune prin care transmitea „realitățile", care de multe ori nu erau aceleaşi cu „*realitățile transmise de canalele de televiziune americane sau britanice*"[964]. Şi nu în ultimul rând, mass-media din unele țări europene şi-au urmat propriile interese naționale în ceea ce priveşte transmiterea ştirilor din teatrul de operațiuni militare.

Pentru a obține controlul asupra mass-media, factorii de decizie politico-militară de la Washington au luat hotărârea de a apela la formula *jurnalistului angajat*[965]. Corespondenții de război din cele două tabere au fost *de facto* înrolați în teatrul de operațiuni militare. Potrivit acestor scheme, cei aproximativ

---

[962]Piotr Bein, Psy-Ops and Depleted Uranium, în http://www.stopnato.org.uk/du-watch/bein/psyops.htm.
[963]Călin Hentea, *op. cit.*, pp. 124-125.
[964]Michel Chossudovsky, War Propaganda, în http://www.globalresearch.ca/articles/CHO301A.html.
[965]Martin Bell, Newsmen wrestle with perils of 21st century war, în http://ics.leeds.ac.uk/papers/vp01.cfm?outfit=pmt&requesttimeout=500&folder=193&paper=265.

600 de jurnalişti aparţinând la două sute de instituţii media au fost încadraţi pe lângă unităţi militare luptătoare, în baze aeriene, pe navele de război. Aceştia au primit permisiunea de la comandamentele aliate să însoţească militarii, chiar până în linia întâi, pentru a transmite fără nici o cenzură.

Rezultatul a fost pozitiv pentru coaliţia americano-britanică, pentru că a obţinut sporul de credibilitate pe care a contat încă de la începutul războiului. Nu trebuie omise nici „efectele perverse" produse de această inovaţie în materie de transmitere a războiului în „direct". Avalanşa de imagini cutremurătoare pe micul ecran a condus la o suprasaturaţie pentru consumatorul de „ştiri tari". Imaginea transmisă de acest tip de corespondent de război nu poate să fie decât locală şi parţială. Jurnalistul ia parte la o acţiune de luptă de ordin tactic şi, prin urmare, nu are posibilitatea de a transmite şi ansamblul strategic al războiului[966].

Aceste strategii pot să se constituie în nucleul principal al geostrategiei folosite de mari actori care doresc să-şi impună interesul într-un spaţiu sau altul. Au avantajul de a nu consuma muniţie care să ducă la eliminarea fizică a adversarului/competitorului din câmpul geopolitic şi oferă posibilitatea folosirii mijloacelor informatice şi cibernetice care pot conduce la obţinerea supremaţiei în spaţiul virtual. Câştigurile în spaţiul virtual vor putea să fie „contabilizate" în *geopolitica internetului* sau *geopolitica finanţelor.*

6.2. METODE ŞI TEHNICI DE ANALIZĂ GEOPOLITICĂ. ELABORAREA SCENARIILOR GEOSTRATEGICE

Nevoia de a se apela la metodele şi tehnicile de analiză geopolitică şi geostrategică este dictată de însăşi transformările radicale care s-au petrecut în lume în ultimul timp, atât la nivel

---

[966] Călin Hentea, *op. cit.*, pp. 160-161.

regional cât şi global. Nu surprinde faptul că şi disciplinele „clasice" – geografia politică sau istoria, şi-au modernizat metodologia[967].

Analistul Paul Reuber constată că cercetarea relaţiilor internaţionale cu ajutorul geopoliticii şi al geostrategiei a condus la schimbarea unor imagini şi reprezentări pe care Occidentul, de exemplu, le avea despre Asia, Orient în general, şi chiar la demitizarea unor scheme mecaniciste de tipul celor promovate de geopoliticienii începutului de secol XX[968].

Din această perspectivă, studiile şi cercetările bazate pe metode şi tehnici de analiză caracteristice geopoliticii critice[969] pot să arate mecanismele prin care s-au creat aceste „imagini–reprezentări" şi cum ele pot să manipuleze opinia publică şi chiar, uneori, pe diplomaţi şi lideri politici în situaţii de crize şi conflicte[970]. Asemenea exemple întâlnim în propaganda geopolitică pe care o fac actorii implicaţi în disputele teritoriale, cum ar fi, de exemplu, cele din Balcani şi Asia Centrală, dar nu numai.

Interesant este faptul că şi reprezentările asupra ameninţărilor şi riscurilor la adresa securităţii ale unor analişti şi oameni politici de mare prestigiu pot să fie „virusate" de asemenea scheme cognitive mecanicist-deterministe. Analistul american Timoty W. Luke arată că imaginea ameninţării la adresa securităţii SUA, concretizată de preşedintele George W. Bush în deja celebra expresie *"an axis of evil ",* a fost calificată de

---

[967]Paul Reuber, *Conflic Studies and Critical Geopolitics.Theoretical concepts and Recent Research in Political Geography*, în „GeoJournal" no.50, 2000, Kluwer Academic Publishers, Netherlands, www.ru.nl/socgeo/n/onderwijs/geogviolence/ReuberGeoJournal.pdf.
[968]Ibidem.
[969]K-J. Dodds, J.D. Sidaway, *Loccating Critical Geopolitics, in „Enviroment and Planning; Society and Space*", no.12, 1994, pp. 515-524.
[970]M Watts, *Black gold, white heat: state violence, local resistance and the national question in Nigeria.* In: Pile S. (ed.), Place and the Politics of Resistance, London, 1997, pp. 33–67.

Franța, la un moment dat, drept simplistă, fiind respinsă de un alt aliat al Washingtonului, Germania[971].

În stadiul actual al teoriei geopolitice şi geostrategice este dificil de precizat care sunt metodele şi tehnicile specifice acestor discipline. Hervé Coutau-Begarié afirmă că "*nu este sigur că există metode, cu adevărat, geostrategice*"[972] şi înclină să creadă că metodele geopolitice indicate de Saul B. Cohen ar fi apte şi pentru investigarea geostrategică, însă transpunerea lor în analiză specifică nu este evidentă. Analistul american a indicat şase metode: istorică, morfologică, funcțională, behavioristă, sistemică şi analiza de putere[973], însă asupra eficienței folosirii lor, atât în analiza geopolitică cât şi în cea geostrategică, Hervé Coutau-Begarié are unele rezerve.

Este posibil ca aceste îndoieli să fie îndreptățite. Cele două discipline au obiect de studiu diferit şi, din această perspectivă, trebuie să aibă şi metode proprii, însă dacă avem în vedere că geopolitica şi geostrategia investighează aceeaşi realitate – raporturile care se stabilesc într-un spațiu geografic între actorii care îşi dispută/negociază interesele la un moment dat – cred că paradigmele şi metodele utilizate pentru cunoaşterea realităților unui câmp geopolitic pot fi mixate în funcție de situația concretă.

Dacă prin metodele geopolitice se pot descifra interesele pe care le au actorii într-o regiune sau alta a planetei, prin metodele geostrategice trebuie să aflăm cum şi prin ce mijloace îşi vor materializa aceştia interesele, cum vor putea să obțină supremația/controlul în respectiva zonă.

Pentru studiul comportamentului actorilor în câmpul geopolitic, metoda caracteristică teoriei jocurilor cu sumă constantă sau cu sumă variabilă[974] oferă informații suficiente

---

[971]Timothy W. Luke, *op. cit.*, în *loc. cit.*

[972]Apud Hervé Coutau-Bagarié, *op.cit.*, p. 684.

[973]Saul B. Cohen, *Geography and Politics in a world divided*, 2nd edition Random House, New York, 1973, p. 29.

[974]A se vedea, pe larg, Thomas C. Schelling, *op.cit.*, pp. 97-177.

pentru a indica analistului pe ce cale – violenţă/nonviolenţă şi cu ce mijloace – negocieri/forţă îşi va materializa respectivul actor interesul în acea zonă.

La întrebarea de ce trebuie să cunoaştem comportamentul adversarilor într-un câmp geopolitic, Barry R. Schneider răspunde fără ezitare, parafrazându-l pe Sun Tzu, că numai aşa vom putea devansa intenţiile sale în acţiunile pe care le întreprinde şi vom reduce la maximum propriile pierderi[975].

După ce a fost descifrat *tipul de comportament* adoptat de actorul respectiv, se aplică metoda de analiză specifică disciplinei care studiază *tipul de strategie* adoptat de respectivul actor. Vom întâlni, prin urmare, metode specifice strategiei militare, diplomaţiei, strategiilor mass-media, comunicării etc. Prin procedeul hibridării, identificat de Mattei Dogan şi Robert Pahre[976] în cristalizarea obiectului şi metodelor specifice noilor discipline socio-umane, s-ar putea, într-un viitor nu prea îndepărtat, să se fundamenteze şi metodele proprii geostrategiei.

Analiza istorică şi analiza de situaţie utilizate în teoria geopolitică pot fi folosite şi de geostrategie ca un stadiu preliminar de observare şi cercetare a câmpului geopolitic. Efortul de cercetare se va face, astfel, în funcţie de natura şi intensitatea intereselor pe care le au actorii la un moment dat într-un spaţiu geografic, de locul pe care aceştia îl au într-o ecuaţie de putere, cât şi de percepţia pe care ei o au asupra câmpului geopolitic.

Indicatorii care vor da starea câmpului geopolitic şi care devin pentru analist descriptorii necesari pentru investigarea acestei stări sunt: potenţialul de putere al fiecărui actor; interesul şi percepţia/reprezentările acestuia asupra relaţiilor pe care le are cu ceilalţi actori din câmpul geopolitic.

Întrucât în câmpul geopolitic nu acţionează actori impersonali, ci în spatele lor se găsesc întotdeauna oameni,

---

[975]Barry R. Schneider, *Deterring International Rivals From. War and Escalation*, în www.au.af.mil/au/awc/awcgate/ cpc-pubs/know_thy_enemy/schneider.pdf.
[976]Mattei Dogan, Robert Pahre, *op.cit*., pp. 79-95.

indicatorilor/descriptorilor enumerați va trebui să li se asocieze şi analiza valorilor politice, morale, religioase, etice etc., care domină mentalul colectiv sau chiar individual dacă luăm în calcul liderii politici. Martin Wight atrăgea atenția asupra faptului că „*Nu putem trata politica internațională în mod simplist, în termeni mecanici.[...] Oamenii posedă nu doar teritorii, materii prime şi arme, ci şi opinii şi convingeri.*”[977]

De un real interes este analiza încrederii pe care opinia publică din spațiul „țintă” o are în instituțiile create în baza şi pe fundamentele acestor valori. Evoluțiile politice şi militare din perioada de sfârşit al războiului rece ne-au arătat că statele comuniste care s-au prăbuşit erau puternice din punct de vedere militar. Nu au putut să valorifice acest potențial militar în disputa geopolitică a războiului rece pentru că opinia publică nu mai avea încredere în instituțiile statului socialist. Pe acest element şi-a fundamentat Boris Elțin strategia de acțiune şi i-a eliminat pe pucişții ultraconservatori comunişti de la Moscova, care îl înlăturaseră de la conducerea statului sovietic pe Mihail Gorbaciov.

Ştiința "pură", "obiectivă", în analiza relațiilor internaționale, şi în egală măsură în geopolitică şi în geostrategie, este un mit. *"Ştiința care renunță să se pronunțe cu privire la problemele vitale"*[978] – sublinia Stanley H. Hoffman într-un interesant eseu despre teoria relațiilor internaționale – duce la o pseudoştiință a comportamentului politic, care acceptă valorile stabilite de politicieni, întrucât ştiința empirică pură nu poate spune ce trebuie să facem şi în felul acesta îndeplineşte, în numele ştiinței, o sarcină mecanică bazată pe premise trunchiate.

Analiştii militari Kevin L. Falk şi Thomas M. Kane susțin, la rândul lor, că există o parte a cercetătorilor din teoria relațiilor internaționale care cred că se pot aplica legi şi formule statistico-matematice pentru a descifra comportamentul actorilor,

---

[977]Martin Wight, *op. cit.*, p. 89.

[978]Stanley H. Hoffman, *The Long Road to Theory*, în "Caiet documentar", vol. I, nr. 3/1981, p. 33.

aşa cum *„savanţii găsesc răspunsuri la întrebările legate de comportamentul particolelor subatomice*”[979].

Asemenea tendinţe apar când se fundamentează observarea şi cercetarea fenomenului politic internaţional pe premise false sau inadecvate. Cel mai adesea se porneşte de la credinţa că pot fi depistate legi şi principii ale acţiunii umane. Unii gânditori şi analişti militari au „descoperit”, de exemplu, *legea raportului de forţe* pentru a putea să prevadă în ce condiţii poate să câştige o bătălie sau chiar războiul, deşi istoria militară infirmă asemenea aserţiuni. Marx şi Engels au „descoperit” legea succesiunii orânduirilor social-politice şi au previzionat, în mod „ştiinţific”, victoria comunismului asupra capitalismului. Colapsul URSS şi al sateliţilor săi a infirmat „legitatea” care a fundamentat o doctrină politică şi o ideologie falimentare.

Opinia profesorului şi analistului politic Grigore Georgiu este mai aproape de realitatea politică a zilelor noastre. El observă că eşecul teoriei politice marxiste a atras atenţia cercetătorilor asupra importanţei pe care o are stabilirea corectă a premiselor cercetării în domeniul socialului. Acest lucru a făcut ca "*Gândirea socială, însă, e azi mai prudentă ca oricând, după valul revoluţiilor din Est, când prognozele sale n-au anticipat amploarea fenomenului*".[980]

Unii analişti cred că observarea şi analiza faptelor pot să ne ajute să depistăm cauzele care le generează[981], dar este doar o altă premisă care poate conduce la concluzii inadecvate în cercetarea relaţiilor internaţionale şi, implicit, în analiza geopolitică. Realitatea pe care analistul o va descrie în urma

---

[979]Kevin L. Falk, Thomas M. Kane, *The Maginot Mentalithy in International Relations Models*, în “Parameters”, US Army War College Quarterly, Summer 1998, Vol. XXVIII, No. 2, pp. 80-92.

[980]Grigore Georgiu, *Identitate şi integrare. De la disjuncţie la conjuncţie*, Bucureşti, 2001, p. 40.

[981]Vezi studiul elaborat de Roni Linser, *Predictive Power of Role-play Simulations in Political Science: Experience of an e-Learning tool*, în users.tpg.com.au/adslfrcf/ rps_org/papers/eval_PolSim.htm.

observațiilor făcute asupra faptelor şi proceselor nu va fi niciodată identică, o „copie” fidelă a *realității-ființare*.

Kenneth N. Waltz atrăgea atenția, în acest sens, că *„ceea ce credem noi că este realitate este în fapt un construct teoretic elaborat şi reelaborat în decursul anilor”*[982]. Informațiile brute nu au nici un înțeles , sunt fără noimă, dacă nu le asociem unei teorii adecvate. *„Când privim lumea internațională,* afirma acelaşi Kenneth N. Waltz, *vedem un complex şi după câte se pare infinit şir de evenimente şi fapte*”[983].

Din această perspectivă, analistul se va lovi de un "zid" greu de penetrat: lipsă de precizie în măsurarea şi evaluarea faptelor, evenimentelor şi proceselor care "populează" la un moment dat câmpul geopolitic. De aceea este nevoie de existența unei teorii care să ofere paradigmele cu care să putem distinge între particular şi general, între esențial/relevant şi lipsit de importanță în dinamica evoluțiilor din mediul internațional/câmpul geopolitic.

Pornind de la premisa profesorului Ion Conea potrivit căreia geopolitica este "*o ştiință a zilei, adică a fenomenelor de această natură care se petrec <<astăzi>> şi că aceasta va fi mâine istorie, aşa cum istoria oricărei epoci din trecut a fost geopolitică pentru timpul şi în timpul când se petreceau faptele pe care noi le privim astăzi*"[984], două perspective de analiză a câmpului/realității geopolitice pot fi luate în calcul. Prima dintre ele este istorică şi are în vedere trecutul, care este în mod predominant empiric. Cea de-a doua este analiza de situație, legată de viitor şi care în mare măsură este normativă. Ambele perspective de cercetare a câmpului geopolitic sunt în măsură să scoată în evidență aspectele cele mai importante ale acestuia.

---

[982]Apud Kevin L. Falk, Thomas M. Kane, *op. cit.,* în *loc. cit*., p. 86.
[983]Ibidem, p. 88.
[984]Ion Conea, *op.cit*., în *loc.cit*., p. 34.

Recurgerea la dimensiunea trecutului în analiza câmpului geopolitic este impusă de însăşi regularităţile şi ciclurile care intervin în evoluţia umanităţii. Scopul acestui demers este, aşa cum sublinia şi Stanley H. Hoffman atunci când făcea raportul dintre cercetarea trecutului şi a prezentului în relaţiile internaţionale, nu de a transforma geopolitica în istorie, ci de a descoperi tendinţele dominante de-a lungul istoriei şi liniile de continuitate în câmpul geopolitic analizat[985], de a descifra cauzele care determină modificări în ceea ce priveşte locul şi rolul unui anumit indicator de stare a câmpului geopolitic.

Să ne gândim, de exemplu, la locul şi rolul potenţialului de putere care n-a jucat acelaşi rol în ansamblul relaţiilor dintre actorii care şi-au disputat interesele într-un spaţiu, pentru toate perioadele de evoluţie a comunităţii internaţionale. Studiul trecutului altor " constelaţii" diplomatice sau situaţii istorice ne va îngădui să facem deosebire între noile probleme ridicate de evenimentele contemporane şi problemele vechi care se repetă în evoluţia istoriei relaţiilor internaţionale[986].

Comparând rezultatele obţinute în cercetarea trecutului într-un anume câmp geopolitic, folosind metodele specifice cercetării istorice pentru momente/timpi specifici stării sistemului relaţiilor internaţionale, se pot afla atât liniile de continuitate, cât şi de discontinuitate în comportamentul actorilor şi se pot determina cu o anumită probabilitate tendinţele ulterioare din respectivul câmp geopolitic.

Analiza situaţiei câmpului geopolitic din zona Balcanilor pentru o stare maximă de criză şi dezechilibru al sistemului relaţiilor internaţionale – primul şi cel de-al doilea război mondial[987], relevă importanţa unei asemenea cercetări. Se observă că unii

---

[985]Stanley H. Hoffman, *op.cit.*, în *loc.cit.*, pp. 33-34.
[986]Martin Wight, *op. cit.*, pp. 165-208.
[987]A se vedea bibliografia esenţială pentru primul şi cel de-al doilea război mondial în istoriografia ţărilor din zonă.

actori dominanți ai vieții internaționale au fost prezenți în zonă în ambele momente, aşa cum a fost cazul Germaniei şi al Marii Britanii.

Acest fapt demonstrează că, în ceea ce priveşte interesul, există o linie de continuitate. Gradul de implicare al celor doi actori într-un moment şi altul este însă diferit, cu strategii şi metode diferite, ceea ce demonstrează că şi capacitatea acestora de a-şi manifesta/impune interesul în acest spațiu a fost diferit. Se poate observa, prin urmare, şi o linie de discontinuitate.

Analiza istorică a câmpului geopolitic pentru dimensiunea sa trecută poate să aducă în prim-plan şi o serie de generalizări care să constituie baza unor judecăți inductive pentru analiza prezentului şi a perspectivelor de evoluție în acel câmp geopolitic. Acestea ar putea viza: baza şi tipul de relații dintre un actor mare/dominant şi unul mic/dominat[988], dintre un actor clasic (stat național) şi unul nonstatal (bloc politico-militar sau organizație politică internațională); tipurile de reacție ale unui actor mic în situația în care spațiul său de suveranitate a devenit obiect de dispută/înțelegere între marii actori (imperiile, de exemplu); respectarea/nerespectarea de către marii actori a principiilor şi regulilor dreptului internațional atunci când îşi dispută interesele într-un spațiu geografic care, de regulă, este şi spațiul de suveranitate al unui actor mai mic sau al unui stat mare, dar decăzut din ecuația de putere, cum a fost în cazul Imperiului otoman în secolele XVIII-XIX. Însă trebuie să menționăm faptul că acesta a fost, totuşi, un caz atipic pentru evoluția relațiilor internaționale contemporane.

Studiul trecutului pentru un câmp geopolitic va îngădui, pe de-o parte, să se facă deosebire între problemele actuale ridicate de comportamentul actorilor în relațiile internaționale şi cele vechi care se repetă, precum şi între cauzele care au generat tipul de comportament; să se afle particularitățile în promovarea aceluiaşi tip de interes şi să se distingă influența mediului geopolitic, care

[988]Larry L. Watts, *Incopatible Alliance; Neorealism and Small State Alliance Behavior in Wartime*, Umea University, Sweden, pp. 32-48.

este factorul cel mai dinamic al câmpului geopolitic şi care este influenţa sa asupra liniilor de continuitate/discontinuitate în evoluţia relaţiilor dintre actori.

Pe de altă parte, compararea unor situaţii concrete din câmpul geopolitic la momente diferite, dintre care cel puţin unul să aparţină trecutului, va permite o bună selectare a factorilor şi corelaţiilor care sunt într-adevăr importante pentru analiza unui actor sau altul. Se poate înlătura, astfel, şi primejdia de a se insista pe o schemă statică de variabile aflate în interrelaţii, fără a se indica importanţa lor relativă, sau de a lua în calcul cauzele exclusive şi tendinţele aleatoare drept constante.

Metoda istorică în analiza unui câmp geopolitic este prin urmare importantă, deoarece permite o deschidere spre problematici mai complexe şi conduce totodată la o sinteză, la noi interogaţii, dar la fel de important este şi faptul că această analiză nu trebuie absolutilizată. Bert F. Hoselitz atrăgea atenţia că, în studiul relaţiilor internaţionale, *"aplicarea metodei comparative la materialul istoric nu este posibilă dacă este limitată la o simplă comparaţie a şirurilor de evenimente, întrucât acestea sunt, în esenţă, unice în ceea ce priveşte caracterul lor"*[989]. Prin urmare, este nevoie de utilizarea unor variabile care să fie supuse unui tratament general, pentru a se extrage din analiză, aşa cum am precizat anterior, liniile de continuitate şi de discontinuitate din câmpul geopolitic.

Datele obţinute prin analiza istorică a câmpului geopolitic sunt utilizate în analiza de situaţie. Aceasta este, în principal, folosită de sociologie, antropologie şi psihologia socială, însă este adecvată şi pentru investigarea fenomenului geopolitic contemporan. Analiza de situaţie, aşa cum a definit-o Boghart Korany, porneşte de la ideea că "*acţiunile sau comportamentul unui actor sunt*

---

[989]Bert F. Hoselitz, *On comparative History,* în "*World Politics*", nr. 2/1997; apud "Caiet documentar", vol. I, nr. 3, 1981, p. 38.

influențate de situația în care se află acel actor"[990]. Kurt Lewin află situația printr-o ecuație matematică: C = F (A, E), în care comportamentul (C) este o funcție (F) ce defineşte interacțiunea dintre actorul (A) şi mediul înconjurător (E).

În această ecuație, actorul şi mediul înconjurător sunt considerate ca două serii de variabile reciproc dependente. Ecuația lui Kurt Lewin, aplicată la câmpul geopolitic, capătă următoarea formulă: C = F (A, I, P), în care comportamentul (C) este tot o funcție (F), iar interacțiunea dintre actorul (A) şi mediul geopolitic este mediată de interes (I), şi mai ales de potențialul de putere (P) care permite sau nu actorului (A) să-şi manifeste interesul (I) în acel spațiu[991].

Analiza de situație, în acest caz, pune accentul pe factorii interdependenți pe care îi percepe un actor în disputa de interese cu un alt actor, într-un anume spațiu. Percepția pe care acesta o are în câmpul geopolitic asupra interesului pe care ceilalți actori îi au în acelaşi spațiu, ca şi asupra potențialului lor de putere devine o variabilă importantă care determină comportamentul acelui actor.

O altă componentă a acestei variabile, care poate influența situația din câmpul geopolitic, este percepția asupra sistemului de norme, principii şi valori care reglementează funcționarea sistemului relațiilor internaționale. Acestea se pot regăsi într-un registru foarte larg, de la dreptul internațional public până la filosofia relațiilor internaționale.

Etapele analizei de situație. Cercetarea fenomenului/realității geopolitice presupune parcurgerea mai multor etape distincte şi

---

[990] Apud Chadwick F. Alger, *A design for International Relations Research: Scope, Theory, Methodes and Relevence*, în "Caiet documentar", vol. I, nr. 3, 1981, p. 56.

[991] A se vedea, pe larg, Edward E. Acar, *Les donnes evenimentielles. Origines et perspectives d^une methode scientifique en relations internationales*, în "Etudes internationales", vol. V, nr.1, 974, Quebec.

utilizarea unor metode diferite. O etapă extrem de importantă în economia cercetării şi analizei este *colectarea de date*.

Cantitatea, dar mai ales calitatea informaţiilor vor determina decisiv eficienţa analizei câmpului geopolitic. Analistul francez Francois Thual consideră că informaţiile care ne pot conduce către o bună analiză sunt cele obţinute de către serviciile de informaţii (spionaj). Acestea „*sunt adevăratele depozitare cu intenţiile statului şi a grupurilor de interes*”[992].

Colectarea de date presupune nu numai un volum de muncă ridicat, dar şi folosirea unor metode şi tehnici aparţinând unor discipline diferite, de la statistică şi sociologie la geografie, economie, strategie sau istorie. Holsti, Horth şi Brody, în studiul lor cu privire la percepţie şi acţiune în criza din 1914, au relevat cantitatea considerabilă de timp şi resurse necesare pentru colectarea datelor din corespondenţa diplomatică aparţinând actorilor implicaţi într-o dispută geopolitică. Calculatorul şi tot mai larga sa folosire în universităţi şi centre pentru studierea relaţiilor internaţionale elimină o serie din inconvenientele şi greutăţile întâmpinate altădată.

Totuşi, o serie de dificultăţi în strângerea de date n-au putut fi depăşite, mai ales în ceea ce priveşte accesul la informaţiile care nu sunt destinate opiniei publice prin mass-media, dar sunt extrem de relevante pentru comportamentul sau interesul unui actor într-un anume spaţiu geografic.

Uneori, accesul la asemenea date este posibil peste foarte mulţi ani şi nu mai prezintă interes pentru analiza de situaţie, ci doar pentru analiza istorică. F. Thual arată că toate statele, indiferent de mărime, au pe lângă servicii secrete şi instituţii de contraspionaj, pentru a împiedica un competitor din câmpul geopolitic să ajungă la informaţii *top secret*[993].

O altă dificultate este cea a surselor. Modul cum este reflectat un eveniment petrecut într-un câmp geopolitic nu este

---

[992]François Thual, *Apprendre à déchiffrer l'actualité*, în www.dachary.org/obses/geopo.html.
[993]Ibidem.

acelaşi pentru toate mijloacele de informare deoarece intervin mai mulţi factori obiectivi, dar mai ales subiectivi, care deteriorează calitatea informaţiei.

Acest lucru este evident dacă se analizează reflectarea crizei din Kosovo în mediile de informare sârbe şi albaneze. Saul Friendlander şi Raymond Cohen, într-un studiu publicat cu mai bine de două decenii în urmă[994], atrăgeau atenţia că, cel mai adesea, interesul actorului implicat într-un eveniment este cel care determină "erorile" de conţinut cu privire la acest eveniment. Ei explică acest lucru cu criza germano-polonă din august – septembrie 1939, când guvernul german a avut interesul să convingă opinia publică internaţională că nu el este vinovat de sporirea tensiunii care a dus în cele din urmă la război.

Dacă adăugăm la cele doar câteva din dificultăţile enumerate încă multe altele legate de tehnicile de analiză şi inventariere a datelor şi evenimentelor care au avut loc sau se petrec într-un câmp geopolitic, ajungem la concluzia că această etapă nu mai este la îndemâna nici măcar a unei echipe de cercetare, dar a unui singur analist.

În ţările cu tradiţie în analiza relaţiilor internaţionale există centre specializate în culegerea şi prelucrarea informaţiilor, în care sunt utilizate nu numai metodele cele mai adecvate, dar şi o tehnologie care include computere din cele mai performante.

Datele şi informaţiile colectate pentru analiza câmpului geopolitic trebuie să vizeze[995]:

a) *spaţiul geografic/web* circumscris câmpului geopolitic; datele şi informaţiile culese trebuie să fie suficiente ca prin analiză să se poată răspunde la următoarele întrebări:

---

[994]Saul Frienmdlander, Raymond Cohen, *Reflexion sur les tendences actuelles de la recherche en relations internationales*, în "Revue internationale des Sciences Sociales", vol. XXVI, nr. 1, 1974, pp. 155-159.

[995]A se vedea *Analyse géopolitique: une méthode*, în http://hypo.ge-dip.etat-ge.ch/www/cliotexte/html/analyse.geopolitique.html.

- ce tip de teritoriu este (un stat sau o parte a sa, o regiune/ansamblu de state, teritoriu internațional etc.);
- poziția geografică , vecinii şi spațiile adiacente;
- care este configurarea din punct de vedere al suveranității politice, economice şi spirituale (independent, enclavă autonomă etc.);
- care este mărimea acestui spațiu;
- caracteristicile geografice (climă, relief, vegetație, hidrografie etc.);
- populația (mărime şi nivel de instruire, grad de ocupare şi structură socio-profesională, religia dominantă şi nivelul de toleranță față de activitatea de prozelitism desfăşurată de alte instituții religioase);
- care sunt resursele disponibile/în exploatare şi cele potențiale (energetice, de hrană şi apă, minereuri pentru industria de înaltă performanță);
- nivelul infrastructurii (gradul de modernizare, lungimea şi densitatea căilor rutiere, maritime, numărul şi mărimea porturilor, aeroporturilor şi densitatea legăturilor cu lumea externă, gradul de acces la comunicațiile de tip web etc.);
- structura economiei naționale pe orizontală şi verticală (raportul dintre capitalul autohton şi cel intra/transnațional, viteza cu care circulă capitalul pe piața autohtonă, gradul de securitate al capitalului în economia teritoriului respectiv etc.).

b) *actorii şi comportamentul* [996]acestora în spațiul analizat:

- ce tip de actori sunt angajați în rivalitățile geopolitice (state, nonstatali – organizații politico-militare, instituții financiare internaționale etc.);
- în ce fel de alianțe sunt antrenați (de conjuctură, de lungă durată, mutuale şi pe ce baze sunt construite etc.);

---

[996]A se vedea Bruno de Almeida Ferrari, *Some Considerations about The Methods and The Nature of Political Geography and Geopolitics* în http//www.ciari.org/investigationcao/Politicalgeo_geopolitics.pdf.

- care este tipul de matrice identitară şi pe ce valori este construită (mentalităţile şi prejudecăţile dominante, imaginea „străinului” şi atitudinea faţă de acesta, gradul de solidaritate în colectivităţile umane, natura raporturilor dintre majoritari şi minoritari, gradul de toleranţă reciprocă etc.);
- poziţia fiecărui actor în strucura relaţiilor din câmpul geopolitic (se va determina poziţia pe axa „centru-periferie” şi pe axa „conflict-cooperare” etc.);
- ce modalităţi şi mijloace preferă să folosească pentru a-şi promova/impune interesele (hardpower sau softpower, negocieri, foloseşte forţa etc.);

c) *potenţialul de putere* al actorilor implicaţi în câmpul geopolitic respectiv:

- resursele materiale (financiare, comerciale, de producţie, mărimea şi nivelul de dotare al forţelor armate, arsenalul militar – clasic şi de distrugere în masă etc.);
- de cunoaştere (nivelul cercetării ştiinţifice şi domeniile prioritare, gradul de aplicare în practică a cercetării fundamentale etc.);
- prestigiul diplomatic şi „capitalul de simpatie” pe care îl are actorul în mediul internaţional (imaginea liderilor politici, gradul de apreciere a regimului politic în viaţa internaţională etc.);
- gradul de acceptare/respingere de către majoritatea populaţiei a intereselor promovate de conducerea legitimă a actorului respectiv (nivelul patriotismului sau de acceptare a culturii de organizaţie promovată de actorii nonstatali);

d) *percepţia actorilor* asupra câmpului geopolitic:

- care este reprezentarea unui actor despre puterea competitorului/partenerului;
- cum îşi „vede”propria putere;

- cum se percepe comportamentul actorilor - adversari/parteneri (îi inspiră un sentiment de teamă, insecuritate sau securitate);
- care sunt reprezentările actorilor despre principalele amenințări care îi pun în pericol realizarea intereselor pe care le are în acel câmp geopolitic;
- cum își evaluează șansele de câștig/pierdere în rivalitatea de interese care ia naștere în acel spațiu (perceperea riscurilor de securitate, financiare, comerciale, identitare, de prestigiu etc.);
- reprezentarea pe care o are asupra intereselor celorlalți actori din câmpul geopolitic analizat (perceperea unor interese identice/apropiate sau concurente, perceperea unor interese care pun în pericol propriile interese sau ajută la satisfacerea lor etc.);

e) *ansamblul de norme și principii* care reglementează comportamentul actorilor în sistemul relațiilor internaționale:

- în ce măsură actorii își adecvează comportamentul la normele dreptului internațional public;
- dacă actorii respectă sau nu hotărârile organizațiilor internaționale cu vocație și legitimitate universală;

f) *modul cum au fost soluționate/gestionate anterior crizele* din acel câmp geopolitic; trebuie avute în vedere doar acele evenimente care pot să aibă relevanță pentru studierea unei crize.

Toate aceste informații trebuie să aibă un grad ridicat de concretețe, acuratețe și înalt grad de adecvare la realitate. Fiecare din domeniile și subdomeniile menționate pentru culegerea de informații trebuie raportate la *criterii specifice de analiză*. De exemplu, atunci când vom dori să cunoaștem ce tipuri de actori își dispută rivalitățile într-un spațiu, va trebui să avem criterii care să îi împartă după mărime (mici, medii, mari puteri, superputeri etc.), după natura relațiilor și interacțiunilor, (*politice* – state, organizații politice regionale, globale; *economice* – organizații și instituții financiare, comerciale; *culturale* etc.).

A doua etapă o constituie *cunoaşterea spaţiului geografic* circumscris câmpului geopolitic sub toate aspectele[997]. Acele elemente de potenţialitate ar putea să atragă interesul actorilor mai apropiaţi sau mai îndepărtaţi de spaţiul respectiv. Analiza trebuie să vizeze ansamblul de caracteristici ale spaţiului care se regăsesc în materializarea interesului economic, politic, militar sau chiar ideologic.

Valoarea geopolitică a unui spaţiu va fi dată de caracteristica sa dominantă. Spaţiul geografic în centrul căruia se găseşte bazinul Mării Caspice nu are aceeaşi valoare ca cel circumscris Mării Mediterane. Deosebirea este dată de caracteristica dominantă pentru cele două spaţii luate în discuţie. În primul caz, dominanta este economică, zona Mării Caspice fiind dintre cele mai bogate în resurse energetice. În cel de-al doilea, dominanta este strategică, datorită drumului comercial care leagă două zone complementar economice, Europa şi Asia.

Metodele de analiză pentru această etapă sunt variate şi pot fi împrumutate, de la caz la caz, din geografie, economie, statistică sau sociologie, în funcţie de setul de caracteristici în lucru şi de interesul pentru spaţiul respectiv: economic, politic, militar, strategic, ideologic. Produsele rezultate din analiza spaţiului geografic circumscris unui câmp geopolitic pot lua forma unor documentare, produse cartografice şi set de date statistice, materiale iconografice echipate cu informaţiile adecvate.

Identificarea şi observarea comportamentului actorilor în câmpul geopolitic analizat este o etapă obligatorie în analiza geopolitică, dar şi dificilă. În primul rând, datorită creşterii şi mai ales diversificării tipului de actori implicaţi într-un câmp geopolitic. Analiza geopolitică clasică a fost centrată, cu precădere, pe un singur tip de actor – statul.

Astăzi, când procesul de globalizare se afirmă tot mai intens, ca şi interdependenţa economico-tehnologică, rolul actorilor nonstatali este tot mai mare. Aceşti actori vor fi implicaţi, în viitor, în

---

[997]Ibidem.

exploatarea resurselor marine, de exemplu, la fel de mult ca şi statele. Edificator în acest sens este raportul dintre volumul investițiilor plasate în zona Mării Caspice de statele interesate şi companiile multi sau transnaționale. Importanța acestor schimbări în natură şi mai ales în comportamentul actorilor n-a fost îndeajuns de bine studiată şi analizată în teoria geopolitică.

În al doilea rând, o dificultate deloc de neglijat în a identifica actorii dintr-un câmp geopolitic este şi aceea legată de prezența, uneori "acoperită", a acestora. Este foarte important pentru analist să descopere ce actor se află în spatele altui actor care se manifestă foarte activ într-un câmp geopolitic. Reuşita acestui lucru pune din nou în discuție calitatea surselor de informații cu care operatorul lucrează. Unele cercetări şi tehnici utilizate în studierea relațiilor internaționale au permis rezolvarea parțială a dificultăților legate de stabilirea surselor ce urmează să fie utilizate prin apariția unor bănci de date. Sunt foarte cunoscute cele de pe lângă universitățile din Michigan, Carolina de Nord, sau diferite institute pentru studierea relațiilor internaționale din Europa sau Asia.

Determinarea intereselor pe care actorii le au în câmpul geopolitic analizat reprezintă punctul de plecare în descifrarea tendințelor de mişcare şi acțiune ale acestora. Cunoaşterea mobilurilor care fac mai mult sau mai puțin activă prezența unui actor într-un spațiu este foarte importantă, dar în egală măsură şi foarte dificilă. În timp ce unele state îşi afirmă deschis interesele de securitate, economice, politice, de mediu, ideologice etc. în programe şi documente oficiale, altele nu o fac.

În această direcție este necesară intervenția analistului care trebuie să sesizeze diferența dintre nivelul afirmațiilor în ceea ce priveşte obiectivele/scopurile urmărite, la un moment dat, de un actor în câmpul geopolitic şi comportamentul acestuia în viața internațională.

O posibilă metodă de determinare a *intereselor actorilor* în câmpul geopolitic este analiza comparativă. Se identifică

dominantele spațiului geografic din punct de vedere economic, cum ar fi, de exemplu, resursele naturale, strategice, politice, spirituale, militare etc. Se execută o scară de priorități pentru fiecare actor al câmpului geopolitic, în ceea ce priveşte nevoile sale în: asigurarea unei bune funcționări a economiei; realizarea condițiilor interne şi externe pentru eliminarea factorilor de risc în domeniul apărării; promovarea valorilor politice, morale, religioase, pe care le crede fundamentale pentru funcționarea societății; impunerea unui sistem de principii şi norme ale dreptului internațional public şi umanitar, care să conducă la stabilitatea sistemului relațiilor internaționale.

Raportul dintre dominantele spațiului geografic care alcătuiesc substanța câmpului geopolitic şi prioritățile din nevoile funcționale ale unui actor face posibilă descifrarea, cu un anumit grad de probabilitate, a intereselor acestuia în acel câmp. Determinarea stabilității şi intensității intereselor afirmate/dezirabile ale actorilor în câmpul geopolitic prezintă, de asemenea, importanță în anticiparea comportamentului unui actor în spațiul de analiză. Acest lucru este posibil prin metoda observării. Dacă un actor, de exemplu, acționează cu fermitate pentru rezolvarea unei probleme despre a cărei realizare ceilalți actori au alte poziții sau arta negocierilor şi a compromisului nu dă rezultate, este de presupus că avem de-a face cu un interes vital pentru acel actor. Comportamentul lui în acel câmp va fi unul de forță, în consecință. Analiza comportamentului conflictual se va face prin apelul la metodele strategiei militare atât cele cantitative, cât şi cele calitative. Întrebarea care se pune pentru un analist este până la ce punct va merge cu intransigența actorul cu un interes vital în câmpul geopolitic analizat? Un posibil răspuns se poate afla în analiza potențialului de putere, în studierea politicilor şi strategiilor de securitate.

Metodele şi tehnicile de determinare a potențialului de putere sunt foarte diversificate şi nu există un consens în rândul

specialiştilor în ceea ce priveşte indicatorii de bază sau esențiali în măsurarea lui[998]. O serie de indicatori cantitativi – teritoriul, resursele umane, economice etc. – pot fi utilizați în metoda "Curbelor lui Gini"[999], cu ajutorul căreia se încearcă măsurarea inegalităților de putere dintre diferite state. Potențialul de putere este, în final, însumarea dată de potențialul militar, economic, tehnico-ştiințific şi voința națională. Indicatorii calitativi sunt într-adevăr foarte greu de măsurat, dar sunt totodată tot mai importanți în dimensionarea potențialului de putere. Capacitatea de a organiza şi conduce eficient societatea, nivelul de cultură şi civilizație, ideologia şi educația sunt indicatori care influențează dimensiunea "nevăzută" a potențialului de putere.

Un alt răspuns posibil la întrebarea enunțată poate fi aflat dacă se "descifrează" corect percepția pe care o au actorii asupra intensității şi tipului de interes pe care opozanții/partenerii în câmpul geopolitic îl au, dar mai ales asupra dimensiunii potențialului de putere. Un actor A poate să aibă o percepție adecvată/inadecvată asupra celorlalți actori din câmpul geopolitic – B, C ... n. Aceasta poate să conducă, în genere, la trei situații: 1) $P^*(A) > P^* (B+C+...n)$; 2) $P^*(A) = P^*(B+C+...n)$; 3) $P^*(A) < P^*(B+C+...n)$. Comportamentul în aceste trei tipuri de reacții este diferit. În primul caz, actorul A este în poziția de actor dominant al câmpului geopolitic şi se va comporta cu fermitate şi intransigență pentru a-şi impune şi a-şi valorifica supremația. Tehnicile vor fi variate şi adaptabile realității câmpului geopolitic, de la influența politico-diplomatică la instrumentele de presiune

---

[998]Barry Buzan, Charles Jones and Richard Little, *The Logic of Ararchy. Neorealism to Structural Realism*, Columbia University Press, New York, 1993, pp. 67-151; Marcos Kaplan, *La structure du pouvoire dans relations internationales*, în "Caiet documentar", vol. I, nr. 3, 1981, pp. 203-219.

[999]Marcos Kaplan, *op.cit.*, în *loc.cit.*, p. 208.

[*]P = percepția actorului.

economică (embargou, sistarea ajutoarelor sau a investițiilor etc.) sau militară (demonstrații de forță sau intervenție militară directă).

În cea de-a treia situație, şansele actorului A de a-şi materializa interesele în câmpul geopolitic sunt minime. Dacă percepția lui A asupra propriului potențial de putere ca şi asupra opozanților/partenerilor este corectă, el va căuta să-şi multiplice potențialul printr-un sistem de alianțe bi sau multilaterale. Teoria alianțelor, şi mai ales operaționalizarea instrumentelor de analiză în acest domeniu, este încă la început, însă se apreciază că, în situația evocată, actorul A se va "alinia" cu actorul cel mai puternic pentru a-şi putea impune/apăra interesul în câmpul geopolitic dat[1000].

În situația în care A, în urma evaluărilor, ajunge la concluzia că potențialul său este egal cu cel al competitorilor din câmpul geopolitic, el va fi dispus la negocierea propriilor interese pentru a asigura stabilitatea sistemului de relații care se creează în acel câmp.

Demonstrațiile de forță diverse sunt evitate cu grijă. Cazul este tipic pentru ecuația bipolarismului din timpul războiului rece de pe continentul european. Multipolaritatea în ecuația de putere face ca echilibrul să se realizeze extrem de greu, situațiile de egalitate perfectă a potențialului de putere să fie cel mai adesea ipotetice. De aici şi una din explicațiile pentru stările de criză şi conflicte care au loc astăzi în diferite spații geografice.

Prognozarea acțiunilor actorilor în câmpul geopolitic este o etapă decisivă în analiza de situație. Cercetând comportamentul actorilor în sistemul relațiilor internaționale, Mc. Clelland a ajuns la concluzia că acesta poate fi de două feluri: tranzacțional şi interacțional. Thomas Schelling apreciază că actorii pot ajunge şi la conflicte de interese care nu sunt neapărat militare. Arta compromisului poate conduce pe actorii cu interese opuse/conflictuale la concluzia că prin negociere câştigurile

[1000]Barry Buzan, Charles Jones and Richard Little, *op.cit.*, pp. 30-31.

sunt mai mari decât pierderile provocate de război. Dacă în final războiul a devenit inevitabil, nu mai rămâne decât conflictul militar[1001].

Tranzacțiile internaționale cuprind fluxurile schimbului comercial, turismul, volumul curierului poştal etc. între actorii internaționali, precum şi compromisul realizat în negocierea unor interese economice, strategice, de mediu etc. pe diferite spații. Interacțiunile vizează vizitele la nivel înalt, declarațiile politice, acuzațiile şi atacurile, starea de criză/război între doi sau mai mulți actori. În câmp geopolitic, comportamentul actorilor este cu preponderență de tip interacțional şi conflictual, de cele mai multe ori manifest. Prin urmare, acesta va fi observabil sub forma unor acte politice, diplomatice sau militare. Pentru cunoaşterea comportamentului unui actor în câmp geopolitic se poate folosi cercetarea empirică statistică sau dinamică, dar şi teoria jocurilor cu sumă nulă sau variabilă[1002].

Observarea comportamentului actorilor în câmpul geopolitic se execută prin metodele şi mijloacele specifice unui asemenea mod de cercetare, fie că se apelează la cele aparținând domeniului sociologiei, fie că se utilizează cele cu care se operează în analiza relațiilor internaționale sau cele specifice analizei crizei şi războiului. Rezultatele obținute sunt stocate în bănci de date, pe câmpuri geopolitice/zone geografice şi pe categorii de actori implicați în câmpul geopolitic.

Diagnoza şi prognoza efectuată prin metodele şi mijloacele specifice unui asemenea tip de cunoaştere oferă informațiile necesare analistului pentru a anticipa tipul de comportament pe care actorii îl vor adopta în câmpul geopolitic. În funcție de intensitatea interesului şi a locului pe care îl ocupă în ecuația de putere, actorul îşi elaborează scenarii geostrategice pentru diferite spații de interes. În funcție de situația întâlnită în

---

[1001]Constantin Hlihor, *op.cit*., p. 15.
[1002]Thomas Schelling, *op.cit*., p. 112.

câmpul geopolitic respectiv, dar şi de interesele sale, actorul va opta pentru acțiunea politică/militară.

ELABORAREA ŞI CONSTRUIREA SCENARIILOR GEOPOLITICE. Din cele mai vechi timpuri, oamenii, atunci când au dorit să întreprindă ceva, în primul rând şi-au imaginat deznodământul acțiunilor ce urmau să le desfăşoare. De cele mai multe ori intervenea câte ceva care schimba cursul evenimentelor[1003]. Au început să caute soluții, mai întâi la nivel empiric, apoi au dezvoltat teorii, metodologii şi instrumente în acord cu dezvoltarea cunoaşterii umane pentru a mări şansele de reuşită a acțiunii întreprinse.

Profesorii Paul Erickson şi Clark Miller, de la Universitatea Wisconsin – Madison[1004] din Statele Unite, apreciază că în timpurile moderne oamenii politici doresc să arate opiniei publice, alegătorilor în ultimă instanță, că deciziile pe care le iau au la bază expertiză de ordin ştiințific. Politicile pe care ni le propun a fi urmate, de la cele de ordin economic până la cele din domeniul afacerilor externe, sunt rezultatul unor analize şi modelări pe baze ştiințifice. În aceste condiții, expertiza pentru decizia politică, bazată pe diferite forme de analiză şi modelare, a căpătat importanță şi prestigiu .

La începutul deceniului opt al secolului trecut, după primul şoc petrolier, Compania *Shell International*, constatând că metoda clasică de analiză a evoluțiilor imprevizibile de pe piața energetică nu mai este adecvată împrejurărilor generate de criza petrolieră[1005], a trecut la un nou mod de cercetare şi analiză: scenariul. A fost aplicarea pe scară largă a cercetărilor

[1003]Kees van der Heijden, *Scenarios, Strategies and the Strategy Process*, în http://www.library.nijenrode.nl/library/publications/nijrep/1997-01/1997-01.html#Heading1.
[1004]Paul Erickson, Clark Miller, *New Forms of Knowledge,* in Global Environmental Assessments, în http://www.sts.wisc.edu/events/erickson_bb_2004.rtf.
[1005]Tom Leney, Mike Coles, Philipp Grollman, Raivo Vilu, *Trousse d'outil pour la construction de scenarios*, Cedefop Dossier series; 10, Luxembourg, 2004, p. 11.

efectuate încă de la începutul anilor'50 de celebrul Herman Kahn de la RAND Corporation.

Acesta a plecat de la analiza şi înţelegerea rolului pe care îl are factorul neprevăzut în planificarea luptei. A observat că, de cele mai multe ori, strategul militar trebuie să planifice desfăşurarea luptei şi *neprevăzutul*. Ulterior, a înfiinţat un institut de cercetări ştiinţifice în care deviza era"*thinking the unthinkable*"[1006].

Studiile şi metoda sa au cucerit nu numai mediile de afaceri, dar şi cercetarea ştiinţifică din cele mai diverse domenii. Într-un articol publicat în „San Francisco Chronicle" la începutul lunii septembrie 2005, Eamon Kelly, analizând surpriza asupra autorităţilor americane privind intensitatea cu care s-a manifestat uraganul Katrina, concluziona că şi o putere globală, precum SUA, trebuie să înveţe că formula *„thinking the unthinkable"* trebuie aplicată nu numai în domeniul economic sau al apărării şi securităţii[1007].

Creşterea în complexitate a vieţii internaţionale va determina şi creşterea gradului de incertitudine pentru actorii care acţionează în mediul internaţional. Din acest punct de vedere, preocuparea pentru găsirea de soluţii de a se micşora, cât mai mult posibil, zona de incertitudine a crescut în toate domeniile de activitate şi, implicit, în domeniul geopoliticii şi geostrategiei.

Scenariul, alături de alte instrumente, poate constitui o cale de a mări şansele de reuşită pentru un actor antrenat într-o rivalitate geopolitică dintr-un spaţiu geografic/virtual. El poate oferi şi un mod creativ de a rezolva o situaţie ce poate părea fără soluţii la un moment dat. Scenariul poate, de asemenea, să fie şi un mod de a ne educa şi instrui, de a acţiona folosind şi spiritul intuitiv, imaginaţia.

[1006]John S.Ratcliffe, Scenario Biulding: A Suitable Mthod for Strategic Construction Industry Planning, în www.buildnet.co.za/cdcproc/docs/1st/ratcliffe_js.pdf.

[1007]Eamon Kelly, US Must Learn to Think the Unthinkable. Storm Damage Shouldn't Have Been a Surprise, în http://www.gbn.com/ArticleDisplayServlet.srv?aid=32142.

La întrebarea ce este un scenariu, răspunsurile au fost variate şi diversificate în funcţie de specializarea şi domeniul de cercetare în care şi-a desfăşurat activitatea un autor sau altul. Unii au afirmat că scenariul este „*o poveste despre ce-ar trebui să fie o proiecţie a acţiunii umane*”[1008]. Alţii cred că poate fi „*o unealtă cu care să ne eficientizăm în viitor acţiunile”*[1009]. Michael Priestley, de la IBM Toronto Lab, defineşte scenariul ca pe o cale de a ajunge la un rezultat[1010].

În lucrarea *Competitive Advantage,* M. Porter defineşte scenariul drept „*o reprezentare coerentă a ceea ce ar putea deveni în viitor*”[1011]. Profesorul David Stout, de la Centrul britanic Foresight, afirmă tranşant că scenariul este un viitor imaginat şi nicidecum o prevedere a sa[1012]. Unul dintre pionerii care au militat pentru introducerea scenariului în sistemul de decizie, Arie P. de Geus, afirma în „*Harvard Business Review”*că acestea „*sunt mai degrabă produse ale artei decât analize ştiinţifice*”[1013], însă extrem de utile pentru cei care acţionează în mediul cu un ridicat nivel de incertitudine.

Aceste definiţii ca şi altele au ceva în comun – nevoia de a evalua şansele de câştig/pierdere, riscurile pe care trebuie să şi le asume un actor atunci când întreprinde o acţiune. Previziunea este activitatea prin care se imaginează un eveniment viitor, probabilitatea ca el să se „întâmple”. A prevedea

---

[1008]Eva Wollenburg, David Edmunds, Louise Buck, *Anticipating Change: Scenarios as Tool for Adaptive Forest Management. A Guide*. Center for International for Forestry Research, Bogor, Indonesia, 2000, p. 2.
[1009]Diana Scearce, Katherine Fulton, *What If? The Art of Scenarios*, Global Business Network, 2004, p. 11.
[1010]Michael Priestley, *Scenario-Based and Model-Driven Information*, în xml.coverpages.org/PriestleyACMSIGDOC-2003-DITA.pdf.
[1011]Apud Tom Leney, Mike Coles, Philipp Grollman, Raivo Vilu, *op. cit.*, p. 21.
[1012]David Stout, The use of Scenarios in Foresight, în http://www.foresight.gov.uk/Previous_Rounds/Foresight_1994__1999/General_Publications/The%20Use%20Of%20Scenarios%20In%20Foresight.
[1013]Arie P. de Geus, *Planning as Learning*, în „Harvard Business Review, March-April, 1988; apud Diana Scearce, Katherine Fulton, *op. cit.*, p. 38.

înseamnă a decide ceea ce se va întâmpla, însă oamenii nu pot fi stăpânii evenimentelor în momentul luării deciziei[1014].

Scenariul nu este o simplă activitate de prognoză sau de planificare a unei activități pentru că el nu ne oferă doar o singură imagine care să întruchipeze „viitorul”, ci propune să „scrutăm” mai multe „viitoruri” şi să optăm pentru una dintre posibilele evoluții care, la rândul ei, poate să sufere corecții dacă situația o impune[1015]. Fiecare din aceste evoluții către un „viitor” poate să ceară o anumită strategie, anumite mijloace şi resurse.

Scenariul se constituie într-un instrument util atunci când[1016]: cei care iau decizii se confruntă cu o diversitate mare de păreri; nu se întrevăd prea multe oportunități de realizare a scopurilor propuse; nu există o viziune/politică pe termen lung sau foarte lung; se simte nevoia unui „limbaj” comun şi a unui consens de acțiune; organizația este deschisă spre inovare şi schimbare; sunt suficiente resurse pentru a atinge scopurile urmărite etc.

Unul dintre cei mai cunoscuți specialişti în elaborarea scenariilor, Ged Davis, care a şi lucrat la Shell International, în anii ’70, alături de cel ce avea să devină pentru această companie părintele scenariilor, Pierre Wack[1017], remarca faptul că scenariul a devenit un instrument util de lucru pentru situația în care decizia trebuie luată în momente de mare incertitudine. Observă reputatul specialist că această practică nu a cucerit încă pe toată lumea şi nu este cazul să spunem că este o metodă cu un grad mare de generalizare. Există o lungă listă de organizații care resping asemenea instrumente de lucru, zicând „*nu funcționează/nu merge în cazul nostru*”[1018].

[1014]Constantin Opran, (ed), *Managementul proiectelor*, Editura Comunicare.ro, p. 27.
[1015]Sellamna Nour, Scenarios and Strategies – Key Concepts, în http//www.icra-edu.org.
[1016]Ibidem; Diana Scearce, Katherine Fulton, *op. cit*., p.23.
[1017]Peter Leyden, Scenarios Come to Davos, An Interview with Ged Davis, în http://64.233.161.104/search?q=cache:aF3bSJbtmNoJ:www.weforum.org/pdf/CSI/GBN_Davis_interview.pdf+building+geopolitics+scenarios&hl=ro.
[1018]Ibidem.

Un bun scenariu va fi întotdeauna provocator şi va lua prin surprindere pe cel care l-a comandat. Un modest/mediocru scenariu îi va confirma întotdeauna aşteptările, îi va întări concepții şi idei foarte cunoscute, perpetuând prejudecăți şi stereotipuri din activitatea umană, indiferent de domeniul în care se acționează.

Având în vedere că scenariile şi-au dovedit utilitatea şi eficiența, în ultimii ani, în varii domenii de activitate, ele pot fi instrumente utile şi pentru analiza geopolitică şi geostrategică[1019], atât pentru oamenii politici care trebuie să ia decizii foarte rapid într-o lume cu o dinamică tot mai accelerată, cât şi pentru cei care pun în aplicare deciziile politice, geopolitice, geostrategice sau de altă natură. Se va putea acționa confruntând incertitudinea, nu eschivându-se de incertitudini[1020].

Activitatea de construire a unui scenariu este una care s-ar putea încadra în ceea ce specialiştii numesc activitate practică, însă ea este o activitate intelectuală şi trebuie să se bazeze pe o foarte bună cunoaştere a realității, pe metode şi instrumente de analiză adecvate domeniului de cercetare ales, pe o sinergie superioară în cadrul grupului de elaborare, în aşa fel încât să se realizeze cu uşurință *brainstorming*-ul.

Construirea unui scenariu presupune mai multe etape de parcurs. Numărul acestora diferă de la un autor la altul. Sellamna Nour identifică şase etape:[1021] definirea problemei; stabilirea priorităților în ceea ce priveşte forțele motrice; discutarea trendurilor posibile de evoluție; vizualizarea/creionarea scenariului; redactarea conținutului acestuia şi formularea principalelor linii de evoluții.

În opinia lui John S. Ratcliffe, specialist în elaborarea scenariilor la Institutul Tehnologiei de la Doublin, elaborarea unui bun scenariu presupune parcurgerea a cel puțin şapte

---

[1019]Gerard Dussouy, *op. cit.*, capitolul *Les trois scenarios du future*, pp. 275-393; *Geopolitics: The next Wave*, în “The Challenge!” Forum www.chforum.org.
[1020]Tom Leney, Mike Coles, Philipp Grollman, Raivo Vilu, *op. cit.*, p. 12.
[1021]Sellamna Nour, *op. cit.*, în *loc. cit*.

asemenea etape:[1022] identificarea şi analiza temei de analiză; aprecierea factorului-cheie în decizie; stabilirea forțelor motrice; ierarhizarea; proiectări alternative ale soluțiilor; dezvoltarea scenariului şi cea de-a şaptea treaptă, interpretarea scenariului.

John S. Ratcliffe susține că respectarea şi parcurgerea acestor etape nu conduce automat şi la elaborarea unui scenariu de succes. El atrage, de asemenea, atenția asupra selectării riguroase a specialiştilor care trebuie cooptați în echipa de bază atunci când situația o cere. Diversitatea de opinii este obligatorie şi ideal ar fi ca însăşi scrierea scenariului să nu fie lăsată pe seama unui singur om sau a unei echipe reduse.

Pentru elaborarea unui bun scenariu, profesorul David Stout crede şi el că sunt necesare de parcurs şapte etape[1023]: revizuirea situației deschise; identificarea trendurilor economice, sociale politice şi tehnologice, care ar putea influența orizontul de aşteptare al scenariului; identificarea pentru grupul de lucru a problemei esențiale – *Big Idea* ; construirea scenariului; revizuirea unor trenduri de evoluție pe măsură ce se descoperă amenințări noi şi apariția de riscuri suplimentare; alegerea variantei de acțiune; evaluarea.

Scenariile sunt deci şi pentru David Stout excelente instrumente de lucru doar atunci când oferă o diversitate de soluții care „*să graviteze în jurul forței care determină schimbarea într-un câmp acțional*"[1024].

O întrebare la care specialiştii în teoria şi practica scenariilor n-au dat un răspuns exact şi unanim acceptat este cea legată de orizontul de timp pentru care ele se elaborează şi în cât timp trebuie realizate pentru a fi cu adevărat instrumente utile în luarea deciziilor.

[1022]John S.Ratcliffe, *op. cit.,* în *loc. cit.*
[1023]David Stout, *op. cit*., în *loc. cit*.
[1024]Ibidem.

Majoritatea specialiştilor apreciază că scenariul trebuie să cuprindă în analiză o perioadă de cel puțin 10 ani[1025]. Sunt şi opinii în care plaja de analiză merge de la minim cinci ani până la o jumătate de secol[1026]. Perioada optimă este greu de definit, însă cei care prevăd un orizont de timp între cinci şi zece ani sunt mai aproape de realitatea zilelor noastre. Cu un secol în urmă, lucrurile evoluau destul de încet în toate domeniile. Viteza cu care acestea se petrec astăzi, de la domeniul cunoaşterii fundamentale la cel al praxis-ului uman, este de neimaginat pentru înaintaşii noştri. Fie şi numai din această perspectivă, a elabora un scenariu pentru următorii 50 de ani, cu pretenția de a fi un util instrument de cunoaştere, incumbă şi acceptarea unei mari doze de hazard, dar poate aici stă tot „farmecul" său.

Şi în ceea ce priveşte timpul necesar întocmirii unui scenariu, lucrurile nu sunt mai clare[1027]. Se apreciază că de la primirea comenzii pentru elaborarea unui scenariu de către o echipă bine alcătuită din punct de vedere al specializării membrilor săi şi cu o oarecare experiență şi până la predarea sa beneficiarului, perioada de timp nu trebuie să fie mai mică de câteva luni şi nu mai mare de un an de zile[1028].

Această succintă incursiune în teoria şi practica scenariilor ne arată că acestea îmbracă o gamă largă şi diversificată de aspecte, că scopul pentru care sunt elaborate este la fel de diversificat şi că este foarte greu de realizat o clasificare a lor[1029]. Unul dintre cunoscuții specialişti în teoria scenariilor, I. J. Shooneboom, arată că pot fi clasificate în două tipuri: proiective şi prospective[1030].

[1025]Ibidem.
[1026]Sellamna Nour, *op. cit.*, în *loc. cit*.
[1027]Diana Scearce, Katherine Fulton, *op. cit.*, p. 64.
[1028]Ibidem.
[1029]Kalev Sepp, Olavi Hiiemäe, *Land Use and Land-use Scenario*, Estonian Agricultural University, 2004, p. 35.
[1030]I.J. Shooneboom, *Overview and state of the art of scenario studies* in J. F. Th.

Nu ne propunem o analiză a scenariilor din acest punct de vedere, însă o clasificare cât mai completă presupune identificarea tuturor criteriilor/referenţialilor posibili.

După natura activităţii în care este implicat un actor şi mediul în care este obligat să acţioneze, scenariile pot fi: economico-financiare, socio-umane, politico-militare etc. Aceste domenii mari pot fi divizate în subdomenii. De exemplu, domeniul economico-financiar poate să includă scenarii privind consumul şi accesul la surse de energie, dar şi un scenariu privind bursa şi riscurile de investiţii pentru un actor într-o regiune sau chiar piaţă naţională.

După amploarea spaţiului în care îşi desfăşoară activitatea actorii, scenariile pot fi construite pentru evaluarea unor evoluţii globale, regionale, zonale sau chiar pentru cunoaşterea evoluţiilor dintr-o ramură industrială, cum ar fi industria automobilului sau a componentelor cibernetice[1031].

Scenariile geopolitice au un caracter integrat, de mare generalitate şi sunt interdisciplinare pentru că însăşi această disciplină poartă amprenta acestor caracteristici. Scenariile, spre deosebire de analizele geopolitice, nu focalizează cercetarea asupra rivalităţilor care sunt în curs de desfăşurare într-un câmp geopolitic, ci oferă variante posibile de evoluţii ale acestor confruntări pe termen mediu şi lung[1032].

În funcţie de natura interesului pe care un actor îl are într-un câmp geopolitic, de strategiile pe care acesta le poate adopta pentru a-şi atinge scopurile, dar şi de orizontul de timp în care doreşte să-şi satisfacă interesele, scenariile geopolitice pot să capete forme şi caracteristici diferite. Din acest punct de vedere, o clasificare care să fie unanim acceptată de specialişti este

---

Schoute et al. (eds.), *Scenario Studies for the Rural Environment*, Kluwer Academic Publishers, 1995, pp. 15-24.

[1031]John S.Ratcliffe, *op. cit.*, passim.

[1032]Joop de Vries (eds), *Geopolitics: The next Wave, în* “The Challenge!” Forum; www.chforum.org.

greu de realizat. Este şi unul dintre motivele pentru care tehnicile şi metodele de lucru folosite în realizarea unui asemenea scenariu diferă de la o instituție de cercetate şi analiză la alta şi, uneori, chiar de la un specialist la altul.

Această clasificare a scenariilor geopolitice, care pot fi întâlnite în analiza politicilor adoptate de actorii mediului internațional contemporan, nu trebuie confundată cu cea folosită în scop didactic şi de instruire a experților sau analiştilor din diferite domenii de activitate. Iată, de exemplu, în învățământul militar superior, în activitatea de instruire a cadrelor de comandă şi stat major pentru conducerea strategică poate fi folosită şi metoda scenariului[1033]. Aceste scenarii au o cu totul altă clasificare deoarece şi scopul lor este diferit. Diana Scearce şi Katherine Fulton arată că, în principal, scenariile sunt folosite în educarea şi instruirea celor care conduc diferite instituții şi organizații pentru a le schimba mentalitatea pe care o au în operarea cu reprezentările despre viitor, ceea ce cele două specialiste numesc „Mental Map"[1034].

De menționat faptul că în literatura de specialitate există variate metode şi căi specifice de construire a scenariilor[1035]. Realizarea acestora nu este la îndemâna unui om oricât de bun specialist ar fi, ci presupune lucrul într-o echipă cu un pronunțat caracter interdisciplinar. Aceasta poate să fie alcătuită, în opinia reputatului specialist în teoria şi practica scenariilor, Ged Davis, din 50-60 de persoane[1036], cu specializări în domeniul politicii şi diplomației internaționale, economişti, strategi şi teoreticieni

---

[1033]A se vedea *The use of Scenarios in Long Term Defence Planning*, 2002, în "Plausible Futures Newsletter"; http://www.plausiblefutures.com/cparticle55074-6691.html.

[1034]Diana Scearce, Katherine Fulton, *op. cit*., p. 34.

[1035]W.R. Huss, A Move Toward scenario analysis, în „*International Journal of Forecasting*, no. 4, 1988, pp. 377-388.

[1036]Peter Leyden, A GBN Conversation with Ged Davis, în http://66.249.93.104/search?q=cache:aF3bSJbtmNoJ:www.weforum.org/pdf/CSI/GBN_Davis_interview.pdf+building+geopolitics+scenarios&hl=ro.

militari, sociologi şi specialişti în psihologie socială, antropologie, mass-media etc.

Scenariile geopolitice pot să aibă caracter *explorativ* când actorul care comandă un asemenea produs este interesat doar de cunoaşterea evoluţiilor posibile într-un spaţiu geografic/virtual. Poate îmbraca şi o formă *operaţională* dacă actorul are intenţia să intre în competiţie geopolitică într-un spaţiu unde doreşte sau este obligat să acţioneze de împrejurări obiective[1037].

Procesul de elaborare a scenariilor geopolitice este de durată şi cuprinde mai multe faze/etape, în funcţie de natura lor. Numărul acestora diferă de la un autor la altul şi variază între patru[1038] şi şapte[1039] etape. Procesul poate să înceapă doar în momentul în care echipa a reuşit să înţeleagă cerinţele puse de cel ce comandă scenariul,[1040] are conturat un plan de acţiune (*clear road map)*[1041] şi dispune de resursele necesare.

Prima fază a elaborării scenariului începe cu operaţionalizarea cererii formulate de cel ce a făcut comanda şi cu evaluarea mediului politic internaţional. Echipa trebuie să înţeleagă foarte clar natura *interesului* urmărit de actorul pentru care se elaborează scenariul. Trebuie să poată formula răspunsuri pertinente la întrebări de genul[1042]: Care este interesul fundamental pe care actorul respectiv îl are în acel câmp geopolitic? Este acest

---

[1037]Joop de Vries (eds), *op. cit.*, în *loc. cit*; *The use of Scenarios in Long Term Defence Planning 2002-11-11*, în "Plausible Futures Newsletter"; http://www.plausiblefutures.com/cparticle55074-6691.html.
[1038]Diana Scearce, Katherine Fulton, *op. cit.*, p. 34.
[1039]W.R. Huss, *op. cit.*, p. 381.
[1040]Eva Wollenburg, David Edmunds, Louise Buck, *op. cit.*, p. 3.
[1041]John S. Ratcliffe, *op. cit.*, în *loc. cit*.
[1042]A se vedea şi cum acţionează o echipă care construieşte un scenariu economic în această fază la Juergen H. Daum, *How Scenario Planning Can Significantly Reduce Strategic Riscs and Boost Value* in the Innovation Chain, „New Economy Analyst Report", September 08, 2001, http://www.juergendaum.com/news/09_08_2001.htm.

interes formulat în termeni publici? Dacă nu, atunci care sunt scopurile formulate în termenii intereselor ce au fost comunicate opiniei publice? Este actorul respectiv, la momentul proiectării sceariului geopolitic, capabil să influențeze sensul evoluțiilor în câmpul geopolitic?

Se identifică tipul de amenințări care sunt în respectivul câmp geopolitic şi natura riscurilor pe care actorul trebuie să le înfrunte, dar şi stereotipurile, prejudecățile ce pot fi identificate în discursul şi în modul de a acționa al liderilor de decizie de la nivelul conducerii strategice al actorului care a comandat scenariul. Este tentat să folosească metode aparținând hard/softpower?

Se creionează orizontul de timp pentru care se va proiecta scenariul geopolitic. Acesta depide de o serie de factori atât de natură obiectivă, cât şi subiectivă.

Explorarea este o fază care presupune nu numai o foarte bună cunoaştere a câmpului geopolitic supus analizei, ci şi folosirea din plin a imaginației şi a intuiției, concomitent cu utilizarea instrumentelor şi tehnicilor ştiințifice de analiză[1043].

Activitatea în acest moment este focalizată pe identificarea factorilor care sunt cruciali pentru evoluțiile ulterioare în acel câmp geopolitic. Ei pot influența sau schimba decisiv caracteristicile inițiale ale regiunii/zonei supuse analizei. Prin urmare, pot determina fizionomia rivalităților geopolitice, comportamentul actorilor în acel spațiu şi politicile adoptate de actori pentru a-şi atinge scopurile urmărite. În literatura de specialitate, aceşti factori apar sub denumirea de „forțe motrice” (driving forces) sau factori cauzali. În majoritatea lucrărilor de specialitate, forțele motrice sunt clasificate în: predeterminate şi incerte.

Forțele motrice predeterminate sunt acele elemente care sunt anticipate prin prognoză şi cu un grad de realizare destul de ridicat, cum ar fi: ritmurile de creştere economică, rata şomajului, dinamica fluxurilor comerciale şi de capital, creşterea/scăderea demografică [1044] etc. Acestea sunt, în general, uşor identificabile

---

[1043]David Stout, *op. cit.*, în *loc. cit.*
[1044]Diana Scearce, Katherine Fulton, *op. cit.*, p. 27.

în domeniul economic, demografic, social, tehnologic, militar etc. În domeniul economic, factorii cruciali pot fi sesizați din analiza:

- resurselor naturale, în special ale celor legate de apă, hrană şi energie;
- indicatorilor de dezvoltare economică la nivel macro şi microeconomic;
- vitezei de circulație şi a securității capitalului financiar;
- legăturilor economice şi a partenerilor tradiționali în comerțul internațional;
- dezvoltării economice de la o etapă la alta şi identificarea cauzelor care au provocat regresul economic/creşterea economică[1045].

În domeniul demo-social, forțele motrice pot fi identificate prin analiza:

- dinamicii demografice;
- schimbărilor din structura socială (raportul dintre sexe, raportul dintre populația activă economic şi pensionari, ce rol va juca tineretul în următorii zece ani etc.);
- creşterii/scăderii cheltuielilor publice;
- bunăstării sociale etc.

Rivalitățile geopolitice contemporane şi-au schimbat fizionomia prin mutarea centrului de greutate de pe „teatrul confruntării militare" pe cel al „confruntărilor imagologice şi simbolice", însă acest fapt nu conduce şi la ignorarea în analize a elementului de putere militară. Prin urmare, identificarea „forțelor motrice" şi în acest domeniu este obligatorie pentru construirea unui bun scenariu. Acest fapt presupune analiza factorilor cantitativi şi calitativi din potențialul militar (schimbările prognozate în structura forțelor armate, în dotarea şi instruirea lor, posibilele inovații în tehnologia militară şi în sistemul armamentelor).

Identificarea „forțelor motrice" incerte presupune analiza factorilor care conduc la schimbările majore în opinia publică,

---

[1045]John S.Ratcliffe, *op. cit.*, în *loc. cit.*

în reprezentările sociale asupra realităților politice[1046] sau la modificarea esențială a imaginii unor actori clasici (statele) şi nonclasici. Importante sunt şi cunoaşterea modificărilor în ceea ce priveşte gradul de încredere al populației, din câmpul geopolitic respectiv, în instituțiile politice şi publice, şansele ca puterea politică să se schimbe prin pârghii legale sau prin violență, cum ar fi, de exemplu, revoluțiile, ce personalități politice, religioase, militare, academice au imagine cu „priză" în opinia publică etc. Este important de cunoscut şi schimbările produse în mentalul colectiv, în ceea ce priveşte matricea identitară şi imaginea „Străinului" etc.

A treia fază în construirea unui scenariu-sinteză presupune analiza forțelor motrice identificate şi ierarhizarea lor în funcție de şansele ca ele să apară şi să modifice esențial fizionomia câmpului geopolitic în diferite intervale de timp ale perioadei analizate. Aprecierea se va face pe o scală/matrice în care se va merge de la cele cu cel mai mare grad de realizare (cum ar fi cele din domeniul statisticii demografice), până la cele cu şanse „0" de realizare (cum ar fi cele din domeniul opiniei publice)[1047].

În această fază se identifică amenințările de orice natură din câmpul geopolitic, care ar putea să pericliteze interesele actorului în acel spațiu. Evaluarea raportului dintre şansa de a reuşi materializarea interesului şi eşec ne dă şi gradul de risc pe care actorul trebuie să îl ia în calcul atunci când ia decizia de a fi sau a nu fi prezent în câmpul geopolitic respectiv. Analiza multivectorială a „forțelor motrice" predictibile şi incerte conduce la ierarhizarea factorilor care pot modifica esențial fizionomia rivalităților geopolitice. Sunt autori care consideră că, în această fază, munca de realizare a scenariului nu trebuie să se bazeze numai pe raționament ştiințific, ci şi pe intuiții, credințe care nu sunt neapărat rezultatul

[1046]Diana Scearce, Katherine Fulton, *op. cit.*, p. 28.
[1047]Ibidem, p. 29.

cunoaşterii ştiinţifice. Pot să aibă rădăcini în cultura populară, religie[1048]. Următoarea fază presupune *construirea* scenariului, adică anticiparea acelor posibile trenduri de evoluţii geopolitice într-un spaţiu. Rezultatul se va concretiza în acele „multiple" viitoruri. Numărul scenariilor construite pentru a „desena" posibilele evoluţii din spaţiul analizat diferă de la un autor la altul. Sunt păreri că este relevant pentru decizia de a acţiona să fie construite 2-3 scenarii[1049], dar cele mai multe converg către o cifră care se încadrează între 5 şi 10 asemenea produse[1050].

Nu numărul este foarte important, deşi nu trebuie neglijat, ci modul de a prezenta imaginea rivalităţilor geopolitice, de la cea total pozitivă şi dezirabilă pentru actorul care doreşte să acţioneze în câmpul geopolitic, la cea total negativă şi de nedorit. Ele trebuie să se încadreze pe o axă a valorizării de la *catastrofic* la *optim,* şi pe o alta, de la *credibil* la *necredibil.*

Discuţiile care au loc în acest moment în cadrul echipei de realizare a scenariilor trebuie să nu fie grevate de comportamente care să conducă la alegerea variantelor care se încadrează fie pe ceea ce este la modă, fie pe ceea ce ar fi pe placul celor care au comandat scenariile. Specialiştii L. Fahey şi P. Randall apreciază că această dezbatere trebuie să fie guvernată de următoarele tipuri de conflictualitate de idei în ceea ce priveşte dezvoltarea evoluţiilor viitoare în construirea scenariilor[1051]: prezent versus

---

[1048]Paul Erickson, Clark Miller, *op. cit*., în *loc. cit*.
[1049]Garry D Peterson, *Scenario Planning: Atool for Conservation in an Uncertain World,* în „Conservation Biology", Volume 17, No.2, April 2003, p. 361.
[1050]John S.Ratcliffe, *op. cit*., în *loc. cit*.; Diana Scearce, Katherine Fulton, *op. cit*., p. 39.; Paul Erickson, Clark Miller, *op. cit*., în *loc. cit*.; W.R. Huss, *op. cit*., în *loc. cit*., p. 384.
[1051]Apud John S.Ratcliffe, *op. cit*., în *loc. cit*.

viitor; final aşteptat contra final imprevizibil; ştiinţific contra imaginativ; intelectual-raţional versus emoţional; probabilitate versus posibilitate; constrângere versus dialog; cantitativ contra calitativ; optimism contra scepticism etc.

Scrierea şi codificarea scenariilor este faza în care acestea capătă conţinut şi expresie grafică. Scenariile astfel pregătite pot să se constituie în utile instrumente de cercetare şi analiză a şanselor de reuşită, dar şi de evaluare a riscurilor pe care un actor şi le asumă în momentul în care ia decizia de a se implica în rivalităţile geopolitice dintr-un spaţiu.

ÎNCHEIERE

Este posibil ca disputele pe marginea definirii geopoliticii ca disciplină teoretică, şi asupra posibilității ca ea să poată oferi instrumentele şi metodele necesare unei analize riguroase a mediului internațional să nu dispară curând.

Sunt totodată convins şi de faptul că organizațiile şi instituțiile de PR, de propagandă de toate felurile nu vor renunța să mai facă din teoria şi analiza geopolitică un vector de transport "la țintă" al mesajelor subliminale în scop de manipulare şi persuadare a opiniei publice în legătură cu evenimente şi fapte care vor avea loc în mediul internațional. Acest fapt va întreține, în continuare, confuzia în ceea ce priveşte locul şi rolul ei în rândul disciplinelor care analizează relațiile internaționale contemporane.

Cred însă cu tărie că multiplicarea studiilor teoretice, dezbaterile ştiințifice care să conducă la clarificări conceptuale şi la limpezirea raporturilor dintre geopolitică şi geostrategie, geopolitică şi geografia politică, geopolitică şi propagandă sau alte tehnici de manipulare şi dezinformare folosite astăzi în "războiul global media" vor face ca linia ce separă analizele geopolitice de propaganda geopolitică să fie tot mai conturată şi "vizibilă" şi pentru opinia publică, nu numai pentru specialişti.

Sper ca invitația şi provocarea lansată prin acest studiu tuturor celor care se ocupă de geopolitică şi de geostrategie sub toate aspectele să aibă ecou în lumea academică şi cea a analiştilor din domeniul relațiilor internaționale. Este necesară o discuție teoretică serioasă asupra tehnicilor, metodelor şi instrumentelor de analiză folosite de geopolitică şi geostrategie pentru cunoaşterea mediului internațional. Sunt puține şi, uneori, marginale asemenea dezbateri, deşi nivelul şi intensitatea controverselor şi disputelor pe marginea geopoliticii sunt ridicate. Globalizarea, de care se vorbeşte atât de mult în ultimii ani, a transformat profund mediul internațional, încât cunoaşterea sa nu se mai poate face decât printr-o analiză interdisciplinară. Geopolitica şi geostrategia nu pot lipsi din corpusul acestor discipline.

Prezentul studiu asupra geopoliticii şi geostrategiei este inspirat de conceptul de paradigmă propus de Thomas Khun la începutul deceniului opt al secolului XX, şi este utilizat cu măiestrie de Stefano Guzzini în analiza realismului şi a variantei sale moderne, neorealismul, în teoria şi practica relaţiilor internaţionale.

Paradigmele, consideră Guzzini, se referă la ceea ce face comunitatea ştiinţifică, adică deopotrivă la dezbaterile interne din cadrul unei ştiinţe şi la relaţiile externe ale acesteia cu mediul său social şi politic. Paradigmele guvernează cercetarea, sugerând concluzii, metode şi posibile soluţii, preferabile faţă de altele. Stabilind criteriile pentru o cercetare ştiinţifică (standardele), paradigmele definesc, de asemenea, şi comunitatea competentă de cercetători.

Dacă analizăm comunitatea de cercetare din domeniul geopoliticii de după cel de-al doilea război mondial, evoluţia geopoliticii prezintă două aspecte esenţiale: o linie de continuitate şi una de discontinuitate în modul de înţelegere şi analiză a mediului internaţional contemporan.

În primul caz s-a păstrat paradigma clasică de analiză, dar s-a perfecţionat modelul explicativ. Exemplul cel mai elocvent îl constituie studiile lui Colin S. Gray care a păstrat formula explicativă a înaintaşilor, dar a deplasat-o de la stăpânirea unui anume spaţiu terestru la controlul spaţiului cosmic. În acest mod au procedat şi alţi doi geopoliticieni în vogă, Z. Brzezinski şi Alexandr Dugin.

În cel de-al doilea caz s-a rupt definitiv tradiţia care plasa geopolitica într-o situaţie specială. O ştiinţă care suferea endemic de identitate şi incapabilă să se definească printr-o metodologie specifică sau printr-un obiect de studiu unic. Paradigmele supuse dezbaterii publice în această lucrare încearcă să propună o soluţie de depăşire a acestui impas şi să dezvolte linia *geopoliticii critice* care se impune tot mai mult după încheierea războiului rece.

Lucrarea pledează, în egală măsură, pentru elaborarea unei metodologii proprii de analiză pentru cele două discipline: geopolitica şi geostrategia.